

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

**«Қозыбаев оқулары - 2020: заманауи қазақстандық
ғылымның даму басым бағыттары,
жетістіктері мен инновациялары» атты
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның**

МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

**международной научно-практической конференции
«Козыбаевские чтения - 2020: приоритетные направления
развития, достижения и инновации современной
казахстанской науки»**

Петропавл
2020

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

**«Қозыбаев оқулары - 2020: заманауи қазақстандық ғылымның
даму басым бағыттары, жетістіктері мен инновациялары» атты
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның**

МАТЕРИАЛДАРЫ

(20 қараша)

МАТЕРИАЛЫ

**международной научно-практической конференции
«Козыбаевские чтения - 2020: приоритетные направления
развития, достижения и инновации современной
казахстанской науки»**

(20 ноября)

**Петропавл
2020**

УДК 001
ББК 72
К 59

*Издается по решению Научно-технического совета
Северо-Казахстанского университета
им. М. Козыбаева (протоколы №2,3 от 21.12.2020 г.)*

Редакционная коллегия:

Исакаев Е.М. – к.б.н., доцент, и.о. Председателя Правления - ректора Северо-Казахстанского университета им. М. Козыбаева – председатель;
Ибраева А.Г. – д.и.н., профессор, Член Правления по науке и инновациям Северо-Казахстанского университета им. М. Козыбаева – заместитель председателя
Валиева М.М. – к.э.н., декан факультета истории, экономики и права
Пашков С.В. – к.г.н., декан факультета математики и естественных наук
Ратушная Т.Ю. – к.т.н., декан факультета инженерии и цифровых технологий
Магзумова А.К. – к.п.н., декан педагогического факультета
Шаяхметова А.С. – к.с./х.н., декан агротехнологического факультета
Сабиева Е.В. – к.ф.н., директор института языка и литературы
Михайлова С.Ю. - директор Высшей школы медицины;
Добровольская Л.В. - заместитель декана ПФ по НР и МК
Гертнер Е.Г. – заместитель директора ИЯиЛ по НР и МК
Герасимова Ю.В. - заместитель декана ФИТЦ по НР и МК
Есембекова Д.Т. – заместитель декана ФИЭП по НР и МК
Базарбаева С.М. - заместитель декана ФМЕН по НР и МК
Савенкова И.В. - заместитель декана АФ по НР и МК

К 75 «Козыбаевские чтения - 2020: приоритетные направления развития, достижения и инновации современной казахстанской науки»: материалы международной научно-практической конференции: в 5-и томах. – Петропавловск: СКУ им. М. Козыбаева, 2020. Т. 1. – 252 с.

ISBN 978-601-223-338-4 – т. 1

Сборник содержит материалы Международной научно-практической конференции «Козыбаевские чтения-2020: приоритетные направления развития, достижения и инновации современной казахстанской науки». Здесь представлены тезисы научных докладов казахстанских и зарубежных ученых, а также молодых исследователей в различных отраслях современной науки. Издание представляет интерес для преподавателей вузов, средних, средних специальных учебных заведений, а также для широкого круга читателей, интересующихся современными разработками в самых разных сферах знаний.

Основные направления научных работ, представленных в 1-м томе: «Современное педагогическое образование: традиции, достижения, инновации».

**УДК 001
ББК 72**

**ISBN 978-601-223-339-1 – общ.
ISBN 978-601-223-338-4 – т.1**

© СКУ им. М. Козыбаева, 2020

АКАДЕМИКТИҢ АМАНАТЫ

**Ханкелді Әбжанов,
ҚазҰАЗУ «Рухани жаңғыру» гуманитарлық зерттеулер институтының директоры,
ҚР ҰҒА академигі**

Көркем шығарманы жанрға – роман, поэма, повесть, т.б. - топтастыру ежелден бар. Ал тарих ғылымында зерттеулерді түрге жіктеу түпкілікті орнықпаған күйде қалуда. Көлеміне қарай монография, мақала, кітапша деп айдарлап жатамыз. Өмірде небір таңғажайыптар болатыны тәрізді, кейде 15-20 беттік ғылыми мақала өзінің жаңалығы, нәтижелері бойынша көлемі 15-20 баспа табақ монографиядан да салмақты шығып, уақыт өткен сайын ізашар жаңашылдығымен зорайған үстіне зорая түсетініне көзіміз жетуде. Мәселен, 1893 жылғы 15 желтоқсан күні Дания азаматы Вильгельм Томсен Данияның корольдік Ғылым академиясының Президиумында байырғы түркі жазуын оқудың кілтін паш етті. Бүгінде В. Томсен ашқан жаңалықтың арқасында түркі өркениеті мойындалды, сол кілттің әлеуетін барша әлем түркітанушылары кәдеге жаратуда. Қазақстанның тарих ғылымына көз жүгіртсек, ұлы даланың қадір-қасиетін әспеттеген палеолит дәуірі, ортағасырлық түркі және парсы деректері жайлы классикалық еңбектерін археолог Х. Алпысбаев, шығыстанушы С. Ибрагимов алғашқыда ғылыми мақала түрінде жариялағанын көреміз. Қалың-қалың монография жазып отыруға бұлардың уақыты да жетпеді.

Демек, ғалымның ғалымдығы ашқан жаңалығымен, нағыз ақиқатты айта алуымен өлшенеді. Бұған 1991 жылғы 16 желтоқсанда жарияланған мемлекеттік тәуелсіздіктен кейін біржолата иландық. Шығармашылық еркіндік шын ғалымның жұлдызын жарқыратып, жасампаз қабілет-қарымын шырқау биікке шығаратынын қапысыз дәлелдеген қазақстандық тұлға һәм құбылыс – академик М.Қ. Қозыбаев (1931-2002). Азаттық тұсындағы 10 жыл 2 ай ғана ғұмыры ішінде Манап аға оқырманның тарихи санасын жаңаша қалыптастырған, бұрын-соңды беймәлім деректер мен құжаттарға сүйенген, «ақтандақтар» ақиқатын ашқан ондаған монографиялар, жүздеген мақалалар жариялады. Әрқайсы тарихнамалық, деректанулық, эпистемологиялық, теориялық-методологиялық тұрғыдан арнайы талдау нысанына айналуға лайық. Осылардың ішінен 1992 жылы Бүкілқазақтық тұңғыш құрылтайда оқыған «Ата тарихы туралы үзік сыр» баяндамасын, 1999 жылы «Отан тарихы» журналының №4 санында жарияланған «Қазақстанның XX ғ. тарихын зерделеу проблемалары» мақаласын ғылыми танымның жұлдызды табысы деуге негіз бар. Біріншісі ұлт тарихын мүлде жаңа ұстаныммен зерделеуге есік ашса, екіншісі – академиктің ХХІ ғасыр тарихшыларына қалдырған аманаты.

Бұлай дейтін себебіміз, біріншіден, 1999 жылғы мақалада кеңестік-идеологиялық қысыммен тарихи ақиқаттан алшақ, таптық, партиялық ойлаумен құрастырылған, империялық өктемдікті жақтайтын жалған мифтерді жою міндеті күн тәртібіне қойылған. Содан бері 20 жылға жуық уақыт өтсе де, академиктің аманаты диттеген межесіне жетпегендіктен өзектілігін жойған жоқ. Екіншіден, 1989 жылы қазақ қоғамын дүр сілкіндірген «Ермак: аңыз және ақиқат» атты зерттеуі жарық көргеннен 2002 жылы дүниеден озғанша Манап аға ұлттық тарихымызды мифтерден арылтуға

«күндіз отырмастан, түнде ұйықтамастан» қызмет етті, боламын деген жанға бағыт сілтеді. Тап осы 1989 жылы әлемдік тарихта орны бар бетбұрысты оқиғалармен: Берлин қабырғасының құлауымен, социалистік лагердің ыдырауымен қазақ даласына азаттық елесі мен рухы оралды. Олардың нығаюына республика басшылығына Н.Ә. Назарбаевтың келуі, қазақ тіліне мемлекеттік мәртебенің берілуі септескені сөзсіз. 1990 жылы «Казахстанская правда» газетінің үш санында жарияланған мақаласына «Истина и мифы» деп тақырып беруі де әсте кездейсоқтық емес. Үшіншіден, М. Қозыбаев әшкерелеген мифтер қатары жаңаларымен толығуда. Мәселен, қазақ қазақ болып қалыптаспаған ғасырлардағы қытайдың ақынын, моңғолдың билеушісін қазақ халқының перзенті ретінде «дәлелдеген» қалың-қалың зерттеулер жарық көрді. Демек, мифтермен күресуге шақырған аманат әзірге аманат мәртебесімен сақталуда.

Енді мақалаға оралайық. Еңбекте сегіз мифке арнайы тоқталған. Олар:

1. Қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысының статусын төмендетіп, қазақ сахарасында пролетариат қозғалысының статусын әсірелеу мифі.
2. Қазақстан тарихында қазақ халқының Ресейдің құрамына енуінің прогрессивтік маңызын әсірелеу мифі.
3. 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалысын большевиктік арнада әсірелеу мифі.
4. Әдебиетте 1917 жылғы Ақпан революциясының болмысын тұқыртып, оның жасаған жақсылық ісін жасырып, кемшілігін асырып, Қазан революциясымен шендестіру, қарама-қарсы қою мифі.
5. Қазан төңкерісінің заңдылығы туралы миф.
6. Ұлт мүддесін қорғаған қайраткерлерге, кейін барша халыққа ұлтшылдық айдарын тағу мифі.
7. Қазақ кеңестік мемлекеттік статусы әсірелеу мифі.
8. Бұрынғы Одақтың, одан қалды Қазақстанның 70-80 жылдардағы дамуы туралы қарама-қарсы миф.

Бұлардан басқа И. Сталин туралы, Ұлы Отан соғысының сипаты туралы, Ұлы Жеңістің қозғаушы күштері туралы, соғыс шығыны туралы төрт мифке талдау жасалған. Осынау талас проблемалар Қазақстан мысалдары негізінде ғана емес, бүкіл Кеңестер Одағы тарихымен байланысты қарастырылды. Өйткені Жеңістің 55 жылдығы жақындап келе жатты.

Мақала Қазақстанның XX ғасырдағы тарихына арналғанмен хронологиялық ауқымы мен мазмұны бойынша XVIII-XIX, тіпті XV ғасырларға дейін қамтып жатыр. Мәселен, 1-ші мифке қарсы шыққанда алға тартқан уәжі: «Шын мәнінде, ұлт қозғалысы жұмысшы қозғалысы жоқ кезде қазақ Ресейге бодан болған күннен бастап туындады... Шет аймақтарды XVI ғ. екінші жартысынан жаулап, оны жегідей жеп, метрополия мүддесіне пайдаланған Ресейде орыс халқы отаршылық жүйесіне, жаугершілікке қатысты, отар елден түскен байлыққакенелді, империялық рухта тәрбиеленді» деген ойлармен өріліп, оқырманды Көшім хан заманына алып кетеді. Азаттық үшін күрестің хронологиялық ауқымын кеңейткені кеше де, ертең де теориялық-методологиялық әлеуеті зор күйінде қала бермек.

Қазақ хандығындағы қиыншылықтар мен қайшылықтар Ресейге бодандықты қабылдауға итермелегенін, Ресей құрамына ену қазақ халқына тек прогрессивті емес, регрессивті де нәтижелер әкелгенін кесек-кесек айғақ-дәлелмен көрсетуі 2-ші мифтің жалғандығын дәйектейді. Осы орайда автор «дәрменсіздік», «амалсыздық», «мәжбүрлік» терминдерін бірнеше қайта қолданған. Ал «қазақ халқының күштеп шоқындырылуы, азаматтық правосының шектелуі, ұлттың рухын жаншуы, қазақ жерін бөлшектеп, ұлт территориясын орыс әкімшілік жүйесіне қосып, ыдыратуы, мұсылман қозғалысы, ұлт-азаттық күресінің үзілмей келген арқауы – бостандық, тәуелсіздік, ұлт болмысын сақтау, өркениетті елдер деңгейінде даму жолында ұлттық

дискриминациядан, геноцид саясатынан құтылу жолы сияқты проблемалар ата тарихынан тыс қалды, не көмескі айтылды», деген өткір пайым-тұжырымы ұлттық тарихнамамыздың болашағын болжаған батылдық әрі ғалымдарға жүктеген аманаты.

Түптеп келгенде, осынау екі мифті тарихи сана мен зерттеулерден ығыстырмай, Ресейдің отарлау саясаты мен практикасын сындарлы зерделеу емес, ақтау орын алатын болады.

3-ші миф 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс тарихы мен тағылымын большевиктік бұрмалаумен дүниеге келді. Кеңестік тарихнама ұлы сілкіністі жойдасыз саясаттанған тұрғыдан зерделеуден жаңылмады: большевизм ықпалын дәріптеді, алашшылар сатқын ретінде бағаланды, ұлтаралық қатынастың ушыққаны, патша үкіметінің геноцид саясаты «ақтандақ» күйде қала берді. «Шын мәнінде, – дейді М. Қозыбаев, – 1916 жыл XX ғасыр басында қазақ халқының саяси тәуелсіздік пен ұлттық мемлекеттігі үшін күрестің бір белесі болды. Көтеріліс басында ел сайлаған хандар, әскери жасақтардың басында ел сайлаған сардарбектер тұрды, салық жинау жүйесі қалыптасты, хан Кеңесі жұмыс істеді, басқа мемлекеттермен елшілік арқылы байланыс жүргізілді».

Мақалада жергілікті халықпен келімсектер арасында қантөгіс шайқастар жүргені, ұлыдержавалық шовинизм жаңа белеске көтерілгені, қазақ сахарасы «от жалынға шарпылған жер мен ел» қасіретіне ұрынғаны баса көрсетілген.

Уақыт академиктің болашақты дөп басып болжай алғанын дәлелдеді. Қазақстан тарихшылары ізденетін тақырыптар – осылар екеніне көзіміз жетті. 1916 жылғы көтерілістің 100 жылдығына орай Ресей ғалымдары құжаттар жинағын жариялап, ғылыми еңбектер жазып, патшалық билік пен әскердің отар өлкедегі қанды қылмысын жасыруға, көтеріліс себептерін басқа арнадан іздеуге барын салды. Айталық, 2016 жылы Мәскеуде шыққан «Восстание 1916 года в Туркестане: документальные свидетельства общей трагедии: сборник документов и материалов» атаулы жинақтың алғы сөзін жазған Т.В. Котюкова отарлық, ұлттық езгіні көрмей, көтеріліске себеп ретінде өлкедегі басқару ақпаратының кадрлық әлжуаздығын, байырғы халықтың тілін білмегенін, неміс, түрік шпиондары Ресейге қарсы насихатымен отқа май құйғанын, түркістандықтардан бұрын переселендік деревня тұрғындары жапа шеккенін дәлелдеуге тырысқан.

2016 жылы жарияланған «События в Семиречье 1916 года по документам российских архивов» атаулы жинақтың электрондық нұсқасындағы тарих ғылымдарының докторы А.В. Ганин жазған алғы сөз де Ресейді ақтауды көздейді. Қоныс аудару саясатын сипай сынаған автор 1916 жылғы көтеріліске алыпқашпасөзді басты себеп санайды. Байырғы халық переселендерді тонауға бейімдік танатыпты. Оның пайым-тұжырымы мынадай: «Мощным катализатором волнений стали слухи, многократно преувеличивавшие истинный масштаб событий. Среди причин беспорядков было стремление местного населения грабить переселенцев, поземельные споры в связи с активной переселенческой политикой в регионе, налоговое бремя.

Трагическому развитию событий способствовали бездейственность местной администрации, расцвет коррупции, туземная феодальная знать (ханы, беки, манапы) и духовенство, преследовавшие свои интересы, а также внешние дестабилизирующие силы».

Қорыта айтқанда, XX ғасыр соңында академик М. Қозыбаев әшкерелеген 1916 жылғы көтеріліс төңірегіндегі мифтің жаны сірі екен. Аманатты атқару үшін әлі көп интеллектуалды тер төгуге тура келеді.

Келесі миф 1917 жылғы Ақпан революциясының Қазақстан тарихындағы орны мен маңызына қатысты. М. Қозыбаев қазақ даласына революция әкелген жеті жақсылықты қадап-қадап көрсетеді. Оның төртеуі (жазалаушы отрядтардың кейін

шақырылып алынуы, көтеріліске қатысқан қазақ азаматтарына кеңшілік жариялануы, босқын қазақтардың елге оралуы, шабылған қазақ отбасыларына мемлекеттік көмек көрсетілуі) 1916 жылғы оқиғалармен астасып жатты. Қалған үшеуі Алаш қозғалысымен, зиялы қауым тарихымен, демократиялық үдеріспен байланысты. Кеңестік тарихнамада 1917 жылғы буржуазиялық-демократиялық революция жартыкеш, шала туған, пайдасынан зияны басым оқиға мәртебесімен бағаланатын. Қайта бірінші орыс революциясына жағымды басымдық беретін. Академик ағамыз тарихи әділеттілікті қалпына келтіруді аманаттады. Біздің ойымызша, Ақпан революциясының себебі мен салдарын дұрыс тиянақтау ғана ғасырлар тоғысындағы Қазақстан тарихын тарқата талдауға мүмкіндік береді.

Бесінші миф – Қазан революциясының заңдылығы – большевиктер өктемдігімен түзілді. 1917 жылы Ресей жұмысшы табы елдегі саяси билікті қолына алуға даяр емес еді деген Г.В. Плехановтың пікіріне қосылған М.Қозыбаев социализм қазақ даласына жоғарыдан қондырылды деп қорытындылады. Әкелген нәтижесі де жан шошытарлық болып шықты: «қазақ ұлтын қансыратты».

Иә, социалистік революцияның қазақтарға жат, түсініксіз құбылыс екені рас. Соны кемел ғылыми ізденіспен дәйектейтін уақыт келді. Мақсатқа жету үшін бірінші кезекте Алаш партиясының, Алаш Орда үкіметінің, Түркістан мұхтариятының жеңілу себептерін ашу керек. Қалың бұқараның, ұлт зиялылары мен буржуазиясының миссиясындағы және өзара ықпалдастығындағы қайшылықтарды, кемшіліктерді, жаңсақтықтарды дөп басып табу алдағы күндердің еншісінде. Ең бастысы – социалистік революцияны заңдылық, заңды құбылыс ретінде дәлелдеуге мәжбүрленген тарихшылар қауымы бүкіл социалистік құрылыстың тарихын тоталитарлық өктемдік тұжырымдамасы аясында жазбасқа шамасы қалмады. Миллиондардың өмірін жалмаған ашаршылық азық-түлік тапшылығы деген, қазақтардың ана тілін ұмыта бастауы халықтардың жақындасуы деген жылтыр сөздермен рәсімделді. Қансыраған қазақ халқын еш қымсынбастан социализм бақытына бөленген халық деумен ақиқаттан алшақ пайым санаға тықпаланды. Ендеше, Қозыбаев көрсеткен бағытпен жүріп, дұрыс жол таба білу – бізге серт.

6-шы мифті жою – қазақтың ұлттық болмысын қалпына келтіру деген сөз. Ол мемлекеттік тілді шын мағынасында мемлекеттік деңгейге көтерумен, рушылдық, жершілдік, жемқорлық тәрізді кереғарлықтарды санадан, іс-әрекеттен ығыстырумен, Қазақстан халқының бірлігін және бірегейлігін нығайтумен қалыптасады. Тап қазір ұлттық тарихнамада М. Қозыбаев бекерлеген ұлтшылдықпен айыптау жоқ. Есесіне ұлтсыздық көзге түсуде. Ең ауыры – бүгінгі қазақ өзін-өзі іздеген, қилы тағдырмен этникалық сәйкестігі шайқалған халық. Аты да, заты да бір қазақ өркениеттік, тілдік, рухани т.б. ұстанымдары тұрғысынан қаншаға бөлініп кеткенін көзбен көріп, жүрекпен сезініп отырмыз. Ал енді соларды санап көрейікші: 1. Бар болмыс-бітімімен нағыз қазақ қалпындағы қазақтар бар. Сақтардан жеткен мұра, байырғы түркілердің нақыл сөздері, Қорқыттың күйлері, Ақан, Біржан, Шәмшінің әндері бұларға асылдың сынығындай. 2. Кешегі өктем империяның, яғни Ресейдің сойылын соғып жүрген орысшыл қазақтар аз емес. 3. Тілі, ділі, бағыт-бағдары қытайланып, түріктеніп, яғни дұбараланып кеткен қазақтар қауымы өсіп келеді. 4. Жаһанданудың салмағына жаншылып, Америкаға, Батысқа шыбындап бас изейтін, өзінікіне мұрынын шүйіретін қазақтар шықты. 5. Басқа діннің ықпалындағы не кәпір емес, не мұсылман емес қазақтар қоғамды абыржытуда. Білетіндердің айтуына қарағанда, бұлардың қарасы жарты миллионнан асып түсіпті. 6. Тарихи Отанына сағынышпен жеткен оралмандар үлкен қауым. 7. Жүзге, руға, жерге бөліну сияқты дерттен айықпаған "ортағасырлық" қазақтар арамызда жүр. 8. Жекешелендіру мен нарықтан қарқ болған "жаңа қазақтар" да ішкі бірлігімізді әрлендіре бермейтін ықпалды күш.

«Алтау ала болса, ауыздағы кетеді», деген екен бабаларымыз. Ал ондайлар алтаудан да көп болғандықтан жеріміздің асты-үстіндегі байлық шетел асып, қулығы мен сұмдығын асырғандардың қанжығасына байланғаны айтудай-ақ айтылды. Бұл – бір.

Екіншіден, этностың өз ішіндегі ала-құлалық ұлттың, мемлекеттіліктің болашағына қатер туғызбай қоймайды. Алғашқыда ұлттық тұтастықтан, сонсоң мемлекетінен айрылудың әкелер қасіретін – бек ұлдардың құл болатынын, пәк қыздардың күң болатынын осыдан 13 ғасыр бұрын Күлтегін тасына қашап жазған байырғы түркілердің даналығына қалайша бас иемейсіз. Кеңестік жылдары Күлтегіндей дананың айтқаны басымыздан өткені рас қой. Ендеше Елбасымыз Н.Назарбаевтың: «Қазақтың сана-сезімі өткендегі, қазіргі және болашақтағы – тарихтың толқынында өзінің ұлттық «МЕН» дегізерлік қасиетін түсінуге тұңғыш рет енді ғана мүмкіндік алып отыр... Бірақ бұл мүмкіндік қана: ол шындыққа, тек қазақтардың ғана емес, барлық қазақстандықтардың жаппай санасына орныққан фактіге айналуы қажет», деп жазуында өмірлік мәні бар шындық жатыр.

Тарихнамадағы 7-ші мифтің туу себебін М. Қозыбаев кеңестік Қазақ автономиясының құрылуынан, шашылған қазақ жерінің жиналғанынан көреді. Бірақ ұлттық мемлекет құрылмады. Академиктің пайымдауынша, Кеңес өкіметі ұлт мәселесінде жарты жолда тоқтады, территориялық ұлттық автономия, кейін одақтас республика құрды, бірақ ол декаративті мемлекеттік құрылым дәрежесінде қалды.

Кеңестік Қазақ мемлекетінің «қуыршақ мемлекет» мәртебесімен өмір сүргенін тәуелсіздік тұсындағы мемлекет құрылысы тәжірибесін, басқа да үдерістерді алға тартумен тиянақтаған жөн шығар. Бәрі салыстырумен танылады. Мәселен, тәуелсіздіктің 25 жылы ішінде адам құқына байланысты 60 халықаралық-құқықтық акт Қазақстанда ратификацияланыпты, адам құқығы мен бостандығы бойынша 78 заң қабылданыпты. Біздің еліміз 8 мыңнан астам халықаралық договорлар мен келісімдерді бекітіпті, 70-тен астам халықаралық ұйымдарға мүшелікке кіріпті. Кеңестік дәуірде бұлар түсімізге де кірген емес. Демек, 7-ші мифті әшкерелеу жалғасын табуы керек.

8-ші екі миф бірін-бірі жоққа шығарады. М. Қозыбаев айтқандай, «бірі – бұл жылдарды шарықтау кезеңі десе, екіншісі – тоқырау кезеңі дегенді айтады. Бұл тартыс принципке негізделген. Егер біз бірінші мифті қостасақ, Кеңес өкіметінің құлауы кездейсоқтық болуын мойындаймыз. Ал, екінші миф тарихи процесті толығымен аша алмайды, шындықты бұрмалайды».

Өкініштісі – ұлттық тарихнамада екеуі де өмір сүріп келеді. Түптеп келгенде, соңғы екі мифке байланған «ақтаңдақтарды» жою ғылыми таным үшін, әсіресе «Қазақстан – 2050» Стратегиясын, «Ұлт жоспары: 100 нақты қадам» іс-шаралар дестесін, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын жүзеге асыру үшін ауадай қажет.

Алаш көсемі Ә. Бөкейханнан жеткен мынадай аталы сөз бар: «Әр ұрпақ өзіне артылған жүкті жетер жеріне апарып тастағаны дұрыс, әйтпегенде, болашақ ұрпағымызға аса көп жүк қалдырып кетеміз». Осы қағидаттың қапысыз айтылғанына қазақ елі толық отарланған 1865 жылдан бергі тарихқа көктей шолып қарасақ, көзіміз әбден жетеді.

Ең ауыр тағдыр 1917 жылғы революциядан кейінгі ширек ғасыр ішінде туғандардың маңдайына жазылыпты. Бұлар – нағыз тозақта туғандар. XX ғасыр басында 6 млн-ға жеткен халқымыздан 1939 жылы республикада 3 млн-ға жетер-жетпес қана қазақ бар еді. Тозақта туып, жанкештілікпен тірі қалғаны әке-шешесінің бақыты десек, ат жалын тартып, азамат атанғаны, шынтуайтына келгенде, қазақ ұлтын сақтап қалғандар.

М. Қозыбаев кейініректе сол күндері былайша есіне алған екен: «Бізге үйдің бір бұрышы тиетін, іргесі сыз, тіпті жаз айларында дымқыл тартып тұратын. Сығырайған

терезелерді сыртынан шөппен, қармен жауып, жылуды сақтауға тырысатынбыз. Мен осындай өмірден қалай тірі қалғанымға әлі күнге таңғаламын».

Тоталитаризмнің қызығы мен шыжығын аз көрмеген ол тарихшы-ғалым ретінде ғасыр жүгін арқалады. Бөкейханның өлшемімен келсек, өзіне артылған жүкті тәуелсіздік тұсында жетер жеріне апарып тастаған бақытты жанның бірегейі. Академиктің аманаты ХХІ ғасыр тарихшыларының мойнында. Ұрпақтар мен идеялар сабақтастығы үзілмеуі керек. Мұнсыз даму жоқ.

ӘОЖ 94(574)

АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ХАКІМ АБАЙ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ ХАҚЫНДА

Садықов Т.С., Темирханова А.С.
(Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ)

Академик Манаш Қабашұлы Қозыбаевтың ғылыми еңбектері мен тұжырымдары тарих ғылымының қалыптасуы мен дамуында маңызы зор. Қазақ тарихы мен сөз өнері егіз, сондықтан академик Манаш Қабашұлы кәсіпқой тарихшы бола тұра, қазақ тарихы мен сөз өнерін бөліп жармай қарастырған тұлға. Өз зерттеулерінде автор қазақтың ойшыл-ақыны, хакім Абай тұлғасы мен оның өмір сүрген заманына ерекше тоқталып, жан-жақты қарастырған. Тарихшының тұлғатану мәселесіне қатысты зерттеудегі жаңашылдығы, тақырыпқа қатысты қалам тартқан кейінгі тарихшыларға әдіснамалық бағдар береді. Ғалымның хакім Абайды тану жолында жазған зерттеулерінің маңызы зор.

Кілт сөздер: Абай Құнанбайұлы, Манаш Қозыбаев, акын, әдебиет, қазақ, тарих, тұлға, ұлт.

Кіріспе. Қазіргі өркениетті мемлекеттердің барлығы дерлік шоқтығы биік тарихи тұлғаларына құрмет көрсетіп, сол арқылы тарихи санасын жаңғыртып, келешекке соны бағдар етеді. Олардың қатарында саясаткерлер, мемлекет және қоғам қайраткерлері, қолбасшылар, акын-жазушылар, өнер және мәдениет майталмандары болуы мүмкін. Қазақ жұрты да біртуар перзенттерден кенде емес. Солардың ішінде классик акын Абай Құнанбайұлының орны ерекше. Ғұлама Абай – қазақ топырағынан шыққан әлемдік деңгейдегі кемеңгер. Ол күллі адамзат баласына ақыл-ойдың жемісін сыйлаған алып тұлға.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өзінің «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» деген мақаласында «Абай Құнанбайұлы ғұлама, ойшыл, акын, ағартушы, ұлттың жаңа әдебиетінің негізін қалаушы, аудармашы, композитор ретінде ел тарихында өшпес із қалдырғаны сөзсіз. Оның өлеңдері мен қара сөздерінде ұлт болмысы, бітімі, тұрмысы, тіршілігі, дүниетанымы, мінезі, жаны, діні, ділі, тілі, рухы көрініс тауып, кейін Абай әлемі деген бірегей құбылыс ретінде бағаланды» [1] деп хакім Абайдың қазақ әдебиеті үшін де, бүкіл түркі мәдениеті үшін де маңызды тұлға екендігін көрсеткен. Мақалада қазақтың классик ақыны Абайдың туғанына 175 жыл толуына орай, оның мол мұрасын оқу, насихаттау, зерттеу жолымен қоғамдық дамуымыздың барлық салаларына рухани серпін беріп, азаматтық санамызды қайта түлету көзделгендігі ерекше атап өткен жөн.

Той демекші ғалым Манаш Қабашұлы тойға қатысты 1996 жылы Жұлдыз журналының №4 санында жарық көрген «Той туралы» деген мақаласында: «Тойдың

концепциясы – ұлттық санасын ояту, ұлы ата-баба аруағын сыйлау арқылы Отан сүйгіш ұрпақ тәрбиелеу, халықтың басын біріктіріп, оның жаңа менталитетін қалыптастыру болса керек» деген. Бұл ретте Абай бабамыздың тойына қанша кітап шықты, қанша өлең, әндер туды, қанша философиялық мәні бар толғаныс, ізденіс жасалды, қанша ескерткіштер орнады, мұражайлар салынды, қандай дәрежеде ғылыми конференция, симпозиумдар, дөңгелек столдар өтті. Абай мұрасы қандай тілдерге аударылды, абайтанудың жаңа көтерілген деңгейі қандай – тойдың ішкі мазмұны осындай тұжырымдарға құрылса керек-ті [2] деген тұжырымды ұстанғандығын көрсеткен. Осыған орай Сұлтанмахмұт Торайғыровтың: «Асыл сөзді іздесең, Абайды оқы, ерінбе, адамдықты көздесең, жаттап тоқы көңілге!», – деген сөздерінің алар орны айырықша.

Дереккөзі мен әдістері. Қазақ қоғамына еңбегі сіңген азаматтардың ғұмырнамалық тарихын зерттеу, олардың тарихтағы орнын айқындау тарихшылардың басты міндеті болып табылады. Аталған мақаланың негізгі дереккөзі Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» деген мақаласы, тарих ғылымдарының докторы, профессор Манаш Қабашұлының тарихи мол мұрасы – мерзімді баспасөз беттеріндегі мақалалары, еңбектерінде жарияланған ғылыми зерттеулері пайдаланылған. Сонымен қатар хакім Абай туралы Қ. Алпысбаев пен Г. Бельгердің зерттеулері қолданысқа енген.

Мақаланы жазу барысында тарихилық, жүйелілік, салыстырмалы талдау және жинақтау әдістері кешенді қолданылды.

Талдамалар. Өз кезегінде хакім Абайдың ақындық қуатына, тұлғасына және дәуіріне терең үңілгендердің бірі академик, тарих ғылымдарының докторы, профессор Манаш Қабашұлы Қозыбаев еді. Ғалымның Абай туралы «Абай және оның заманы» деген мақаласы 1995 жылы ҚРҒМ – ҒА хабаршысының № 6 санында жарық көрген. Мұнда автор Абай тұлғасы мен оның өмір сүрген заманына тоқталып, тарихи тұрғыдан зерттеген. Ғалым өзінің бар ғұмырында Отандық тарихты зерттеп қана қоймай, ғылыми мол еңбектері арқылы қазақ халқының тарихи санасын қайта жаңғырту жолында қыруар іс тындырған. Сондай-ақ ғалымның тұлғатану, ғұмырнама жанрын зерттеудегі еңбектерінің орны ерекше. Бүгінгі таңда ғұмырнама Абайтану, Әуезовтану, Әлихантану сияқты сан-салаға бөліп, тарихи тұлға ретінде жеке басына тән ерекшеліктерді қарастыру ісі қолға алып жатқандығы ерекше атап өткен жөн.

Ғалым өзінің Абай Құнанбайұлы тұлғасы мен өмір сүрген заманы туралы жазған мақаласында, оның алып бейнесін жан-жақты кең тарапта сомдап, есімін замана сырымен байланыстырды. Бұл тарихи-танымдық мақаласында ойшыл-ақының даналығына айырықша тоқталады. Автор осы мақаласында Абай өмір сүрген уақыт адамзат қоғамында үлкен өзгерістер болған кезең екенін айтады. Осы өзгерістер дана тұлғаны толғандырмай қоймағаны белгілі. Автор ақын өмір сүрген кезеңді терең бағамдай отыра, Абай дәуірінің ерекшеліктеріне толық талдау жасайды. Ғалым осы зерттеуінде Абай өмір сүрген кез, бодандықтың небір өрескел көріністері ел өмірін кең жайлаған кез еді дейді. Сондай әлеуметтік әділетсіздіктермен күресе жүріп, хакім Абай орыс мәдениеті мен орыс әдебиетін, батыс мәдениетін қазақ даласына жаюға ұмтылды. Халық болашағын білім, өнер, өркениеті дамыған халықтар болмысынан іздеді деген ұстанымды ойын айтқан. Мәселен, қазақ әдебиетінің темір қазығы болған Абай мұрасын терең де толық білу үшін Абайдың өмір сүрген заманын, оның өскен ортасын зерттеу арқылы ақын шығармаларының сырын білеміз.

Ғалым ХІХ ғасырдың орта шенінде қазақ сахарасында ғасырларға созылған ұлт-азаттық қозғалыстың болғанын талдап өтеді. Отар өлкені «бейбіт» игеру кезеңін толық басталғандығын көрсетіп, ХІХ ғасырдың аяғында халық алдында «өмір не өлім» альтернативасы туғанын ерекше атап өткен. Сол кезде әлемтану, қазақтану жолындағы

ойшыл-ақын Абайды толғандырған басты сауалдар: ««қазақ» деген кім, ол қайдан жаралды, қалай таралды, ол текті ме, тексіз бе, тілі, діні қандай, ұлттық болмысы қай халықтан биік, қайсысынан аласа?», – дейді автор.

Мақалада ғалым «Абай заманасы оның ортасынан басталары даусыз» – деп, ақынның кеңістігіне, өрісіне, Абайтануда қалыптасқан концепцияға терең тоқталады. Біріншіден, Абай өскен орта – халық ақындарының, шешендердің, шежірешілердің, ой мен тіл көсемдерінің алтын ордасы болып табылатыны белгілі. Ақын ортасы дегенде ғалым Манаш Қозыбаев Ибраһимді өсірген Құнанбай әулеті деп, болашақ дананың атасы Өскенбай, әкесі Құнанбай, сүйікті анасы Ұлжан, марқасқа ел анасы – әжесі Зере есімдерін ерекше атап өткен. Мұнда автордың көрсетуінше, ақынның атасы Өскенбай аты шыққан би болған, ал әкесі туралы Құнанбай алдына жан салмаған шешен, тар заманда еліне, халқына танылған көсем, қайраткер жан екендігін айындайды. Осы ретте абайтанушы зерттеушілердің арасында әкесі Құнанбайға қатысты қалыптасқан тұжырымдарды пайымдап, Абайдың даналық жолында дала саңлағы Құнанбайдың үлесі бары ақиқат деген ойын нақтылайды. Аталмыш мақаласында тарихшы-ғалым хакім Абайдың тұлғасына қатысты даналық жолында шығыстың ойшылы ұлтшылдыққа ұрынбады, үш өркениет мәдениетін синтездеу арқылы әлем биіктігіне көтерілгендігін ерекше атап айтқан болатын.

Абай кеңістігі дегенде автор Дала өңірінің орталығы болған Семейге ерекше тоқталып өткен. Белгілі тарихшы Абай үшін Семейдің орнын былайша көрсеткен: «1. Ахмет Риза медресесі, орыс мектебі – Абай жолының бір белесі болса, 2. Жер ауып келген көпұлтты зиялы қауым қазақ даласындағы поэтикалық дарынды ашты». Дала өңірінде танысқан Абайдың жаңа достары болашақ ұлы ақынның дүниетану ауқымын жан-жақты кеңейтуге ықпал етіп, оның басқа халықтарға танылуына жаңа жол ашқан. Ал бүгінгі күні Семейдегі Абайдың тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейі Қазақстандағы ірі мәдени орталықтардың бірі болып табылады. Қорық-мұражайдың негізгі қызметтері: Абай өмірі мен шығармашылығын, оның ақындық-өнер айналасын, сол замандағы тарих пен мәдениет құбылыстарын, заттық, құжаттық жәдігерлерді зерттеу, сақтау, насихаттау, қорғау болып табылады. Мұражай қазақтың классик жазушысы, академик Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің ұсынысы бойынша Абайдың 95 жылдық мерейтойы қарсаңында ашылған.

Мақалада автордың келесі қарастырған мәселесі дана-ойшыл ақынның шығармашылық мұрасы. Ғалым Манаш Қозыбаевтың ақынжанды тұлға екендігін ескере отырып, қазақ әдебиетіндегі Абай шығармаларын өзіне үлгі еткенін төл шығармаларынан анық байқаймыз. Автор оның қазақ фольклорынан, Шығыс пен Батыстың сөз өнерінен, орыс әдебиетінен, тарихи еңбектерден сарқылмас нәр алғанын көрсеткен. Тарихшы оның түрлі тақырыпта жазылған философиялық шығармаларына зерделі тұжырымдар жасап, терең талдайды. Хакім Абай шығармашылығына зер салсақ, оның үнемі елдің алға жылжуына, өсіп-өркендеуіне шын ниетімен тілеулес болғанын, осы идеяны барынша дәріптегенін байқауға болады. Ғалымның айтуынша, «Абай өнер, білімге жадағай жалпылама шақырмады. Ұлы дана қазақ халқының ХХ ғ. орыс өркениетін алтын көпір ете отырып, базарлы экономиканы меңгеріп, өркениет төріне өнер-білім, мәдениет арқылы әлем көгіне шығуды қалайды».

Данышпан ақын Абай дүниетанымының қалыптасуына шығыстың ақындары мен ғалымдары – Фирдоуси, Навои, Низами, Физули, Хожа Хафиз, сондай-ақ орыс классиктерінің бірқатар еңбектері әсер еткені белгілі. Ол И.А. Крылов, М.Ю. Лермонтовтың, И. Гете мен Байрондардың шығармаларын қазақ тіліне аударған. Мұнда ғалым Манаш Қабашұлы ақын замана сырын қазақ сахарасының шеңберінде ғана емес, әлемдік сипатта танығандығын ерекше байқатады. Мәселен, автордың: «Абайдың дүниетанымы орыс ойшылдары Ф. Достоевскийдің, А. Герценнің,

В. Белинскийдің, Н. Чернышевскийдің көзқарастарымен ұштасады», деп айтуы осыған дәлел. Сондай-ақ автор ақынның көзқарастары Конфуций, Л. Толстой, Махатма Ганди, Фридрих Ницшенің көзқарастарымен жан-жақты үндестігін де терең байқаған.

Абай шығармаларындағы тәрбиелік маңызы бар бір арна махаббат, ғашықтық сезім иірімдері арқылы сұлулықты сезіне білуге баулу тәсілдері де әр халықтың өзіндік ұлттық сипатымен ерекшеленген. Бұл ретте автор дана Абайдың әр сөзінің мәніне терең бойлап, астарын ашуға тырысқан. Мұнда ақын Абай мен И. Гетенің халық, махаббат, табиғат тақырыптарына қатысты еңбектерінен үзінді келтіріп, өзара үндестігін талдайды. Нәтижесінде, академик Манаш Қабашұлы «Абай махаббатты Гетеден кең шеңберде – адамгершілік аясынан қарайды» деген тұжырым жасаған. Бұл ретте ғалым Герольд Бельгер өзінің «Абай мен Гете» деген мақаласында: «Әр түрлі тарихи-географиялық ортада, әр түрлі қоғамдық формация мен тарихи кездерде, тіл мен әдеби дәстүрі бір-бірінен мүлдем алшақ жағдайда өмір сүргендеріне қарамастан, Гете мен Абай тағдырында, дүниетанымдарында, ізденістерінде, адамгершілік ынта-талабында, ұлттық мәдениетті дамытып, ұлттық сана сезімді ояту бағытындағы ересен еңбектерінде үндес, сарындас әуендер жиі кездеседі», – деп айқын көрсеткенін байқаймыз.

Автор белгілі тарихшылар мен ғалымдардың еңбектеріне сілтеме келтіріп, ондағы деректерді терең сұрыптап, Абайдың мұрасына қатысты сөздерді еш өзгертусіз ұсынған. Атап айтсақ, Абайды аса жоғары бағалаған, XX ғасыр ғұламасы Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, белгілі зерттеуші Жұмағали Ысмағұлов, шығыстың данасы Мұхтар Әуезов, жазбаларынан мысал келтіре отырып, Абайдың ақындық өнерінің тағылымдық қасиетін зерделеуге арнағандығын баяндайды. Осылайша ғалым хакім Абайдың асқақ бейнесін бағалап, шығармашылығының мәңгілік құндылығын айғақтаған.

Абай даналығын танып-білу, Абай шығармаларынан нәр алып, оның тереңіне бойлау болашақ ұрпаққа артылған айрықша міндет. Мәселен, ойшыл ақын ғалым айтқандай үш бұлақтан сусындап, үш өркениет мәдениетін синтездеу арқылы әлем биіктігіне көтерілген. Автор Абайдың ақындық мұрасын тұтастай алып, оны өзіндік принциптермен жіктеп, шығармалардың ішкі мазмұнына терең үңіліп, жан-жақты талдауға, оқырманға түгел жеткізуге мүмкіндік беретін кең ауқымды зерттеуге күш жұмсады.

Заман өзгерген сайын, халықтың сана-сезімі өскен сайын ұлы ақын мұрасы да жаңа бір қырларынан ашылары сөзсіз. Абайға қарай сапар шегіп, жаңа бір олжалар табуға ұмтылып, оны өзінің абыройлы борышы деп сезінген ғалым ақынның өлеңдерін қоғам мен табиғат құбылыстарын, реалистік көзбен суреттеуі тұрғысынан тұтас алып қарастырған. Ол үшін Абайдың ақындық мұрасын белгілі бір тақырып шеңберлеріне топтастырып, ішкі мазмұнына қарай жүйелеп талдады. Данышпан ақын Абайдың адами, азаматтық қасиеттерін мейлінше шынайы, нақты дәлелдермен жаза отырып, пенделік мінездерін де қаламынан тыс қалдырмаған. Ғалымның «Абай біздің қазақ халқының өзі, барша тарихын таразылаған көзі, бұлбұлдай сайраған поэзиясының сөзі» – деуі Абайдың биік тұлғасын одан әрі биіктендіре түседі [3]. Академик Манаш Қабашұлы Абайдың дана тұлғасын асқақтата көтерген адам.

Қорытынды. Бүгінде ғылыми мекемелер мен республиканың көптеген жоғары оқу орындарында Абайтану орталықтары құрылып, Абайды кешенді түрде зерттеу қолға алынған. Осы орайда С. Қирабаев, М. Мырзахметов, З. Ахметов, Қ. Мұхамедханов, Р. Нұрғалиев, М. Мағауин, Т. Кәкішев, С. Қасқабасов, Ш. Елеуенов, Т. Қожакеев, Т. Әлімқұлов, Қ. Өмірәлиев т.б. тәрізді ірі абайтанушылар қатары Қ. Салғарин, Ғ. Есім, Т. Жұртбай, Б. Байғалиев, Т. Шапай сияқты есімдермен толықты. Бұрынғы зерттеулердің басым көпшілігі Абайдың ағартушылық және орыс әдебиетін

үлгі тұтқан көзқарасы төңірегінде ғана болса, бұдан былай ақын өлеңдерінің ішкі әлеміне бойлап, астарына үңілу, өнегелік, тағылымдық қасиеттерін ашуға ұмтылыс көрініс кең өріс алды.

Абай тұлғасы – мәңгілік тұлға. Абай мұрасын әлемдік деңгейде паш етуге аса қажет дүние. Сондықтан абайтануды тың серпінмен дамыту абыройлы міндет, биік парыз болып табылады.

Әдебиет

1. Тоқазев Қ.К. Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан. // Егемен Қазақстан. – 2020. – 9 қаңтар.
2. Қозыбаев М.Қ. Той турал // Жұлдыз. – 1996. – №4. – 172-174 б.
3. Қозыбаев М.Қ. Шығармалары. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2013. Т.3. – 328 б.
4. Алпысбаев Қ. Абай тағылымы – арналы тағылым. // Ана тілі. – 2020. – 22 қаңтар.
5. Белгер Г.К. Абай мен Гете. / Абай тағылымы. Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер /құраст. ф.ғ.д., профессор Нығмет Ғабдуллин. – Алматы: Жазушы, 1986. – 173-194 б.
6. Тұлғалар тұғыры / Құраст. І. Қозыбаев. – Алматы: ҚазАқпарат, 2009. – 540 б.
7. Қозыбаев М.Қ. Шығармалары. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2013. Т.6. – 328 б.

АКАДЕМИК М. ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ҒЫЛЫМДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ДАРА ЖОЛЫ

Төленова З.М.

*(тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институтының 75 жылдығына орай)*

Ұлттық сананы жаңа серпілістерге бастайтын, тарихи сананы жаңғырту, өз ұлттық болмысымызды сақтау және одан ажырап қалмау мәселесін қарастыратын, оны әлемдік құндылықтармен үйлестіріп, ел игілігіне жарату жолындағы айтулы мақсат-мүдделерді іске асыруда қоғамдық ғылымдар, оның ішінде тарих ғылымының атқарар қызметі мен рөлі орасан зор. Сондықтан бүгінгі қалыптасар жаңа ұрпақ ұғымына сай өткенімізді саралап, бүгінгімізді бағамдап, ал келешек дәуірдегі ұлттың рухани жаңғыру жолын таразылауда аға буын тарихшы ғалымдардың және олар шоғырланған Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының орны ерекше.

Олай дейтініміз, әр заманның, қоғамның даму заңдылығы, болмысы, өзіндік ерекшелігі, уақыт өлшемі барлығын, сонымен бірге олардың ғасырлар бойына халықтың біртұтас тағдыр желісінің үздіксіз жалғасын тауып, ұрпақ сабақтастығымен дамып келген буын өкілдері. Және олар әрбір өзгеріске ұшырып отырған қоғам барысында өмірге келіп, еңбекке араласып, өз қоғамы үшін қызмет ететін ұрпақ екенін де ескеруіміз керек. Бірақ кез-келген қазақ баласы ұлттық болмыс пен мүдде, ұлттық сана мен рухты басты бағдарға ұстана отырып, ұлттық кодты жоғалтпау жолында, ұлт тарихын зерделеу жолында қызмет етті.

Биыл өзінің 75 жылдығын атап өткелі отырған Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты тарих ғылымдары бойынша ғылыми-зерттеу орталықтарының қарашаңырағы болып табылады. Бір сәт оның құрылу тарихына да көз жүгіртіп өтейік. Еліміздегі академиялық ғылым жүйесінің КСРО ҒА 1932 жылы құрылған қазақстандық базасынан басталып, одан 1933 ж. – Қазақ ұлттық ғылыми-зерттеу институты құрылады. Алғашқыда тарихи-археологиялық сектор ретінде институттың құрамында болса, 1936 ж. Қазақстан базасы жанынан тарих секторы, 1941 ж. – Тарих, тіл және әдебиет институты болып ашылады. Осы институттан 1945 жылы Тарих, археология және этнография институты деген атпен бой көтерген институт

академиялық білімді дамытуға елеулі үлес қоса отырып, қиын да күрделі жолдан өтті. Оның аяғынан қаз тұрып кетуіне Ұлы Отан соғысы жылдары эвакуацияланған аса көрнекті ғалымдар С.В. Юшков (алғашқы директор), А.М. Панкратова – 50-ші жылдары «жазаланған» қазақ зиялыларының, тарихшылардың жанашыры, Б.Д. Греков, Н.М. Дружинин, М.П. Ким және т.б. көп еңбек сіңірді.

Осы жылдары Қазақстан тарихшыларының алғашқы да даңқты буыны: Е.Б. Бекмаханов, Б. Сүлейменов, Ә.Х. Марғұлан, В.М. Шахматов, Н.Г. Аполлова, С.Н. Покровский, А.Н. Нүсіпбеков – 27 жыл институтты басқарған, Р.Б. Сүлейменов өздерінің тамаша ғылыми еңбектерімен жарқ етіп ғылым көгіне көтерілді. Бірақ 40-шы жылдардың аяғы – 50-ші жылдардың басындағы қарқынды жүрген тоталитарлық жүйенің қуғын-сүргіні салдарынан жазаланғандар да, айдалғандар да, қызметтен қуылғандар да осы буын өкілдері болды. Олардың әрқайсысының қазақстандық тарих ғылымының дамуына қосқан үлесі ұшан теңіз.

Институттың қалыптасуы мен даму тарихында өзіндік терең із қалдырған ғалым-басшылар - С.В. Юшков (1941-48), С.Н. Покровский (1948-53), И.С. Гороховатский (1953-56), А.Н. Нүсіпбеков (1956-82), Б.А. Төлепбаев (1983-84), Р.Б. Сүлейменов (1984-88), М.Қ. Қозыбаев (1988-2002) есімдері мен ғылыми-ұйымдастырушылық қызметтерін ерекше атап көрсетуге болады.

Олардың қатарында академик Манаш Қабашұлының қызметіне тоқталмақпыз. М.Қ. Қозыбаев Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтындағы қызметін 1980 ж. 12 шілдесінен Тарихнама және деректану бөлімінің қосымша аға ғылыми қызметкерлігінен бастап (1), 1986 ж. наурызда осы бөлімнің меңгерушілігіне тағайындалады (2). Ғылым академиясының бөлімдері институттары директорларының бос орындарға жариялаған байқауы бойынша (3) 1988 жылы 19 шілдеде өткен ұжым жиналысында бірауыздан осы институттың директорлығына сайланып (4), ҒА Жалпы жиналысының қаулысымен бекітіледі (5). Ғалымның мұндай жоғары лауазымға ұсынылуы кездейсоқтық емес-тін. Республиканың ғылыми қауымдастығы тарихшы-ғалым ретінде М. Қозыбаевты жақсы танитын. Осы уақытқа дейін ол өзін талантты ғалым ретінде ғана емес, ғылыми ұйымдастырушы ретінде де көрсете алған болатын.

XX ғасырдың 80-ші жылдарының соңындағы қайта құрулар мен 90-шы жылдардың басындағы өтпелі кезең жалпы Қазақстан үшін, оның экономикалық, әлеуметтік, мәдени дамуында аса бір қиын кезеңді бастан өткізгені мәлім. Осы мезгілде институт басшылығына келген М.Қ. Қозыбаев институт қызметкерлерін Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін зерттеуге жұмылдыра отырып, тарих ғылымының қоғамдағы орнын айшықтайтын түбегейлі зерттеулер жүргізілді. Институт ғалымдарының күш-жігерімен тарих ғылымының маңызды қағидалары жасалды, “ақтаңдақтар” қалпына келтіру, қазіргі дүниедегі Қазақстанның орны мен рөлін айқындау бағытында үлкен ізденістерге бастамаға жол ашты.

Академик М. Қозыбаевтың ғылыми-ұйымдастырушылық қызметін сөз етер тұста, қоғам үшін де, институт үшін де қиындыққа мойымай, алға қойған мақсаттар үдесінен шығуда тығырықтан жол іздеген алғашқы 1988-1993 жылдардағы институт ұжымының өмірінде айрықша жылдар болды, себебі бұл кезең қоғамдағы өзгерістермен астасып жатқан кез еді.

Директорлық қызметін *Институтта жүргізілген қайта құрулардан*, ең алдымен *ұйымдастыру шараларынан* бастайды. Институттың Ғылыми кеңесінің құрамы толығымен қайта өзгертілді. Келесі кезекте тарих ғылымындағы зерттеудегі басым бағыттарына қарай *бөлімдерді қайта құру мен топтастыру жүргізілді*, осыған сәйкес институттың құрылымы да жаңарды. Институт құрылымын өзгертудегі ең басты қол жеткізген нәтижелер ғылыми-зерттеу жұмыстарының жаңа сипат алуына игі әсерін тигізді.

Осы жылдары дирекцияның қолдауымен жеке Археология институтын құру жөніндегі ұсыныс ҒА Президиумы тарапынан да бағаланып, алдымен 1989 жылы Археологиялық орталық құрылып, кейіннен 1991 жылдың соңына қарай Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты болып өз алдына жеке ғылыми-зерттеу институтына айналды. Сонымен қатар, 1992 ж. сәуір айында Шығыстану орталығының құрылуына байланысты мәдениет тарихы бөлімінің 8 ғылыми қызметкері, оның ішінде 4 ғылым кандидаты мен бір доктор, соның құрамына беріледі. Бұлар негізінен шығыс тілдерін меңгерген мамандар еді.

Осылайша соңғы жылдардағы қалыптасқан нақтылы жағдайларға сай тарихи зерттеулердегі тұжырымдарға түбірлі қайта құрулар жүргізу барысында институт құрылымы әлденеше рет өзгерді. Сөйтіп, Қазан революциясы мен азамат соғысы, индустриалды даму және жұмысшы табы, шаруалар және ауыл шаруашылығы бөлімдері қайта жаңартылып, Тарихи және мәдени ескерткіштер жинау бөлімі Мәдениет тарихы бөлімімен біріктіріледі. Сонымен институтта, тарих бойынша: Ежелгі және ортағасырлар тарихы, Жаңа кезең тарихы, қоғамдық-саяси тарих, әлеуметтік-экономикалық тарих, қазақстандағы аграрлық қатынастар тарихы, мәдениет тарихы, тарихнама және деректану, этнография, ғылыми ақпараттар мен мұрағат бөлімдері мен антропология бойынша – құқығы бөлімге теңестірілген этникалық антропология лабораториясы жұмыс істейді.

Сонымен қатар институт басшылығы ауыстырылғаннан кейін сайлау, жариялылықтың нышандарына сәйкес институт ұжымының белсенді араласуы мен қоғамдық пікірдің жолға қойылуына орай 1989 жылдың басында директордың орынбасары мен бөлім меңгерушілері де сайланбалы жолмен тағайындалады.

Осы жылдары институттағы *кадр мәселесінің* шешілуі де қайта қарастырыла бастайды. Себебі институт құрамындағы қызметкерлердің біраз бөлігі (81 адам: оның 14-т.ғ.к., 3-т.ғ.д.) жаңа құрылған институттарға берілсе, біразы жоғарғы оқу орындарына, Сыртқы істер министрлігіне және сол тұста белең алған коммерциялық істерге ауысып кеткен болатын.

Кадрларды дайындаудың негізгі түрі аспирантура жүйесі болып табылады. Сондықтан 1988 жылы “Аспиранттар” атты бағдарлама даярланып, өндіріске енгізіледі. Бұл бағдарлама бойынша міндетті түрдегі қабылдаудан баламалы байқау арқылы қабылдауға көшу енгізіліп, ғылыми кадрларды дайындаудың тиімді жолы болып табылады. Әрі Институттың жоғарғы оқу орындарымен іскерлік байланыстарын жетілдіру, аспирантураға анағұрлым білімді жастарды тарту мақсатында қамтиды. Аспирантура жұмысының тиімділігін арттыруға да көп назар аударылады. Аспиранттарға тарихи зерттеулердің методологиясы мен әдістерін терең меңгерту мақсатында жетекші мамандардың қатысуымен әңгімелер өткізіліп, әкімшілік тарапынан оқу жоспарының орындалу барысы жіті тексерілді. Методологиялық кеңесте ғылыми мақалаларын жариялауға бағыт-бағдар беріліп, ізденушілер мен аспиранттардың жинағы шығарала бастады. Бұл шаралар жоғары білікті ғылыми мамандар дайындаудың алғы шарттары еді.

Институтта кандидаттарды қабылдау құқығы бар докторлық диссертациялар жөніндегі Арнайы кеңестің жұмыс істеуі де көп мүмкіндіктерге жол ашты. Бұл Қазақстан бойынша сол кездегі тарих ғылымдары бойынша докторлық диссертация қорғау жөніндегі бірден-бір Кеңес болатын-ды. Дирекцияның табанды талабы нәтижесінде 1993 жылы ҚР ЖАК тарих және археологиямен қатар этнография мамандығы бойынша да докторлық дәрежесін қорғауға рұқсат етеді. 1989-1993 ж. аралығында барлығы – 19 докторлық және 73 кандидаттық диссертация қорғалды. Арнайы Кеңестің мәртебесі халықаралық деңгейге өседі, онда Түркия, Моңғолия, Ресей, Түрмен, Қырғызстан мен Өзбекстан ғалымдары қорғауға шығады.

Дегенмен, осы алғашқы бес жылдың барысында институттағы кадр мәселесіндегі шешімін таппаған тұстары болды. Мысалға, бірнеше жылдардан бері Қазақстанның көне дәуірден бүгінгі күнге дейінгі санғасырлық кезеңін зерттеу жүргізетіндердің сан көрсеткіші бір деңгейден көтерілмеген болатын, өзге де бағыттағы зерттеулер бойынша бірді-екілі мамандар ғана болатын. Кадр тапшылығы – шығыстану, деректану, әлеуметтану (социолог), этнологтар, дінтану т.с.с. салаларда басым байқалды. Осының барысында халықтың ауызекі шығармашылығындағы деректерді, шежіре, араб әліпбиіндегі Әдебиет мен құжаттарды жинақтау және жұмыс істеуге қабілетті қазақ тілін жақсы меңгерген мамандарға тапшылықты шешу кезек күттірмейтін мәселе ретінде қойылды.

Бірақ, осы кезеңде респаубликада белең алған қоғамдық үрдіс дамуындағы қиыншылықтар, әсіресе, қаржы тапшылығы бұл міндеттерді шешуге біраз қолбайлау болған-ды.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарындағы бетбұрыстар ең алдымен 1986-1991 жылдарға бекітілген жоспарлы мемлекеттік тапсырыстағы тақырыптарды мезгілінде аяқтау қажеттілігінен туындап жатты. Бұл кезеңдегі тақырыптар бұрыннан қалыптасқан тарих ғылымындағы тұжырымдардан туындап, олар негізінен одақтық кешенді бағдарламаларға қарасты болатын. Бірақ ендігі жерде бұл бағдарламалардың орындалуы мен аяқталуы Қазақстан тарихына жаңа көзқарастар тұрғысынан қарау мақсатында тың арнаға бұрылды.

Сондықтан Қазақстан тарихшылары академик М.Қ. Қозыбаевтың басшылығымен тәуелсіздіктің алғышарттары пайда болған 1980 жылдардың аяғы мен 90-шы жылдардың басында тарихи зерттеулер методологиясының мәселесі, жинақталған тарихи білімдерді қайта пайымдау, қазақ халқының шығу тегі мен этникалық тарихы, ұлттық мемлекеттілік пен ұлттық қауіпсіздік мәселелері, Қазақстанның саяси-әлеуметтік және экономикалық даму тарихының, республиканың жалпы тарих тұрғысынан әлемдік қауымдастықтағы, оның ішінде ең алдымен Ресей және ТМД елдерімен, Қытаймен, алыс шетелдермен қарым-қатынасына байланысты өзекті мәселелерін отандық тарих ғылымының басым бағыттарына айналдырды.

Осы мақсатта Институт басшылығы «ақтандақтарды» жою және өткеннің жағымсыз қалдықтарынан арылу жөнінде кешенді бағдарламалар жасайды. Олардың ішінде басым маңыздылары Қазақстан тарихындағы терең зерттеу мен қайта пайымдау қажет ететін өзекті мәселелерді анықтау, бұрын ғылыми айналымға тартылмаған деректер мен құжаттарды пайдалану, қазақ халқының шығу тегі мен этникалық тарихындағы, көне дәуірден бүгінгі күнге дейінгі Қазақстан территориясындағы этникалық үрдістер дамуының анағұрлым күрделі мәселелерін кешенді түрде дайындау мен зерттеудің бағыттары айқындалды.

Институттың зерттеу жұмыстарындағы басым бағыт “ақтандақтарды”, әсіресе, Қазақстанның кеңес дәуіріндегі тарихына қатысты, ашуға арналған бағдарламасын жүзеге асыруға бағытталды. Тарихшылар осы уақытқа дейін “жабық болған” тақырыптарды зерделеуге, республика тарихындағы революцияға дейінгі және кеңестік кезеңіндегі біржақты қарастырылып келген тұстарын жаңа көзқарастар тұрғысынан қарастырып, жаңа тұжырымдар жасауға жұмылдырылды. Осы мақсаттарға байланысты Ғылыми-зерттеу жұмыстарының жаңа тақырыптары бекітілді. Ұжым қызметкерлері “Адам. Ғылым. Қоғам” кешенді бағдарламасы бойынша “Ежелгі және ортағасыр кезеңіндегі Орталық Азиядағы қыпшақтар (III-XIII ғғ.)” және “Алтай қазақтарының антропологиялық зерттеулері” мәселелерін жүзеге асыруға тартылды. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының жоспарына вуздарға арналған “Қазақстан тарихы”, “XX ғасыр басындағы Қазақстан”, “Методология, тарихнама, деректану”, “Оңтүстік-шығыс Қазақстанның ежелгі және қазіргі тұрғындарының антропологиясы”, “Отан

қорғаудың тарихи тәжірибесі: проблемалары мен сабақтары”, “Тоталитаризм және қазақ халқының мәдениеті” және т.б. көкейтесті тақырыптар енгізілді (6).

XX ғасырдың 80-жылдарының соңы мен 90-жылдардың бас кезінде ұлттық сана-сезімнің күшеюі, кеңестік мемлекеттік жүйе мен коммунистік идеологияның күйреуі және тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің жариялануы мен қалыптасуы тарих ғылымының қоғамдағы орнына түбегейлі өзгеріс енгізгені аян. Осы кезден бастап академик М.Қ. Қозыбаев басқарған Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін зерттеуге орасан зор үлес қосты. Аталған тақырыптарға сәйкес, сонымен қатар репрессияға ұшыраған партия және қоғам қайраткерлерінің тағдыры, 30-шы жылдардың басындағы республикадағы жаппай ұжымдастыру мен қолдан жасалған аштықтың зардаптарын әшкерелеген мақалалар жиынтығы мен кітапшалар шығарылды. Олардың алғашқы бастамасы “История Казахстана: белые пятна” (7) атты мақалалар жинағы болды. Жинақта Қазақстан тарихының белгісіз және өте аз зерттелген беттері қарастырылады. Ауыл шаруашылығын ұжымдастыру, кеңестік немістер мен кәрістер тарихына қатысты “жабық болып” келген мәселелерді зерттеуге байланысты жаңа материалдар берілген. Большевиктік жасырын ұйымдар, анненковшылардың қанды күндері тұсындағы “Үш жүз” партиясының тарихына, Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарындағы оқиғаларға арналған мақалалардың фактілері қызығушылық тудырады. Ал, көрнекті тарихшы Е. Бекмахановтың қилы тағдырын ашуға арналған, академик Н.М. Дружинин туралы естеліктер де жаңа тұжырымдарымен тартымды шыққан. Революцияға дейінгі Қазақстан тарихына байланысты мақалалар сонылығымен және жаңа көзқарастар тұрғысынан жазылуына қарай ерекшеленеді.

Академик М. Қозыбаев осы жылдардағы жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарына тікелей ұйтқы болумен қатар, өзі де тікелей қатынасып отырды. Ауыл шаруашылығын күштеп ұжымдастыру науқаны кезінде Қазақстанда орын алған зұлмат трагедиясы бүгінгі таңда дүниежүзіне белгілі болды. М.Қ. Қозыбаевтың бастамасымен 1988 жылғы қарашада Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтында осы мәселеге арналған “Орта Азия республикалары мен Қазақстандағы ауыл шаруашылығын ұжымдастыру тарихы” Бүкілодақтық ғылыми конференция шақырылды (8). Осы конференцияда Қазақстан мен Орта Азия республикаларында ауыл шаруашылығын күштеп ұжымдастыру тарихы жан-жақты талқыланып, ақиқатқа жол ашылды. Осының нәтижесінде М.Қ. Қозыбаев және басқа ғалымдар 1989 ж. Москвадағы “Вопросы истории” журналында жариялаған мақаладан (9) Қазақстандағы ашаршылық нәубетінің көлемі мен зардаптары әлемге тұңғыш рет аян болды.

Институттың ғылыми өміріне әртүрлі тақырыптар бойынша газет-журнал редакцияларымен бірлескен пікір-таластар (дискуссия) өткізу кеңінен ене бастады. “Социалистік Қазақстан” газеті ұйымдастырған “Тарихтың әр парағы қымбат бізге” (10), “Жалын” редакциясы – “Тарихсыз халық тұл” (11) атты қазақстандық қоғамтанушы ғалымдардың қатысуымен “дөңгелек үстелдер” жиі өткізудің тәжірибелік маңызы зор болды.

Қазақстанның және республика Компартиясының тарихындағы “ақтаңдақтар” мен оларды жан-жақты зерттеп, жариялау мәселелеріне арналған алғашқы “дөңгелек үстел” басындағы әңгімелерден кейін академик М.Қ. Қозыбаевтың “Ақтаңдақтар ақиқаты” (12) атты көлемді мақаласы жарияланды.

Осындай “дөңгелек үстел” сол тұстағы Қазақстан КП ОК жанындағы Партия тарихы институты өткізген “Алаш-Орда: пайда болуы, қызметі және күйреуі” тақырыбында өтті. Пікір-таласқа М.Қ. Қозыбаев, Н. Жағыфаров, А. Сармұрзин, В. Осипов, В. Григорьев, К.Н. Нұрпейісов, М.Х. Асылбеков, М. Бурабаев, А. Елагин, А. Тәкенов, С. Дәулетова, М. Қойгелдиев сынды көрнекті тарихшы-ғалымдар,

философтар және оқу орындарының оқытушылары мен ғылыми мекемелердің қызметкерлері қатынасты. Тақырып өзектілігіне байланысты мұнда Алаш-Орда және “Алаш” партиясының тарихына қатынасты, “Октябрь тұсындағы таптар мен партиялар” мәселесін зерттеудің жаңа қырлары, революцияның түрлі кезеңіндегі алаш қозғалысының мәні туралы жан-жақты талқыланды (13).

Аталған мәселе институттың келешек зерттеулерінен кеңінен орын алып, “XX ғасырдың басындағы Қазақстанның қоғамдық-саяси өміріндегі Алаш партиясының ролі мен орны” тақырыбымен, жетекшісі К.Нұрпейісов, ҒЗЖ жоспарына енгізіледі. Тақырып аясында алаш арыстары - Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, Ә. Ермеков, Х. Досмұхамедов, М. Тынышпаев, Ж. Аймауытов, М. Дулатовтардың есімдері халқымен қайта қауышады (14).

Сонымен қатар, “Вопросы истории” журналымен бүкілодақтық “дөңгелек үстел” “Национальные движения в условиях колониализма: Казахстан, Средняя Азия, Северный Кавказ” тақырыбында осы аймақтардағы отарлық езгідегі ұлт-азаттық қозғалыстар тарихына арналады (15). Жеке басқа табынушылық пен тоқырау тұсында бұл мәселе тарих ғылымында бұрамаланып, сол кезеңдегі үстемдік құрып тұрған ғылыми негізсіз соқыр таным (догма) мен стереотиптерге мүддесіне сай қарастырылып келген-тін. “Дөңгелек столды” ашқан сөзінде және басқа мақалаларында “Ресей империясының бұрынғы ұлттық аймақтарындағы халықтардың азаттық күресі - отандық тарихтың құрамдас бөлігі, біздің еліміздің өткен жолындағы батырлық пен қайғылы беттерінің бірі”, оған заман талабына сай жаңа зерделеу қажеттігін айтады (16).

Институт сапалы жаңа шығармашылық байланыстарын дамыта отырып, Сібір, Орал және Орталық Азия тарихшыларымен бірлескен зерттеулерінің аясын кеңейте түсті. Бұған басшылықтың бастамасымен 1989 жылы маусымда өткен Орта Азия, Қазақстан республикалары ғылым академияларының, КСРО ҒА Сібір және Урал бөлімшелерінің Тарих және этнология институттары директорларының қайта құру жағдайындағы тарихи зерттеулердің аймақтық мәселелерін үйлестіру жөніндегі мәжілісін өткізуі дәлел бола алады. Мәжілісте аймақ халықтары тарихының өзекті мәселелері жөнінде бірлескен зерттеулер жүргізу сөз болады. Кейінгі мұндай мәжілістер Ашхабад пен Ташкентте өтеді. Алматыда өткен мәжілісте академик М. Қозыбаев “Тарихи зерттеулердің аймақаралық мәселелерін үйлестіру” тақырыбында баяндама жасап, соның негізінде осы мәселе жөніндегі ұсыныстар қабылданады (17).

Тоталитарлық жүйе тұсында партиялық идеологияның қатаң бақылауында болған тарих ғылымы 80-ші жылдары өзінің шығармашылық әлеуеттілігін, зерттеулерде ғылыми объективтілігін жоғалтып алғандығы ақиқат нәрсе. Жалпыадамзаттық артықшылықтар таптық, ұлттық – интернационалистік сипатқа ие болып, біртұтас кеңес халқы жетістіктерімен суреттелді. Қазақ халқы тарихы таңдамалы түрде ғана зерттеліп, Қазақстанның Ресейге қосылуы үрдісі идеологияландырылды, патшалық империя құрамындағы отарлық жағдайы жөніндегі пайымдаулар жоққа шығарылып келді. Әсіресе, қазан революциясынан кейінгі қазақ тарихындағы көп тұстар бұрмалауға ұшырағандығы аян.

Сондықтан да М.Қ. Қозыбаев басшылыққа келген жылдардан бастап отандық тарих ғылымындағы ұлт-азаттық қозғалыс тарихына байланысты, соның ішінде Кенесары Қасымов, Жанқожа Нұрмұхамедов, Әбдіғаппар Жанбосынов бастаған және 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыстарына қатысты тыңғылықты зерттеулер жүргізілуімен, сөйтіп объективті шындықты қалпына келтіруде елеулі жұмыстар атқарылуымен ерекшеленді. Сонымен қатар осы кезеңнен бері Қазақ хандығының тарихы, жоңғар шапқыншылығына қарсы қазақ халқының Отан соғысы, Абылай

ханның өмірі мен қызметі туралы және тарихымыздың басқа да өзекті проблемаларына байланысты ауқымды зерттеу жұмыстары жүргізіліп келеді.

Институттың ұйымдастыруымен “1916 ж. ұлт-азаттық қозғалыс және оның Орта Азия мен Қазақстан халықтарының тарихи санасындағы алатын орны”, Даланың дулығалы перзенттеріне - И. Таймановтың 200 жылдығына, С. Датовтың 250 жылдығына, Жанқожа батыр, Хан Кенеге арналған республикалық ғылыми-теоретикалық, практикалық конференциялар методологиялық жағынан да, ұйымдастырушылық жағынан жаңа қырынан өткізіліп, аталмыш мәселеге қатысты жаңа зерттеу тұжырымдары ұсынылды (18).

Міне, осылайша Институтта жүргізілген зерттеулердің өзегі - Қазақстан тарихының маңызды мәселелеріне жан-жақты және объективті талдау жасау, тың дерек көздерін тереңірек меңгеру, жаңа ғылыми көзқарастар тұрғысынан қайта пайымдау, тарихи үрдістердің мәніне үңілу болып табылды. Зерттеулердің методологиясы түбірінен өзгертіліп, бірақ тұтастай алғанда ғылыми методология қағидалары негізгі басшылыққа алынды. Өткенге және қазіргіге талдау жасау бүгінгі күн не сол дәуірдегі және басқадай да қозғалыстарға коңюнктура көзқарасында жасаудан бас тартылып, әлемдік өркениет дамуының тәжірибелері қолданылды.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Институттың маңызды міндеттерінің бірі Қазақстанның территориялық тұтастығын зерттеу мәселелері болып табылды. Мәселені шешу мақсатында “Қазақ халқының этникалық территориясының қалыптасуы” ғылыми-зерттеу жоспары бойынша жұмыс жүргізілді. Сонымен қатар, “Қазақ территориясы: тарих және қазіргі кезең” деген республикалық конференция өткізіліп, онда М. Қозыбаев “Қазақ КСР-нің егеменді мемлекет ретіндегі территориялық тұтастығы концепциясының территориялық-методологиялық мәселелері” тақырыпта баяндама жасайды (19).

Осы жылдары “Московские новости”, “Молодая гвардия”, “Ленинская смена”, “Рудный Алтай”, “Импульс” сияқты одақтық басылымдарда қазақ халқының этнографиясын, көшпелілердің территориялық-географиялық өзгешілігінің өзіндік сырын білмеу ғана емес, халықтың экономикалық, этностық-саяси, моральдық-этикалық мүдделері мен мұраттарын жоққа шығаруға тырысқан мақалалар орын алған болатын. Олар Қазақстанның картасын қайта қарау, республиканың бір бөлігін Ресейге беру, Ертістің оң жағалауында орыс автономиясын құру деген сарынды көксейді. Сондықтан республиканың түкпір-түкпірінен тарихшылар неге осы Г.Х. Попов, С.Г. Васильева, В.И. Козлов, Н. Соболин, Н. Кузьмин секілділердің мақалаларына жауап қатпайды деген сұрауларды көптеп жіберген болатын. Академик бастаған бір топ ғалымдар осы сауалға және арандатушыларға жауап ретінде “Ақиқаттан аттамайық” атты көлемді мақала жариялады. Мақалада авторлар Қазақстан территориясының өткеніне қысқаша шолу барысында бұл жерлердің республикаға атын берген этностың ата мекені екендігін тарихи фактілермен дәлелдей отырып жауап береді (20).

Академик М. Қозыбаевтың басшылығымен осы жылдары институттың зерттеу жұмыстарында Қазақстан Ресей империясы құрамына енуі, XVIII-XX ғ. басындағы қазақ халқының патшалық отарлыққа қарсы ұлт-азаттық қозғалыстары, XIX-XX ғасырлар тоғысындағы қазақ қоғамындағы саяси даму, ұлт мәдениеті тарихы, тоталитарлық жүйе тұсындағы қазақстанның даму мәселелері де маңызды орын алды. Бұл зерттеулер “Қазақстан тарихы”, “XX ғасыр басындағы Қазақстан: методология, тарихнама, деректер”, “Қазақтардың этникалық территориясының қалыптасуы”, “Отан қорғау тарихы”, “Қазақстандағы этномәдени үрдістер”, “Жазба деректер бойынша VII-XVI қыпшақтар”, “Империализм дәуіріндегі Қазақстан”, “Қазақ этносының өмірлік дәстүрлі мәдениеті”, “Қазақстанның индустриалды дамуы мен жұмысшы табының

тарихы (1917-1990)”, “Қазақ шаруаларының тарихи тағдыры (1900-1999 жж.)” т.с.с. тақырыптар аясында жүргізілді. Барлық аяқталған тақырыптар бойынша монографиялық еңбектер, мақалалар, жинақтар, очерктер дайындалды (21).

Отан тарихы мен тарихнамасын зерттеудің жаңа концептуальдық тұжырымдарын айқындау және жинақталған материалдарды жаңа тұрғыдан зерделеу нәтижесінде М.Қ. Қозыбаев басқарған институт 1993 және 1995 жылдары орыс және қазақ тілдерінде көне заманнан бүгінге дейінгі “Қазақстан тарихының очерктерін” шығарды. ТМД мемлекеттерінің арасында тұңғыш рет М.Қ. Қозыбаевтың басшылығымен көне заманнан бүгінге дейінгі “Қазақстан тарихының” 5 томдық академиялық басылымның үш томы қазақ және орыс тілдерінде жарық көрді. Кейіннен Институт директоры болған, профессор М.Қ. Қойгелдиевтің басшылығымен оның төртінші және бесінші томдары баспаға әзірленді де, С. Мажитов басшылық жасаған жылдары жарық көрді. Сондай-ақ институт ғалымдарының академик Манаш Қабашұлының басшылығымен және тікелей қатысуымен даярлаған “Қазақстан тарихының” бестомдық академиялық басылымы (үш томы), “Қазақстан тарихы” (ағылшын тілінде), “Қазақстан тарихының очеркі”, “Қазақстанның көрнектелген тарихы (үш томдықтың - 1 томы), көптеген құжаттар жинағы соны ғылыми-теориялық ізденістердің, шығармашылық табыстардың нәтижесі (22).

Институттың 1998-1999 жж. Ғылыми-зерттеу жұмыстары мына тақырыптар бойынша жүргізілді: “Жаңа және қазіргі замандағы Қазақстанның тарихнамасы”, “Әлемдік тарихнамалық дәстүрлер мен жаңашыл тарихи-пәлсапалық зерттеулердегі Қазақстанның ролі мен орны” (М.Қозыбаев); “Мәдениет және дін тарихы: сабақастық мәселелері”, “Қазақстандағы мәдени құрылыс саласындағы мемлекеттік саясат (1920-1990). Тарихи тағлым” (Қ. Алдажұманов); “Алтай қазақтарының этникалық дерматоглификасы”, “Қазақтардың этникалық дерматоглификасы” (О. Смағұлов); “Қазақ шежіресі. Тарихи-этнографиялық зерттеулер тәжірибесі”, “Қазақтардың ұлттық өнері: шығу тегі, синкретизм, көптүрлілік (этнографиялық зерттеулер) (С. Әжіғали); “XX ғ. қазақтар: әлеуметтік-демографиялық зерттеулер” (М. Асылбеков), “Қазақстандағы саяси репрессиялар тарихы (1941-1990), “20-30-шы жылдардағы Қазақстанның қоғамдық-саяси және рухани өміріндегі тоталитарлық жүйге қарсылықтар” (К. Нұрпейіс), “Ежелгі және орта ғасырлардағы Қазақстан территориясындағы мемлекеттік дамудың сабақтастығы” (Б. Көмеков); “XIX ғ. 20-60 жж. Қазақстандағы отарлау тарихы” (В. Галиев); “Қазақстан Республикасы шекарасының қалыптасуы” (П. Белан); “Қазақстан жөніндегі Ресей мемлекетінің заң актілері (XVII-XIX ғғ.)” (Т. Балақаев); “Қазақ этнологиясы” (Н. Әлімбаев); “Қоғамдық ғылымдар жөніндегі Қ.И. Сәтпаевтың мұрасы” (Ғ. Батырбеков); “ҚР ұлттық қауіпсіздігі. Ішкі жағдайлардың нақтылы-тиарихи, тарихи-әлеуметтік талдауы” (Ж. Әбілхожин) (23).

Халықаралық байланыста жылдан-жылға ұлғая түсті. М.Қ. Қозыбаев басқарған институт Ресейдің ҒА, АҚШ-тың - Ұлттық зерттеу орталығы (Монтерей қ.), Индиан университеті, Азияттық зерттеулердің ұлттық орталығы, Моңғолия – Баян-Өлгей қоғамдық ғылымдар орталығы, Қытай – ШҰАР қоғамдық ғылымдар академиясы, Ұлыбритания – Лондон университеті, Франция – Ұлы Жібек жолын зерттеу жөніндегі ЮНЕСКО комиссиясы, Ренн университеті, Италия – Болон университетінің Антропология институты, Германияның, Жапонияның, Түркияның және Өзбек, Қырғыз, Түркмения, Тәжікстанның ғылыми орталықтарымен тұрақты ғылыми байланыс жасады, қазіргі күнде бұл өзінің жалғастығын тауып, дамып келеді.

М.Қ. Қозыбаев ірі ғалым болуымен бірге ғылыми-педагогикалық жұмыстарға да көп назар аударып келеді. Ол талантты ғалымдардың тұтас бір шоғырын тәрбиелеп шығарды. Оның жетекшілік етуімен 90-нан астам ғылым кандидаттары мен 19-

докторлар әзірленді. Академик М. Қозыбаев тәуелсіз Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін зерттейтін ғылыми мектептің негізін құрды.

Академик М.Қ. Қозыбаев көп жылдар бойы Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты жанындағы докторлық диссертация қорғайтын Ғылыми Кеңестің төрағасы, тарих ғылымдары саласындағы проблемалық ғылыми-үйлестіру Кеңесінің төрағалығын да атқарды.

Академик М. Қозыбаевтың монографиялық еңбектерімен қатар жоғары оқу орындары мен мектептің 9-10 сыныптарға жазған оқулықтары, оқу құралдары Қазақстан тарихнамасына қосқан қомақты үлес және Отан тарихы ғылымының жаңа белестегі даму деңгейін көрсететін еңбектер. Қазақ орта мектебіндегі білім мазмұнының тұжырымдамасын жасау жөніндегі комиссияның құрамында (24) жұмыс істеу барысында заман талабына сай оқулықтар дайындау қажеттігіне көз жеткізген ғалым.

Тәуелсіздіктің алғашқы онжылдықтардағы тарихи оқиғалардың жедел дамуы – кеңестік дәуірден кейінгі өтпелі кезеңге аяқ басуы, егемендік пен тәуелсіздік алуы, ұлттық мемлекеттіліктің қалпына келтірілуі, демократиялық және нарықтық қатынастарға көшу, Республиканың әлемдік ынтымақтастық қауымдастығына енуі, міне, осылардың барлығы қоғамтанушылардың алдына өткеніміз бен бүгінгімізді жаңа көзқарастар тұрғысынан қайта қарастыру, зерделеу міндеттерін жүктеген кезең болуымен ерекшеленеді. Сондықтан да Институттың ғылыми-зерттеу бағыттарының 2000-2002 жылдарға арнаған бағдарламасы да осы бағыттарға сәйкес жасалынды. Басты зерттеу жұмысы “Қазақстанның көне дәуірден бүгінге дейінгі тарихын жалпыдүниежүзілік тарихи және өркениеттік үрдістер контекстінде зерттеу” атты іргелі зерттеулер бағдарламасы шеңберінде жүргізілді. Осы бағдарлама аясында бекітілген тақырыптың бірі “Ежелгі және ортағасырлардағы Қазақстан территориясындағы мемлекеттіліктің дамуындағы тарихи сабақтастық” болатын. Осы салада көп жылдардан бері еңбек етіп келе жатқан К.А. Пищулинаның басшылығымен мамандар қытай, моңғол, манжур, араб, парсы және түркі тілдеріндегі жазба деректер негізінде Қазақстан территориясы мен Орта Азиялық онымен шектес көнетүркі және көнемоңғол территорияларындағы көпғасырлық тарихы бар мемлекеттілік дәстүрлердің сақталғандығын жаңа мәліметтермен дәлелдеп, соны тұжырымдар жасады.

Ал, “XVIII ғ. соңы-XIX ғ. 70-ші жж. басындағы қазақ халқының ұлт-азаттық күресінің типологиясы” бағытында ғалым В.З. Галиевтің жетекшілігімен көрсетілген уақыт шеңберінде қазақ халқының ұлт-азаттық күресінің дамуына ықпал еткен көшпелі қоғамның саяси және әлеуметтік-мәдени жүйесінің тасада қалып келген тұстары жаңа ғылыми деректер мен материалдар бойынша зерделенді. Тақырып бойынша Аңырақай шайқасының 250-жылдығына арналған республикалық конференция, экспедиция ұйымдастырылып, материалдар жинағы шығарылды.

Тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА мүше-корреспонденті К. Нұрпейіс жетекшілік еткен топ “Саяси және рухани саладағы тоталитарлық жүйеге қарсылық (20-30-шы жж. Қазақстан мысалында: нақтылы-тарихи зерттеулер” жүргізіп, алаштық азаматтардың, өзге де саяси қуғын-сүргіннің жазықсыз құрбандарының әкімшіл-әміршіл жүйемен жүргізген күресі, олардың еңбектері жан-жақтылы зерттеліп, кеңестік-партиялық жүйенің күштеу әдісімен жүргізген саясатының астары ашылып көрсетілді.

Аталған тақырыптармен қатар, “Қазіргі уақыттағы Қазақстандағы демографиялық және көші-қон процестері (1984-1990 жж.) (Асылбеков М.Х.), “Көшпенділер өнері тарихи-мәдени құбылыс ретінде” (Әжіғали С.Е.), “Қазақстан тарих ағымында: шетелдік тарихнама, методология және компьютерлік деректер” (Сужиков Б.М.), “XVIII-XIX ғ. ортасындағы қазақстанның әлеуметтік-саяси тарихының

мәселелері жазба деректер мен ауызша тарих айту ескерткіштерінде қамтылуы” (Ерофеева И.В.), қосалқы зерттеу тақырыптары “Еуразиядағы қыпшақтар (XI-XIV ғғ.)” (Көмеков Б.Е.), “Қазақстандағы большевиктік жүйе. Үкіметтің күштеу реформаларына қарсы ұлттық элита мен халықтың қарсылықтары (1920-1933 жж.)” (Қойгелдиев М.Қ.), “Шығыс Қазақстанның тарихи географиясы” (Нұрғалымова Г.С.) деген ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілді.

Олардың нәтижелерін басылымдар бойынша көрсетер болсақ, барлығы 598 жұмыс: 20 - монография, тақырыптық жинақтар мен оқулықтар – 19, журнал – 5, мақалалар – 546, 1 – терминологиялық сөздік, оның 327-сі қазақ тілінде (7 монография мен 311 мақала, 4 жинақ, 1 сөздік), шет елде 31 мақала жарияланды (25).

“2001 жыл Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылы” деп жариялаған Президенттің Жарлығы бойынша ҚР БҒМ жүргізілетін шараларының жоспарына енгізілген “Егеменді Қазақстанға – 10 жыл” атты энциклопедиялық анықтамалықты дайындауда институт ғалымдарына жүктеліп, арнай жұмыс тобының күшімен, жетекшісі – М.Қ. Қозыбаев, орындаушылар – аға ғылыми қызметкерлер С.Ф. Мәжитов пен С.К. Рүстемов, барлық материалдар жинақталып, баспаға өткізілді (25).

Өздеріңіз байқағандай сол жылдардағы институттың іргелі зерттеулер бағдарламасы үш бағытта: 1) тарихи; 2) этно-антропологиялық 3) тарихнамалық және деректану салалары бойынша жүргізілді.

Тарихшы-ғалым, табанды ғылымды-ұйымдастырушы 1998-2001 жылдар аралығында өзі де және институт ғалымдары жүргізген зерттеулерде және жазылған еңбектерінде қоғам дамуы мен талабына сай тарих ғылымында жаңа пайымдаулар жасады. Кеңестік дәуірде зерттеп келген мәселелер қайта қарастырылып, енді олар тәуелсіз ел тарихшысының көзқарасында, кемеліне толған академик, қоғамдық пікірде жетекші орындағы мемлекет қайраткерін толғандырар мәселелер тұрғысынан қаралып, тың тұжырымдар жасалды. Сол биіктіктен Дала өркениеті, қазақ халқының шығу тегі, қазақ мемлекеттігі, Еуразияның өркениеттік маңызы, Ресейдің отарлық шапқыншылығының құпия сырлары, социалистік модернизациялау саясаты тәжірибесінің салдары, қазақ ұлттық элитасының Отандық тарихтағы орны, этникалық-территория тұтастығы, голощекиндік геноцид, саяси қуғын-сүргін, оның құрбандарын ақтау, өлкенің экологиялық дағдарысқа ұшырауы т.б. игерілуі ғалым үшін де, ол басқарған мекеме үшін де үлкен абыройлы іс болғаны рас.

Сонымен қатар, тарих ғылымын дамытуда жан-жақты ғылыми ізденістерінің маңына өзінің ғылымдағы жаңашылдығымен, тарихқа методикалық және методологиялық көзқарастарымен, отандық тарихи зерттеуге әлемдік тәжірибені кеңінен пайдалану үлгісін басшылыққа алған академик М.Қ. Қозыбаев танымал ғалымдар мен жас буынды топтастыра алды. Олар, О.С. Смағұлов, М.Х. Асылбеков, К.Н. Нұрпейіс, С.П. Белан, З. Қинаятұлы, В.З. Галиев, Е.Ж. Уәлиханов, Қ.С. Алдажұманов, Ж.Б. Әбілхожин, Г.М. Меңдіқұлова, А.Т. Қапаева, Б.М. Сужиков, И.В. Ерофеева, С.Ф. Мажитов, Р.Қ. Нұрмағамбетова, С.Е. Әжіғали, А. Токтабай, Н. Мұқаметханұлы, С. Рүстемов, А. Құдайбергенова, С. Смағұлова, Г. Өскембаева секілді институттың жетекші ғалым-мамандары.

Академик М.Қ. Қозыбаев 1991 жылдан бастап Қазақ КСР Ғылым академиясының Төралқасының және қоғамдық ғылымдар бөлімінің мүшесі ретінде де академиялық ғылымның дамуына көп үлес қосты. ҚР ҰҒА мәртебесі мен міндеті, құрылымы, Жарғының жобасы, Бөлімшелер мен Ғылыми-зерттеу институттары жөніндегі Ережелерді талдау мен бекітуде жасаған ұсыныстары мен пікірлері өз алдына жеке зерттеуді қажет етеді. Ұлттық Ғылым академиясы тарапынан Халықаралық және республикалық ғылыми-мәдени орталықтармен жасалынған келісімдердің жүзеге асырылуы мен ғылымды интеграциялау барысында да көп еңбек сіңірді. Әсіресе, соңғы

жылдары Ғылым Академиясына қатысты реформалар жүргізу қажет пе, жоқ па деген мәселе туған тұста көп қайраткерлік танытты. Соңғы қабылданған “Ғылым туралы заңды” талқылауға қатынасып, онда ғылыми қызметкерлердің мәртебесінің сақталуына, олардың әлеуметтік жағдайына баса көңіл бөлу қажеттігін заңдастыруға ықпал етті. Академия тағдыры тәлкекке түскен сағаттарда баспасөз беттерінде де сөз көтерді (26). Елбасы Н. Назарбаевтың зиялы қауым өкілдерімен кездескен кездесуінде де (27), Республика Президентіне жолдаған соңғы хаты да Академия тағдырына байланысты болды.

Академик М.Қ. Қозыбаев Отан соғысы тақырыбын зерттеудегі ірі мамандардың бірі ретінде танылып қана қоймай, әскери тарихшыларды дайындаумен айналысты. Отанымыз тәуелсіздік алған жылдары Қарулы күштерді қайта құру жөніндегі қоғамдық пікірлерге қызу араласқан ғалым, оның қажеттілігін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп береді. Сонымен қатар әскери оқу орындарындағы қайта құру-ұйымдастыру шараларына да белсене араласқан академик республика Үкіметіне Қазақстанның әскери тарихын дайындау жөніндегі Үйлестіру кеңесін құру қажеттілігі туралы хат түсіреді. Қазақстан ҰҚК Әскери институты мен Қарулы күштердің Әскери академиясында әскери ғылым, тарихы, әскери педагогика мен психология бойынша мамандар дайындайтын адъюнктураның ашылуында М. Қозыбаевтың үлкен үлесі бар. Аталған оқу орындарында Диссертациялық кеңес ашу қажеттілігі туралы алғашқы ұсыныс та Манаш Қабашұлы тарапынан жасалған болатын. Кейіннен ҚР ҰҚК Әскери институты мен Қорғаныс министрлігінің Әскери-ғылыми орталығының Біріккен Диссертациялық кеңесінің төрағасы, Әскери академияның әскер тарихы жөніндегі Дискеңесінің мүшесі ретінде әскери ғылымның дамуына елеулі ықпалын тигізеді.

Қазақстанның тәуелсіздік жылдарының алғашқы онжылдығында академик М.Қ. Қозыбаев басқарған Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Отан тарихының зәрулі мәселелерін зерттеуге сіңірген еңбегі ұшан теңіз. Академик М. Қозыбаев басшылық жасаған жылдардағы жүргізілген басым ғылыми бағыттар:

- Қазақ мемлекеттілігінің пайда болу тарихы
 - қазақ халқының этногенезі мен этникалық тарихы
 - Қазақстан Республикасының тарихының әлеуметтік-саяси және экономикалық өзекті мәселелері
 - Тарихи демография
 - Тарихи зерттеулердің тарихнамалық және методологиялық мәселелері.
- Ғылыми нәтижелері мен табыстары: - көне және ортағасырлардағы Қазақстан территориясында пайда болған мемлекеттердің тарихы зерттелді;
- қазақ халқының ортағасырлардағы этникалық территориясының қалыптасуы;
 - қазақ халқының этногенезінің негізгі мәселелері зерттелді;
 - ұлттық тәуелсіздік үшін жоңғар шапқыншылығына қарсы қазақ халқының азаттық күресінің тарихи ақиқаты қалпына келтірілді;
 - Қазақстанның Ресейге қосылуы жөніндегі жаңа тұжырымдар жасалынды (қосылуы, жаулап алу, казактар мен шаруалардың отарлауы);
 - Көрнекті мемлекет қайраткерлерінің, халық батырларының, қазақ халқының ұлттық тәуелсіздігі үшін күрескен ерлердің есімдері ақталды;
 - XVIII-XX ғ. бас кезіндегі Қазақ халқының Ресей империясына қарсы ұлт-азаттық күресі жөнінде жаңа концептуалдық жағынан қарастырған тұжырымдар жасалды;
 - XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басындағы қазақ қоғамының қоғамдық-саяси өмірі;
 - XX ғасырдағы Қазақстандағы әлеуметтік-демографиялық үрдістер зерттелді;

- XX ғ. 20-30-шы жылдарындағы Қазақстанның дәстүрлі құрылымындарын өмір сүруі мен трансформациялануының әлеуметтік-экономикалық аспектілері мен оның зардаптары жан-жақты зерделенді;

- XX ғ. 20-шы жж. аяғы мен 30-шы жж. басындағы Қазақстандағы күштеп ұжымдастыру мен аштықтың объективті тарихын зерттеу жүзеге асырылды;

- Қазақстан тарихындағы “ақтаңдақтарды” жою жөніндегі арнайы ғылыми бағдарлама даярланып, жүзеге асырылды;

- Республикамызда кеңес кезеңнен кейін тұңғыш рет “Көне дәуірден бүгінгі күнге дейінгі Қазақстан тарихы. Очерктер” және “Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін)” академиялық бестомдықтың 3-томы басылып шықты.

Халқымыздың қастерлі қазынасы – оның тарихы мен тарихи жылнамасын заман көшінің ағымына қарай қайта қарастырып, халқымен қауыштыру, тоғысқан толқындай ұрпақтар зердесіне ұсыну бүгінгі институт ұжымының алдындағы басты міндеттердің бірі болып қала бермек. “Алдыңғы толқын ағалар” салып кеткен тарих ғылымындағы сара жол “кейінгі толқын інілердің” жаңа бастамалары мен ізденістерімен өз жалғастығын табуда.

Әдебиет

1. Қаз КСР ҒА 12.06.1980 ж. N 16 қаулысы; Ш.Ш. Уәлиханов ат. Тарих, археология және этнография институтының 17.06.80 ж. N 120-к бұйрығы.
2. Қаз КСР ҒА 29.05.1986 ж. N 90 қаулысы; Ш.Ш. Уәлиханов ат. Тарих, археология және этнография институтының 9.09.86 ж. N 121-к бұйрығы.
3. Отделения АН Казахской ССР объявляет конкурс // Казахстанская правда. -1988, 15 июня.
4. Институттың Ғылыми кеңесі, партбюро, кәсіподақ және комсомол бюроларының бірлескен мәжілісінің 30.06. 1988 ж. хаттамасы // Ш. Уәлиханов ат. ТЭИ ағымдағы мұрағатындағы М. Қозыбаевтың жеке ісінен алынды.
5. Қаз КСР ҒА Жалпы жиналысының 24.11.1988 ж. N 10 қаулысы; Ш.Ш. Уәлиханов ат. Тарих, археология және этнография институтының 28.11.88 ж. N 417-к бұйрығы.
6. Институттың 1991, 1992 жж. ғылыми-зерттеу жұмыстарының жылдық есебі.
7. История Казахстана: белые пятна. Сб. ст. – Алматы: Казахстан, 1991. – 348 с.
8. Институттың 1988 ж. ғылыми-зерттеу жұмыстарының жылдық есебі.
9. Абылхожин Ж.Б., Козыбаев М.К., Татимов М.Б. Казахстанская трагедия // Вопросы истории. - 1989, N 7. С.53-71.
10. Тарихтың әр парағы қымбат бізге. “Дөңгелек үстел” //Социалистік Қазақстан. - 1988, 25 августа.
11. Тарихсыз халық түл. “Дөңгелек үстел” // Жалын, 1988, N 4. -3-14-бб.
12. Қозыбаев М.Қ. Ақтаңдақтар ақиқаты // Алматы ақшамы. – 1988, 12 сентябрь.
13. Знать прошлое, чтобы помнить о будущем // Казахстанская правда. -1989, 19 июля.
14. Институттың 1992 ж. ҒЗЖ есебі.
15. Национальные движения в условиях колониализма: Казахстан, Средняя Азия, Северный Кавказ. Материалы Всесоюзного “круглого стола” 27-28 июля 1990 г.
16. Қозыбаев М. Аласұрған XX ғасыр (толқыныс, ізденіс, проблемалар) / Қараңыз: Казахстан в начале XX века: методология, историография, источниковедение. Сб. статей. –Алматы: МП “Наурыз”, 1993. - 3-16 бб.
17. Материалы Совещания директоров институтов истории и археологии академии наук республик Средней Ази, Казахстана, Сибирского и Уральского Отделений АН СССР по проблемам межрегиональной координации исторических исследований в условиях перестройки. – Алма-Ата, 1989, 29-30 июня.
18. Қозыбаев М.К. Егеменді мемлекет ретіндегі Қазақ КСР-нің территориялық тұтастығы тұғырнамасының теориялық-методологиялық мәселелері // “Қазақ территориясы: тарих және қазіргі кезең” республикалық конференция материалдары. – Алматы, 1990 // Егемен Қазақстан. - 1990, 4 қазан.
19. Қозыбаев М., Мұқанов М., Романов Ю., Ақышев К., Ерофеева И., Пищулина К., Әлімбаев Н. Ақиқаттан аттамайық // Социалистік Қазақстан. – 1990, 6 маусым; Они же. Реальность. О некоторых “идеях” пересмотра границ республики // Казахстанская правда. – 1990, 30 июня.
20. Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. Қаһарлы 1916 жыл (Құжаттар мен материалдар жинағы). 2-томдық. –Алматы: Қазақстан, - 1998; Национально-освободительная борьба казахского народа под

- предводительством Кенесары Касымова (Сборник документов) / Составители: В.З. Галиев, Б.Т. Жанаев. – Алматы: Ғылым, 1996. - 512 с.
21. Исторический опыт защиты Отечества. Военная история Казахстана. Учеб. пособие для курсантов военных и студентов гражданских учебных заведений. – Алматы: Борки, 1999. - 352 с.
 22. Иллюстрированная история Казахстана с древнейших времен до наших дней (в 3-х томах). – Т.1. От эпохи палеолита до монгольского нашествия. – Алматы: РОНД, 2001. – 240 с., илл.
 23. Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ ағамдағы архиві.
 24. Қазақ орта мектебіндегі білім мазмұнының тұжырымдамасы. Жоба. // Социалистік Қазақстан. – 1990, 28 шілде.
 25. Институттың 2000 және 2001 ж. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының есебі.
 26. Национальная Академия наук – сообщество ученых, или... // Наука Казахстана. -1993, 1-15 ноября; Ғылым тағдыры – ел тағдыры // Егемен Қазақстан. – 1996, 8 ақпан; Козыбаев М.К. Ломать не строить // Караван, 1996, 14 июня; Ғылым мен білімді интеграциялауда асықпаған жөн // Түркістан, 2001, 10-15 ақпан; Ойымызды ортаға салғымыз келеді (Елбасына ұжымдық хат) // Егемен Қазақстан // 2001, 11 желтоқсан.
 27. Ел еңселі болсын десек // Егемен Қазақстан, 2001, 21 желтоқсан.

ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ ЕЕ УРОКОВ

Курманов Зайдин

(д.и.н., проф., экс-спикер ЖК КР, проректор Дипакадемии МИД РК)

Сарсенбаев Б. *(к.и.н., ЧПП РК)*

История это не только знания о прошлом, это знания, история о нас самих. Это еще и мировой опыт трагедий, удач и успехов, преобразований общества, вдохновение и сила, планы на будущее... Это ценности и путь, по которому можно пойти или не пойти. История это хороший опыт и плохой. История это уроки, которые надо знать, чтобы не быть наказанными, топтаться на месте или ходить кругами, не наступать на грабли.

Современные люди очень нуждаются сейчас в исторической определенности, в понимании времени, в котором они живут, своего предназначения в мире, в осознании своей пользы, важности и необходимости для других людей. Это подводит к выводам о смысле истории. В спокойной и размеренной эпохе этот вопрос обычно не возникает. Иное дело в эпоху кризиса и катастроф. Сегодня вновь рождаются острые споры об исторической судьбе народов, государств, цивилизаций?

А что рождается у нас в Кыргызстане и Казахстане? В чем смысл нашего многовекового существования? Наши народы по большому счету ровесники древних египтян, греков, римлян, которых уже нет, они исчезли, оставив после себя великую цивилизацию, в которой мы видим их вклад в развитие всего человечества, мировой истории и культуры. А в чем наша миссия? Почему мы не исчезли, как они? И что мы должны еще дать миру, кроме «Манаса» и Золотого воина, великого Абая и Чингиза Айтматова? Что мы оставим грядущим поколениям? И в Истории – этом огромном океане, можно найти ответы на все вопросы.

Разгадкой исторических тайн занимались все выдающиеся умы человечества: Геродот, Тацит, Макиавелли, Гегель, Томас Гоббс, Эрих Фромм, Карл Поппер, Карл Ясперс, Макс Вебер, Фрэнсис Фукуяма, Николай Бердяев, Николай Карамзин, Сэмюэль Хантингтон и многие другие.

Цель истории это не сбор всякого исторического хлама, не влачить паразитическое существование, а познание духа прошлого. Цель ее учиться жить по историческим хроникам и летописям, документальным и архивным свидетельствам, биографиям других и быть ответственным за собственную жизнь, за тот выбор,

который сделан в жизни. Какую истину открывает история своим потомкам? Чему она учит? Что останется после нас!?

Что можно сейчас почерпнуть из прошлого, чтобы сделать меньше ошибок, построить достойное настоящее и спроектировать блестящее будущее?

Зачем люди хранят историческую память? Почему опасно забвение истории? В чем проявляется глубина исторического мышления? Существует ли логика в истории? Есть ли законы истории? Что значит утверждение, что у истории есть всегда выбор? Как развивается история – линейно или циклами, как кружение времен? Есть ли в истории прогресс?

В памяти человечества остаются великие и добрые имена и дела, злодейство. Есть геройство, воодушевление и торжество духа. Но интерес к истории – это глубинная человеческая потребность, надобность. Она наблюдается с древнейших времен у всех народов, как письменных, так и бесписьменных. В древних шумерских, египетских, индийских, вавилонских, китайских законодательных актах, изложение правил, норм, статей законов начиналось с обширной преамбулы, где излагался перечень победоносных походов и великих государевых деяний, их достижений, трудностей, благ, которые принесли правители, для чего и в каких целях принимается настоящий закон...

История это корни человечества, без которого они не могут нормально жить. А корни, как семья, создают ощущение стабильности и прочности, уверенность в жизни. Без них человек как сирота.

Нравственная задача истории состоит в том, чтобы определить, что из наследия предков и человечества останется с нами как святыня, а что необходимо оставить в прошлом и не нести отрицательный опыт в настоящее и будущее.

Ныне из истории исчезает нравственный стержень, дух добра, зовущий к духовным поступкам. Святая троица истории – прошлое, настоящее и будущее как бы разорвана и поэтому прошлое вызывает сожаление, настоящее уныние, будущее страх. Но так не должно быть.

История выполняет множество полезных функций, о значении которых многие даже не догадываются.

История – это источник знаний. У нее можно многому научиться. Например, понять мудрость и заблуждения вождей и народов давно минувших дней. История не только должна изображать прошлое, но и преображать настоящее, творить будущее.

История – это источник вдохновения и побед. История формирует у людей историческое сознание, мировоззрение, позволяющее воспринимать исторический процесс в целостности и единстве, в мировом и локальном масштабах. Все, что происходит там, имеет место быть и у нас. Но мы продолжаем пребывать «вне истории». Особенно досадно, что в этом состоянии часто пребывают те, которые разрабатывают и реализовывают политику, в т.ч. и дипломаты.

Люди, политики, дипломаты со сформировавшимся историческим сознанием, как правило, становятся успешными реформаторами и правителями. Они опираются на прошлое, чтобы спроектировать будущее. Например, Наполеон увлекался античной историей, его кумирами был Александр Македонский и Гай Юлий Цезарь, а Гитлер восхищался Свеном Гединым – сочетавшего в себе репутацию авантюриста, заговорщика, художника, писателя и крупного ученого - географа, слывшего отчаянным ловеласом и гомосексуалистом. Первый стал великим человеком, изменившим мир, второй – великим злодеем.

История учит жизни, добру и злу, чтобы человек, политик, дипломат стал лучше, находил в истории источник для духовного роста и осмысленной деятельности. Без добрых примеров из истории не возродится ни нравственность, ни патриотизм, ни

гуманизм, ни высокая мораль. Не будет высокой политической культуры, когда люди слушают и слышат друг друга. А история учит, что кыргызы и казахи не так давно обладали этими высокими качествами, что, вероятно, и спасло нас от истребления. Но мы быстро меняемся и становимся не похожи на себя. И это тревожит, что мы снова можем оказаться под угрозой исчезновения или самоликвидации! И не сможем выполнить свое предназначение.

Древнее правило гласит: чужой недостаток предай забвению, а свой осуди. История учит не заикливаться на отрицательном. Искоренить плохое, уповая только на силу и насилие, нельзя. Побеждать помогает любовь, смекалка, находчивость, благородство и ум.

Историческое беспамятство – причиняет страшное зло. Забытое деяние кажется никогда не существовавшим. Поэтому оно не служит уроком для следующих поколений. А ведь забытое это тоже наша история.

История учит справедливости, что особенно важно для нашего общества, стоящего испокон веков на верховенстве справедливости. История показывает ошибки и достижения живших до нас людей, народов, государств, исторических эпох.

История это тайна и разгадать ее могут только те, кому по силам разгадать ее духовный смысл. То, что сейчас происходит с нашим поколением, когда-то уже происходило с другими людьми в другое время. Поэтому очень интересен их жизненный опыт.

История - воспитатель и надзиратель. Является предостережением для потомков. Она жестоко наказывает тех, кто не прислушивается к ее урокам. Давно случившееся может стать близким и неотвратимым, а забытое очень часто воскресает в будущем.

Сквозь призму истории хорошо видны наши недостатки, пороки и достижения. В истории есть направление, как «историцизм», утверждающее, что у истории есть свои законы. Не все ученые это признают, но никто не отрицает, что у истории есть свои алгоритмы, схемы, волны.

История это диалог настоящего с прошлым и прошлого с настоящим. В истории люди всегда стремились достичь гармонии и совершенства. К какой гармонии и совершенству стремимся мы, когда бесконечно разрушаем то, что есть и придумываем новое, не понимая смысла того, что происходит. Например, «притчей во языцех» стало бесконечное принятие новых конституций и поправок к ним? Все искусственное и надуманное – недолговечно и нежизненно.

Главное – история учит думать, чему нас научит та или иная историческая ситуация, которая происходит с нами. Например, почему мы не можем остановить «торговые войны» время от времени возникающие между Казахстаном и Кыргызстаном, опираясь на предшествующий опыт и традиции международных отношений.

Таким образом, у истории множество определений. Великий русский историк Н.М. Карамзин называл историю «священной книгой народов», «зерцалом их бытия», «заветом предков потомству», «картой для мореплавания в океане жизни», хранильницей мудрости в короткое время человеческой жизни». Так оно и есть, даже больше.

А что такое уроки истории? Это «маленькие окошечки», позволяющие взглянуть на окружающий нас огромный и сложный мир. Мир, который долгое время был неизвестен и закрыт. Теперь Кыргызстан и Казахстан, суверенные страны, суверенные народы, которые должны и обязаны взглянуть на историю своими глазами, как это умеют делать другие суверенные народы.

Знать историю мало, нужно извлекать из нее уроки. Иначе все известные ошибки будут повторяться. А если уроки истории не выучены, то они будут бесконечно повторяться. Повторяться в виде «трагедии» и «фарса».

Сейчас, к сожалению, в политике история вытеснена на задворки. А сама историческая наука на пространстве СНГ не развивается, не освобождается от идеологических штампов. Не учит мыслить, видеть в истории нравственное содержание, не дает возможности разобраться в опыте предшествующих поколений, отличить истину от фальши, красоту от безобразия, вечное от тленного. Пойти по «дороге времени», не предавая забвению то, что может научить положительному не одно поколение людей, позволит полюбить историю как доброго друга и советника на своем жизненном пути.

История у политиков древности, средневековья и нового времени всегда находилась на первом месте. Историей зачитывались и сами писали труды Гай Юлий Цезарь, Цицерон, Наполеон, Черчилль, Рузвельт, де Голль, Маркс, Энгельс, Мао-Цзэдун, Ленин, Сталин и многие другие. Историю называли «царской наукой» и она была обязательным предметом для правящего класса. Это впоследствии помогало им делать свою работу, проводить преобразования, брать примеры с выдающихся личностей. Делать свою деятельность более целеустремленной и осмысленной. Без Аристотеля поход Александра Македонского на Восток был бы простой мезью греков за сожжение Афин и грабежом, а Александр остался в истории заштатным полководцем. А так получился Великий поход, целью которого было соединение Европы и Азии, Запада и Востока, идея, которая до сих пор будоражит великие умы.

Гай Юлий Цезарь оставил после себя не только великие дела и поступки, но и знаменитую «Историю галльской войны», которой зачитывался Наполеон. А Уинстону Черчиллю была присвоена Нобелевская премия за 6-томную «Историю второй мировой войны».

Нельзя сказать, что в советское время людей плохо обучали истории. Но учили истории, в которой не было всей правды. Учили верить, но не думать. Большевики хорошо понимали роль и место истории в воспитании нового человека и строительстве коммунистического общества. Люди научились быть винтиками и шестеренками, но не пилотами корабля. И это историческое и политическое наследие очень сильно ощущается в настоящее время и мешает развитию международных отношений между нашими государствами. Советские догмы оказались очень живучими.

Сколько уже раз приходилось убеждаться в бессмысленности революционных потрясений, ведущих к историческим катаклизмам, а революционный пыл не остывает. Сколько раз приходилось убеждаться в ущербности тирании и пагубности властолюбия, но будущие диктаторы жадною толпою снова стоят у трона. Снова политические страсти перекрывают исторический разум?

Революция непредсказуемая и опасная дама. Когда она выходит на сцену, не ею, а она начинает управлять людьми. Во время революции появляются новые кумиры, которых возбужденная толпа с таким же яростным восхищением возносит на пьедестал, как и отправляет затем своих героев на плаху. Это тоже урок истории.

Сейчас, снова говорят о возможности новых революций. И не дай бог, если это будет «революция гнева, революция низов». Тогда может заработать гильотина и погибнет множество народа. Немецкий философ Карл Ясперс считал, что «история – это бесконечный круговорот, состоящий во взаимном обмане и самообмане посредством идеологий». Политики должны предотвращать опасные разломы и повороты. А не поэтизировать революции. Ну, а если сделали революцию, то пусть докажут, что революции действительно являются «локомотивами истории».

Еще один знакомый урок истории: «отсутствие перемен это предвестие бури». Самый главный революционер – это правительство. Они больше, чем революционеры готовят революцию.

«Все надо делать вовремя» – еще один урок истории. Мы все время все делаем впопыхах, тогда как американскую конституцию выдающиеся юристы и политики писали 12 лет. А французская Декларация прав человека и гражданина стала непревзойденным литературным памятником Слову и выдающимся юридическим актом, который не мог родиться и претвориться сразу.

Есть масса и других уроков истории:

1. Раздели власть между ветвями власти, сбалансируй и передай ее на выборах другому. Трудно передается только абсолютная, неразделенная власть.
2. Парламентаризм не может восторжествовать в стране с низкой политической культурой, в развивающейся стране.
3. Политические партии нужны для того, чтобы у представителей народа были в голове какие-то идеи и программы, чтобы лучше служить народу.
4. Хотели как лучше, а получилось как всегда.
5. Какую бы партию не строили, все время получается КПСС.
6. Благие намерения порой ведут в ад и т.д.

Для нас считаю актуальной мысль Ясперса, что есть эпохи, которые выпадают из истории. В них нет ничего, кроме насущных прагматических интересов. Выборы, борьба за власть, раздел собственности, нажива, после нас хоть потоп и т.д. Как это очень похоже на то, что происходит в настоящее время. В такие времена люди заняты только своим временем и своими проблемами. Цели истории размываются. Возникает ощущение разрыва со всей предыдущей историей. Никаких тайн, требующих разгадки, диктующих общие цели.

Важная проблема - как вернуть нашу эпоху в мировую историю. Трудно смириться с мыслью, что история мчится по заранее проложенным рельсам, что нельзя уйти от «приговоренности» истории. Но выход однозначно есть - прогнозов должно быть множество. Ибо история повторяется, однако, она не повторяется в точности до деталей.

Новейшие события могут затмить прошлое, вызвать новые нюансы и повороты, чувства. Но засевшее в наших генах, неистребимо.

Многие политики и дипломаты, к сожалению, не знают на поверку историю. Поэтому совершают множество ошибок, годами не могут решить простые вопросы, ответы на которые содержатся в нашем историческом прошлом.

Ничего не знают, ничего не поняли и ничему не научились. Поэтому нередко у наших реформнет ни начала, нет конца, нет осмысленной целесообразности. Но уроков, выводов не делаем, работу над ошибками. Поэтому все время наступаем на грабли.

Уроки истории ставят вопрос – для чего люди приходят в политику и дипломатию? Прославиться великими делами, изменить мир, служить своему народу и государству или комфортно пожить, разбогатеть? Если хотят изменить мир, добро пожаловать! Ну, а если разбогатеть надо идти в бизнес.

Ну и небольшое наблюдение для скептиков и политологов. Историю можно рассматривать и как уникальный процесс, который никогда не может повториться¹. История не включает в себе положительного финала. Она является лишь продуктом творческой человеческой деятельности. Но без учета уроков истории финал может быть заведомо печальным.

¹ Куда ведут исторические параллели? Беседа Екатерины Шульман и Николая Сванидзе // URL: https://www.youtube.com/watch?v=FYhgE9ksrpk&feature=share&fbclid=IwAR0eiNNW7j8_K8AxV6_TG3xhj q3SOXLBH0wA186ekfwT8pUXgBn1ZQGafCQ

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ И КАЗАХОВ: ПРОБЛЕМЫ ПАМЯТИ И РЕПРЕЗЕНТАЦИИ

Абиль Е.А., Кузембайулы А.

(Институт истории государства МОН РК, КРУ им. А.Байтурсынова)

Проблемы средневековой истории Казахстана в последние десятилетия стали объектом пристального внимания общества. Это связано с активизацией политики формирования исторического сознания, конструирования и реконструирования исторической памяти и связанное с этим возрастание интереса к таким сюжетам как возникновение Казахского ханства и Улуг Улус (Золотая орда). Вместе с тем, резкий рост интереса к проблематике привел к вовлечению в процесс обсуждения огромного количества авторов, не являющихся специалистами-медиевистами, что нередко снижает общий теоретический и методологический уровень анализа проблем.

Существует и такой фактор, как конфликт исторических концепций, связанный с формированием национальных исторических школ, формированием новой национальной идентичности в новых независимых государствах. Вопрос формирования этнической территории тесно переплетается с геополитическими проблемами. Получившие в последние десятилетия широкое распространение конструктивистские взгляды на формирование идентичности приводят к активным попыткам формирования новых вариантов конструирования исторической памяти в политических целях, как способа легитимации политических ситуаций и решений. В этой связи, особый интерес вызывают вопросы соотношения исторической памяти и репрезентации истории в современной историографии.

Интерес казахстанской политической элиты к средневековой истории, проявившийся в инициировании К-Ж. Токаевым празднования 750-летия Золотой орды на государственном уровне [1], отнюдь не был спонтанным. Проблема политической и этнической преемственности казахов и Золотой Орды (Улуг Улуса) и прямая связь современных тюркоязычных народов, населяющих регион с Великим Улусом достаточно давно стала предметом пристального внимания исследователей. Учитывая рост интереса не только общественности, но и истеблишмента к средневековой истории казахстанских степей и естественный запрос на легитимацию национальной государственности, в 2013 году казахстанский политолог Т.Козырев предложил «концептуализировать Казахстан как наследника Золотой Орды» [2, с.25]. В 2015 году Ж.Сабитов отметил, что «современным Казахстанским медиевистам не стоит следовать за морально устаревшей традицией и начать воспринимать Золотую орду как государство, имеющее непосредственное отношение к средневековой истории Казахстана» [3, с.848].

Вместе с тем следует признать, что в части научного сообщества эти устремления встречают определённый скепсис. Многие исследователи считают все эти усилия процессом формирования «национального исторического мифа», вызванные претензиями новых независимых государств на некое «политическое наследие», доставшееся от вымышленных «великих предков». Так, известный российский этнолог В.Шнирельман считает наличие концепта устойчивости и преемственности культурной традиции и функциональной взаимозависимости различных групп внутри данной культуры признаком этноцентрического мифа, безусловно относимого им к псевдонаучному продукту [4, с.20-21]. Попытки казахстанских исследователей обозначить прямую преемственность казахов с Великим Улусом встречают обвинения в попытках «этнической приватизации» культурно-исторического достояния всех тюркоязычных народов Евразии» (см.: Грозин, 2010, с.112; Масанов, 2007) [5, 6].

Историческая память казахов. Историческая память избирательна, она делает акцент на отдельные исторические события, игнорируя другие или гиперболизируя какие-то моменты исторического прошлого. Современные авторы понимают под историческим сознанием «совокупность идей, взглядов, представлений, чувств, настроений, отражающих восприятие и оценку прошлого во всем его многообразии» [7, с.3]. Историческая память при этом определяется как «сфокусированное сознание, отражающее особую значимость информации о прошлом в тесной связи с настоящим и будущим» [7, с.5]. Как социальное явление, историческая память относительно легко поддается конструированию и деконструкции.

Говоря об исторической памяти казахов необходимо четко различать два независимых культурно-хронологических пласта. Во-первых, это традиционная историческая память, не испытавшая влияние западной историографической традиции. Она зафиксирована в нарративе русских исследователей 19 века (Спасский, Левшин, Красовский), казахских авторов конца 19 – начала 20 века (Шакарим, Курбангали Халид, Нуржан Наушабаев), ряде других письменных источников (сибирские летописи, восточные рукописи, записи шежире).

Казахская историческая традиция, начиная с К. Халида и Ш. Кудайбердыулы, считает средневековых узбеков Улуг Улуса (Золотой Орды) собственно казахами, указывая, что «нас Озбек хан сделал мусульманами, наши предки – озбеки, мы из потомства Озбека» (К. Халид) [8, с.223] или «все, кто был в улусе его (Узбек-хана – авт.) и предки наши стали называться озбеками, а когда Аз-Жанибек отделился от хана Ногая (возможно, при разделении Ногайского ханства – авт.) и народ наш последовал за ним, мы стали называться кыргызами и казахами» (Ш. Кудайбердиулы) [9, с.41].

Анализ всех этих материалов показывает, что историческая память казахов четко фиксирует этническую преемственность между населением Улуг Улуса, постордынских государств региона, в частности, Сибирским ханством, и казахами. Эта преемственность не может быть объявлена результатом сознательного конструирования «исторического мифа», т.к. предания возникли в «донаучную» эпоху, не связаны или связаны в небольшой степени с деятельностью этнических элит, способных использовать средства литературного языка, национальной литературы и прессы, музеев, географических карт, возможности системы образования для манипулирования символами, воздействующими на сознание людей [10].

Во-вторых, это современное историческое сознание, сформированное под влиянием российской и советской образовательной системы и массовой культуры. Оно характеризуется формированием негативного образа как кочевников в целом, так и Золотой орды в частности. Очевидно, что современное историческое сознание, интересное само по себе как социальный феномен, не может быть привлечено к изучению проблемы преемственности Великого Улуса и современных казахов, так как является результатом деконструкции традиционного исторического сознания.

Репрезентация казахов как наследников Великого Улуса. В дореволюционном российском интеллектуальном поле господствовало представление о прямой исторической преемственности казахов с Великим Улусом. Это представление было основано, прежде всего, на исторической памяти самих казахов, отраженной в записанных российскими исследователями исторических преданиях. И. Казанцев в своем «Описании киргиз-кайсака» описывая происхождение казахов, прямо связывает их с населением степей эпохи Чингисхана и отмечает, что «в настоящее время киргиз-кайсаки (казахи – авт.) обитают на том же пространстве луговых мест (степей), где жили и во времена Чингис-хана» [11, с.6].

В статье «Киргиз-кайсаки», подготовленной для Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона А. Позднеевым, указывалось, что «о своем происхождении сами

К.-кайсаки (казахи – авт.) хранят массу противоречивых преданий, хотя всем им присуща одна общая черта, свидетельствующая, что народ этот составился из обломков Чингисова царства» [12, с.95]. Данная точка зрения была распространена не только среди специалистов, но и в массовом сознании, что подтверждается, в частности, словами командующего войсками Казанского военного округа А.Г. Сандецкого. Последний в своем донесении о действиях против восставших казахов в 1916 году называет их «киргизы, потомки Золотой орды» [13, с.621-622].

Особо следует отметить труды Ч. Валиханова, в которых история казахов рассматривалась собственно казахом, что позволило впервые в европейской науке представить собственную репрезентацию исторического процесса на территории степной Евразии. Ч. Валиханов неоднократно подчеркивал преемственность казахов и Золотой орды. В письме И. Березину он пишет: «По преданиям своим киргизы (казахи - авт.) почитают себя потомками татар Золотой Орды» [14, с.163]. В «Записках о судебной реформе» он говорит о казахах, как о «потомках батыевских татар» [15, с.81].

Разрыв историографической традиции произошел в 40-50-х годах 20 века, о причинах его достаточно подробно написал Ж. Сабитов [3, с.842-851]. После этого начинается процесс конструирования различных моделей исторического процесса, так или иначе отрывающих казахов и территорию Казахстана от золотоордынского наследия. Возникает несколько интеллектуальных конструкторов, занявших со временем прочное место в историографии.

Во-первых, это «Государство кочевых узбеков» или «Ханство Абулхаира», возникшее на страницах монографии Б. Ахметова [16] и с тех пор успешно кочующее по страницам научных и научно-популярных публикаций. Во-вторых, это «Ак-Орда», превратившаяся из названия ставки правителей в отдельное государство [17]. Ярко эта ситуация проявилась в семитомной обобщающей работе по истории татар, 4 том которой был посвящен событиям после распада Великого Улуса. Здесь один из авторов данной коллективной монографии Г. Нестеров прямо заявляет, что «Казахское ханство окончательно утратило связи с золотоордынским наследием, за исключением династической традиции [18, с.128].

Таким образом, мы наблюдаем ситуацию, когда историческая память казахов, зафиксированная в исторических преданиях, не коррелируется с репрезентацией средневековой истории казахов. В результате господства в исторической науке подобных взглядов, в массовом сознании закрепляется миф об отсутствии исторической связи казахов со значительной частью их современной этнической территории, появляются многочисленные спекуляции, связанные с вопросом легитимности современных межгосударственных границ, попытки манипулирования исторической памятью для вовлечения отдельных групп населения Казахстана в деструктивный, ксенофобский дискурс, как в сетевом, так и реально-политическом формате [17].

Литература

1. Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. Официальный сайт Президента Республики Казахстан [сайт]. Дата добавления: 02.09.2019. URL: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana
2. Козырев Т.А. Независимый Казахстан. Борьба за прошлое. (Актуальные проблемы современной Казахстанской историографии). Астана, 2013.
3. Сабитов Ж.М. Золотая Орда-«падчерица» казахстанской историографии // Молодой ученый. 2015. №24
4. Реальность этнических мифов. Под ред. М. Олкотт и А. Малашенко/ Московский Центр Карнеги. Аналитическая серия. Вып. 3. М., «Гендальф», Москва, 2000.

5. Грозин А.В. Мифологизаторство в современной историографии Казахстана: политологический аспект проблемы // Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова, 2010.
6. Масанов Н.Э., Абылхожин Ж.Б., Ерофеева И.В. Научное знание и мифотворчество в современной историографии Казахстана. Алматы: Дайк-Пресс, 2007.
7. Тощенко Ж.Т. Историческое сознание и историческая память // Новая и новейшая история. - 2000. - №4.
8. Халид К. Тауарих хамса: (Бес тарих). Алматы: Қазақстан, 1992. 304 б.
9. Кудайбердиұлы Ш. Родословная тюрков, казахов, киргизов. Династии ханов. Перевод Б.Каирбекова. Алма-Ата: СП Дастан, 1990. 120 с.
10. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма/ Пер. с англ. В.Николаева; вступ. ст. С.П.Баньковской. М.: Кучково поле, 2016.
11. Казанцев И. Описание киргис-кайсак. СПб.: Типография товарищества "Общественная польза", 1867.
12. Позднеев А. Киргиз-кайсаки // Энциклопедический словарь. Т. 15 (29): Керосин-Коайе. СПб.: Типо-Литография А.И. Ефрона, 1895.
13. Восстание 1916 г. в Средней Азии и Казахстане. Сборник документов. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1960.
14. Валиханов, Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Том 1. Алма-Ата: Главная редакция Казахской советской энциклопедии, 1984.
15. Валиханов, Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Том 4. Алма-Ата: Главная редакция Казахской советской энциклопедии, 1985.
16. Ахметов Б. Государство кочевых узбеков. М.: Наука, 1965.
17. Ускенбай К.З. Восточный Дашт- и Кыпчак в XIII – начале XV века. Проблемы этнополитической истории Улуса Джучи. – Казань: Изд-во «Фэн» АН РТ, 2013.
18. История татар с древнейших времен. В семи томах. Т. IV Татарские государства XV–XVIII вв. Казань, 2014.
19. Auyezov O. After Ukraine, Kazakhstan wary of ethnic Russians broaching autonomy/ Официальный сайт Агентства Reuters [сайт]. Дата добавления: 03.03.2016. URL: <https://www.reuters.com/article/us-kazakhstan-russia-idUSKCN0W51MY>

ЖАЛАУ МЫҢБАЕВ: ҒАСЫРЛАР ТОҒЫСЫНДАҒЫ ТАҒДЫР

Нұрымбетова Г.Р.

*(Ұлы дала тұлғалары» орталығының директоры
Абай атындағы ҚазҰПУ, с.ғ.д., профессор)*

XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы күрделі саяси жағдайда қызмет етіп, ұлт болашағы үшін күрескен қайраткерлердің алдыңғы қатарында Жалау Мыңбаев та бар. Жалау Мыңбаевтың өмірі мен қоғамдық-саяси қызметі тарихшылармен біршама зерттеліп, зерделенген. Оған Ф. Рысқалиевамен С. Серікбаевтың диссертациялық зерттеулері, сондай-ақ, С. Серікбаевтың монографиялық еңбегі дәлел. Алайда, Ж. Мыңбаевтың өмірі мен қызметін, қайраткерлігі мен азаматтығын зерттеуді әлі де болса жалғастыруымыз. Біздің мақсатымыз оның қазақ халқы үшін қиын-қыстау кезеңдерде «жалт беріп, тұра қашпай» тура айтып, төтеп берген қырларын ашу.

Жалау Мыңбаев көрнекті мемлекет қайраткері. Ол 11 мың тарихи ескерткіші мемлекеттің қорғауына алынған археологиялық қорық, ашық аспан астындағы мұражай, мыңдаған тасқа салынған сурет-дастандардың елі, ерекше діни ғимараттар мен Бекет-Ата, Шақпақ-Ата, Шопан-Ата, Масат-Ата мешіттерінің өлкесі – Маңғыстаудың тумасы. Үж жүз алпыс екі әулиелі Маңғыстаудан. Бұрынғы Адай уезінің Келімберді болысына қарасты Құнан-Орыс ауылында шаруа отбасында 1892 жылы дүниеге келген. Әкесі мен әжесінің қолдауымен 1905 жылы Форт-Александровскідегі (қазіргі - Ақтау қаласы) екі сатылы орыс-қазақ мектебіне оқуға түседі. Алайда 1908 жылы әкесінің қайтыс болуына байланысты оқуын толығымен аяқтай алмайды.

Отбасына көмектесу мақсатында еңбекке ерте араласады. 16 жасынан бастап балықшылар артелінде, тұз өндірісінде, қара жұмысшы, жүкші, арбакеш болып жұмыс істейді. Оның еңбекке ерте араласып, арбакеш болғаны туралы құрдасы Назарбек Раев былай деп өлең шығарған екен:

«Екеуміз бір кездері арбакеш едік,
Арбаның кірейіне алмас едік.
Тұз тиеп, арба айдап ойнаған жер,
Қалыңбұлақ, құм іші, қала кетік.
Көрдім ғой арба айдап әкеңнің,
Шешеңнің тезек тергенін.
Есінде ме сол кездер
Жалаң аяқ, жалаң бас
Соңынан оның ергенің».

Еңбек жолын осылайша жалдамалы жұмысшы болып бастаған Ж. Мыңбаев 1917 жылдың маусымында уақытша өкіметтің Маңғыстау уездік азық-түлік басқармасы төрағасының орынбасары болып сайланады. Аумалы-төкпелі 1917 жылы биліктің бірде ақтардың, бірде қызылдардың қолына алма-кезек өткеніне қарамастан ол азық-түлікті бөлу мәселесінде өз ұлтының мүддесін қорғай білді.

Көп ұзамай, сол 1917 жылы Маңғыстау уездік кеңесінің мүшелігіне өтіп, 1919 жылы «Бірлік» жастар ұйымының төрағасы, 1920-1923 жылдары Маңғыстау уездік атқару комитетінің азық-түлік бөлім бастығының орынбасары, Адай уездік милиция бастығы қызметтерін атқарды. 1920 жылы 30 маусымдағы Маңғыстау уезінің барлық болыстары қол қойып, уездік Мұсбюроның мөрі басылған «Приговор» бойынша оған Адай елінің атынан сөйлеуге толық еркіндік берілген. Кейін ол жеке анкетасында 1920 жылы кем дегенде 5 рет жолсапарға шыққанын көрсеткен [1, 52-53]. Бұл Ж. Мыңбаевтың жас болса да ел ішінде беделді, белгілі адам болғанының айғағы.

Халқы көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан Маңғыстау өңірінің халқына 1921-1922 жылдардағы жұт үлкен ауыртпашылық әкелді. Өңірдегі малшы қауымының жағдайын күрт тұралатып, елді ашаршылық жайлады. Елдің басым көпшілігі қайыршылық күйге түсіп, көрші елді мекендерге қоныс аударушы босқындар легі ұлғаяды. Осындай қиын-қыстау кезеңде уездік ревком төрағасының орынбасары Ж. Мыңбаев орталықтан көмек күтпей, аштықтан қырылмаудың амалын іздеген маңғыстаулық қайраткерлермен бірге әрекет етеді. Бірінші кезекте, елдегі ауқатты мал-мүлік иелерінен қаржы жинап, жан-жақтағы аймақтарға астық сатып алуға өз өкілдерін жөнелтеді. Ж. Мыңбаевтыңосы жанкешті еңбегінің арқасында 1922 жылдың қаңтар-ақпанында ресми жолдармен уезге 36 000 пұт азық-түлік жеткізілген екен [1, 58]. Келесі бір қадамы, Маңғыстау өлкесінің байлықтарының бірі балық аулау ісін ұйымдастыруы болды.

Ірі қалада жоғары білім алуына мүмкіндігі болмағанына қарамастан, көп нәрсені өмірден көріп, түйіп өскен Ж.Мыңбаев Орталыққа өңірдегі ащы шындықты жазудан тайсалмаған. Соның бірі, 1923 жылы 13 маусымда Қазақ АКСР-і ОАК-не елді жайлаған аштықтың салдарынан босқындардың көбейіп, ал Помголдан (Ашыққандарға жәрдем көрсету комиссиясы)ешқандай қайран болмай тұрғаны туралы жазған хаты [1, 59].

1923-1924 жылдары Адай уездік ревкомының төрағасы қызметін атқарған. Осы уездік деңгейде саналуан қызметтерді атқара жүріп, халықпен жақын, қоян-қолтық араласып, олардың мұң-мұқтажын жақсы білетін ел қамқоршысына айналады.

Ревком төрағасы ретінде уездегі оқу-ағарту жұмысын жолға қою бағытында көп еңбек етті. Әсіресе мал шаруашылығымен айналысатын отбасынан шыққан ауыл балаларының білім алуына жағдай жасау мақсатында мектеп интернаттар мен екі балалар коммунасын ұйымдастыруға мұрындық болады. Сондай-ақ, осы мектептерде

білім беретін мұғалімдер даярлайтын мектепті ұйымдастыру, мектепке қажетті оқулықтарды Орынбордан алдырту сияқты мәселелер де назарынан тыс қалған жоқ. Осы орайда, А. Байтұрсыновтың мектеп керектерінің қатарында бірінші кезекте мұғалімді, оқулық пен оқу-құралдарын қойғаны ойға түседі.

XX ғасырдың 20-шы жылдарында халықтың сауатын ашу ісімен қарқынды айналысуға мұғалімдердің жетіспеушілігі қол байлау болды. Бұл мәселені орталықтан көмек күтіп отырмай, жергілікті мүмкіндіктерді пайдалана отырып шешті. Ж. Мыңбаев халық сауатын ашу жұмысына өлкеде бұрыннан келе жатқан мешіт-медреселерде дәріс берген адамдарды тарту арқылы өзіндік жол тапты. Бұған қарамастан, сауатты, білімді де білікті мамандарды әзірлеудің ауадай қажет екенін жақсы түсінген ол уезд жастарын орта және жоғары оқу орындарына жіберіп, білікті мамандар әзірлеу мәселесіне де көп көңіл бөлді. Жастарды оқуға жіберу, оларға қаржылық көмек көрсету мәселелері ревком мәжілісінің күн тәртібіне әрдайым қойылып отырған. Ж. Мыңбаевтың қамқорлығымен сол жылдары Е. Оразақов, И. Өтепбергенов Орал ауыл шаруашылық техникумына қабылданса, С. Нұрғиязов пен Х. Уәлиев Орал жұмысшы факультетіне, Қ. Бекжанов Орал кеңес-партия мектебіне, Қ. Нәдірбаев Орынбордағы ҚырОАК командирлер мектебіне қабылданған [2, 48].

Уезде қазақ тілінің мәртебесін көтеру жолында да біраз тер төкті. Ол қазақ тілін оқытатын курстар ашып, халыққа ақпарат таратудың бір жолы газет шығаруды ұйымдастырады. Бұл оның болашақта қазақ тілі мен баспасөздің үлкен жанашырына айналуының бастамасы ғана еді. Материалдық қызығушылық болмаса, істің оңға баспайтыны белгілі. Сондықтан, «аш баланың тоқ баламен ойнамайтынын» жақсы түсіне білген Ж. Мыңбаев бірге жұмыс істейтін қызметкерлердің материалдық жағдайын жақсартуға да көңіл бөліп, қамқорлық көрсетіп отырған. Мысалы, 1923 жылы 7-қазанда кәсіподақ бюросы басқармасына жіберген хатында ол еңбекақыны көтеруді сұрап, штат кестесін қысқартуды тоқтатуды өтінсе, ал 1924 жылы 6-наурызда ҚырОАК-ке жолдаған жеделхатында уездік қаржы бөлімі қызметкерлерінің жалақыларын көтеруді сұраған [2, 50].

1924 жылы Ж. Мыңбаевтың қызметтік сатысындағы губерниялық кезеңі басталады. Адай уезінде жергілікті мәселелерді шешуде көрсеткен белсенділігі мен іскерлігі оны жаңа белеске көтерді. Осы жылдың аяғына таман Өлкелік партия комитеті мен Орталық Атқару комитеті Орынбор губерниялық атқару комитеті төрағасының қызметіне тағайындайды. Ал 1925 жылдың 2 қаңтарынан Орал губерниялық атқару комитетінің төрағасы болып сайланады. Ол Оралда да өзіне тән қарқынмен іске кірісіп, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп, сауда, қаржы-қаражат, халық ағарту, денсаулық сақтау сияқты санқырлы істермен айналысады.

Алайда, көп ұзамай-ақ, 1925 жылы 15 сәуірде өткен Қазақ АКСР-і кеңестерінің 5-ші съезінде Қазақ АКСР Орталық Атқару Комитетінің төрағасы болып сайланады. Бұл лауазымға кім келді деген сұраққа қазақтың көрнекті ақыны Иса Байзақов:

Байұлы он екі ата, біреуі – Адай,
Алайда жақсы азамат болды талай,
Съезде жақсыларға қалау болды,
Қазақстан үкіметінің басшысы –

Руы адай, Мыңбаев Жалау болды – деп жауап берген екен.

Бұл кезде Ж. Мыңбаев 33 жаста екен. Осылайша үлкен саясатпен айналыса бастайды. Республикалық деңгейдегі қызметі астананың Орынбордан Қызылордаға көшуімен тұспа-тұс келіп, Ақмешіттің Қызылорда атануы, республиканың Қазақ аталуы сияқты ел өміріндегі маңызды істерде өз қолтаңбасын қалдырды.

Ол Қазақ АКСР Орталық Атқару Комитетінің төрағасы қызметінде 2 жыл болған кезінде мемлекеттік аппаратты, басқару құрылымдарын жергіліктендіру, халықтың

әлеуметтік жағдайын, денсаулық, оқу-ағарту, мәдениетін дамыту мәселелерін шешуге күш-жігерін жұмсады. Республикадағы басқару орындарын жергіліктендіру ісінде үлкен табандылық танытты. Ол төменгі мемлекеттік билік орындарынан бастап жоғарғы мемлекеттік билікке дейін қазақыландыруды жолға қоюды, яғни төменнен жоғарыға дейінгі билікте қазақ басшыларының болуын ұсынды. 1926 жылдың қарашасында Ж. Мыңбаев партия қызметкерлерінің алдында сөйлеген сөзінде: « Мен сіздерден ашық сұраймын - егер біз әлдебір губернияда басшылық жұмысқа, айталық Ивановты ұсынғанда, неге онымен бірге айталық Майлыбаевтың жоғарылатпаймыз?...» [1,99] деп мәселені төтесінен қойды. Ол осылайша басшы орындарға қазақтарды тарту - жергіліктендіру мәселесін шешудің бірден бір жолы деп білді.

Әрине, бұған Орталықтың жол бермейтіні түсінікті еді. Оның үстіне 1925 ж. Қазақ Өлкелік партия комитетінің бірінші хатшысы болып Ф.И. Голощекин тағайындалған болатын. Ол қазақ ауылына социалистік революция жүргізу мақсатында Қазақстанда «Кіші қазан» саясатын жариялағаны белгілі. Ж.Мыңбаев осы тұста да ұлт мүддесін қорғап, кеңес үкіметінің солақай саясатын сынға алудан тайсалған жоқ.

Ж. Мыңбаев қолында бар мүмкіндікті пайдаланды. Қазақ АССР Орталық Атқару комитеті оның басшылығымен 1926-1927 жылдарға арнап мемлекеттік аппаратты қазақыландыру, еуропалықтарға ұлттық тілді үйрету жоспарын әзірлеп, 1926 жылғы қарашада шыққан «Советская степь» газетінде жариялайды. Онда барлық қызметкерлер қазақ тілін еркін меңгеріп, сонымен бірге іс-қағаздарын ұлттық тілде жүргізулері тиістігі атап көрсетілген. Еуропалықтарға қазақ тілін үйретуге байланысты оқулықтар шығару ісі, қысқаша курстар ашуды қолға алу халық ағарту комиссариатына тапсырылған. Осы жерде көңіл аударатын жәйт, Ж. Мыңбаев мемлекеттік тілді сақтау ережесін бұзғандарды заңмен жазалауды ұсынған [3]. Ж. Мыңбаев бұдан 100 жылға жуық уақыт бұрын қазақ тілін саясат тіліне айналдыру мақсатында осындай ұсыныс айтқан екен. Бүгінгі күні қазақ тілі мемлекеттік тіл. Алайда, ақын Абай айтқандай «қайнайды қаным, ашиды жаным» күйін кешуде. Осы жергіліктендіру мәселесін шешу барысындағы белсенділігі Ж. Мыңбаевты ұлтшыл ретінде айыптауға негіз болды.

Ж. Мыңбаев Қазақстан Орталық атқару комитетінің төрағасы қызметін атқара жүріп, саналуан қосымша қызметтермен айналысқан. Соның бірі әрі бірегейі қазақ баспасөзінің қалыптасуына атсалысуы. Оның қайраткерлік жігерінің арқасында 1926 жылдың 27 шілдесінен бастап қазақ шаруаларының тіліне айналған «Ауыл тілі» атты газет шыға бастайды. Бұл «Қазақ» газетінен кейін қазақ үніне арналған «Ақ жол» газетінің жабылған кезі еді.

Кезінде «Қазақ» газетінің бірінші нөмірінде оқырманға арналған бас мақалада газетті «халықтың көзі, құлағы һәм тілі» деп анықтап, оның қажеттігін «...газета – халыққа білім таратушы, олай дейтініміз газетадан жұрт естімегенін естіп, білмегенін біліп, бірте-бірте білімі молайып, зейіні өсіп, пікірі ашылып, іс те жеттікпекші» [4] деп көрсеткені белгілі. Ал «Ауыл тілі» газетінің бірінші нөмірінде Ж. Мыңбаев газеттің мақсатын «...ауылдың мұң-мұқтажын біліп отырып, кемшілігін түзеуге кірісу, шаруашылығын ілгері бастырып, ауылда шын кеңес жұмысын жүргізу деп түсінеміз. Олай болса біз ауылмен «Ауыл тілі» арқылы хабарласып отырамыз» деп түйіндеген.

Осы алғашқы нөмірде Міржақыпов Дулатовтың Ж. Мыңбаевқа жолдаған «Қазақ тілінің мұңы» деген мақаласы да жарияланады. М. Дулатов: «Мен заманымда қандай едім? Мен ақын, шешен, тілмәр бабаларыңның бұлбұлдай сайраған тілі едім. Мөлдір судай таза едім. Жарға соққан толқындай екпінді едім. Мен наркескендей өткір едім. Енді қандаймын. Кірленіп барамын, былғанып барамын. Жасыдым. Мұқалдым. Мен не көрмедім? Маған әкеліп араб пен парсыны қосты. Бертін келе шүлдірлетіп орысты араластырды...» [2,64] деп қазақ тілінің мүшкіл халін ашына жазады. Хаттың Ж. Мыңбаевқа жолдануының бірнеше себебі болды. Біріншіден, қазақ тілінің бүгінгі

күнімен де үндесіп жатқан мақала Алаш зиялылары мен кеңестік қазақ зиялыларының арасындағы рухани байланыстың дәлелі емес пе?! Екіншіден, Ж.Мыңбаевтың қазақ тілінің жанашыры болғанының тағы бір дәлелі. Ол газетте қазақ қоғамын алаңдатқан мәселелерді көтеріп, халыққа жеткізу арқылы өз халқын рухани кемелділік биігіне жетеледі. Оқырманы негізінен ауыл шаруаларынан тұрған газетке С. Сейфуллин, І. Жансүгіров, Б. Майлин, М. Дулатов, Ғ. Мұстафин т.б. қаламгер-қайраткерлер де өз олжаларын салды.

Ж. Мыңбаев қандай шаруа болмасын, оны үлкен-кіші деп бөлмей, бәрінде мемлекеттік маңызы бар шаруа деп қараған. Сондықтан да болар оның ҚазОАК-дегі төрағалық қызметі халықтың қолдауына ие болған. Ж. Мыңбаевтың өмірі мен қоғамдық-саяси қызметін зерттеуші Ф. Рысқалиева өз зерттеуінде ҚР Орталық мемлекеттік мұрағатының 5-ші қорында жер-жерден қордаланған, түйткіл мәселелерді шешу үшін Ж. Мыңбаевты жіберулерін сұраған хаттардың көптеп кездесетінін айтады. Соның біреуін келтіре кетелік. 1926 жылы Доссор мұнай өндірісінің 15 қазақ жұмысшысының Қазақ өлкелік комитетінің бірінші хатшысы Ф. Голощекинге жазған хаты. Хатта олар өздерінің ұлттық кемсітушілікке ұшырап, жағдайларының мүшкіл екенін жазған. Қазақ жұмысшылары хатта өз хал-жағдайларын жақсартуды талап ете отырып, «...Мүмкін болса бізге Мыңбаев жолдасты жіберулеріңізді сұраймыз» [1] деп аяқтаған. Осы орайда, айта кеткен жөн, 94 жыл өтсе де мұнайлы өлке жұмысшыларының 1926 жылы жазған хатында қойылған мәселенің әлі күнге дейін шешілмеуі бүгінгі ұрпаққа үлкен сын. «Баяғы жартас, бір жартас» демекші қазақ жұмысшылары енді шетелдік инвесторлардан қысым көруде.

Ж. Мыңбаев туған елі мен жерін сүйген патриот. ҚазОАК-де республикадағы ең жоғарғы лауазымның бірінде отырғанына карамастан, туған өлкесімен, жерлестерімен байланысын үзген жоқ. Әрине, Адай уездінің өзекті мәселелері оны өмір бойы алаңдатты. Жерлестерінің өмірі мен тіршілігі тұрақты, ырғақты ахуалда өрбігенін қалады. Жиі орын алып отырған адай-түрікмен қақтығыстарын тоқтатуға тың шешімдер іздеді, нақты ұсыныстарын жоғары билік орындарына үздіксіз жіберіп жатты.

1927 жылы 28 наурыз – 3 сәуір аралығында өткен Бүкілқазақтық Кеңестердің алтыншы съезінде Ж. Мыңбаев ҚазОАК төрағалығы қызметінен босатылады. Әрине, ол қызметтен өз еркімен емес Голощекин мен оның жақтастары көрсеткен қысымнан кетеді. Оның Ф. Голощекин саясатына ашық қарсы шығып, шындықты тура айтуы «қызыл жендетке» ұнамағаны белгілі. Сондықтан да Ф. Голощекиннің «С. Қожанов, С. Сәдуақасов, Ж. Мыңбаев тобы партияға қарсы ең қауіпті топ» деп санауы бекер болмас.

1927 жылы 25 қарашада БК(б)П Қазақ өлкелік комитеті мәжілісінде оны Түркістің оңтүстік учаскесіндегі өкілі етіп тағайындайды. Бірақ ол бұл жұмыста көп отырмай, 1928 жылы 17 қаңтарда құрылған Гурьев (қазіргі - Атырау облысы) округі атқару комитетінің төрағасы қызметіне тағайындалады. Республикалық деңгейдегі басшыны облысқа, аймаққа жіберу партиялық жазалаудың бір жолы еді. Ж. Мыңбаев мұндай партиялық жазалауға мойымай, өзіне тән күш-жігермен, табандылықпен Гурьев округінің экономикасын, мәдениетін жолға қоюға кіріседі. Гурьевте оның басшылығымен электростанция салынып, телефон жүйесі қолға алынған. Бұл жерде де бұрынғы тәжірибесіне сүйене отырып «Жұмысшы тілі», «Рабочая правда» газеттерін ұйымдастырған. Сондай-ақ, Гурьев округінде негізгі балық өнеркәсібі мен мұнай өндірісін дамытуды жолға қоюға ұмтылады.

Ж. Мыңбаев жастайынан ауыз әдебиетін, халықтың салт-дәстүрін бойына сіңіріп өскен. Оған ел ақсақалдарымен тығыз байланыста болып, халықпен жақын араласуы да ықпал еткені сөзсіз. Әншілік, күйшілік өнерден де құр алақан емес еді. Қазақ әндерін

зерттеуші А.Затаевич одан «Ақтан», «Ақбөбек», «Жуас қоңыр», «Қараторғай» деген төрт ән жазып алған.

Қазақ баспасөзін қалыптастыру ісінде де өз ізін қалдырды. Қарап отырсақ, республикалық деңгейде «Ауыл тілі» газетін, округтік (облыстық) деңгейде отырып «Жұмысшы тілі», «Рабочая правда» газеттерін шығаруды ұйымдастырған. Ол газетті ұйымдастырумен шектелмей, онда өзінің мақалаларын жиі жариялап отырған. Ол мемлекеттік басқару аппаратын жергіліктендіру мен қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейту үшін табандылықпен күресті.

1929 жылы қызметінен өз еркімен кетіп, Алматы қаласында ауыр науқастан көз жұмған, «Кеңсай» қорымына жерленген. 1930 ж. қазан айында ПП ОГПУ Үштігінің қаулысымен Жалау Мыңбайұлының үстінен қозғалған тергеу ісі біржола тоқтатылды.

Ж.Мыңбаев кезінде «Біз қазақ елі алдында, тарих алдында әшкере болғымыз келмейді. Біздің мақсатымыз түрлі декреттер мен нұсқауларға қол қоюшылар болуы ғана емес, іс бітіріп, болашақ ұрпақ «иә, олар шынымен де тырысып еді» дейтіндей дәрежеге жету» деген екен.

XX ғасырдың басында «Оян, қазақ!» деп дабыл қаққан алаштың аяулы азаматы М. Дулатов 34 жастағы Ж. Мыңбаевты «Жалпы Қазақстан ақсақалы» деп құрметтесе, бар болғаны 37 жыл өмір сүріп, 12 жыл ішінде уездік деңгейдегі қайраткерден республикалық деңгейге дейін көтерілген оны заңғар жазушы Ш. Мұртаза Қазақстанды басқаруға лайықты жеті қазақ қайраткерлерінің қатарында атады. Замандас аға буын мен кейінгі ұрпақ бағасы осындай.

Өзі айтқандай ол үлкен істер бастамашысы болып, бүгінгі жас ұрпаққа өнеге боларлықтай ғұмыр кешті. Ж.Мыңбаевтың билікке қазақ кадрларын көптеп тарту, қазақ тілінің жанашыры, қазақ баспасөзінің қамқоршысы ретінде көрсеткен табандылығы мен іскерлігінен жастар үлгі алса, бүгінгі тәуелсіз еліміздің талай мәселелері оң шешілері сөзсіз. Оның өзінің жеріне, еліне деген сүйіспеншілігі, достыққа беріктігі, кез келген мәселені ұлттық мүдде тұрғысынан шешуі де жастар үшін үлкен тағылым.

Әдебиет

1. Рысқалиева Ф. Жалау Мыңбаевтың өмірі мен қоғамдық-саяси қызметі. Тарих ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2000.
2. Серікбаев С. XX ғасырдың 20-шы жылдарындағы Қазақстанның әлеуметтік-саяси өміріндегі Жалау Мыңбаевтың мемлекет қайраткері ретінде тарихи орны. Тарих ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2000.
3. План работы по коренизации // Советская степь, 1926. 8 ноября.
4. Қазақ газеті. 1913 жыл / Құраст. С.О. Смағұлова, Ғ.Қ. Әнес, Т.А. Замзаева / - Алматы, 2009.

ПАТШАЛЫҚ РЕСЕЙДІҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК АЙМАҒЫН ОТАРЛАУ САЯСАТЫ (XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ ЖӘНЕ XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ)

Сейтказина Қ.О.

*(тарих ғылымдарының кандидаты, доцент
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті)*

Қазақстанның солтүстік аймағындағы ислам дінінің тағдыры XIX-XX ғасырдың басында Ресейдің отаршылдық саясатына байланысты болғаны белгілі. Егер бұл саясаттың салдарына келетін болсақ, оны бірнеше тарапта қарастыруға болады. Ең алдымен ескертетін мәселе XVIII ғасырдың ортасынан бастап XIX ғасырдың ортасына

дейінгі үлкен тарихи кезеңде Ресейдің саясаты ислам дінін қолдауға бағытталды да, объективті түрде исламның солтүстік аймақта кеңірек қанат жаюына мүмкіндіктер жасады. Ш. Уәлихановтың: «Киргизы до вступления в русское подданство были мусульманами только по имени и составляли в магометанском мире особый суннитский раскол. Мусульманские законы никогда не были приняты киргизами и были введены в степь путем правительственной инициативы вместе с прелестями внешних приказов», – деуінің өзі де осыған байланысты...» [1, 99 б.].

Бұл кезеңде ислам туының астында қазақ жеріне оңтүстіктен де, солтүстіктен де әртүрлі ағым өкілдері мен миссионерлер қаптап енді. Осы себептерге байланысты қазақтың таза табиғи дүниетанымы бұзылып, рухани хаос пайда болды деп есептеуге болады. Ш. Уәлихановтың «Бүкіл дала Орта Азиядан шыққан, өздерін әулиемін деп таныстыратын фанатик кезбелерге және татардан шыққан шаласауатты молдаларға толып кетті. Таяуда шекаралық округтарда дуана болып жүрген күрд, ноғай және түріктер пайда болды» – дей отырып, қазақтың рухани жағдайына алаңдаған ғалым: «Личный интерес иностранных мусульманских странников и особенно татарских семинаристов заключаются в том, чтобы довести киргиз своим влиянием до того слепого религиозного изуверства, при котором так легко живется всем этим старцам, паломникам и дервишам. Пропаганда эта во многом уже успела. В Баян-аульском и Каракаралинском округах киргизы предавались ханжеству с такой ревностью, свойственной только новообращенным. Там живет под покровительством местных туземных властей много ишанов, ходжей из Бухары и Коканда и ежегодно приезжает и уезжает немало этой сволочи. Татарское духовенство, которому вверило русское правительство наше нравственное воспитание, занималось до сих пор только нравственным нашим расстлением, брало взятки, учило ханжеству и вместе с среднеазиатскими выходцами обманывало наш доверчивый народ», – деген көзқарасын білдіреді. [1, 100 б.].

Сонымен, Ресей империясының XIX ғасырдың ортасына дейін жүргізілген қырдағы исламды қолдау саясатының салдары бір жақты тек жақсы деп бағалау өте қиын. Сырттан келген әртүрлі дін өкілдері мен сектанттар, Орынбор дін басқармасы бекіткен «указной молдалар» өздерінің шала сауаттылығымен, теріс қылығымен қазақ руханиатына тікелей әсер етіп, оның тарихи танымдары мен табиғи дәстүрлерінен, рухани тазалығынан айырды.

XIX ғасырдың ортасында Ресей саясатының объективті түрде исламның тереңірек қазақ даласына енуін қолдағанын немесе мұсылмандану процесіне сәтті ықпал еткенін шала қазақ мәселесінен де көруге болады. Қазақ даласындағы ежелгі жаугершілік ахуал мен рух бәсеңсіген уақытта XIX ғасырдың 20 жылдарынан бастап қыр өңіріне жан-жақтан әртүрлі жолдармен келген бөгде этнос өкілдері көбейіп кетті. Олардың біразы сауда жолдарымен келсе, екіншілері Ресей үкіметінің жазалау шараларынан қашып келді. Сонымен бірге қазақ даласына келген татарлар мен орта азиялық сарттардың ішінде қырда тұрақтап қалып отбасын құрып, балалы-шағалы болғандары да аз емес еді. Осы топтың арасында қазақпен араласқандар көп болды, олар қазақ қыздарына үйленіп, қазақтану процесіне түсті. Екінші жағынан, олар мұсылмандықты күшейтті. Ресей үкіметі қыр өңіріне бей-берекет келіп, саны өсіп кеткен «шала қазақ» атанған осы топты бақылауда ұстау үшін қазақ болыстарына жазылуға мәжбүрледі. Сібір комитетінің ұсынысы бойынша Сенат 1854 жылы шала қазақтар туралы арнайы құжат дайындап, оған патша ағзамның өзі қол қойды. Ол құжатта шала қазақтарды қазақ болыстарына жазу нақты бекітілген. Айтар болсақ: «1) Всех проживающих ныне в Средней орде чалаказаков и Азиатских выходцев обяызат через местное начальство, чтобы они в течений года или прописались в округах или удалились в свое отечество. 2) Тех из них кои до сем изьявили и изьявляют

желание в течении означенного срока остаться в Киргизской степи на всегашнее жительство, по приведении их к присяге на подданство России, причислять по избранию их к волостям на общем положений о киргизах, 3) С теми из сих людей, кто неизъявит согласия поступить в подданство России и в течении года не возвращается в свое отечество, поступить как с бродягами» [2].

Шала қазақтарды және қазақ даласына әртүрлі шаруалармен келген орта азиялық мұсылмандарды қазақ жағдайына көшіру, сөз жоқ, қазақ даласындағы ислами ортаның қалыптасуына алып келді. Оның бір көрінісі дәл ХІХ ғасырдың ортасынан бастап қазақ даласының солтүстік аймақтарында мешіттердің салына бастауы. Отырықшылыққа бейімделген бұл этникалық топтар солтүстік аймақтағы аздаған отырықшы қоныстарды мекендеп, сол жерде діни орталықтар мен қауымдар құрумен айналысты.

ХІХ ғасырдың ортасында қазақ жерінде ислам қағидаларының күнделікті қажеттілікке айналғанының және қазақтың әдет-ғұрып заңдарын алмастыра бастағанының көрінісі мұрағат құжаттарынан нақты көрінеді. Мысалы қыр өңірінде белгілі Көкшетау қазақтарының өкілі полковник З. Байтоқинның соңында қалған мұрасын бөлісу туралы оның балалары арасында болған іс қағаздар. Дау барысында әке мұрасы үшін таласқан екі әйелден туған балалар билердің шешіміне риза болмай шарифат заңы бойынша шешуді талап етеді: «Будучи мусульманами, мы и в делах наших руководствуемся законом мухамеданским, именуемый шаригатом, которому киргизские обычаи противореча, породили много злоупотребления и раздоров... Киргизские бии невежды, незнающие грамоты, не имеющие ни о чем понятия и произносят свой суд в пользу той стороны которая богаче...», – делінеді [3]. Осылайша мұрагерлік туралы мәселе Сираждин ахунның қатысуымен шешілді. Бұл қысқа мысал қазақ қоғамының ХІХ ғасырдың ортасында бұрынғы іргелі әдет-ғұрып түсініктерінен шығып, шарифатқа бой ұсына бастағанын көрсетеді. Өз кезегінде әдет-ғұрып заңдарының дағдарысы қазақ қоғамын ішкі хаосқа, азаматтық қарама-қайшылықтарға, жалпы заңды мойындамауға тәрбиеледі. Бұл мәселені де Ресей үкіметінің ислам діні бағытында жүргізген саясатының бір көрінісі деп қабылдауға болады. Алғашқы уақытта ХVІІІ ғ. ортасынан бастап патша үкіметі қырға татар-башқұрт ішінен шыққан молдаларды жіберді, мұнымен бірге олар тыңшылық миссиясын да атқарды, өйткені бұл өлкені әрі қарай отарлау үшін қажет еді. Ш. Уәлиханов: «Мұсылман заңдарын қазақтар ешқашан қабылдаған емес, ол далаға сыртқы приказдар, яғни округтерден үкіметтің жүйелі тәртібімен енгізілді», – деп жазды. Расында да, Ресейге бағынышты аймақтарда округ тарапынан арнайы бекітілген молдалардың көпшілігінің мұсылманша білімі жоқ адамдар еді, олардың ішінде татардың (ноғай) солдаттық қызметтен қашып шарифаттан хабары жоқ қазаққа ұстаз болған алаяқ өкілдері көп болды. Кейін келе Орынбор мүфтиі патша үкіметіне хат жіберіп, указной молдаларды сайлауға рұқсат алды, олардың үстінен округ және облыс ахуны, мухтасиб (есепші) тағайындалды. Бірақ указной молдалар ойына келгенін жасады. Қ. Халид осы мәселе туралы: «бұл указной молдалар ешқандай, ақыл таразысына салмай, ешбір низамға салыстырмай, тамағынан өткенге алданды, адалдықтан бүтіндей бас тартып, ардан жұрдай болып, пара алу жолына көз тігумен күндері өтті», – дейді. Алайда молдалардың санының ұлғаюына қарай және далада исламды уағыздаудың күшеюіне байланысты мұсылман фанатизмі дами бастады. Кейін қазақ даласындағы билігін күшейте келе, патша өкіметі өзінің миссиясынан бас тартуға тура келді, енді молдалар мен мешіттерді қуғындау басталды. Екінші жағынан діни қызметкерлерді қолдаудың қажеті болмай қалды.

Қазақстанның территориясы толығымен империяның құрамына енді. Осыған қарамастан ХІХ ғ. екінші жартысында исламның ықпалы бүкіл қазақ халқын қамтыды. Бұл тек үкіметтің дін саясатындағы кеңшіліктерінің ғана салдары емес, мұнда басқа да

жағдайлар – экономика мен әлеуметтік өмірдегі дағдарыс, елді жайлап кеткен кедейшілік, ұлттық езгі, тұрмыс салтының бұзылуы, миссионерлік және т.б. жағдайлар да өзінің рөлін атқарды.

XIX ғасырдың 67-68 жылдары «Уақытша ереже» елеулі түрде мұсылман діндарларының құқықтары мен артықшылықтарын шектеді. Қазақтардың рухани істері Орынбор муфтиінің қарамағынан алынып, облыстық әкімшілікке берілді. Мешіттер мен медреселер құрылысына қатаң бақылау қойылды. Әрбір болыста тек бір ғана құдайға қызмет етушінің болуына рұқсат етілді. Оны бекіту және орнынан алу әскери губернатордың құзырында болды. Жаппай репрессиялар, миссионерлікті қатты қолдау, араб жазуымен жазылған кітаптарды таратуға тыйым салу, мешіттердің жанындағы мектептерді жабу, далада татар, бұқар көпестеріне жүріп-тұруға тыйым салу басталды.

Діни қызмет атқарушыларды қуғындау мұсылман дініне, Ш. Уәлиханов ескерткендей, бұдан да күшті қуат пен өміршендік берді. Исламды даланың ең атақты адамдары: А. Құнанбаев, М. Шорманов, С. Бабажанов және т.б. жақтады. Бұл мәселе төңірегінде ислам мен қара халық арасында алшақтық болған жоқ.

Діни жүйедегі осы өзгерістерге қарамастан қазақтардың мындаған жылдар бойы өмір сүрген және әбден бекіп қалған синкреттік мәдениеті XIX ғасырдың ортасына дейін дәстүрлі болып қала берді. Оның бұзылуына күшті көршілерінің Ұлы далаға басып кіруі және оның артынша басталған шаруашылықтың құлдырауы, көшпеліліктің одан арғы экономикалық тиімсізденуіне әкеп соқтырған саяси дағдарыстардың салдары әсер ете бастады, бір жағынан төл мәдениеттің эволюциялық дамуын жаңа идеалдардың жоқтығы баяулатты. Осы мәселенің тамырына бойласақ бұл шектеу қазақ қоғамына жанашырлықтан емес, керісінше бір қоғамдық даму сатысынан екінші сатыға өте үлкен қиындықтармен өтіп келе жатқан елдің әрі-сәрі жағдайын пайдаланып оны шоқындыру, азаттық күресті басу, өзге мұсылман елдерімен байланысты жою т.б. мақсаттардан туындағанын көреміз. Бірақ бір қалыптасып қалған діни ахуалды өзгерту оңай емес еді. Белгілі дәрежеде исламды Ресей үкіметі өз деңгейінде бағаламауы да исламмен күресті қиындатты.

Қазақ жерінде көптеген жылдар қызмет атқарған «Уақытша Ереже» авторларының бірі А.К. Гейнс «магометанство со временем легко могло бы и совершенно уничтожиться среди киргиз, если бы муллы под видом снискания святости, но конечно, более из корысти, не проникали в степь» [4, 76 б.], – дейді. Бұл субъективті факторларды ғана ескерген қате пікір. Шын мәнінде, ислам отаршылдық қанауға түскен елдің рухани өмірінде өз орнын алып қойған болатын. XIX ғасырдың екінші жартысында ислам қазақ қоғамын түгел қамтыды, оның әсері өмірдің әр саласынан сезіле бастады. Ислам әсіресе отбасы мен неке қарым-қатынастарына, меншік мәселесіне шариғат заңдары түрінде енді. Себебі отбасы мен неке қарым-қатынастары отаршылдық қанауға түскен ел үшін мүмкіндігі келгенше сақтайтын басты құндылық болатын.

Дәстүрлі этникалық даму заңдылықтары отаршылдық кезеңінде кенет тоқтатылғаны белгілі, Халықтың саяси құрылымы өзгерді, территориялық бірлігі бұзылды, мәдениеттің дамуы тежелді. Отаршылдық бағыныштылық кезеңінде жеке экономиканы құру мүмкін емес еді, оның инфрақұрылымы метрополия мүддесі үшін жасалды. Бұл мәселе де өз кезегінде рухани біртұтастыққа қатты әсер етті. Осы мәселе Қазақстанның солтүстік аймағында ерекше сезілді. 1867-1868 жылдардағы реформалардан кейін этностың қоғамдық дамуы тоқтап, дәстүрлі саяси және әлеуметтік институттар деградацияға ұшырады.

Бірақ, XIX ғасырдың соңы мен XX ғасыр басында ұлт зиялылары отаршылдыққа қарсы қозғалысты басқарып, ұлттық дамуға дем берді. Бұл қозғалыс қазақ этносының барлық әлеуметтік топтарын қамтыды. Ұлттық жаңғыру мәдениеттің жаңғыруымен, дін

бостандығымен сай келді. Қазақ зиялы тобының аса үлкен еңбегінің арқасында қазақтың төл мәдениетіне еуропалық сипат берген ерекше жаңа мәдениет үлгілері өмірге енгенін көреміз. 1913 жылы Сарыарқада экспедициямен болған Г.Н. Потанин: «қазақ өмірі соңғы жылдары қатты өзгерістерге түсті», – дейді: «Ол еуропалық мәдениетке бет бұрды, егіншілік көбейді, қырда екпе шөп пайда болды, тек көшпелі малшылардың арасында огород өсіру қиын. Қыр өңірінде қыстауға арналған шымнан соғылған тұрақты үйлер толып кетті. Киіз үйлердің ішінде фабрика заттары: темір кереует және бөстектер, кәрәсін шам, орындықтар, тігін машиналарын көресіз. Адамдардың киімінде де өзгеріс бар, бірінің үстінен қазақы киім көрсеңіз, екіншісінің үстінде: еуропалық пиджак, тар шалбар... Соңғы кезде қазақ балаларының оқуға деген талпынысы керемет. Балалар еуропаша білім беретін қазыналық мектептерде оқуға құмар, көбінесе ата-анасы қарсы болса да сонда барады, тек ұлдар ғана емес, қыз балалар да оқуға жанталасуда. Орыс білімі соңғы кезде қазақ арасында аса беделді. Қырда қазіргі уақытта университет бітірген, жоғарғы білім алған заңгерлер мен дәрігерлерді кездестіруге болады. Мұғалім және фельдшер мамандықтарын игерген қазақтар аз емес, акушер әйелдер де бар» [5, 282 б.].

Міне, Қазақстанның солтүстік өлкесіндегі исламға қатысты Ресей саясатының салдарын қарастыра отырып біз төмендегі қорытындыларға келеміз:

- XVIII ғасырдың ортасынан бастап XIX ғасырдың ортасына дейінгі үлкен тарихи кезеңде Ресейдің саясаты ислам дінін қолдауға бағытталды да объективті түрде исламның солтүстік аймақта кеңірек бекуіне мүмкіндіктер жасады.

- Шалақазақтарды және қазақ даласына әртүрлі шаруалармен келген ортаазиялық мұсылмандарды қазақ болыстарына жазу қазақ даласындағы ислами ортаны күшейтті.

- Қазақ қоғамы XIX ғасырдың ортасында бұрынғы іргелі әдет-ғұрып түсініктерінен шығып, отбасы мен неке, мұрагерлік мәселелерінде шарифатқа бой ұсына бастағанын көрсетеді.

- XX ғасырдың басында Ресей империясын мекендеген түрік-мұсылман халықтардың арасында азаттық күресі, ұлттық сана күшейіп бұрынғы христиан дінін қабылдап жүрген қазақтар қайыра исламға қайтып келді.

- XIX ғ. соңы XX ғ. басында Қазақстанның солтүстік аймағы қазақтарының қажылық сапарға жиі аттануы Ресей империясының аймақтағы ислам дініне қатысты ұстанымдарының салдары деп есептеу керек.

Әдебиет

1. Валиханов Ч.Ч. Записка о судебной реформе // Валиханов. Собр. соч. в пяти томах. – т.4. – Алма-Ата, 1985.
2. ҚР ОММ. – 15-қор, 1-тізбе, 14-іс, 3-парақ.
3. ҚР ОММ. – 345-қор. 1-тізбе, 282-іс, 19-парақ.
4. Гейнс А.К. Киргиз-Кайсаки (в Зауральской степи) // Собрание литературных трудов. – Т.1. – Спб., 1868.
5. Потанин Г.Н. На притоке реки Токрау // Избранные сочинения в трех томах. – т. 3. Труды по истории, этнографии и фольклору. – Павлодар: НПФ «Эко», 2005. – 282 с.

**ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ: ДӘСТҮРЛЕР, ЖЕТІСТІКТЕР,
ИННОВАЦИЯЛАР / СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ТРАДИЦИИ, ДОСТИЖЕНИЯ, ИННОВАЦИИ**

УДК 378.147.88

**«ҚАЗАҚ МЕКТЕП-ГИМНАЗИЯСЫ» КММ БАЗАСЫНДА БАЗАСЫНДА
«М. ҚОЗЫБАЕВ АТЫНДАҒЫ СҚУ» СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТУРАЛЫ**

Аблина Ә.Қ.

(«Петропавл қаласы әкімдігінің білім бөлімі»

КММ «Қазақ мектеп-гимназиясы» КММ әлеуметтік педагогы)

Дүние жүзіндегі өркениеті мемлекеттерде тәрбиенің теориясы мен практикасындағы жетекші тенденция – әлеуметтік педагогика рөлінің артып отырғандығын көрсетіп отыр. Қоғамдық өмірдің жан-жақты демократияландыруы мен гуманизациялау процесінде сонымен қатар Қазақстан Республикасының білім жүйесінде адами-тұлғалық қатынастың атмосферасын объективті тұрғыдан жасалуын талап етеді. Бұл өз кезегінде кәсіби мемлекеттік – қоғамдық тәрбиелеу құрылымдарының өмірден, отбасынан, әлеуметтік – мәдени ортадан алшақтауын жою арқылы балалар мен жастарды әлеуметтік тәрбиелеу жүйесін өзгерту жолдарын іздестіруді қажет етеді.

1991 жылы біздің елімізде әлеуметтік педагог қызметінің енгізілуі кездейсоқтық емес. Елімізде әлеуметтік жұмыстың кәсіптік деңгейге көтерілуі – маңызды мәселе. Бұл мамандықтың болашағына, мемлекеттің әлеуметтік саясатының және жастар саясатының өзекті проблемаларының шешілуіне кадрлар санасының тигізер әсері мол. Білім беру мекемелерінде әлеуметтік педагог мамандығының енгізілуі, бүгінгі таңдағы оқушылардың қоғамға, әлеуметтік ортаға бейімделуі, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр [1].

Бұл жұмыс мамандық қана емес, сонымен қатар, бұл біз қол ұшын беретін, адами проблемаларын бірге шешетін, проблемаларды тиімді, дұрыс шешілу жолдарын табатын адамдар тағдыры. Осындай жауапты жұмысты атқара отырып, біз оның табысына барлық қоғам мүдделі екенін есте ұстауымыз керек. Болашақта әлеуметтік педагог мамандығы мұғалім мен медицина қызметкерлері секілді бұқаралық сипатқа ие болады. Себебі қоғам үшін «әлеуметтік эпидемиямен» күрескеннен, «әлеуметтік аурулардың» алдын-алу әлдеқайда тиімді екендігі белгілі [2]. Балалар, жасөспірімдер, олардың тәрбиешілері өмірінің қиын кезеңінде әлеуметтік педагогтан көмек сұрайды. Өмірден түңілген, үмітін жоғалтқан, қиындықты басынан кешірген және проблеманы өздігінен шеше алмаған олар түсіністікті, тілектестікті, адамгершілік қолдауды және нақты көмекті күтеді. Оларға сөзбен және іспен көмектесу, олардың өзіне сенуіне, өзінің құндылықтарын қайта қарауына және кемелденуіне ықпал ету-әлеуметтік педагогтың басты міндеті. Балалар мен жасөспірімдердің жанын түсіну және аялау – әлеуметтік педагогтың негізгі миссиясы. Л.С. Выготскийдің айтуы бойынша, бала өмірге келісімен - ақ әлеуметтік тұлға болып есептеледі. Ол сол сәттен бастап- ақ қоғамның толық құқылы мүшесі ретінде өмір сүруі тиіс.

Оқушыларды арнайы түзету. Дамыту бағдарламасымен оқытуға болады. Бұл бағдарлама балалар жалпы дамып жетілуіне мүмкіндік жасайтын өзіне қызмет ету, қарапайым еңбек дағдыларын меңгеруге қабілетті екендігін дәлелдеуге мүмкіндік береді.

Жасөспірімдерді әлеуметтік өзгерістерге бейімдеу, олардың қажеттіліктерінің негізінде жоспарланып, мынадай негізгі бөлімдерден құралады:

1. Дәстүрлі мектепшілік іс-шараларға
2. Ұжымдық шығармашылық істерге;
3. Жалпы мектептік мерекелерге қатыстыру
4. Сынып ұжымының қызығушылықтарына;
5. Сұраныстарына сәйкес өткізілетін іс-шараларға қатыстыру;
6. Оқушылармен даралап жұмыс жүргізу.

Жасөспірімдердің әлеуметтік ортаға бейімделуі.

Әлеуметтену- адамның әлеуметтік нормалары мен мәдени құндылықтарын игеру процесі мен нәтижесі. Біздің мақсатымыз –оқушыларға әлеуметтік көмек ұйымдастыру, тек көмек күтуші емес, проблеманы шешу үшін өздігінен жол табуына көмектесу, рухани жан дүниесін танып білу, қатарға қосу жұмыстарын ұйымдастыру болады. Бұл үрдістер тәрбиелеу, білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу арқылы жүзеге асады. Әлеуметтену үрдісінде екі мәселе шешіледі. Әлеуметтік адаптация (бейімделу)-жеке адамның ортаға бейімделуі, барлығымен бірге болу. Балаға барлық бағытта көмектесу. Баланың әлеуметтік қалыптасуы мен дамуына жағдай тудыруға, оны әлеуметтік өмірге араластыруға және өз бетінше өмір сүре білуіне көмектесуге бағытталған.

Әлеуметтік автономизация (оқшаулану) - ортамен бірге бола отырып, өзімен-өзі болу, іс әрекеті мен қарым-қатынастарында табанды болмай, тұлғаның өзін бағалай білмеуі Жасөспірімдерді әлеуметтік өзгерістерге бейімдеу, олардың қажеттіліктерінің негізінде жоспарланып, мынадай негізгі бөлімдерден құралады. Дәстүрлі мектепшілік іс-шараларға, ұжымдық шығармашылық істерге, жалпы мектептік мерекелерге қатыстыру; сынып ұжымының қызығушылықтарына және сұраныстарына сәйкес өткізілетін іс-шараларға қатыстыру; оқушылармен даралап жұмыс жүргізу.

Тәрбие үрдісін ізгілендірудің негізгі шарты- оқушыларға дараланып ықпал ету тәсілі. Оқушымен жеке жұмыстың мәні - оның тұлғасын әлеуметтендіру, оның өзінің жетілу мен өзін-өзі тәрбиелеуге деген қажетсінуін тәрбиелеу. Мұндай жұмыс біздерден сезімталдықты, кішіпейілдікті, қайырымдылықты, ілтипаттылықты, қамқорлықты қажет етеді. Ол үшін мынадай жағдайларды ескеру керек:

- бала жанын жақсы түсіну, яғни оның сезімін, көңіл күйін, ықыласын, тілегін, қажеттілігін сезіну;

- баланың таңдау еркіндігін қолдау. Сенің көзқарасыңа сай келмейтін болса да баланың шешімін сыйлау қажет;

- жасөспірімнің тұлғасын қалыптастыру және дамытуда оны әлеуметтік тұрғыда қолдау. Баланың дамуына және жеке тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік беретін жағдай туғызу;мақсатты әлеуметтік қолдау көрсету. Көп балалы, табысы аз отбасына, мүмкіндігі шектеулі, жетім балаға, өмірде қиын жағдайға тап болған балаларға көмектесу [3].

Биыл міне үшінші жыл қатарынан Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің студенттері кәсіби педагогикалық тәжірибелерін біздің мектебімізде өтуде. Мектеппен университет арасындағы екі жақты меморандумға қол қойылып, біршама жұмыстар жүргізілуде. Биыл мектебімізде 52 студент, оның ішінде 27 студент дәстүрлі түрде кәсіби практикаларын өтуде. «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы бойынша СПС-18к тобының үш студенті қашықтықтан практикаларын өтуде. Биылғы оқу жылының басынан бұл студенттермен келесі

жұмыстар жүргізілді: ең алдымен мектептегі әлеуметтік ұстаздың жылдық жұмыс жоспары таныстырылды. Мектептегі сыныптардың әлеуметтік паспорттары жасалды. Студенттер сынып жетекшілермен ватсап арқылы байланысып, сыныптардағы оқушылар контингенттерін анықтау жұмыстарын жүргізді. Бұл жұмыстың мақсаты: болашақ маман сыныптағы оқушының әлеуметтік жағдайы туралы сынып жетекшіден мәлімет алып, алған мәліметті жүйелеуді үйренеді. Мектептегі оқушылардың әлеуметтік жағдайлары жайлы алғашқы түсініктері қалыптасты. Студенттер мектепшілік іс-шараларға қатысуға мүмкіндік алды. Zoom платформасында оқушылармен, сынып жетекшілермен бірлесе тақырыптық конференциялар мен кездесулерге қатысты. Олар: «Қауіпсіз мектеп ортасы» Республикалық акциясы аясында 7В сыныбында "Буллинг және Кибербуллинг" тақырыбында зум платформасы арқылы сынып сағаты өтті. Сынып сағатын 7В сынып жетекшісі Нартаева Зинара Ғалымқызы және СҚМУ-ның СПС-18к тобының студенттері өткізген болатын. Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және профилактикалық қауіпсіздік шараларын жетілдіру мақсатында мектебімізде 2020 жылдың 24-25 қыркүйек күндері кезекші 0-4 сыныптарда «Жолда жүру ережелерін сақтау» бойынша сурет көрмесі, сынып сағаттары, 5-6 сыныптарда «Электр жарақаттары және олардың алдын алу шаралары»; 8-11 сыныптарда «Құқық бұзушылықтың және бопсалаудың алдын алу» тақырыптарында сынып сағаттары (қашықтықтан) өткізілді. СҚУ студенттерінің дайындаған көрме-презентациялары көрсетілді. «Қазақ мектеп – гимназиясы» КММ жанындағы «Бастауыш ардагерлер ұйымы» мүшелері, асыл қарияларымыз: Ақышева Б.Т., Габдрашитов Қ.У., Тогаева Р.Қ., 5 сынып жетекшілері, оқушылары және өндірістік тәжірибеден өтуші СҚУ студенттері құттықтап, ардагерлерімізге арнап шағын бейнеролик тарту етті. 5 қараша күні 10 Б сынып оқушыларымен күзгі демалыс кезіндегі қауіпсіздік ережелерін түсіндіру бойынша «ZOOM» платформасы арқылы нұсқаулық өтті. Мақсаты: Оқушылардың үйде, көшеде, табиғатта қауіпсіздік ережесін сақтай білу жөніндегі білімдерін бекіту, қауіпті заттармен, қауіпсіздік жағдайлармен таныстыру және олардан сақтана білуге үйрету. СҚУ СПС-18к студенттері презентация ұйымдастырды.

Екінші тоқсаннан бастап бұл студенттермен екінші мамандықтары бойынша, яғни өзін-өзі тану пәні бойынша сабақтарға (қашықтықтан) қатысып, сабақты өткізу, талдауды үйренеді. Алдағы уақытта әлі де СҚУ оқытушыларымен бірлесе студенттерге кәсіби практикалық жұмыстарды жоспарлы түрде жүргіземін деген ойдамын.

Әдебиет

1. Аксенова Л.И. Социальная педагогика в специальном образовании. – Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 192 с.
2. Батталханов Е., Жақсыбаева М. «Қиын» оқушылармен жұмыс ерекшелігі», Тәрбие құралы, 4/2005.
3. Стамқұлова Ж.К. «Оқушылардың әлеуметтік өзгерістерге бейімделуін қалыптастыру», Әлеуметтік педагог журналы, №5, 2009 ж.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ «ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ» САБАҒЫНА ТИІМДІЛІГІ

Айсина Н.Б., Березка В.О., Зернов Д.Ю.

(М.Қозыбаев атындағы СҚУ)

Еліміз дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіруді мақсат қою кезеңінде білім беру саласындағы реформаны жүзеге асыруды қарқынды бастаған болатын. «Біз бүгінгі жаңа атаулы ертең-ақ ескіге айналатын, жүрісі жылдам дәуірге аяқ бастық. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді. Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенің әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді» - деп Қазақстан Республикасының Елбасы, Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында атап өткен болатын. Бүгінгі таңда білім беру жүйесі түбегейлі жаңаша ойлауға негізделген іргелі реформалар кезеңіне қадам басты. Елбасы айқындап берген «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру мақсатында адам капиталының сапасын көтеруге бағытталған білім беру саласындағы 5 қадам жоспарланған [1]. Оның 3-еуі жалпы орта білім беру жүйесіне қатысты:

76-қадам. 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функционалдық сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту. Жоғары сыныптарда жанбасылық қаржыландыруды енгізу, табысты мектептерді ынталандыру жүйесін құру.

79-қадам. Білім беру жүйесінде - жоғары сыныптар мен ЖОО-дарда ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңімен көшу.

89-қадам. «Нұрлы Болашақ» ұлттық жобасын әзірлеу және жүзеге асыру. Мектептік білім берудің қолданыстағы оқу бағдарламаларына «Мәңгілік ел» құндылықтарын енгізу. Жаңартылған білім беру мазмұны дене шынықтыру сабақтарының және сыныптан тыс іс-шаралардың тәрбиелік мақсаты ұлттық мәдениетіміздің бір саласы болып табылатын ұлттық ойындарымызды жүзеге асыруда «Мәңгілік Ел» идеясымен ұштастырылуын ұсынады. «Мәңгілік ел – ата-бабамыздың сан мың жылдан бергі асыл арманы. Біз бұл армандарды ақиқатқа айналдырдық. Ол арман тұрмысы бақ қуатты, түтіні түзу шыққан, ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты ел болу еді. Мәңгілік елдің іргесін қаладық. Мен қоғамда «қазақ елінің ұлттық идеясы қандай болуы керек» деген сауалдың жиі талқыға түсіп жүргенін естіп жүрмін, біліп жүрмін. Біз үшін болашағымызға бағдар етіп ұлтты ұйыстыра ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы. Тәуелсіздігімізбен бірге халқымыз мәңгілік мұраттарына қол жеткізді. Біз еліміздің жүрегі, тәуелсіздігіміздің тірегі мәңгілік Елордамызды тұрғыздық. Қазақтың мәңгілік ғұмыры ұрпақтың мәңгілік болашағын баянды етуге арналады. Ендігі ұрпақ - мәңгілік қазақтың перзенті. Ендеше, қазақ елінің ұлттық идеясы – Мәңгілік ел», - деп Тұңғыш Президентіміз Н.Ә. Назарбаев өз тәуелсіздігімізді сақтап, Мәңгілік ел бола алатынымызды атап өтті [1]. Оқу үрдісінде қолданылатын қазіргі заманғы тәсілдердің бірі осы құндылықтарға бағытталған.

Қазіргі білім беру мазмұнын жаңарту бағдарламасы аясында «Дене шынықтыру» пәнінің мәртебесі артты десек артық емес. Дене шынықтыру оқу пәні – бұл дене шынықтыру қызметі, оқушылардың дене және психикалық саулығын сақтау туралы

білімдер жүйесі [3]. Пәнді оқыту - тұлғаны қалыптастыру, адамның танымдық белсенділігінің дамуына бағытталған. «Дене шынықтыру» пәні бағдарламасының мақсаты дене тәрбиесінің негіздерін тану болып табылады. Бағдарлама оқушылардың спорттық-арнайы қозғалыс дағдыларын және дене қабілеттерін нығайтумен қатар, оқушылардың салауатты өмір салтын сақтай отыра, дене дамуына ықпал етуі қажет.

Оқу бағдарламасы екі бөлімнен құрылған: «Дене шынықтыру туралы білім» (ақпараттық компонент) және «Денені жетілдіру» (әрекеттік компонент). «Дене шынықтыру туралы білім» бөлімі мазмұны адамның таным белсенділігінің дамуы туралы негізгі түсініктер және қауіпсіздік техниканы қадағалау және талап ету ережелері берілсе, «Денені жетілдіру» бөлімінде оқушылардың дене дайындығын арттыруға бағытталған және жалпы дене шынықтыру дайындығын жетілдіру құралдары туралы мәліметтер берілген. Дене шынықтыру дайындығын жетілдіру құралдары ретінде бағдарламада айқындап көрсетілген, маңызы бар базалық спорт түрлері (жүзу, шаңғымен жарысу, спорттық ойындар, жеңіл атлетика, акробатика элементтерімен гимнастика) дене шынықтыру жаттығулары мен қозғалыс әрекеттері берілген. Қазақстандағы дене шынықтыру туралы тарихи құндылықтарды, ерекшеліктерді ашатын «Ұлттық ойындар» тақырыбы енгізілген болатын.

Оқыту мақсаттары:

- Оқушылар өз денсаулығына жауапкершілікпен қараудың маңыздылығын және қимыл-қозғалыс негіздерін игеру арқылы дене мәдениетін қалыптастыру;

- Салауатты өмір салтын ұйымдастыруда дене шынықтыру құралдарын шығармашылық тұрғыда қолдану;

- Дене бітімі және психикалық қасиеттерді толық дамуын қалыптастыру.

Оқыту міндеттері:

Ағзаның қызметтік мүмкіндіктерін арттыру, денсаулықты нығайту, негізгі дене шынықтыру қасиеттерін дамыту;

Қимыл – қозғалыс әрекеттерін, дамыту және сауықтыру дене жаттығуларын қалыптастыру, спорт түрлерінің іс-қимыл әдістері мен техникалары арқылы тәжірибені байыту;

Дене шынықтыру және спорт туралы мәліметтерді, олардың шығу тарихын, қазіргі даму кезеңін және салауатты өмір салтын ұстану, білімдерді игеру;

Өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу;

Жарыс кезінде ынтымақтастықпен ұжымдық қасиеттерін сақтауға тәрбиелеу;

Бұл мақсаттар мен міндеттер сабақтарда жеке тұлғаның қасиеттерін, зерттеушілік дағдыларын дамытуға бағытталғанда жүзеге асырылады. Оқушыларға қойылатын талаптарды жүзеге асыру мақсатында, мұғалім өз тәжірибесіне сүйеніп, бағдарламаның қай бөлімін болмасын мақсаттар мен міндеттерді толықтыруына болады. «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқу жүктемесі аптасына 3 сағатты, оқу жылында 102 сағатты құрайды. Дене шынықтыру сабағы - оқушыларды дене жаттығуларына жүйелі баулудың негізгі түрі. Дене шынықтыру сабағының негізгі міндеттерінің бірі оқушыларды дұрыс қозғалу дағдысына үйрету және дене қасиеттерін дамыту. Олардың орындалуы оқушының жан-жақты дамуды, денені шынықтыруды, денсаулығын нығайтуды, дұрыс қозғалыс дағдыларын меңгеруді, дене шынықтыру және спортқа деген көзқарасын қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Дене шынықтыру сабағын оқыту кезінде ұйымдастырылған түрлі әдістер, мысалы: жаппай (фронтальды) әдіс, үздіксіз әдіс, ауыспалы әдіс, жеке әдіс, топтық әдіс және т.б. аралас пайдалану сабақтың тиімділігін арттырады. Мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін, сабақ үлгерімін ескере отырып, сабақты түрлендіре, өзгерте алады [2]. *Ұзақ, орта және қысқа мерзімді сабақ жоспарын* оқу бағдарламасына сай құрастырып, іске асырады. Орта мерзімді жоспарлау ұзақ мерзімді жоспарда нақтыланған бағыт-

бағдарды нақтылайды, ал қысқа мерзімді жоспар орта мерзімнің әр тоқсанынның оқу бөлімдерінің тақырыптарына сай жоспарлайды. Қысқа мерзімді құрған кезде оқытудың дифференцияланған жолдарына, тілдік мақсаттарға, пәнаралық байланысқа, денсаулықпен қауіпсіздікке, АКТ-ны қамтамасыз етуге және сабақты игеру деңгейі қалай тексерілетініне назар аудару қажет. Әр сабақты өзкізген сайын мұғалім рефлексия жасайды. *Рефлексия* - бұл өзіндік талдау, өздік баға. Бұл оқушылардың көңіл-күйін, эмоционалдық жағдайын, іс-әрекеттердің нәтижелерін бағалауға арналған сабақ кезеңі. Сондай-ақ рефлексия – бұл бірнеше әдіс-тәсілдері бар ғылымға емес, оқуға үйретуге алға ұмтылатын қазіргі заманғы педагогиканың жаңа бір бағыты.

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын және кең спектрлі дағдыларын қалыптастыруға бағытталған оқу үрдісінде *бағалау жүйесі* де өзгерді. Қазіргі таңда дене шынықтыру сабағында *критериалды бағалау* жүйесі: *қалыптастырушы* және *жиынтық бағалау* қолданылады. Дене шынықтыру пәні бойынша жиынтық бағалау өткізілмейді. Оқушылардың алған білімдерін анықтауға бағытталған қалыптастырушы бағалау. Бағалаудың бұл түрі оқыту мен оқу үрдісінің ажырамас бір бөлігі және үздіксіз жүріп отырады. Мұғаліммен оқушы арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және оқу үрдісінде оқу жетістіктерінің дамуымен өсуін ұпайлар мен бағаларсыз көрсетуге мүмкіндік береді [5]. Бағалаудың жаңа жүйесі білім алушылардың өз әрекетін бақылау және бағалай білу, туындаған қиындықтардың себептерін анықтау және оны жоя білу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді: а) оқушының жеке тұлғасы емес, жұмысы ғана бағаланады. ә) оқушының жұмысы басқа оқушының жақсы орындаған жұмыс үлгісімен салыстырылады. Оқыған материалдар негізінде ғана оқушы бағаланады, сондықтан да бағалау критерийлері – оқу мақсатының нақты көрісі болып келеді.

Қалыптастыру бағалау тапсырмаларын құрастыру алгоритмі:

1. Оқу мақсаттарына шолу;
2. Бағалау критерийлерін анықтау;
3. Ойлау дағдыларының деңгейлерін сәйкестендіру;
4. Тапсырмалар құрастыру;
5. Дискрипторларды құру.

Бағалау критерийлері оқыту мақсаттарына сәйкес болуы тиіс. Мұғалімге критериалды бағалауды оқу үрдісінде тиімді ұйымдастыру үшін, оқушыларға үнемі қолдау көрсету және олардың оқу жетістіктерін қамтамасыз ету үшін, белгілі бір талаптарға оқу нәтижелері туралы ақпарат беру ұсынылады. Мысалы: «Жарайсың!» «Жақсы!» «Талпын!» және т.б [2]. Мұндай бағалау жүйесі ең алдымен оқушыларды оқуда табысқа жетуге ынталандырады, білімдегі кемшіліктерді анықтауға және олардың жетістіктерін көрнекті түрде көрсетуге бағытталған. Сондай ақ оқуға деген қызығушылығын, ықыласын арттырады, зерттеушілік және шығармашылық қызметке қатысуға мүмкіндік береді. Бағалаудың нәтижелері білім беру үрдісін тиімді жоспарлау мен ұйымдастыру үшін қолданылады. Қалыптастыру бағалау қорытындысы бойынша, дене шынықтыру пәнінен әр тоқсан, жарты жыл және оқу жылының соңында «есептелінді» және «есептелінген жоқ» деген баға жазылады. Бұл сынықты қойған кезде критериалды бағалау жүйесіне сүйену қажет. Яғни, «есептелінді» деген сынақ алу үшін оқушы сабаққа қатысып қана қоймай, дене дамуы бойынша білім мен біліктілік негіздерін игеруі қажет. Бағалаудың мұндай түрі қорытынды бағалауға әсер етпейді және оқушыда қорқыныш сезімі болмауы қажет.

Сонымен қорыта келгенде, мектептегі білім берудің дамуындағы жаңа кезең, оқу үрдісінің ұйымдастыру және мазмұнын қалыптастырудағы құзыретті тәсілді енгізумен, оқушылардың алған білімдері мен біліктерін нақты оқу және өмірлік жағдайларда қолдануға үйрету қажеттілігімен тығыз байланысты. Жаңарту бағдарламасындағы дене

шынықтыру пәнін оқытудың орны ерекше. Онда оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білім сапасын көтеруге барлық мүмкіндіктер қарастырылған. Жаңарту бағдарламасы нәтижесінде оқушылардың белсенділігі артып, спортқа деген бейімділігі қалыптасады. Оқушылардың танымдық қабілеттерін артырып, салауатты өмір сүру, адам денсаулығы осы спортқа байланысты екендігін түсінеді. Нәтижесінде оқушылардың білім сапасы артып, оқу тоқсандарында жоғары сапаға қол жеткізуге болады. Білім беру мазмұнын жаңарту – бұл, бәрінен бұрын орта білім беру моделін, оның құрылымын, мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеу тәсілі мен әдістерін қайта қарау, оқушылардың білім жетістіктерін бағалаудың барынша жаңа бағалау жүйесін енгізу. Білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы бүкіл іс-шаралар кешені тұлғаның үйлесімді қалыптасуы мен дамуына, қолайлы білім беру кеңістігін құруға бағытталған. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша дене шынықтыру сабағының басты бір тиімділігі – оқушының дене мүмкіндігін бағалау емес, оның спортқа деген қызығушылығын дамыту, дене және қимыл-қозғалыс дағдыларын жетілдіруге, өз біліктіліктерін арттыруға, адамгершілік – жігер сапаларын дамытуға ынталандыру.

Әдебиет

1. Н.Ә. Назарбаев «Ұлы даланың жеті қыры» //Астана, (2018 21- қараша).
2. «Білім мазмұнын жаңарту аясында (5-9-сыныптарда) «Дене шынықтыру» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2018.
3. Айсина Н.Б. «Ұлттық спорт түрлері (тоғызқұмалақ, асық ойыны)» бойынша бағдарлама / Петропавл, 2020.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. // ҚР Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығы.
5. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. ҚР Президентінің 2016 жылғы 1 наурыз №205 Жарлығы.
6. Негізгі және жалпы орта мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдістемелік құрал. / О.И. Можасева, А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденованың редакциялауымен – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2016. - 54 б.

УДК 372.3

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ИГР-ИССЛЕДОВАНИЙ С МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ

Айтымова А.М.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Крайнова Н.Н., Койчубаева М.Х.

(КГУ «Совхозная средняя школа», КГУ «Асановская средняя школа»)

В практике работы с младшими школьниками нередко используются индивидуальные и коллективные игры. Среди них есть такие, которые позволяют активизировать исследовательскую деятельность ребенка, освоить первичные навыки проведения самостоятельных исследований. Эти игры рассчитаны на учеников начальной школы. Однако, как показывает опыт, после небольшой модернизации, они могут проводиться с подростками и даже со старшими школьниками.

Каждая игра-исследование состоит из двух этапов: тренировочных занятий и самостоятельного исследования.

Первый этап — тренировочные занятия. Для знакомства ребят с методикой проведения учебных исследований понадобится два-три фронтальных тренировочных занятия с классом. Это необходимо для того, чтобы познакомить каждого ученика с «техникой» проведения исследования.

Подготовка к занятию. Для проведения тренировочных занятий понадобятся карточки с символическими изображениями методов исследования: «подумать», «спросить у другого человека», «получить информацию из книг», «понаблюдать», «посмотреть по телевизору», «провести эксперимент» и др. Эти карточки можно сделать из картона. Изображения на них целесообразно нарисовать фломастерами или вырезать из цветной бумаги. Размер каждой карточки должен быть не меньше половины обычного альбомного листа. На таких же по размеру листах картона надо изобразить «темы» будущих исследований. Для этого стоит наклеить на картон изображения животных, растений, зданий и т.д.

Выбор темы и методов исследования. Весь класс располагается вокруг большого стола или нескольких составленных вместе столов, на которых впоследствии будут разложены карточки с символическими изображениями методов и тем исследований. После того как ребята разместятся, учителю необходимо объявить, что сегодня дети будут учиться проводить самостоятельные исследования, что им предстоит выполнять работу, которую делают взрослые ученые. Для демонстрации этапов проведения исследовательской работы учителю необходимы два «добровольца-исследователя» из числа учеников. Они определяют тему своего исследования. Для того чтобы ученики — «добровольцы» смогли это сделать, им нужно предложить заготовленные заранее карточки с изображениями различных «тем» исследований. Карточка с изображением избранной темы размещается на середине стола. Карточки с изображением остальных «тем» убираются.

К примеру, дети выбрали тему «попугай». Учителю необходимо объяснить юным исследователям, что их задача заключается в подготовке небольшого сообщения о попугае. Но для того чтобы сделать такое сообщение, надо собрать всю доступную информацию об этой птице и обработать ее. Как это можно сделать? Естественно, что для детей сбор информации представляет собой новое сложное дело. Поэтому им надо сказать, что существует много способов получения необходимых данных. Учитель должен предлагать использовать только те из них, которые известны и доступны детям. А значит, очень важно, чтобы педагог побудил учеников к размышлению о том, какие источники информации они знают. Начать следует с обычных вопросов, например: «Что мы должны сделать перед тем, как начнем собирать информацию?», «Как вы думаете, с чего начинается исследование ученый?». Отвечая на такие вопросы, ребята предлагают самые разные варианты действий. Однако учителю необходимо подвести их к мысли, что начинается исследование с обдумывания, какая информация необходима исследователю. После того как ребята поняли это, на стол выкладывается карточка с символом, обозначающим действие «подумать».

Следующий вопрос, который нужно задать ученикам, звучит так: «Где мы можем узнать что-то о попугае?». Отвечая на него, ребята постепенно выстраивают линию из карточек: «подумать», «спросить у другого человека», «понаблюдать», «провести эксперимент», «посмотреть в книгах», «посмотреть по телевизору», «получить информацию из сети Интернет» и др. Следует понимать, что набор используемых методов исследования зависит от ваших реальных возможностей.

Сбор информации. Разложенные на столе карточки с символическими изображениями методов сбора информации есть не что иное, как план исследования. Важно объяснить ученикам, что собранные данные лучше сразу зафиксировать, чтобы они не были забыты. Сделать это технически несложно. Надо раздать учащимся ручки

и маленькие листочки бумаги, а также цветные карандаши или фломастеры. Целесообразно показать ребятам как ручкой или фломастером сделать на маленьком листочке краткую запись, схему или рисунок. Учителю необходимо быть готовым к тому, что умение письменно фиксировать информацию у ребят, развито довольно слабо. Не следует огорчаться. По мере участия в занятиях потребность в этом у школьников будет возрастать, а вместе с ней будет расти и мастерство краткого выражения найденных сведений и идей. Первый пункт плана исследования, как правило, обозначается карточкой «подумать». Например, подумав, школьники могут сделать такое заключение о местах обитания попугая — «попугай живет в джунглях, в жарких странах». Для того чтобы это зафиксировать, ученикам надо написать несколько предложений или нарисовать на листочке изображение пальмы и солнца. «Пальма» будет служить напоминанием о джунглях, «солнце» — о жарком климате. Следующим может быть предположение о размерах попугаев, например, «попугаи могут быть крупные и мелкие». Оно также фиксируется на листочках. Крупного попугая можно изобразить в виде большого овала с пририсованными к нему клювом и линиями — перьями, обозначающими хохолок и хвост; рядом с ним в виде малого овала можно аналогично нарисовать мелкого попугая. Дети могут вспомнить, что у попугая яркое оперение. Начертив на листочке несколько ярких линий цветными фломастерами, ребенок может зафиксировать идею о ярком оперении птицы. Как показывает опыт, этих кратких записей и несложных значков оказывается вполне достаточно для фиксации несложной информации на короткий срок. Дети очень быстро обучаются умению делать такие записи и создавать символы, обозначающие различные идеи. Следующий пункт плана исследования - картинка «спросить у другого человека». Учителю необходимо настроить ребят на то, чтобы они расспросили других людей о попугае. Вопросы можно задавать всем присутствующим детям и взрослым. На первых порах это вызывает большие трудности. Дети в силу особенностей возрастного развития эгоцентричны, поэтому им сложно сформулировать вопрос к другому человеку, нелегко воспринять его ответ. Развитие навыков постановки вопроса и восприятия ответа необходимо рассматривать как одну из важнейших целей проведения игр-исследований с младшими школьниками, поскольку даже среди взрослых людей нередко встречаются такие, которые не умеют спрашивать и слушать других людей.

В плане исследования может быть пункт «получить информацию из книг». Учителю надо заранее подобрать литературу по теме исследования. Следует помнить, что в настоящее время издается большое количество детских справочников и энциклопедий. Как правило, они прекрасно иллюстрированы, имеют краткие и доступные детям информационные тексты. Детские справочники и энциклопедии могут стать хорошим источником знаний для ребят в процессе исследования. Особенно ценны в любой исследовательской работе наблюдения и эксперименты. Тема «попугай» дает возможность их использования, поскольку попугаи не редкость в домах ребят. Ученики без труда могут понаблюдать и отметить некоторые особенности поведения птицы. Можно провести даже некоторые эксперименты. Например, выяснить, любят ли попугаи музыку, чем они предпочитают питаться, как спят и т.д. Если есть возможность просмотреть краткий видеосюжет, посвященный исследуемой теме, то это надо обязательно сделать. Организуя сбор информации, учителю следует помнить, что у младшего школьника способность концентрировать внимание еще недостаточно развита. Поэтому данную работу не стоит затягивать. Если какой-то из методов исследования не принес результата — не стоит акцентировать на нем внимание. Помогите ребятам сгруппировать то, что они уже получили. Очень важно

поддерживать темп исследования, чтобы у учеников создалось ощущение работы «на одном дыхании».

Обобщение информации. Полученную информацию надо проанализировать и обобщить. Для этого на столе необходимо разложить все листочки с собранными данными. Они должны лежать так, чтобы каждый школьник мог их видеть. После этого надо выяснить, что нового и интересного узнали ребята о попугаях; подумать, какие выводы позволяет сделать собранная ими информация; что они могут рассказать, основываясь на результатах проведенного исследования. Для ученика начальной школы это очень сложная задача. Однако в процессе обобщения результатов исследования, хорошо развиваются мышление и творческие способности ребенка. Он учится выделять главные идеи и видеть второстепенные, пытается дать определения понятиям. Эта работа по своей мыслительной сложности ничем не отличается от работы настоящего ученого. Иной является лишь степень «новизны» самих фактов. Дети не отягощены «грузом определений классиков», поэтому на вопрос, что это, они отвечают смело, легко и достаточно точно. Уточнить и конкретизировать определение, данное ребенком всегда можно, но если в начальной школе не научить его смело высказывать свои определения, то вряд ли это удастся в дальнейшем.

Сообщение по результатам исследования. Как только информация обобщена, следует начать подготовку сообщения по теме исследования. Первый такой доклад обычно не бывает долгим, но с приобретением исследовательского опыта ученики собирают все больше информации. Поэтому со временем доклады становятся более глубокими, развернутыми и обстоятельными. После выступления исследователей надо обязательно устроить обсуждение их доклада. Необходимо предоставить слушателям возможность задать вопросы. Важно не забыть похвалить исследователей за работу, особенно отметив то, что у них получилось очень хорошо. Первое занятие на этом можно считать законченным. Важнейшим его результатом стало знакомство с общей схемой исследовательской деятельности. Теперь им предстоит долгий, но увлекательный процесс совершенствования своих исследовательских навыков в ходе самостоятельных исследований.

Второй этап — самостоятельные исследования.

Подготовка к исследованиям. Для самостоятельных исследований школьникам понадобятся карточки, которые использовались на тренировочных занятиях. Из новых средств потребуются только специальная «папка исследователя». Она необходима каждому ребенку. Сделать ее нетрудно. На лист картона наклеиваются небольшие кармашки из плотной белой бумаги. На каждый кармашек помещается изображение «метода исследования». Кроме того, каждый ребенок должен получить неограниченное количество маленьких листочков для фиксации информации и ручку, карандаш и фломастеры.

Проведение исследований. На этом этапе в исследовательский поиск вовлекается весь класс. Задача педагога на таком занятии — играть роль консультанта, старшего помощника исследователей-школьников. Начинается занятие с выбора тем. Карточки с их «изображениями» раскладываются на столе. Каждый ребенок выбирает себе ту тему, которая ему больше нравится. Для проведения такого занятия может быть выделено время вне традиционных учебных предметов.

Однако самостоятельные исследования можно использовать и на различных уроках. В этом случае заготовленные карточки с изображениями тем должны быть связаны с кругом вопросов, изучаемых на уроке. Выбрав тему, каждый ученик получает специальную «папку исследователя» и листочки для сбора информации. План исследования в этом случае проговаривать необязательно. Он фактически

зафиксирован на кармашках «папки исследователя». Получив все необходимое, каждый ученик (пара или группа учащихся) начинает действовать самостоятельно.

Задача — собрать нужные сведения, используя возможности всех доступных источников информации; обобщить их и подготовить доклад по результатам исследования. Все это нужно сделать, не затягивая время, в ходе одного занятия. Найденную информацию школьник фиксирует на небольших листочках бумаги, которые он вкладывает в кармашки папки. Например, если сведения найдены в книге, то листок с записями по этому поводу кладется в кармашек со значком «книга»; если данные получены путем наблюдения или эксперимента, то листок с записью оказывается в кармашке «эксперимент» или «наблюдение». Собранные листочки впоследствии вынимаются из карманов папки. На их основании составляется краткое сообщение об итогах исследования.

Для того чтобы его составить, ученику нужно:

- структурировать материал, определив главное и второстепенное;
- дать определения основным понятиям;
- отобрать наиболее интересные данные и неожиданные результаты, полученные в ходе исследования.

Сообщения по результатам исследований. Сообщения по результатам исследований целесообразно рассматривать как вариант взаимного обучения детей. Докладчик должен не просто рассказать о том, что он узнал, а постараться передать эти сведения одноклассникам. Не важно, что материал, с которым работают дети, выглядит простым и даже примитивным с точки зрения взрослого. В данном случае важнее то, что за этим внешне простым делом формируются качества творческой личности. Дети обычно настроены по отношению к докладчику критически. Как показывает практика, они легко включаются в спор, задают вопросы, вносят свои поправки в выступления одноклассников. Все перечисленное способствует развитию критического мышления. Поэтому по итогам выступлений учителю необходимо поощрить не только тех учеников, которые хорошо отвечали, но и ребят, задававших интересные вопросы. Заслушать все доклады на одном занятии сложно. Ведь надо не только дать ученику возможность высказаться, но и ответить на вопросы. Поэтому надо учить ребят говорить кратко и точно, рационально использовать время, отводимое на выступление. Подчеркну еще раз, что изложенная выше педагогическая технология может быть использована на уроках по каждой учебной дисциплине.

Литература

1. Братанова Т.А. Методика организации игр-исследований с младшими школьниками. // Начальная школа, №5, 2018. с. 41-43.
2. Пержинская Е.В. Как организовать исследовательскую работу в 1 классе. // Начальная школа, №5, 2019. с. 38-41.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕТРАДИЦИОННЫХ ТЕХНИК РИСОВАНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Айтымова А.М.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Вороня А.А., Стабаева С.Б.

(ГККП «Ясли-сад «Арай», ГККП «Ясли-сад «Ласточка»)

Рисование имеет огромное значение в системе дошкольного образования. В процессе рисования у дошкольника формируется наблюдательность, эстетическое восприятие, художественный вкус, творческие способности. Особое место в процессе рисования занимают нетрадиционные техники, которые повышают интерес дошкольников к рисованию. Существует много техник нетрадиционного рисования, их необычность состоит в том, что они позволяют детям быстро достичь желаемого результата. Под термином «нетрадиционный» мы понимаем использование материалов, инструментов рисования, которые не общеприняты, не традиционны, широко известны. В процессе нетрадиционного рисования ребёнок всесторонне развивается.

Проведение занятий с использованием нетрадиционных техник:

- снимает детские страхи;
- увеличивает уверенность в своих силах;
- формирует пространственное мышление;
- подталкивает детей к творческим поискам и решениям;
- знакомит с разными материалами;
- развивает чувство композиции, ритма, восприятия цвета, чувство формы и объёмности; – развивает мелкую моторику рук;
- развивает творческие способности, воображение и воображение;
- формируется эстетическое восприятие.

Занятия с использованием нетрадиционных техник рисования не утомляют детей, у них сохраняется стабильная активность, работоспособность на всех периодах занятия. Нетрадиционные техники дают возможность воспитателю выполнять индивидуальный подход к дошкольникам, учитывать их способности, интерес. Использование нетрадиционных техник способствует умственному развитию дошкольника, психических процессов и эмоциональной сферы ребенка.

В исследованиях отечественных педагогов (Никитина А.В., Давыдова Г.Н.), доказали, что данные техники рисования развивают речь дошкольников, формируют у них фантазию, приносят дошкольникам незабываемые впечатления и позволяют раскрыть возможность использования знакомых предметов в качестве художественных объектов. Нетрадиционные техники рисования также способствуют положительной динамике уровня развития зрительно-моторной координации, развитию мелкой моторики пальцев рук, способствует.

Данные техники требуют от исполнителей точности, быстроты движений, усидчивости, мышления, воображения, памяти. Занятия с нетрадиционными техниками формирует мотивацию, поднимает настроение и является эффективным средством эстетического воспитания. Успех обучения нетрадиционным техникам зависит от того, какие способы и приемы применяет воспитатель, чтобы донести до детей содержание, выработать у дошкольников мастерство, умение [3, с.45]. Для занятий с

использованием нетрадиционных техник рисования можно применять разнообразные материалы, доступных практически всем:

- бумага разной формы и размера, цвета;
- краски разного вида;
- кисти разного размера; кисти из щетины;
- восковые и цветные мелки;
- маркеры, фломастеры, тестеры;
- простые и цветные карандаши;
- графитный карандаш, уголь, свечи и др.

Практика использования нетрадиционных техник рисования в ДОО показывает, что данные техники приносят дошкольникам радость. Они с наслаждением выписывают различные фигуры, не ощущая при этом проблем в исполнении, нравится им сама процедура рисования. И чем правильнее и интереснее выходит движение и объект, тем им больше хочется изображать, показывая собственный результат, привлекая интерес взрослых. В методической литературе отмечено большое количество разновидностей нетрадиционных техник рисования.

Рассмотрим некоторые из них.

Кляксография заключается в том, чтобы научить дошкольника рисовать с помощью клякс (черные и разноцветные). Даже младший дошкольник может смотреть на кляксы и видеть образы, предметы или отдельные детали. «На что похожа твоя или моя клякса?», «Кого или что она тебе напоминает?» — эти вопросы очень полезны, так как развивают мышление и воображение, а также речь дошкольника. После этого, не заставляя ребенка, а показывая, необходимо перейти к следующему этапу — обведение или дорисовка клякс. В результате может получиться целый сюжет.

Рисование вдвоем на длинной полосе бумаги. Выбор формата бумаги постоянно нужно менять, не нужно постоянно выбирать стандарт размера. В данном случае на длинном листе бумаги можно рисовать вдвоем, не мешая друг другу. Можно рисовать отдельные как предметы, так и сюжеты, и при этом работать рядом. Потом можно коллективно рисовать. Все участники распределяют, кто и что будет изображать, чтобы получился сюжет. Тычок жесткой полусухой кистью.

Оборудование: жесткая кисть, гуашь, бумага любого цвета и формата или можно использовать форму какого-нибудь животного. Дошкольник макает в краски кисть и опускает ее на бумагу, при этом кисть держа вертикально. При работе кисть в воду нельзя опускать. И так заполняется весь лист бумаги, контур или шаблон. Получается фигура животного.

При рисовании пальчиками выбирают следующий материал: краски, уплотненная бумага любого цвета, небольшие листы, салфетки. Изображение у ребенка получается способом опускания в краску пальца и нанесения точки, пятнышка на бумагу.

При рисовании ладошкой получаем изображение в виде пятна, цвета, фантастического силуэта. Материал используем в данном виде рисования такой, как краски, кисть, уплотненная бумага любого цвета, листы большого формата, салфетки. Изображение получается, когда ребенок опускает в краску ладошку или окрашивает ее с помощью кисти, создает след на бумаге. Рисуют и правой и левой руками.

Рисование самого себя либо изображение с натуры любимых игрушек формирует внимательность, способность изобразить так, чтобы было сходство по форме и цвету. Предложить нужно сначала нарисовать себя, смотря в зеркало. Потом ребенок сам выберет себе объект изображения. Это может быть любимая кукла, мишка или машинка. Оттиск смятой бумагой. Материалы: блюдце или пластиковая баночка, в которую вложена штемпельная подушка из тонкого поролона, пропитанная гуашью,

плотная бумага любого цвета и размера. Способ получения изображения: ребенок прижимает смятую бумагу к штемпельной подушке с краской и наносит оттиск на бумагу. Чтобы получить другой цвет, меняются и блюдце, и смятая бумага.

Восковые мелки и краски также можно использовать в нетрадиционных техниках рисования: восковые мелки, плотная белая бумага, краски, кисти. Дети рисуют восковыми мелками на чистой бумаге, потом закрашивают бумагу красками в один или несколько цветов, при этом рисунок мелками остается не закрашенным.

Точечный рисунок дошкольникам нравится своей необычностью исполнения. Для изображения можно взять любые карандаши или маркеры, поставить его перпендикулярно к чистому листу и начать изображать. Но лучше всего точечные рисунки делать красками.

Набрызг как вид нетрадиционной техники рисования предполагает использование бумаги, гуаши, жесткой кисти, кусочек плотного картона или пластика. Дети набирают краску на кисть и ударяют кистью о картон, который держат над бумагой, потом закрашивают все красками в один или несколько цветов. Краска разбрызгивается по бумаге. Отпечатки листьев. Оборудование: бумага, краски, листья деревьев (желательно опавшие), кисти. Дети красят лист дерева красками разных цветов, потом прикладывают его окрашенной стороной к листу бумаги для получения отпечатка. Каждый раз берется новый листок. Изображение можно дорисовать. Почему-то все склонны думать, что если рисуем красками, то обязательно и кисточкой. Можно использовать поролон. Для этого необходимо вырезать из него самые разные маленькие геометрические фигурки, а затем привязать их тонкой проволокой к карандашу (не заточенному).

Потом макаем в краску и методом штампов рисуем красные треугольники, желтые кружки, зеленые квадраты. Вначале дети вразброс будут рисовать геометрические фигуры. Потом можно предложить им сделать из фигурок объекты [1, с.96].

Загадочные рисунки могут получаться следующим образом. Берется картон размером примерно 20х20 см. и складывается пополам. Затем выбирается полушерстяная или шерстяная нитка длиной около 30 см, ее конец на 8–10 см обмакивается в густую краску и зажимается внутри картона.

Следует затем поводить внутри картона этой ниткой, а потом вынуть ее и раскрыть картон. Получается хаотичное изображение, которое рассматривают, обводят и дорисовывают [2, с.52]. Рисование мелками. Дошкольники любят разнообразие. Эти возможности предоставляют нам обыкновенные мелки, сангина, уголь. Гладкий асфальт, фарфор, керамическая плитка, камни — вот то основание, на которое хорошо ложится мелок и уголь.

Так, асфальт располагает к емкому изображению сюжетов. Метод волшебного рисунка. Углом восковой свечи на белой бумаге рисуется изображение (елочка, домик, а может быть целый сюжет). Затем кистью, а лучше ватой или поролоном, краска наносится сверху на все изображение. Вследствие того, что краска не ложится на жирное изображение свечой — рисунок как бы появляется внезапно перед глазами ребят, проявляясь. Разрисовывание маленьких камешков. Разумеется, чаще всего ребенок изображает на плоскости, на бумаге, реже на асфальте, плитке, больших камнях.

Плоскостное изображение дома, деревьев, машин, животных на бумаге не так влечет, как создание объемных рисунков. В этом случае подходят морские камешки.

Метод ниткографии. Сначала делают из картона экран величиной 25х25 см. На картон наклеивается бархатистая бумага либо однотонная ткань. К экрану хорошо бы подготовить красивый мешочек с комплектом шерстяных или полушерстяных ниток

разных цветов. К фланели или бархатистой бумаге притягиваются ниточки. Необходимо присоединить их легкими движениями указательного пальца. Из подобных ниток можно выполнять увлекательные сюжеты.

Рисование на влажной бумаге. Всегда считалось, что писать можно только лишь на сухой бумаге, ведь краска достаточно разведена водою. Однако имеется целый ряд объектов, сюжетов, типов, которые лучше писать на мокрой бумаге. Большую роль здесь играет загадочность, к примеру, малыш хочет показать следующие темы: «Городок в тумане», «Мне привиделись сны», «Идет дождь», «Темный город», «Цветочки за занавеской» и т. д. Необходимо обучить дошкольника сделать бумагу мокрой. Если будет бумага слишком влажной — рисунок может не получиться.

Тканевые изображения. В мешок кладем остатки тканей разного свойства. Необходимо продемонстрировать, как размещать изображение на ткани, помочь изобразить сюжет. Рисуем с помощью открыток. В каждом доме можно найти старые открытки. Переберите вместе с ребятами старые открытки, научите видеть нужные образы и приклеивать к бумаге, изображать сюжет. Коллаж. Название разъясняет значение этого способа: в него собираются несколько изображений. К примеру, кто-то из ребят решил изобразить лето, и он применяет многоточечный рисунок (цветочки), солнышко ребенок нарисует пальцем, фрукты и овощи вырезают из открыток, из тканей изобразят небо и тучи и т. д.

Стоит отметить, что при выборе той или иной техники рисования необходимо учитывать возрастные способности дошкольника. С младшими дошкольниками рекомендуется использовать следующие нетрадиционные техники рисования: – рисование пальчиками; – оттиск печатками из картофеля; – рисование ладошками [3, с.63].

Детей среднего дошкольного возраста можно знакомить с более сложными техниками:

- тычок жесткой полусухой кистью.
- печать поролоном;
- печать пробками;
- восковые мелки + акварель;
- свеча + акварель;
- отпечатки листьев;
- рисунки из ладошки;
- рисование ватными палочками;
- волшебные веревочки.

А в старшем дошкольном возрасте дети могут освоить еще более трудные методы и техники:

- рисование песком;
- рисование мыльными пузырями;
- рисование мятой бумагой;
- кляксография с трубочкой;
- монотипия пейзажная;
- печать по трафарету;
- монотипия предметная;
- кляксография обычная;
- пластилинография.

Чтобы во время рисования усилить воображение и фантазию, способствовать раскрытию художественного замысла и формированию художественных способностей, необходимо рассмотреть возможность использования художественной литературы, музыкальных произведений, фольклора и игровой деятельности. Всё это сделает занятие по рисованию доступным, содержательным и интересным.

Таким образом, нетрадиционные техники рисования — это в своем роде некая игра, которая позволяет дошкольникам чувствовать себя свободнее, смелее, непосредственнее, развивает воображение и фантазию, дает возможность дошкольникам самовыразиться.

Литература

1. Григорьева Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников: учебное пособие для студентов средних педагогических учебных заведений / Г.Г. Григорьева. - М.: Издательский центр «Академия», 2013. - 272 с.
2. Казакова Р.Г. Рисование с детьми дошкольного возраста: нетрадиционные техники, планирование, конспекты занятий. - М.: Просвещение, 2019. - 125 с.
3. Комарова Т.С. Изобразительная деятельность в детском саду: обучение и творчество. - М.: Просвещение, 2019. - 234 с.

УДК 159.9

ТҮЛҒАНЫҢ РУХАНИ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТЕОРИЯЛАРЫ

Айтымова А.Н., Ақтай Қ.Ғ.
(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Қазақ қоғамының рухани-адамгершілік жандануы мемлекеттік маңызы бар мәселелерді шешудегі өзекті және күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Қазақ және әлемдік педагогикалық мәдениет адамның рухани-адамгершілік тәрбиесі процесінің сөзсіз протекционизмін, оның қауіпсіз бағытын анықтайтын жеткілікті педагогикалық жағдайлар мен факторларды қамтамасыз ету қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен бірге, қазіргі мектептің педагогикалық теориясы мен тәжірибесінде қазіргі мұғалімнің рухани-адамгершілік әлеуетінің жеткіліксіз дамуы, оның оқушылардың рухани және адамгершілік тәрбиесіне дайын еместігі байқалады [1].

Қоғамның жоғары рухани және адамгершілік даму деңгейіндегі мұғалімге деген қажеттілігі мен педагогикалық университеттің білім беру кеңістігіндегі оның жеке қалыптасу процесінің осы талабына сәйкес келмеуі, оқушылардың рухани тәрбиесіне психологиялық-педагогикалық дайындық арасындағы қарама-қайшылықтың ауысуы дәстүрлі педагогикалық жүйеге тиісті өзгерістер енгізуді, оған қажетті жағдай жасауды қамтиды. Қазақ педагогикалық мәдениетінің теориясы мен практикасын талдау адамның рухани-адамгершілік тәрбиесі мәселесі барлық уақытта философтардың, психологтардың, мұғалімдердің зерттеу пәні болғанын және олардың басты бағыты адамның рухани мәні болғанын көрсетеді. Революциядан кейінгі кезеңде бұл проблема тек моральдық нормаларға, идеологиялық моральға "жабылады", нәтижесінде жеке тұлғаның рухани мәні тек өнер құндылықтарынан алынып, мораль утилитарлық болып көрінген кезде жеке тұлғаның педагогикалық және психологиялық түсінбеушілігі пайда болады. Сонымен қатар, мұғалімнің рухани дамыған мәдени тұлғасын тәрбиелеу мәселесі қазіргі уақытта өзекті болып отыр.

Мұғалімнің рухани-адамгершілік тәрбиесі мәселесін шешудің ғылыми тұжырымдамасын жасаудағы жетекші идея-бұл Қазақстанның педагогикалық мәдениетінің теориясы мен практикасын шығармашылық дамыту процесінде тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы идеясы. Бұл үшін рухани-адамгершілік тәрбие

саласындағы педагогиканың теориясы мен практикасының өзара әрекеті негізінде құрылған кәсіби-педагогикалық дайындықтың жаңа жүйесі қажет. Ол мемлекеттік білім беру стандарты мен қосымша білім беру жүйесіне негізделген тұтас және сонымен бірге икемді, вариативті жүйе ретінде ұсынылуы мүмкін [2].

Зерттелетін мәселенің негізгі ұғымдарын талдау және категориялық анықтау мұғалімнің жеке басын қалыптастыруға инновациялық тәсілдерді жобалау және құру үшін оларды педагогикалық мәдениетте ұсынуға жалпы, ерекше және біртұтас анықтауға мүмкіндік береді. Жалпы контексте руханият категориясы адам өміріндегі ең жоғары құндылықтарға бағытталған, шығармашылық күш және адамдардың бірге өмір сүру құндылығы мен өзін-өзі қалыптастыру көзі ретінде қарастырылады. Адамның рухани өмірін дамыту және жетілдіру қажет болуы мүмкін және адамның қамқорлығына айналуы керек, бірақ оған қажеттілік пен рухани-адамгершілік өзін-өзі жетілдіруге дайындық деңгейіне жету үшін оны толық және жүйелі түрде дайындау керек.

Педагогикалық категория ретінде мұғалімнің жеке басының рухани-адамгершілік қалыптасуы-бұл дамудың және өзін-өзі дамытудың жүйелі және интегративті процесі, оның ішінде болмыстың жоғары рухани және адамгершілік құндылығы, оның рухани идеалын анықтау және рухани-адамгершілік өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысты өзін-өзі жүзеге асырудың толық процесі.

Педагогикалық мәдениетте, адамның рухани-адамгершілік тәрбиесінде ортақ нәрсе - "адамды бостандыққа тәрбиелеу". Алайда, зайырлы педагогикада бұл міндет негізсіз қойылады. Педагогикадағы рухани-адамгершілік тұлғаны тәрбиелеуге арналған мақсатты көзқарас әр адам үшін жеке маңызды болып табылатын түпкілікті нәтижеде нақты анықталған және нақтыланған. Адамның жан дүниесінде құндылықтардың иерархиясы дұрыс құрылуы керек, ол оны өмірге тағайындау үшін қол жетімді болу үшін, материалдық жағынан рухани басымдыққа ие болу үшін, қоршаған әлемді және ондағы адамның өмірін дамыту үшін адамға берілген қозғалыс бағытын таңдау еркіндігін пайдалану үшін өзінен жоғары көтерілуге ұмтылуға итермелейді.

Егер педагогикалық мәдениетте рухани-адамгершілік және практикалық (оның ішінде кәсіби) тәрбие интеграцияланған өзара әрекеттесу жағдайында білім беру процесінде жұмыс істесе, онда педагогикалық мәдениетте рухани-адамгершілік тәрбие жеке тұлғаны эстетикалық құндылықтарға сатып алу деңгейінде немесе жалпы дамып келе жатқан рухани мәдениетке ие болу деңгейінде анықталады, ол негізгі болып табылады және нақты тұлға үшін маңызды бола алмайды. Жеке тұлғаны тәрбиелеудің рухани және практикалық міндеттерін оның әлеуметтік және рухани тұтастығымен біріктіру принципі мұғалімнің жеке басын қалыптастырудың білім беру процесіне енгізілуі мүмкін және енгізілуі керек.

Білім беру жүйесі, тұтастай алғанда, әлем дамуының объективті заңдарын, осы әлемдегі адамның орны мен рөлін, алдыңғы ұрпақтар мен замандастардың әлеуметтік тәжірибесін көрсетеді. Осыған байланысты білім берудің негізгі компоненті әлемді түсінудің тұтас бейнесін және адам тұлғасының тұтас мәнін білдіретін білім мазмұнын қамтиды. Тұлғаның мәнін анықтаудағы педагогикалық мәдениеттер үшін ортақ нәрсе-оның рухани компонентін тану, адамның әлем жүйесімен ұштасуы, өзін - өзі тану, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдірудегі бостандығын тану, ал руханият ұғымының табиғи және семантикалық мағынасы, тұлғаның рухани мәнін толық немесе ішінара білу мүмкіндігі, оның құрылымындағы рухани және моральдық компоненттердің арақатынасы [3]. Тұлғаның рухани-адамгершілік саласын педагогикалық мәдениетте ұсынуға оның негізі рухани идеал мен рухани құндылықтар болып табылады, оларды жоғары рухани тұлға мен жалпыадамзаттық құндылықтар ұжымдық жалпылама түрде, мұғалімнің кәсіби қызметіндегі тиісті бағдарлармен білдіруге болады. Рухани идеал

мен құндылықтар елдің қоғамдық өміріндегі саяси және экономикалық жағдайларға байланысты өзгеруі мүмкін. Педагогикалық мәдениеттің көзқарасы бойынша рухани-адамгершілік сала адамның терең деңгейі болып табылады. Яғни, рухани-адамгершілік саланың өзегінің тұрақтылығы мен өзгермейтіндігі жоғары және барлық жағынан тұлғаның қалыптасуы мен дамуына негіз бола алады.

Педагогикалық бағдарлау үшін адамның рухани-адамгершілік даму деңгейінің жай-күйі туралы идеяны оның дүниетанымдық пікірлері, көзқарастары, болмыстың рухани және адамгершілік құндылықтары туралы идеялары және практикалық іс-әрекеттегі осы құндылықтардың нақты көрінісі негізінде алуы керек. Моральдық құндылықтар олардың дамуына әсер ететін рухани құндылықтарға қатысты перифериялық ретінде әрекет етеді. Интеллектуалды, қажеттілік – мотивациялық, операциялық, интеллектуалды – эмоционалды және тиімді мінез-құлық компоненттері жеке тұлғаның рухани – адамгершілік саласының перифериялық компоненттері болып табылады; олардың әрқайсысы өз көрсеткіштеріне ие және критериялық түрде ұсынылуы мүмкін. Рухани-адамгершілік саланың жеке өмір негізі ретінде жұмыс істеуі оның құрамдас бөліктері болып табылатын механизммен ұсынылған, олар өз ішінде де, бір-бірімен өзара әрекеттесуде де жұмыс істейді. Олардың арасындағы жүйелік байланыс жағдайында олардың әрқайсысы оның даму факторы ретінде қызмет етеді. Сонымен бірге рухани-адамгершілік саланың өзегі - рухани идеал мен құндылықтар - осы компоненттердің әрқайсысының даму әлеуетін жасайды.

Тұлғаның рухани-адамгершілік саласының барлық компоненттерінің жүйелік байланысы болашақ мұғалімнің оқу процесінде болмыстың рухани және адамгершілік құндылықтарын игерудегі субъективті қызметінің сыртқы және ішкі жағдайларында ұйымдастырылады. Ол үшін мұғалімдер рухани әлемнің өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі тәрбиелеуін белсендіретін өмірдің рухани және адамгершілік салалары баламасында студенттердің субъективті шығармашылық-ізденіс қызметін ұйымдастырудың сыртқы педагогикалық жағдайларын белгілейді [4].

Мұғалімнің рухани-адамгершілік саласын тәрбиелеуге және дамытуға бағытталған білім беру процесі адамның өмір салтын қалыптастыратын және сонымен бірге оның мәнін, зияткерлік, эмоционалды және рухани-адамгершілік құрылымын өзгертетін кешенді тұтас педагогикалық жүйе ретінде көрінеді. Адамның руханилығы мен адамгершілігінің дамуына тиімді педагогикалық әсер тиісті мақсатты бағдарлау жағдайында ғана мүмкін болады. Университеттегі дәстүрлі білім беру процесінде пәндік бағыт әлі де басым, бұл студенттердің зияткерлік саласын дамытады, бірақ олардың рухани-адамгершілік саласының дамуына айтарлықтай әсер ете алмайды. Бұл жағдайды өзгерту үшін білім беру процесінің мазмұны құрылымында да, оның технологиясында да инновациялық өзгерістер қажет. Педагогикалық университеттегі білім беру процесінің әдіснамалық негіздерін талдау ондағы қарама-қайшылықтардың болуын анықтайды, оларды шешу осы процесті өзгертуге, оны болашақ мұғалімнің рухани-адамгершілік саласын дамытуда тиімді етуге мүмкіндік береді. Осындай қарама-қайшылыққа толы болып табылады:

– мемлекеттік білім беру стандартында жарияланған болашақ мұғалімге рухани және адамгершілік тәрбие беру қажеттілігі мен тиісті мақсаттар мен педагогикалық бағдарлардың болмауы;

– болашақ мұғалімдердің дүниетанымын қалыптастырудағы шектеулердің ғылыми білім шеңберімен (білім берудің инвариантты мазмұны) және әлемді түсінудегі философиялық көзқарастардың алуан түрлілігімен ұсынылған тұтас дүниетанымның байлығында;

– өскелең ұрпақты рухани-адамгершілік тәрбиелеу міндеті мен жоғары руханият пен имандылықтың мінсіз бейнесінің (идеалының) болмауы;

- белгілі бір адамға қарамастан түсіндірілетін жалпыадамзаттық құндылықтар мен жеке тұлғаға бағытталған қажетті жоғары рухани және адамгершілік құндылықтары;
- болашақ мұғалімнің рухани-адамгершілік саласын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық механизмінің дамымауы мен оны білуге шұғыл қажеттілігі [5].

Ондағы қарама-қайшылықтарды шешу жолдарын іздеу үшін білім беру процесін зерттеудің әдіснамалық принциптері жүйелілік пен тұтастық принциптері болып табылады. Біріншісі адамның мәні, оның рухани-адамгершілік тәрбиесі және философия мен білім беру тарихындағы, педагогикалық антропологиядағы, педагогикалық мәдениеттегі дамуы туралы жүйелі білімді жүйелі талдауды қамтиды; білім беру процесінің мәнін оның құрамдас бөліктерінің диалектикалық бірлігінде қарастырады. Екіншісі-оқыту процесінің (оқытушы мен студенттің субъектілік-субъектілік қарым-қатынасы) жұмыс істеуі және өзара байланысы жағдайында мұғалімнің рухани-адамгершілік қалыптасу процесін және педагогтар мен білім алушылардың жеке (ерекше және дара) сипаттамаларын кешенді қарастыруға бағдарланады [6].

Әдебиет

1. Аганисян В.М. Развитие творческого мышления студентов-педагогов. // Вопр. психологии. - 1982. - № 6. - С.22-25.
2. Азбука православного воспитания. // И. Златоуст, В. Великий, Г. Богослов и др. - М.: Изд-во АО Форма-Пресс, 1997. - С.221.
3. Альбуханова-Славская К.А. О субъекте психической деятельности. - М.: Наука, 1980. - 288 с.
4. Альбуханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. - М.: Наука, 1980. - 336 с.
5. Альбуханова-Славская К.А. Стратегия жизни. - М.: Мысль, 1991. – 286 с.
6. Ананьев Б.Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоение знаний. // Вестник высшей школы. - 1972. - № 7. - С.18-22.

УДК 796

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВОМУ ОБРАЗУ ЖИЗНИ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Айтымов Ж.Г., Исатаев Ж.Б.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Баукенова Ж.А.

(КГУ «Центр методической работы и информационных технологий в сфере образования»)

В современное время в связи с ускорением темпов социальных, экономических, технологических, климатических, экологических и других изменений, происходящих в мире, существует закономерность, которая приводит к формированию новых проблем, связанных со здоровьем населения.

Снижение функциональных резервов организма, процессов саморегуляции, рождение ослабленного потомства и многое другое характерно для современного поколения. Особую тревогу вызывает состояние здоровья подрастающего поколения и студенческой молодежи, т.к. от них зависит будущий потенциал нашей страны. В этой связи ценностное отношение молодежи к своему здоровью и формирование мотивации ведения здорового образа жизни являются актуальными на сегодняшний день. В

повседневной жизни мы сталкиваемся с тем, что чаще всего потребность молодого человека в здоровье и теми действиями, которые он совершает по его укреплению и сохранению не совпадают.

Формирование здорового образа жизни относится практически ко всем аспектам жизнедеятельности человека, начиная с биологической и заканчивая эмоциональной и духовной сферы. Организация нормальной жизнедеятельности студенческой молодежи, вступающих в новую самостоятельную взрослую жизнь, зависит от условий и традиций того учебного заведения, в котором они учатся. На современный стиль жизни и поведение студентов в значительной степени оказывают влияние жилищные и бытовые условия, финансовые возможности, материальный достаток, организация учебы и отдыха, режим и качество питания (особенно это относится к иногородним студентам). Большое значение имеют межличностные отношения, складывающиеся в студенческой среде. Мотивы, связанные с социальным окружением, выражаются в подражании друзьям, кумирам. Мотивы, связанные с самоутверждением – стремление доказать способность вести здоровый образ жизни, мотивы, связанные с чувством долга и ответственности или стремлением быть примером для кого-то. Первый курс обучения в вузе характеризуется переходом в новую систему образования, студенты нацелены на получение знаний, необходимых в будущей профессиональной деятельности, перегрузка учебным материалом. Поэтому первые два курса молодые люди приспосабливаются к новым условиям, и это время связано с потерей физического, психического, а порой и социального здоровья.

В настоящее время имеется большое количество исследований социологического характера, выявляющие представления и знания молодых людей о здоровье и здоровом образе жизни, их потребности в соблюдении норм здорового образа жизни и причины по которым студенты не ведут здоровый образ жизни. Такая постановка вопроса не решает имеющуюся проблему и ее актуальность на сегодняшний день остается.

Молодежь, как наиболее активно развивающаяся социальная группа, наиболее подвержена различного рода рискам и нуждаются в знаниях, связанных с культурой здоровья и навыках ведения здорового образа жизни в целях сбережения и укрепления здоровья. Молодые люди еще не осознают важность своего здоровья для будущего и часто склонны недооценивать его ценность. К сожалению, у большей части студентов, обучающихся в разных вузах, нет правильных знаний о здоровье, о здоровом образе жизни, не сформирован интерес к занятиям физической культурой. Также не сформировано мировоззрение о тесной взаимосвязи показателей профилактической культуры с другими ценностями, которые определяют влияние образа, стиля жизни на состояние здоровья и достижение поставленных жизненных целей. Социологические исследования подтверждают, что молодые люди относятся к своему здоровью скорее формально. У них отсутствуют действия, направленные на реализацию здорового образа жизни, которое проявляется прежде всего в реальном поведении. Это может быть связано с тем, что, молодежь не имеет достаточно разностороннего взгляда на эту проблему, фокусируя понимание здорового образа жизни только на таких его аспектах, как правильное питание и отказ от вредных привычек. Часто складывается такая ситуация, когда принципы здорового образа жизни оказываются для них навязанными извне и молодые люди не делают их основой своего поведения.

В этой связи требуется обучение студентов аспектам здоровья, факторам, представляющим риск для здоровья, о роли двигательной активности для укрепления, сохранения и восстановления здоровья, о сущности закаливания и его значении для здоровья, чтобы расширить их представление о поведении, которое должно быть направлено на сохранение здоровья и тем самым, создать ту базу, которая позволит

молодежи действительно получать удовольствие от жизни, не подвергая свое здоровье тем рискам, которые негативно скажутся в будущем, снижая их социальное самочувствие и возможность осуществлять свои функции на протяжении всей жизни.

Формирование мотивации здорового образа жизни у студентов требует определенных усилий. Поскольку эффект этих усилий проектируется на будущее и не каждый студент в состоянии решить эту задачу самостоятельно, необходима нацеленность системы вузовского образования на формирование у студентов мотивационно–ценностного отношения к здоровому образу жизни. Образовательно-воспитательный процесс в высшей школе должен быть пропитан здоровьесберегающими ценностями и направлен на воспитание культуры здоровья у молодых людей. Недостаток волевых усилий по поддержанию здорового образа жизни усугубляется особенностями жизнедеятельности – это малоподвижный образ жизни (лифт, транспорт и т.д.), современными средствами информации – это современные технологии (интернет, видео, телефон, и т.д.), которым современная молодежь не только не оказывает сопротивления, а активно тратит максимум своего времени и средств на них. В связи с этим необходимы новые эффективные формы формирования мотивационно-ценностного отношения к здоровью и здоровому образу жизни нашего подрастающего поколения и студенческой молодежи, которые являются будущим нашей страны. На практике оказывается, что реализация факторов, определяющих поведение и стиль жизни студентов, являющихся неотъемлемой частью здорового образа жизни, чрезвычайно сложная. Причин много, но самой главной является отсутствие мотивации положительного отношения к своему здоровью. Дело в том, что потребности, лежащие в основе поведения студенческой молодежи, здоровье находится далеко не на первом месте. Это связано с низкой культурой общества и личности студента. Отсюда следует, что ориентация на приоритет ценности здоровья в потребностях молодежи отсутствует, а формирование здоровья – это, прежде всего, проблема каждого человека. Таким образом, уровень мотивации ведения здорового образа жизни не в полной мере соответствует современным реалиям жизни. А ведь студенческая молодежь является не только производительной силой, но и наиболее активной частью общества, которой будет доверено дальнейшее развитие российского государства. Поэтому на образовательно–воспитательный процесс в высших учебных заведениях возлагается большая ответственность по формированию у молодого поколения высокой требовательности к себе, к своему здоровью, стремлению к здоровому образу жизни. От степени успешности решения этой задачи высшей школы зависит дальнейшая профессиональная и социальная адаптация молодёжи.

Мотивация к здоровому образу жизни – это внешние и внутренние мотивы, побуждающие к действиям по укреплению и сохранению здоровья, а также условий, которые выступают в роли, сопутствующей здоровьесберегающего поведения. Мотивация к здоровому образу жизни меняется в зависимости от возраста, состояния здоровья, социального статуса и других факторов. Формировать ценностное отношение к своему здоровью у студентов надо начинать с повышения уровня культуры здоровья, формирования активного саморазвития и самообеспечения здоровья. Воспитательно-образовательный процесс в учреждениях высшего образования должен быть организован, с направленностью на сохранение и укрепление здоровья студентов, средства и методы оздоровительных мероприятий должны быть направлены на осознанное развитие и саморазвитие здоровой личности студента.

Таким образом, создаются необходимые условия для самопознания себя и своего здоровья, самосовершенствования и самореализации.

Целью физического воспитания в высших учебных заведениях является формирование физической культуры личности студента. Для ее достижения педагогу

необходимо обязательно решать задачи положительного и ценностного отношения студентов к физической культуре, установки на здоровый образ жизни, физического самосовершенствования и самовоспитания, потребности в регулярных занятиях физическими упражнениями и спортом.

Физическая культура играет огромную роль в режиме здорового образа жизни. В организации активного досуга студенческой молодежи используется широкий спектр различных физкультурно–оздоровительных мероприятий, способствующих формированию привычки к здоровому проведению активного отдыха. Разнообразные физические упражнения используются в борьбе с гиподинамией. Возможность комплексного использования всех средств физического воспитания, таких как естественные силы природы, гигиенические факторы и физические упражнения, обеспечивают их высокий оздоровительный и закаливающий эффект.

Занятия физической культурой являются структурным элементом в системе духовного и физического развития студенческой молодежи, они дают возможность проявлять социальную активность и выражаться в целенаправленном развитии сознания и поведения молодого человека. Поэтому, в качестве первоначальной ступени в формировании здорового образа жизни необходимо рассматривать процесс воспитания адекватного отношения к собственному здоровью и занятиям физической культурой.

Физическая культура – это вид культуры, который представляет собой специфический процесс человеческой деятельности и результаты этой деятельности, а также способы физического совершенствования людей для выполнения ими своих трудовых, социальных и биологических обязанностей. Поэтому считаем возможным рассматривать формирование здорового образа жизни у студенческой молодежи в процессе физического воспитания в высших учебных заведениях. О сформированности физической культуры личности можно судить по тому, как и в какой конкретной форме проявляются у студентов личностные отношения к физической культуре, ее ценностям. Студентам, убежденным в ценностной значимости и необходимости использовать физическую культуру для развития и реализации возможностей личности, присуща основательность знаний по физической культуре, студент должен владеть умениями и навыками физического совершенствования, использовать средства физической культуры для реабилитации при высоких нервно-эмоциональных нагрузках и после перенесенных заболеваний, должен владеть навыками в организации и ведении здорового образа жизни. Молодые люди должны обладать творческой инициативой и использовать современные формы занятий физическими упражнениями для активного отдыха, проведения досуга и развлечений в семейной жизни, в профессиональной деятельности. Необходимо осуществлять пропаганду здорового образа жизни средствами массовой информации в образовательной среде высшей школы. Меры, направленные на предупреждение употребления алкоголя, табака, наркотиков среди студентов, должны представлять собой систематические мероприятия, и являться составной частью долгосрочных, учебных программ. Студенческая молодежь должна владеть информацией о вредных привычках, разрушающих здоровье человека. В последнее время все большую актуальность приобретает проблема сохранения психического здоровья подрастающего поколения.

В этой связи молодых людей необходимо вооружать знаниями об образе жизни и роли семьи в воспитании здорового ребенка, какие вредные привычки родителей влияют на здоровье детей, как образ жизни семьи влияет на физическое развитие и здоровье ребенка, о психическом здоровье семьи, особенностях и способах его сохранения.

После окончания обучения в вузе молодые специалисты проявляют самостоятельную инициативу во многих сферах жизнедеятельности. Поэтому уместно утверждать, что физическая культура выступает как составная часть общей и профессиональной культуры молодого человека, и как важнейшая, качественная характеристика его личностного профессионального роста.

Литература

1. Царева Н.М., Царева Ю.А. Аспекты здоровья студенческой молодежи // Формирование физической культуры и культуры здоровья учащихся в условиях модернизации образования. Сб. науч. ст. Всероссийской научно-практической конференции. Елабуга. 2018. - С. 255-258.
2. Беспалова Т.А., Царева Н.М., Павленкович С.С., Спиридонова Е.А. Проблемы здоровья молодого поколения. Журнал научных статей Здоровье и образование в XXI веке. 2018. Т.12. No2.-С.148-149.
3. Ларина О.В. Организация двигательной активности, как одно из условий здорового образа жизни // Актуальные проблемы и перспективы развития физической культуры и спорта в высших учебных заведениях Минсельхоза России: сборник статей по материалам IV международной, межвузовской, учебно-методической и научно-практической конференции. Саратов: Издательство: ООО «Центр социальных агроинноваций СГАУ», 2019. - С. 25-29.

УДК 373.2

ПОДГОТОВКА РУКИ К ПИСЬМУ ПОСРЕДСТВОМ НЕТРАДИЦИОННЫХ СПОСОБОВ РИСОВАНИЯ

Айтымова А.М., Байбусинова С.Б

(СКУ им. М. Козыбаева)

Вороная А.А.

(ГККП «Ясли-сад «Арай»)

В настоящее время в дошкольных учреждениях при подготовке детей к школе акцентируется внимание на проблеме подготовки к письму. Обычными стали ситуации, когда ребёнок учится в 1 классе, а рука его не подготовлена или не достаточно подготовлена к тому, чтобы в течение учебного дня успешно справляться с объёмом письменных заданий учителя.

Дети много и долго пишут на уроках в школе. Одни учащиеся ощущают дискомфорт в мышцах доминантной руки, другие – утомление и даже переутомление мышц, как результат их слабости. Это выражается в затекании кисти и пальцев, удерживающих ручку, в лёгком онемении их, возникновении тремора (дрожания), приводящего к написанию вибрирующих линий, букв, цифр и т. д. Такие дети требуют индивидуального подхода. Знание причин трудностей освоения навыка, умение их выделить, своевременная помощь позволяет не усложнять и без того нелёгкий процесс формирования навыков письма.

По развитию и совершенствованию «тонких» движений пальцев рук предлагается разнообразная методическая Литература

1. «Пальчиковая гимнастика»
2. «Пальчиковые игры»
3. «Система игровых упражнений».

Всё это в комплексе активно внедряем в занятия с дошкольниками по нетрадиционному рисованию. Ведь именно рисование позволяет детям подготовить руку к письму. Знакомя детей с нетрадиционными техниками рисования, должны учить

как держать деревянную палочку, поролон тремя пальцами не слишком близко к рисующему концу; добиваться свободного движения руки с палочкой, с печаткой изготовленной из картофеля, поролоном во время рисования.

Нестандартные способы рисования помогают воспитателям развить личность ребёнка, научить его выразить своё творческое начало и своё собственное «Я» через воплощение своих идей при создании необычных произведений изобразительного искусства.

По словам М. Шклярской: «Нетрадиционные техники рисования помогут детям почувствовать себя свободными, помогут раскрепоститься, увидеть и передать на бумаге то, что обычными способами сделать намного труднее. А главное, нетрадиционные техники рисования дают ребёнку возможность удивиться и порадоваться миру».

В.А. Сухомлинский писал: Истоки способностей и дарования детей находятся на кончиках пальцев». Это значит, чем больше ребёнок умеет, хочет и стремиться делать руками, тем он умнее и изобретательней. Ведь на кончиках пальцев – неиссякаемый «источник» творческой мысли, который «питает» мозг ребёнка. От степени развития моторики руки, овладения детьми нестандартными способами рисования зависит уровень подготовки руки дошкольника к письму, а значит и степень успеваемости обучения ребёнка в начальной школе.

Основные нетрадиционные техники изобразительной деятельности по возрастным группам:

Младший дошкольный возраст

- рисование пальчиками;
- оттиск печатками из картофеля, моркови;
- тычок жёсткой полусухой кистью.

Старший и подготовительный возраст

- «ладонная» техника;
- рисование поролоновым тампоном;
- оттиск печаткой из ластика;
- фотокопия – рисование свечой;
- отпечатки листьев.

Старший и подготовительный возраст

- кляксография обычная и трубочкой;
- монотопия предметная и пейзажная;
- печать по трафарету;
- раздувание краски;
- расчёсывание краски;
- рисование нитками;
- рисование солью;
- батик (*рисование по ткани*) и другие.

Одним из интереснейших, доступных ребёнку способов исполнения рисунка является **печатка**.

Основная техника печати.

В начале взрослые должны помочь ребёнку изготовить печатки. Для этого берут картофель, нарезают пополам и на гладкий срез наносят шариковой ручкой рисунок печатки, затем аккуратно вырезают форму по контуру, чтобы она возвышалась над рукояткой на высоту 1-1,5 см. Рукоятка должна быть удобной для руки. А с помощью геометрических печаток можно создавать декоративные композиции, украшать салфетки, стаканчики, сумочки, пакеты для подарков.

Можно печатку сделать из моркови. Для этого надо взять небольшую морковь, разрезать её пополам вдоль. В выпуклую сторону моркови вставить пластмассовую вилку. Гладкую сторону макнём в нужную для работы краску и начнём печатать.

Не менее интересный способ рисования **поролоном**. Сгодится и кусочек поролоновой губки. Им можно как размазать краску по бумаге, так и примакивать по поверхности листа. Этот вид техники очень подходит при изображении животных, так как передаёт фактурность пушистой поверхности объекта, а также для выполнения цветных фонов в разных композициях (*изображение снежного покрова, водной поверхности, листопада и т. д.*)

Ещё один интересный приём нетрадиционного рисования – **печать листьев**.

Гуляя с детьми на участке детского сада, можно собрать листья с разных деревьев, отличающиеся по форме, размеру и окраске. Листья покрывают гуашью, затем окрашенной стороной кладут на лист бумаги, прижимают и снимают, получается аккуратный цветной отпечаток растения. Один совет тем, кто впервые решил обратиться к технике печатания природными материалами:

- при печати листьями следует ограничить смачивание кисти водой;
- густо набранная краска легче ложиться на глянцевую поверхность, предупреждает скатывание краски в капельки.

Нетрадиционных техник рисования насчитывается большое количество, использование которых педагог определяет возрастными особенностями дошкольника, а также выбором методических целей.

Отечественные и зарубежные исследователи доказали, что использование нетрадиционных техник рисования приводит к развитию художественно-творческих способностей у дошкольников, улучшает уровень увлеченности темой и техникой, а также формирует способность дошкольников к лучшему восприятию цветовой гаммы. Умение владеть разными материалами, способами работы с ними, правильное понимание выразительности изображаемого позволяет дошкольникам более эффективно использовать их при изображении в своих рисунках.

Нетрадиционные техники рисования показывают необычное единство материалов и инструментов. Несомненно, плюсом таких техник будет универсальность их применения. Способ их выполнения интересен и доступен как взрослому, так и дошкольнику. Именно поэтому нетрадиционные технологии очень интересны для детей, так как они раскрывают способности показать свои фантазии, желания и самовыражение. Нетрадиционное рисование — это мастерство изображать, не опираясь на традиции. Дошкольники с самого раннего возраста желают изобразить собственные эмоции об окружающем его мире в рисунке [2, с.18].

Работа по развитию мелкой моторики посредством нетрадиционных техник рисования нужно предусматривать не только на занятиях, но и в процессе игр, бесед, развлечений. Для закрепления знаний можно проводить различные игры: дидактические, словесные, настольно-печатные, сюжетно-ролевые.

Итак, обучение рисованию нетрадиционными способами дошкольников на занятиях в настоящее время имеет важное значение. Нетрадиционное рисование позволяет раскрыть творческий потенциал ребенка, постоянно повышать интерес к художественной деятельности, развивать психические процессы. Оно позволяет детям чувствовать себя раскованнее, смелее, непосредственнее, развивает воображение, дает полную свободу для самовыражения.

Литература

1. Григорьева Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников: учебное пособие для студентов средних педагогических учебных заведений / Г.Г. Григорьева. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 272 с.
2. Казакова Р.Г. Рисование с детьми дошкольного возраста: нетрадиционные техники, планирование, конспекты занятий. - М.: Просвещение, 2013. - 125 с.

УДК316.752

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ В МОЛОДЕЖНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аниченкова К.Д., Сбитнева А.Н.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Изменения, происходящие в социуме, государстве, мире, охватывают все стороны жизни, предъявляя большие требования к каждому человеку, знаниям, личностным качествам, и прежде всего, к профессиональной подготовке. Современное общество нуждается в молодых людях, способных по-новому посмотреть на решение насущных проблем, способных вести за собой. В связи с чем особую важность приобретает развитие лидерских качеств, таких как уверенность в себе, амбициозность, целеустремленность, активность, инициативность и т.д., в целом формирования основ лидерского потенциала у молодежи.

Общеизвестно, что лидерами не рождаются, а становятся. Потенциальная возможность стать лидером есть у любой личности. По данным статистики только 5% людей могут реализовать себя в роли успешного лидера. Поэтому системе образования необходимы новые психолого-педагогические подходы к процессу целенаправленного развития лидерских способностей у молодежи.

Молодежь представляет собой кадровый ресурс общества. Обучаясь в вузе, студенты стремятся наиболее полно проявить себя, сформировать востребованные на сегодняшний день социальные и профессиональные компетенции. В юношеском возрасте наличие адекватно развитых лидерских качеств выступает не только потребностью развития личности, но и в целом ее развития в контексте экономических, социальных и политических преобразований современного общества. Поэтому сегодня как никогда становятся востребованными молодые, знающие, энергичные, инициативные лидеры, способные сплотить вокруг себя единомышленников, четко и понятно сформулировать перед ними насущные, первоочередные и перспективные задачи, поддержать в минуты трудности и повести за собой на достижение новых высот.

В переводе с английского языка лидер – «ведущий», «указывающий путь». Лидер – это личность, способная проявлять инициативу, субъект, за которым все остальные члены группы признают право брать на себя ответственные решения, затрагивающие их интересы и определяющие направление и характер деятельности всей группы. Такие личности формируются и развиваются уже в детских коллективах, где лидер – это наиболее компетентный член из команды, выделившийся в результате внутригруппового взаимодействия в процессе ролевой дифференциации, реализующий собственные потенциальные возможности в организации деятельности и общения, способный сформировать и координировать совместную деятельность в учебно-воспитательном процессе, а также транслирующий активную жизненную позицию.

При этом лидерство представляет собой специфический тип управленческих отношений, который опирается на социальное взаимодействие, а лидер в данной ситуации выступает в качестве инноватора. Лидерство в образовании понимается как управленческий комплекс, направленный на развитие профессионального потенциала педагога, активизацию его педагогической позиции, стимулирование лидерских качеств всех членов коллектива с целью развития образования.

Существует несколько теорий лидерства. Согласно одной из них природа лидерства кроется в наличии у человека определенных личностных качеств, таких как – интеллигентности, активности, уверенность в себе, зрелости, способности увлекать и мотивировать окружающих людей. Согласно другой теории решающими факторами лидерства являются индивидуальные качества, являющиеся важными в достижении цели. Если индивид длительное время находится в роли руководителя, то теряет часть своих личностных качеств, таких как доброта, гибкость, общительность, взамен приобретает другие – решительность, строгость, жесткость, уверенность в себе.

В организациях образования процесс развития лидерских качеств – представляет собой преобразование своих природных задатков, появление новообразований, развитие тех качеств, которые раньше не проявлялись. Это процесс формирования определенных способностей индивида на основе природных задатков, в ходе вовлечения его в различные виды деятельности, вне которых психическое развитие невозможно.

В период обучения условиями развития лидерских качеств у молодежи будут являться обстоятельства или обстановка, специально создаваемые педагогами и предполагающими достижение определенного результата. Это могут быть интеллектуальные и творческие конкурсы, спортивные мероприятия которые дают возможность проявить себя как в коллективе, так и индивидуально. Возникает вопрос – каким набором качеств должен обладать современный лидер? Так, Л.Д. Столяренко считает, что лидер обладает определенными чертами характера, такими как уверенность в себе, острый и гибкий ум, компетентность, доскональное знание своего дела, сильную волю, умение понять психологические особенности людей, а также наличие организаторских способностей. При этом наличие данных качеств у индивида не делает его лидером, в то же время, кто-то, не обладающий ими, может занять позицию лидера.

Мы считаем, что современному лидеру, который в будущем будет так же работать с молодым поколением должны быть присущи следующие личностные качества – высокая нравственность, гуманистическая направленность личности, милосердие, эмпатия, способность сочувствовать другому, понять его, деловитость, справедливость, принципиальность, трудолюбие, оптимистичность.

В книге американского бизнес-консультант Стивена Р. Кови «Семь навыков высокоэффективных людей» говорится, что лидер не должен останавливаться при возникновении проблем, он должен решать их и идти дальше. Настоящий лидер всегда должен знать, куда идет он сам и куда ведет свою команду. Лидер должен уметь ставить цели, расставлять приоритеты и выбирать способы достижения этой цели. Настоящий лидер должен уметь слушать и слышать, стремиться понять, чтобы быть понятым. А самое главное, для того, чтобы добиться успеха настоящий лидер должен уметь настраиваться на победу и проводить рефлексию, для того, чтобы уметь оценивать ситуацию критически и выстраивать дальнейшие действия. Поэтому, по мнению С. Кови для решения возникшей проблемы настоящий лидер должен уметь ответить на следующие вопросы:

- Что является проблемой?
- Зачем я должен внести изменения?

- Кого мне нужно вовлечь в процесс изменений?
- Чего мы хотим достичь?
- Как нам это сделать и в какие сроки?
- В каких направлениях может проявить себя школьный лидер?

Проведенный анализ психолого-педагогической и методической литературы позволяет выделить четыре группы лидерских качеств студентов, которые можно трактовать, как определенные компетенции:

1. Интеллектуально-творческие компетенции проявляются в готовности к выполнению профессиональных задач, в уходе от стандартных решений и в способности генерировать новые идеи, в умениях практически оценивать ситуацию, обоснованно и целесообразно использовать информацию, обращать внимание на главное;

2. Организаторские компетенции выражаются в способностях самостоятельно принимать решения, добровольно брать ответственность на себя за решение групповой задачи, управлять собой (умение организовать продуктивные личностные контакты, внутриколлективное общение), обладании психологической готовностью к работе в команде, умении нахождения индивидуального подхода к людям (учитывая индивидуальные особенности);

3. Исполнительские компетенции включают в себя готовность к длительному выполнению работ с высокой эффективностью, способность находить нестандартное решение и адекватно оценивать достигнутые результаты, навыки рациональных действий в обращении с информацией; способность действовать целенаправленно, по четкому алгоритму действий с упорным стремлением достичь поставленной цели; умение выдвигать идеи и намечать пути их воплощения;

4. Социально-коммуникативные компетенции включают в себя способность вести людей за собой, умение гасить конфликты при разрешении групповой задачи и находить общий язык с разными людьми, чувствовать и понимать эмоции других; способность подмечать характерные и малозаметные особенности предметов и явлений.

Все перечисленные качества, несмотря на свои различия, рассматриваются в системе, имеют системообразующий элемент; являются творческими способностями личности молодого лидера.

К факторам, формирующим качества лидера, относятся следующие переменные:

- лидер осуществляет регуляцию межличностных отношений в группе;
- лидерство возникает в условиях микросреды, т.е. небольшой контактной группы;
- лидерство возникает стихийно;
- лидерство отличается меньшей стабильностью, т.к. зависит от настроения группы, характера ситуации и не подкреплено в отличие от руководства системой правовых санкций;
- процесс решения руководителя определяется не только внутригрупповыми, но и внешними обстоятельствами (например, связями с другими организациями и т.д.), тогда как лидер решает только проблемы, возникающие в группе;
- лидер действует внутри группы, а руководитель связывает группу с другими социальными системами.

Развитие лидерского потенциала предполагает умение и способность педагога конструировать мотивообразующие социальные условия развития личности студента, направленные на включение его в социально значимые отношения с позиции лидера.

По мнению Г.В. Старковой к педагогическим условиям развития лидерских качеств у молодежи относят:

- разработку и реализацию модели формирования лидерских качеств, которая включает в себя взаимосвязанные компоненты;
- педагогическое сопровождение субъект-субъектного взаимодействия членов организации;
- вовлечение студентов в те виды, деятельности, где бы они могли проявить свои лидерские качества при постоянном мониторинге;
- постепенное усложнение вида деятельности: от пробы к практике и в конце – к проектированию.

Молодому человеку для того, чтобы понимать, в каком направлении работать над развитием лидерских качеств, нужно осознавать свои слабые места – внутренние барьеры, или основные препятствия, стоящие на пути лидерского роста. Чаще всего встречаются следующие барьеры:

1. Расплывчатость и туманность поставленных целей.
2. Нетерпеливость и ожидание мгновенных изменений.
3. Боязнь новых ситуаций.
4. Боязнь уязвимости.
5. Поведение и ожидания окружающих.
6. Неверие в собственные силы.
7. Недостаточные умения и навыки.

Каждый и вышеперечисленных барьеров можно считать силой, препятствующей лидерскому росту. Задача будущего лидера – найти и проанализировать свои подходы и способности, выявить свой потенциал, научиться действовать по-иному.

Психологи советуют применять «12 упражнений по развитию лидерских качеств». В эти упражнения входят:

1. Диалог с внутренним критиком.
2. Дневник успеха.
3. Мнение окружающих.
4. Отражение в зеркале.
5. Ежедневный риск.
6. Принятие решений.
7. Ответственность за свои решения.
8. Свое мнение.
9. Сложный выбор.
10. Удовольствие в день.
11. Список препятствий.
12. Уверенность и напористость.

Используя в ежедневной практике данные упражнения, студент сможет лучше понять себя и узнать над чем ему нужно работать, чтобы реализовать поставленные цели.

В настоящее время в Казахстане активизировалась работа по формированию лидерских качеств у студенческой молодежи. Разработаны различные тесты, тренинги, упражнения для развития лидерских качеств, повышения лидерского потенциала.

На основе анализа работ, посвященных проблеме лидерства в молодежной среде, нами были отобраны следующие психолого-педагогические рекомендации по развитию лидерских качеств у студентов:

- учебно-воспитательный процесс в высшем учебном заведении следует направить на создание благоприятных условий для формирования лидеров;
- необходимо создать условия для осознания и проявления студентами себя в качестве ответственных, активных и инициативных личностей;

- формирование и развитие лидерских качеств у студентов следует осуществлять в процессе личностно-ориентированного взаимодействия в системах «студент – преподаватель», «студенческая группа – преподаватель»;

- необходимо создать благоприятные условия для совместного творчества студентов разных национальностей, курсов и направлений подготовки;

- организовать семинары для преподавателей и эдвайзеров, вооружить их знаниями, необходимыми в работе со студентами-лидерами;

- в ходе формирования и развития лидерских качеств у студентов предпочтительно использовать такие формы работы, как ролевые игры, дискуссии, диспуты, минитеатр, психологический тренинг (для участия в них студентов следует разделить на группы, в зависимости от уровня развития лидерских качеств);

- в рамках тренинговых занятий желательнее организовать цикл тематических бесед и мини-лекций, направленных на приобретение, расширение и углубление знаний студентов в процессе общения;

- с целью создания доброжелательной, активной, действенной рабочей обстановки для групповой работы мультикультурного характера необходимо включить в группу студентов разных национальностей и разных конфессий;

- с целью эффективного формирования и развития лидерских качеств у студентов в вузе следует объединить усилия педагогов (эдвайзеров студенческих групп и преподавателей).

Таким образом, формирование лидерских качеств и профессионального потенциала в молодежной среде, повышение качества приобретаемых знаний, повышение мотивации к приобретаемой специальности, во многом зависит от успешности социализации и самореализации молодого человека в современном обществе.

Необходимость формирования лидерских качеств у студентов обусловлена потребностью общества в лидерах, стратегическими целями современного образования, необходимостью формирования казахстанской элиты. Современная высшая школа должна помочь каждому студенту в определении себя как ответственной, свободной в своем творческом выборе, активной и инициативной личности.

Литература

1. Аспанова Г.Р. Развитие лидерских способностей у младших школьников: монография. – Алматы, 2018. – 160 с.
2. Бабаян К.Р. Особенности социального лидерства в молодежной среде // Вестник ПАГС. 2008. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-sotsialnogo-liderstva-v-molodezhnoy-srede-1>.
3. Гольева Г.Ю. Развитие лидерских качеств у студентов педагогического вуза: монография / Г.Ю. Гольева – Челябинск: Издательство ЗАО «Библиотека А. Миллера», 2018. – 204 с.
4. Ионова М.С., Баляев С.И. Возможности развития лидерских качеств у студентов в условиях полиэтнической среды вуза // Интернет-журнал «Мир науки» 2017, Том 5, номер 1 <http://mir-nauki.com/PDF/41PDMN117.pdf>
5. Кови С.Р. Семь навыков высокоэффективных людей. Возврат к этике характера. <http://www.harum.ru/wp-content/uploads/2013/10/covey-7habit.pdf>
6. Лидерство в молодежной среде: учеб. пособие / А.В. Пономарев, А.О. Ланцев, М.С. Кырчиков; Мин-во науки и высшего образования РФ. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2020. – 216 с.
7. Организация воспитательной работы в вузе по формированию лидерских качеств обучающихся: методические рекомендации / Н.П. Пучков, А.В. Авдеева. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 28 с.
8. Старкова Г.В. Формирование лидерских качеств старшеклассников в деятельности детских общественных организаций: автореф. дис. канд. пед. наук. Тамбов, 2011. – 24 с.
9. Шкурко О.В. Педагогические условия как необходимый компонент процесса развития лидерских качеств будущих менеджеров средствами имиджологии // Сборник конференций НИЦ Социосфера. – 2013. - №37. – С.158-161.

ЗАМАНАУИ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Асылбаева С.З., Кулжанова Ж.Ж.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Қазақстандағы білім беру жүйесі 2016 жылдан бастап өзгерістерге ұшырауда. Бұл ғылым мен техниканың, ақпараттық кеңістіктің даму динамикасына байланысты сөзсіз процесс. Адам мобильді және нәтижелі болуы тиіс, кәсіби бағдарын тез өзгертуге мүмкіндігі, өзгерген технологияларды игеруге дайын болуы тиіс. Мұның бәрі мектепте оқуға және университеттерде кәсіби дайындыққа қойылатын талаптарды айтарлықтай өзгертті. Адамның тиімділігі ол алған білім мөлшерін емес, ол игерген дағдылардың алуан түрлілігін және оларды қолдану мүмкіндіктерін анықтайды.

Инновация - қазіргі педагогиканың принциптерінің бірі болып келеді. Мұғалімді даярлау инновацияларды қабылдауға дайындықты қалыптастыруға және жаңа тәсілдермен әрекет етуге дағдыландыруға бағытталуы керек.

Білім беру үдерісінің маңызды құрамдастарының бірі инновациялық қызмет болып табылады. Мұғалімнің инновациялық қызметі өзін-өзі анықтау процестерімен байланысты-жаңадан қарым-қатынас құру, өзін-өзі өзгерту, өзінің кәсіби ұстанымын өзгерту, өзін-өзі тану кедергілерін жеңу [1]. Бұл мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастықтың сипаты өзгертін құбылыс.

Бүгінгі таңда ең перспективалы білім беру технологиялары мұғалімнің іс-әрекетін қамтуы керек, ол табиғаты бойынша біртұтас, іс-шаралар жиынтығында дәйекті, ал қажетті осы қызметтің нәтижесі болжамды болуы керек.

Музыка сабақтарында заманауи технологияларды қолдану мүмкін және қажет, өйткені мультимедиялық құралдарды қолдану оқушының инновациялық ойлауын дамытуға жағдай жасайды. Инновациялық процестерге озық тәжірибемен байланысты барлық, үздіксіз білім беру саласындағы көптеген ұйымдастырушылық өзгерістер және оларды практикаға енгізу жатады. Педагогикада орталық орын алатын оқу-тәрбиелік процесті инновациялық деп санауға болады, өйткені оның мақсаты студенттерге жаңа білім беру, жаңа жеке қасиеттерді қалыптастыру болып табылады. Сонымен қатар, оқу орындарында көркемдік-эстетикалық пәндерді оқу процесінде және өз бетінше жұмыс жасау кезінде оқушылардың зияткерлік және жеке дамуы мен білім беру процесін оңтайландыру, оқушылардың шығармашылық құзыреттілігін дамыту үшін алғышарттар жасау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Жалпы білім беретін мектепте музыка сабақтарында қолданылатын инновациялық технологияларды толығырақ қарастырайық. Білім берудің инновациялық технологияларының басты мақсаты - адамды үнемі өзгеріп тұратын әлемдегі өмірге дайындау. Білім инновациялық қызмет тетіктерін дамытып, өмірлік маңызды мәселелерді шешудің шығармашылық жолдарын табуы, шығармашылықты адам өмірінің нормасы мен формасына айналдыруға ықпал етуі керек.

Жаңа талаптарға сәйкес оқушылардың білім алу тәсілі айтарлықтай өзгерді: оқушылар игерген репродуктивті ақпараттың мөлшері емес, сыни ойлауды дамыту - фактілерді салыстыру және талдау мүмкіндігі маңызды.

Жалпы білім беретін мектепте музыка сабақтарында келесі инновациялық технологиялар қолданылады:

1. Қабылдау процестерін дамыту технологиясы оқушылардың музыкалық іс-әрекетінің барлық түрлерін біріктіреді:

- музыка тыңдау және ол туралы ой толғау;
- оқушылардың әншілік дамуы,
- интонация және музыкалық-ырғақтық қозғалыстар,
- импровизация (сөйлеу, вокалдық, ырғақты, пластикалық, көркемдік).

Музыканы қабылдау – бұл музыкалық ойлау процесі, музыкалық шығарманың мазмұнын, мағынасын тұтас, эмоционалды-саналы түрде тану. Музыканы қабылдауды дамыту мектеп оқушыларын музыкалық тәрбиелеудің маңызды міндеті болып табылады және ол музыкалық іс-әрекеттің барлық түрлерінде жүреді.

Музыканы тыңдау процесі дұрыс ұйымдастырылған, қабылдауды белсендірудің әртүрлі әдістері (мысалы, ырғақты қимылдар арқылы, қарапайым музыкалық аспаптарда ойнау, сонымен қатар тақырыптарды әндету) оқушылардың қызығушылықтарын дамытуға, олардың музыкалық қажеттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді. Музыкалық қабылдау - бұл күрделі процесс, оның негізінде шындықтың көркемдік-бейнелік көрінісі ретінде музыкалық мазмұнды есту, сезіну қабілеті жатыр.

Музыкалық қабылдау процесін дамыту дегеніміз - тыңдаушыны композитор ерекше ұйымдастырылған дыбыстарды ойнау арқылы білдіретін сезімдер мен көңіл-күйлерді сезінуге үйрету; тыңдаушыны идеялар мен образдарға белсенді бірлесіп құру және жанашырлық процесіне қосу.

2. Оқушылардың ассоциативті-бейнелі ойлауын дамыту технологиясы.

Музыка сабақтары музыканың басқа өнер түрлерімен – әдебиет, бейнелеу өнері, кино, театрмен байланысына негізделген. Музыка сабағында өнердің интеграциясы, оның «ұқсастықтары мен айырмашылықтарын» өнердің басқа түрлерінің тілімен салыстыра және анықтай отырып, музыканың тілін игеруге көмектеседі.

Бұл технологияның тәсілдерінің бірі - музыканы тыңдау және оны қабылдау, шығарманы талдау болып келеді. Бұл әдіс ең шығармашылық, өйткені жұмыс барысында баланың шығармашылық әлеуеті, оның ішкі әлемі ашылады. Музыкалық шығарманы тыңдау, содан кейін оны талдау оқушыларға қағазға көшіруге болатын суретті ақылмен ұсынуға көмектеседі.

3. Арт-терапиялық әсер ету технологиялары:

- оқу үшін қолайлы жағдай жасау (стресс әсерін азайту),
- дененің негізгі функцияларын қалыпқа келтіру-тыныс алу, қан қысымы, жүрек ырғағы;
- музыканы қабылдау кезінде есту белсенділігін ынталандыру;
- ән айту процесінде дауыс аппаратын сауықтыру;
- есту мен дауыс арасындағы үйлестіруді қалпына келтіру (вокалотерапия);
- ән айту процесінде өкпе функцияларын дамыту;
- музыка бойынша қозғалыстарды үйлестіруді дамыту (пластикалық интонация, музыкалық-ырғақты қозғалыстар) және т. б.

Музыкалық сабақтарда оқу процесі барысында жас ұрпақты музыкалық оқыту мен тәрбиелеу үшін ыңғайлы дыбыстық орта құру үшін классикалық музыканы қабылдау мен орындау көлемін арттыру қажет.

4. Өнімді-шығармашылық қызмет - технологиясы.

Бұл білім беру технологиясындағы сабақ келесі формула бойынша құрылады: сезім - ой - әрекет, ойыннан шығармашылыққа дейін, оның нәтижесі белгілі бір өнім болады.

Бұл технология әлемді кезең-кезеңмен көркемдік тану жүйесін, жасампазды-шығармашылық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді, сонымен

қатар кіші және орта жастағы психофизиологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, өз жетістіктерінің рефлексиясын дамытады.

Өнімді-шығармашылық қызмет технологиясы өнерді жалпы көркемдік түсіну принциптеріне негізделген:

- ынта мен эмоционалдық жауап беру принципі;
- мәдени сәйкестік принципі;
- табиғат сәйкестігі принципі (ойыннан шығармашылыққа дейін);
- тәрбие мен білім беру бірлігінің принципі;
- музыкалық білім берудің әртүрлі деңгейлерінің сабақтастығы мен үздіксіздігі принципі;
- өнердің барлық түрлері мен өмір салаларын синтездеуге кешенді тәсіл;
- барлық анализаторлардың бір мезгілде жұмыс істеуі (көру, есту, сезу).

Өнімді-шығармашылық қызметті оқытудың негізгі әдістері - музыкалық импровизация әдістері, өнердің әр түрлерін интеграциялау, музыкалық шығарманың өзінің орындауында түсіндіру. Осы мақсатта баланың музыкамен қарым-қатынасының әртүрлі формалары, орындаушылық қызмет түрлері қолданылады. Шығармашылық іс-әрекет барысында оқушылар композиторлар, музыканттар, дирижерлер, орындаушы актерлер рөлінде өнер көрсетеді, суреттер жасайды, өлеңдер жазады...

5. Денсаулық сақтау технологиялары.

Музыка сабақтарының негізгі міндеттерінің бірі - жүйке-психикалық қиналысты алып тастау, оқушылардың жағымды эмоционалды-энергетикалық тонусын қалпына келтіру болып келеді. Сондықтан, сабақтарда балалармен музыкалық жұмыстың негізгі формаларымен қатар келесілерді қолдануға болады:

- логоритмика;
- ырғақ терапиясы;
- фольклорлық арт-терапия және т. б.

Логоритмикалық гимнастика - ең қолайлы белсенді демалыс түрі, бұл ұзақ отырудан кейінгі шиеленісті жеңілдету үшін арналған гимнастика. Музыкамен уақытылы дене жаттығулары, мидың басқа бөлімдерінің қозуын тудырады, қан айналымын арттырады және бұрын қозған дене мүшелерінің демалуы үшін қолайлы жағдай жасайды. Осындай қысқа белсенді демалыстан кейін балалардың назары артып, оқу материалын қабылдау жақсартады.

Ырғақ терапиясы. Би, мимика және ым - сезімдер мен тәжірибелерді білдірудің ежелгі тәсілдерінің бірі. Музыкалық-ырғақты жаттығулар босансу функциясын орындайды, эмоционалды разрядқа қол жеткізуге, психикалық қиналыс пен шаршауды жеңілдетуге көмектеседі. Қозғалыс пен би, нейропсихикалық стрессті жеңілдетумен қатар, оқушыға басқа балалармен тез және оңай достасуға көмектеседі, сонымен қатар белгілі бір психотерапиялық әсер береді.

Фольклорлық арт-терапия. Әншілік фольклор - бұл арт-терапияның табиғи жүйесі, оның ішінде дыбыс, музыка, қозғалыс, драма, өрнек, түс және адам тұлғасының бүтіндігін сақтау үшін жасырын нұсқаулар бар. Фольклорда шынымен де дәрігерлік бастама бар. Дәстүрлі балалар әндері балаларда тек музыкалық есту мен есте сақтау қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар өкпе, тыныс алу, дауыстық аппараттарды да дамытады. Халықтық билерге тән қолдың босансуы, әсіресе қолдар, жинақталған бұлшық еттерді қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Музыкалық рационалды психотерапия. Жалпы білім беретін мектеп жағдайындағы музыкалық-рационалды психотерапия - бұл оқушыға қол жетімді тәжірибе спектрін кеңейтуге және байытуға және оның дені сау және бақытты болуына көмектесетін дүниетанымды қалыптастыруға бағытталған әдістер мен әдістердің

жиынтығы. Ұсынылған тәсіл эстетикалық терапияны – сұлулықты емдеуді және арт-терапияны – идеалдармен емдеуді біріктіреді.

6. Ойын технологиялары. Ойын - бұл оқытудың ең көне әдісі. Педагогикалық ойындардың жалпы ойыннан айырмашылығы - оқытудың нақты мақсаты және оған сәйкес педагогикалық нәтиже, оқу-танымдық бағытқа айтарлықтай ие.

Сабақтың ойын формасы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін ойын әдістері мен жағдайлары арқылы жасалады.

Ойынды жоспарлау кезінде дидактикалық мақсат ойын тапсырмасына айналады, оқу әрекеті ойын ережелеріне бағынады, оқу материалы ойын құралы ретінде пайдаланылады, оқу іс-әрекетіне дидактикалық тапсырманы ойынға аударатын бәсекелестік элементі енгізіледі, ал дидактикалық тапсырманың сәтті орындалуы ойын нәтижесімен байланысты.

7. Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар.

Қазіргі уақытта олар жасөспірім студенттер үшін сабақтарда және сабақтан тыс музыкалық және эстетикалық іс-шараларда үлкен маңызға ие. Жаңартылған бағдарлама жағдайында Интернет желісінің ресурстарымен әртүрлі ақпарат көздерімен: кітаптармен, оқулықтармен, анықтамалықтармен, энциклопедиялармен, сөздіктермен (оның ішінде CD, DVD, флеш-карта сияқты электрондық тасығыштарда) жұмыс істей білуге; қажетті ақпаратты өз бетінше іздестіруге, алуға, жүйелеуге, талдауға және іріктеуге бағытталған оқушылардың өз бетінше іскерлігін меңгеру үлкен рөл атқарады. Студенттердің Акт игеру формаларының бірі - жобалық қызмет. Жобаларды қорғау кезінде студенттер таңдау дағдыларын игереді, ұжымда жұмыс істеуді үйренеді, алған білімдерін басқа пәндерді оқытуда қолданады, жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін жеке дамыту және өзін-өзі тәрбиелеу жүреді.

Музыкалық өнер сабақтарында АКТ қолдану:

– Музыка сабақтарында мәтіндік, дыбыстық, графикалық және бейне ақпараттарды және оның көздерін жаңаша пайдалануға мүмкіндік береді;

– Музыка сабағының әдістемелік мүмкіндіктерін байыту, оған заманауи деңгей беру.

– Баланың шығармашылық әлеуетін жандандыру.

– Музыкалық мәдениетке деген қызығушылықты тәрбиелеу.

– Баланың рухани әлемін қалыптастыруға мүмкіндік береді;

АКТ-ны жұмыста пайдалану бағыттары:

– жаңа материалды (мультимедиа, видео, компакт-дискілер) оқу кезінде сабақтарда көрнекілік құралы ретінде);

– оқушылардың білімін бақылау және тексеру (викториналар, тесттер);

– презентациялар, баяндамалар дайындау.

Заманауи технологиялардың арқасында балалар орыс және шетелдік классиктердің, заманауи музыканың, фольклордың, өз шығармашылығының музыкалық бейнелер әлеміне енеді, сапалы жазбада музыка тыңдайды, бейнежазба шығармаларының үзінділерін қарайды, өнер әлемімен байланысты ақпараттың үлкен блогына қол жеткізе алады: кескіндеме, музыка, әдебиет [4].

Жобалау әдістемесінің ерекшелігі - ұйымдастырудың ерекше формасы. Жоба бойынша жұмысты ұйымдастыру кезінде бірнеше шарттарды сақтау маңызды:

1. Оқушыларға ұсынылатын мәселе студенттерді байланысты білім салаларынан және әртүрлі ақпарат көздерінен фактілерді тартуға бағыттау үшін тұжырымдалады. Әр тапсырманы оның дайындық деңгейін ескере отырып, ұсына отырып, сыныптың барлық оқушыларын жұмысқа тарту қажет.

2. Жобаны іске асыру жаңа, қосымша ақпарат іздеумен, осы ақпаратты талқылаумен және оны құжаттаумен, жобаны іске асыру тәсілдерін таңдаумен байланысты (бұл суреттер, қолөнер, викториналар, презентациялар және т.б. болуы мүмкін).

Музыка сабағында компьютерді және басқа да техникалық құралдарды қолдану бұл мақсат емес. Бүгінгі таңда қоғамның дамуы өмірдің барлық саласында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану қажеттілігін талап етеді. Қазіргі заманғы мектеп уақыт талаптарынан артта қалмауы керек, яғни қазіргі мұғалім компьютерді өз қызметінде қолдануы керек, өйткені мектептің басты міндеті - сауатты, ойлайтын, азаматтардың білімін өз бетінше ала алатын жаңа ұрпақты тәрбиелеу.

Музыка сабақтарында инновациялық технологияларды қолдану кез-келген жастағы оқушы үшін оқуды жарқын, есте қаларлық, қызықты етеді, «Музыка» пәніне деген эмоциялық жағымды қатынасты қалыптастырады.

Осылайша, педагогикалық шығармашылықтың жеке стилі бар мұғалімнің педагогикалық мәдениеті, мұғалімнің тұтас тұлғасының сипаттамасы болып табылады, сондықтан оның инновациялық білім беру тұжырымдамаларында дамуы мұғалімнің жеке басының жаңа сапалы күйге көшуінің нақты процесі болып табылады. Байқау көрсеткендей, педагогикалық мәдениеттің деңгейін жоғарылатудың ең тиімді факторы мен ынталандырушысы-шығармашылық мұғалімнің инновациялық қызметке, зерттеу ізденісіне қатысуы.

Педагогикалық мәдениеттің жоғары деңгейінің педагогикалық шығармашылықтың жеке стилінің көрінісі ретінде айқындаушы мәні кәсіби қызметке, авторлық педагогикалық әдістер мен технологияларға, жеке педагогикалық қолжазбаға, шығармашылық инновациялық қатынасты біріктіретін гуманистік педагогикалық ұстанымға ие.

Әдебиет

1. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова. - М.: ИЧП «Изд-во Магистр», 1997. - 224 с.
2. Жаңартылған білім беру жағдайында «Музыка» пәнін оқытудағы мұғалімнің рөлі. <https://bilimainasy.kz>
3. Типовая учебная программа по учебному предмету «Музыка»// nao.kz
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера.

УДК 691.33

ВНЕДРЕНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Ахметова Г.Т., Притчина Н.В., Оменова Д.Г.
(СКУ им. М. Козыбаева)

Данный доклад посвящен относительно новому явлению в казахстанской системе образования – инклюзивному обучению детей - инвалидов. Данная проблема, несомненно, является актуальной и требующей к себе должного внимания, поскольку количество детей с врожденными и приобретенными пороками развития с каждым годом неумолимо растет. Государство ставит задачи ранней диагностики отклонений в развитии у детей и ранней коррекции этих отклонений за счет компенсаторных функций организма. Система образования, в свою очередь должна по возможности

включить данную категорию детей в процесс обучения в массовых детских садах, школах, профилициях и ВУЗах.

Инклюзивное образование (фр. *inclusif*-включающий в себя, лат. *include*-закрываю, включаю) - процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями.

Инклюзивное образование стремится развить методологию, направленную на детей и признающую, что все дети — индивидуумы с различными потребностями в обучении. Инклюзивное образование старается разработать подход к преподаванию и обучению, который будет более гибким для удовлетворения различных потребностей в обучении. Если преподавание и обучение станут более эффективными в результате изменений, которые внедряет инклюзивное образование, тогда выиграют все дети (не только дети с особыми потребностями).

Обучение в массовой школе, среди нормально развивающихся сверстников, дает возможность ребенку с особыми образовательными потребностями, чувствовать себя обычным, таким же, как его друзья, одноклассники, мальчишки и девчонки во дворе. Общество не должно лишать детей с ограниченными возможностями права получить образование, развить свои способности, талант и главное, иметь среду общения с нормальными детьми. Теперь, детей с ограниченными возможностями в развитии можно не отдавать в закрытые интернаты, а определять в обычные детские сады и школы. Это и называется инклюзивным образованием. Более 150 тысяч детей, имеющих серьезные проблемы со здоровьем, живут в нашей стране и нуждаются в нашей поддержке. Один из путей преодоления их проблем – продвижение идеи инклюзивного (включающего или интегрированного образования), о котором говорится в Конвенции о правах инвалидов, подписанной Казахстаном в 2008 году.

В Казахстане инклюзивное образование делает только первые шаги, хотя во многих странах мира почти все школы инклюзивные. В настоящее время в Казахстане работает 58 психолого-медико-педагогических консультаций, финансируемых местными бюджетами. Согласно нормативам, таких организаций в республике должно быть 80. Методическое руководство данными консультациями закреплено за Республиканской психолого-медико-педагогической консультацией, расположенной в Алматы. По состоянию на 01.01.2012 г. в РК зарегистрировано 151216 детей с ограниченными возможностями, это составляет 3,1% от всего детского населения страны. По данным республиканской психолого-медико-педагогической консультации, на 01.01.2012 г. в специальных (коррекционных) дошкольных и школьных организациях образования и специальных классах (группах) при организациях образования, обучается и воспитывается – 20912 детей или 13,8% от общего числа детей с ограниченными возможностями. 111405 детей с ограниченными возможностями школьного возраста были охвачены обучением в 2011 году (в общеобразовательных школах, специальных классах, на дому, в профшколах и колледжах). Согласно Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы планируется к 2020 году увеличить до 70% долю школ, создавших условия для инклюзивного образования от их общего количества. В 2009 году неправительственными организациями республики была проведена Акция «Инклюзивному образованию – ДА!» для привлечения внимания к проблеме нарушения прав детей в доступе к общему образованию. В результате были выделены средства из местного бюджета, для продолжения пилотной программы по обучению детей с ограниченными возможностями в учебных заведениях г. Астаны и включению дополнительных экспериментальных школ в поддержку государственной программы «Дети Казахстана» на 2007-2011 гг. и «Закона об образовании» на 2005-2011 г. С 2011

г. по настоящее время в регионах республики работает программа Круглых столов по теме «Инклюзивное образование: международная практика и пути реализации в Казахстане» для руководителей системы общего среднего образования при поддержке Фонда Сорос Казахстан. В текущий период реализуется интернет-проект на базе сайта www.inclusion.kz в рамках информационной поддержки заинтересованных сторон в развитии инклюзивного образования в Казахстане. Международные организации отмечают, что в Казахстане, по сравнению с другими центрально-азиатскими республиками, процесс внедрения инклюзивного образования идет очень активно, – говорит директор департамента среднего образования Министерства образования и науки Нургали Аршабеков. Нужно делать все, чтобы дети с ограниченными возможностями чувствовали равенство. Кстати, один из опросов показал: более 68% казахстанцев считают, что эти ребята должны учиться в обычной среде, чтобы быстрее развиваться и включаться в общество.

Множество проблем стоит на пути детей-инвалидов к получению образования. И родители, и педагоги отлично понимают, что в целом наше образование еще не готово к приему детей с инвалидностью. Необходима модернизация среды с целью ее максимальной доступности для особого ребенка. Так, например, если у ребенка нарушения опорно-двигательного аппарата – нужно специальное техническое оснащение, подъемники, поручни.

Для детей с нарушениями слуха и зрения необходимо специальное оборудование.

Специальную подготовку должны иметь педагоги, знать, как оценивать успехи особых детей. Главный эксперт Национального научно-практического центра коррекционной педагогики (ННПЦКП) Роза Сулейменова считает, что без основательной подготовки кадров проблему инклюзива не решить. Сейчас в год выпускается до тысячи, специалистов-дефектологов. Самым мощным учебным, методическим центром является Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Переподготовка специалистов ведется на базе ННПЦКП. Недавно в Актюбинском педагогическом институте появилась кафедра дефектологии. И главной их задачей является качество обучения тех, кто займется на практике коррекционной педагогией. Ведь сегодня и дети уже не те, что 10–20 лет назад: мир меняется, в нашу жизнь прочно вошли компьютер, новые средства связи.

Родители обеих категорий детей также нуждаются в поддержке, формировании правильного отношения к совместному обучению ребят. Опыт развитых стран показывает, что полноценные инклюзивные группы и классы могут и должны быть организованы, главное – создать оптимальные условия их существования, а также мотивировать взрослых людей, которые призваны обеспечить успешное осуществление этой гуманистической идеи.

Современное гражданское общество невозможно без активного вовлечения всех своих членов в различные виды деятельности, уважения прав и свобод каждого отдельного человека, обеспечения необходимых гарантий безопасности, свободы и равноправия. Особенно актуально этот вопрос проявляется в деятельности по вовлечению людей, имеющих определённые физические особенности в нашу социальную среду. Понятие инвалид изначально ущербно, мы приписываем этим людям комплекс неполноценности, в который они сами начинают верить. Для них закрыты многие возможности в учёбе, развитии, занятиях спортом. Отношение рядовых людей к инвалидам отличается предвзятостью и предрассудками. Причём в нашем обществе данное отношение культивируется ещё с детского возраста.

Перед нашим обществом стоит острейшая проблема вовлечения наших сограждан, имеющих некоторые особенности физического развития в социум,

проблема их активной адаптации, социализации и развития в рамках общества и на благо общества. Одним из вариантов решения этой проблемы является развитие в Казахстане инклюзивного образования, нацеленного на:

- вовлечение детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс;
- социализация детей-инвалидов в современном обществе;
- создание активной поведенческой установки у детей-инвалидов на уверенное позиционирование себя в современном обществе;
- умение превращать свои недостатки в достоинства;
- изменение отношения современного общества к людям с ограниченными возможностями.

Инклюзивная политика - это правовая политика, в рамках которой родители должны иметь право выбора школы. Исследования, проводимые в странах ближнего Зарубежья и в нашей стране, показывают, что сейчас не все родители желают отдавать своих детей в систему общего образования, так как понимают, что пока необходимые условия созданы только в системе специального образования. По-прежнему остается ряд нерешенных проблем и барьеров на пути внедрения инклюзивного образования в Казахстане:

- *Некорректное отношение к детям с ограниченными возможностями.*

У нас нет адекватного представления об этих детях. Мы просто боимся того, чего не знаем.

- *Отсутствие специально подготовленного педагогического состава.*

Пока учителя общей школы не готовы к обучению детей, имеющих отклонения в развитии. Государству необходимо поменять стандарты высшего педагогического образования, уделив особое внимание подготовке специалистов соответствующего профиля.

- *Плохая материально-техническая оснащенность учебных заведений.*

Отсутствуют специальные устройства и обучающие материалы для детей, а также методические пособия для учителей.

- *Барьер физического доступа.*

Есть большая категория детей с ограниченной мобильностью, которые по уровню развития своего интеллекта смогли бы обучаться в общеобразовательной школе и быть успешными. Но пока в школах не созданы условия для таких детей.

- *Жесткие требования государственного стандарта.*

Введение широкой варьированной системы оценивания достижения учащихся, позволит включить в общий поток детей с различными отставаниями от нормы развития в интеллекте. На начальном этапе главной задачей государства является проведение информационно-просветительской работы среди научно-педагогического сообщества и общества в целом. Создание нормативно-правовой базы, обучающих материалов, подготовка преподавательского состава, изучение отечественного и зарубежного опыта внедрения инклюзивного образования позволит Казахстану постепенно выстроить грамотную систему обучения

Специалисты выступают за планомерное развитие системы инклюзивного образования. При этом они отмечают невозможность полного закрытия специальных школ и перевода всех детей с ограниченными способностями в общеобразовательную школу. У некоторых людей система инклюзивного образования вызывает опасение из-за возможного снижения качества обучения обычных детей. Однако специалисты успокаивают и поясняют, что инклюзия призвана предоставлять высокое качество обучения, удовлетворяя всех участников образовательного процесса. К сожалению, педагоги массовой школы не подготовлены к работе с данной категорией детей.

Встречается множество трудностей и вопросов, с которыми учитель вынужден справляться самостоятельно.

Мне, как логопеду приходится видеть разных детей с нарушениями речи, как умственно сохранных, так и имеющих тяжелые отклонения в интеллектуальном развитии. Бесспорно одно: к каждому ребенку необходим индивидуальный подход, особые требования и много внимания. Только в этом случае можно достичь положительной динамики развития, даже самого «проблемного» ученика.

Преодолеть особенности развития помогает среда и общество, которое гуманно и лояльно относится к этим добрым и отзывчивым детям. Делать любую работу с душой – залог успеха!

Литература

1. РИА Новости <http://ria.ru/spravka/20120903/741880407.html#ixzz2QVPzLEbE>
2. Статья «Инклюзивное образование: реальный опыт, проблемы, перспективы» авторы: зам. директора по УВР Кузгибекова Г.М., учитель начальных классов Кулешова Т.В. СОШ № 51 г. Караганды.
3. Статья «Инклюзивное образование: реальный опыт, проблемы, перспективы» автор: Драпак В.В. (общеобразовательной средней школы № 11 города Новокуйбышевска)
4. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118 Конвенция «О правах инвалидов».

УДК 372

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУЫН ДАМУ

Байсеитова Б.М., Токсанова Г.У., Дауэр Н.А.

*(қ. Петропавл «№2 орта мектеп» КММ жанындағы мектепке
дейінгі шағын орталық)*

Панчук Е.Д.

(қ. Петропавл МКҚК «Ивушка» бөбекжай-бақшасы)

Байгабулова А.С.

(МКҚК «Возвышенка ауылының «Бөбек» бөбекжай-бақшасы)

Сыни тұрғыдан- ойлауға қалай үйрету керек деген сұраққа жауап арнайы оқыту әдісі. Бала сыни тұрғыдан ойлауға қажет, ол оған адамдар арасында өмір сүруге қажет. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясын 90 жылдардың ортасында американдық педагогтары Джинни Стил, Чарльз Темпл, Кертис Мередит, Скот Уолтер дамытуға ұсыныс жасады. Сыни тұрғыдан ойлаудың мақсаты- баланы оқытуда зерттеу әдісін қолдануға үйрету, оларға жауап іздеп және тырысуға, басқаларға өзінің қандай жаңалық ашқанын білу үшін [1,2].

Сыни тұрғыдан ойлаудың тапсырмалары:

- Оның нұсқауларымен тәрбиелеуден бұрын баланың білімге деген құштарлықты ояту;
- Баланы мұғалімнің сұрақтарына жауап беруден емес, өзінің сұрақтары мен мәселелерінен бастап ойлауға үйрету;
- Баланың бойында дайындыққа сәйкес келмей, қызмет барысында туындайтын өз білімің құруға деген ұмтылысты тәрбиелеу.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы 3 кезеңнен тұрады:

Бірінші кезең- «қоңырау»- тақырыпқа деген қызығушылық оянады. Бұл кезең мүмкіндік береді:

- Баланың осы тақырып бойынша білімдерін жаңарту және қорытындылау;
- Зерттелетін тақырыпқа тұрақты қызығушылықты ояту, мектеп жасына дейінгі балаларды танымдық іс-әрекетке ынталандыру;
- Мектеп жасына дейінгі балаларды сыныпта және үйде белсенді жұмыс істеуге шақыру.
- Екінші кезең – «түсіну»- мағыналы , оның барысында мектеп жасына дейінгі баланың жаңа материалмен тікелей жұмысы орын алады, ал жұмыс бағытталған және мағыналы болады. Кезеңі мектеп жасына дейінгі балаға мүмкіндік береді:
 - Жаңа ақпарат алу;
 - Ақпаратты түсіну;
 - Бар біліммен сәйкестендіру.
- Үшінші кезең- «шағылысу»- жеке қарым- қатынасты қалыптастыру, ойлау. Осы кезеңде бала проблемаға жеке көзқарасын қалыптастырады және оқы өзінің мәтіні немесе пікірталастағы позициясы көмегімен шешеді. Дәл осы жерде жаңадан алынған білімді ескере отырып, өз идеяларын белсенді қайта қарау жүреді.
- Кезеңі көздейді:
 - Алынған ақпаратты жалпылай түсіну, жалпылау;
 - Баланың жаңа білімдерін, жаңа ақпараттарын игеру;
 - Мектеп жасына дейінгі баланың оқытылатын материалға өзіндік қатынасын қалыптастыру.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясын қолданатын балалармен жүргізілетін іс-шаралардың тиімділігіне кіреді:

- Ақпаратты қабылдаудың тиімділігін арттыру ;
- Оқытылатын материалға да, оқу процесінің өзіне де қызығушылықты арттыру;
- Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті;
- Өз біліміне жауапкершілікпен қарау қабілеті;
- Басқалармен ынтымақтастықта жұмыс істеу қабілеті;
- Білім сапасын арттыру;
- Өмір бойы оқитын тұлға болуға деген ұмтылыс пен қабілет.

Мектепке дейінгі жаста сыни ойлауды дамыту үшін келесі әдістер мен тәсілдерді қолдануға болады [3,4].

Қоңырау кезеңі:

1. «Болжау» - оқуға арналған мәтін мазмұны тақырыбында балалардың ойларын оның тақырыбында көрсетілген активтендіру. Тақырып: Оқу М. Пришвиннің «Лисичкиннің наны». – Сіз қалай ойлайсыз, М. Пришвиннің «Лисичкиннің наны» әңгімесінен не білесіз? Қандай жануарлар талқыланады? Атаңыз.

"Идеялар қоржыны" осы тақырып бойынша балалардың қандай білімі бар екенін білуді қамтиды. Бұл әдіс білім жинақтайды. Біз балаларға осы тақырып бойынша білгендерін себетке салуды ұсынамыз. Балалар суреттерді, тірек сызбаларын, заттарды таңдап, себетке салады. Бір апта ішінде біз жаңа бір нәрсені білеміз және себетіміз толтырылады. Жалпылама әңгімеде біз себеттің мазмұнын сұрыптап, қорытындылаймыз.

Түсіну кезеңі:

1. "Логикалық тізбектер" - жалпы белгіні қою қабілетін дамыту. - Бірнеше сөздерді жалғастырыңыз: шляпалар, шляпалар, панама, және т. б.

2. Сұрақтармен "текше" - тақырып немесе тақырып туралы білімді жандандыру, сұрақтарға жауап түрінде ұсыныстар жасау. "Текшедегі" сұрақтар келесідей: Не? Қандай? Қалай? Неліктен? Қайда? Не үшін?

3. Мнемотаблицы. Мнемоника. - Бұл ақпаратты тиімді есте сақтауды, сақтауды және көбейтуді қамтамасыз ететін әдістер мен әдістер жүйесі.

Мнемотоклиптер әсіресе өлеңдерді үйренуде тиімді. Төменгі жол келесідей: әр сөз немесе жол үшін сурет (сурет) ойлап табылған; осылайша, бүкіл өлең схемалық түрде сызылған (кодталған). Осыдан кейін бала графикалық бейнені қолдана отырып, өлеңді толығымен есте сақтайды. Бастапқы кезеңде ересек адам дайын жоспарды (схеманы) ұсынады, ал оқыған сайын балалар құру процесіне қосылып, өз сызбаларын жасайды. Мнемотабликтер әріппен танысу кезінде, қайталау кезінде, жаңылтпаштарды айту кезінде, өлеңдерді жаттау кезінде кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, мнемотабликтер әңгімелер мен ертегілерді құрастыруда кеңінен қолданылады [5].

Рефлексия кезеңі:

1. "Венн диаграммалары" ("круг сравнения") – салыстыру негізінде нақтылау, жіктеу. Тақырыбы: "Үй жануарлары". - Жануарлар туралы не білеміз? Біз оларды қандай топтарға бөле аламыз? Жануарларды салыстыру шеңберлеріне таратыңыз. Балалар магниттік тақтадағы жануарлардың суреттерін балалар ұсынған топтардың (жабайы, үй) атауларына сәйкес тиісті шеңберге бекітеді. - Қандай жануарлар жабайы және үй жануарлары бола алады? Сіз оларды салыстыру шеңберіне қайда орналастырдыңыз? Балалар шеңберлердің жалпы бөлігінде орналасқан құстарды атайды. - Жабайы және үй иттері несімен ерекшеленеді? Неліктен жануарларды үй жануарлары деп атайды? Олармен кездесу үшін не қажет? Бұл жануарлар неге өмір сүре алмайды?

2. "Ойлаудың алты бас киімі»

1) ақ бас киім- фактілер

2) қызыл-сезім мен эмоциялар

3) қара кемшіліктерді іздейді, сынайды

4) сары бас киім жақсы қасиеттерді, жағымды жақтарды табады

5) Жасыл-шығармашылық

6) көк-процесті басқару

Біз кигіземіз, сұрақтарға жауап береміз.

1. Көк бас киім-бүгін жаңа не білдің?

2. Сары бас киім (оптимизм) – біз құбылыстың немесе заттың жағымды жақтарын іздейміз. Біз сұраққа жауап береміз: артықшылықтары қандай? Бұнда не жақсы?

3. Қызыл бас киім (эмоциялар) – талқыланатын мәселеге өз көзқарасымызды білдіреміз.

4. Қара бас киімдер ("судьялар" мантиясы; ең пайдалы бас киім) – бұл бас киім қауіпті болжауға және оның алдын алуға көмектеседі. Бұл әдісті "Цветик-Семицветик" сөйлеуді дамыту сабағында қолдану»

Біз балаға кигіземіз, сұрақтарға жауап береміз.

1. Көк бас киім-бүгін не білді?

- Тілектерді орындайтын сиқырлы гүл бар.

2. Сары бас киім-біз құбылыстың жағымды жақтарын іздейміз.

- Сіз көптеген кәмпиттер мен ойыншықтарды ала аласыз / науқас балаға көмектесе аласыз.

3. Қызыл бас киім-талқыланатын мәселеге өз көзқарасымызды білдіреміз.

- Сіз дұрыс емес нәрсені түзете аласыз.

- Егер әр адамның осындай жеті гүлі болса, онда әлемдегі барлық адамдар бақытты болар еді.

4. Қара бас киім-біз тәуекелді болжаймыз және оның алдын-алу жолдарын іздейміз.

- Бірдеңе жасамас бұрын ойлану керек.

- Көшеде абай болу керек.

- Адамдарға мейірімді болып, оларды түсінуге тырысу керек.

Бұл әдісті "Сау тістер" Валеология сабағында қолдану»

Біз балаға кигіземіз, сұрақтарға жауап береміз.

1. Көк бас киім-тістерді қорғау керек, оларға қамқорлық жасау керек.

2. Сары бас киім-егер сіз тістеріңізді қадағаласаңыз, олар әрқашан сау болады, асқазан ауырмайды және т. б.

3. Қызыл бас киім-иә, біз күніне 2 рет тістерімізді дұрыс тазартуға келісеміз!

4. Қара бас киім-егер сіз тістеріңізді уақытында және дұрыс тазаламасаңыз, онда сіз олардан айырылып қаласыз.

- Тістер қатты ауырады, инфекция бүкіл денеге таралуы мүмкін.

- Егер дұрыс тамақтанбасаңыз, бұл өз кезегінде тістің бұзылуына әкелуі мүмкін.

Осы технологиямен жұмыс істейтін педагогтарға кездесетін Қиындықтар

1. Барлық балалар үлкен көлемде ақпаратпен жұмыс істей алмайды.

2. Технология әлсіз кіші топтарда әрдайым тиімді бола бермейді (кез-келген басқа дамушы сияқты).

3. Технологиямен егжей-тегжейлі танысып, қажетті курстардан өтіп, семинарларға, әріптестердің сабақтарына қатысқан жөн. Бұл шарттарының бірі болып табылады.

4. Стратегиялар мен әдістерді дұрыс түсінбеу.

5. Технологияда көптеген әдістер таңдау қиын.

6. Бағалаудағы қиындықтар. Мысалы, топта жұмыс істеген кезде (біреу пассивті).

РКМ технологиясындағы артықшылықтар:

1. Жандандырады ойлау.

2. Салауатты пікірталасты үйреніңіз.

3. Істеу қорытындылар.

4. Ойластырылған шешімдер қабылдаңыз.

5. Білім беру қызметіндегі белсенділікке ықпал етеді

6. Қарым-қатынас дағдылары қалыптасады.

7. Үйренеді, ақпараттың үлкен көлемімен жұмыс істеу.

8. Ақпаратты жіктеуді, бағалауды, сыни талдауды үйреніңіз.

9. Олар жолдастарының әртүрлі пікірлерін құрметпен тыңдауға үйренеді.

10. Олар өз сөздерімен идеяларды ұсынады және жаңа сөздікті игереді.

11. Кез-келген дәлелдер, идеялар, фактілер, болжамдар қабылданады, яғни балалар өз пікірлерін айтуға және мазақ болуға қорықпайды.

12. Мұғалім өзгерте алатын түрлі әдістер.

13. Олар әр түрлі тәжірибені, идеялар мен идеяларды түсіну негізінде өз пікірлерін дамытады.

14. Технология нақты құрылымға, әртүрлі әдістерге, жұмыс формаларына, қызметтің жиі өзгеруіне негізделген.

Сыни ойлау технологиясының аталған әдістерін қолдана отырып, біз өте маңызды мәселелерді шешеміз.

Біріншіден, біз оқу процесін қызықты етеміз.

Екіншіден, біз ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырамыз, онсыз қазіргі адамға әлеуметтік жетістікке жету қиын.

Үшіншіден, біз кез-келген мәселені шешудің дұрыс жолын таба алатын сыни тұрғыдан ойлайтын тұлғаның қасиеттерін тәрбиелейміз [6].

Осылайша ,сыни ойлауды дамыту технологиясы балаларға ойлауға ,жіктеуге, бағылауға, ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға, қорытынды жасауға мүмкіндік береді; коммуникативтік дағдыларды, оқу іс- әрекетіндегі белсенділікті қалыптастыруға оқпал

етеді және ең бастысы, мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу тілін белсенді дамытады.

Әдебиет

1. В.М. Акименко Жаңа педагогикалық технологиялар: Оқу-әдістемелік кітаптар.
2. Н. Буренко. Әріптер мен дыбыстарға арналған үйлер мен ертегілер.
3. И.О. Загашев «Балаларды сыни тұрғыдан ойлауға үйрету».
4. Мектепке дейінгі білім берудің фежералды мемлекеттік білім беру стандарты.

УДК 796.81

ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ ТЕХНИКЕ ЮНЫХ БОРЦОВ ВОЛЬНОГО СТИЛЯ

Бейсов С.Э., Зернов Д.Ю.
(*СКУ им. М. Козыбаева*)

Современное развитие спортивной борьбы характеризуется возрастанием конкуренции на международной арене, повышением требований к технико-тактической подготовленности, особенно в связи с изменением условий соревновательной деятельности, обусловленных постоянным совершенствованием правил соревнований.

Одним из способов существенного повышения эффективности такой подготовки является целенаправленная реализация учебно-тренировочного процесса борцов на основе оптимального сочетания средств из различных видов единоборств. Это сочетание должно осуществляться с учетом требований теории взаимодействия навыков, добиваясь максимальной реализации явлений положительного их переноса и снижая до минимума возможные воздействия отрицательного переноса навыков. Однако в настоящее время в практике подготовки борцов учет положений теории взаимодействия навыков при осуществлении технической подготовки борцов носит, в большинстве случаев, интуитивный характер, что приводит к недостаточно рациональному использованию широкого спектра средств из различных видов борьбы и к снижению тренировочного эффекта.

Все сказанное предопределяет необходимость интенсивного поиска оптимального сочетания тренировочных и соревновательных средств из различных видов единоборств при подготовке борцов высокой квалификации. Современное развитие спортивной борьбы характеризуется возрастанием конкуренции на международной арене, повышением требований к технико-тактической подготовленности, особенно в связи с изменением условий соревновательной деятельности, обусловленных постоянным совершенствованием правил соревнований [1].

По этим признакам выделяют 3 типа действий: баллистические действия преодоления, циклические действия длительного перемещения и комбинированные действия согласования. Физическое образование предполагает необходимость освоения трех типов действия на уровне умений и навыков. Методика обучения зависит от характера задач и типа действия. С возрастанием трудности задач, естественно, продлевается время обучения (спортивное мастерство).

Решающим фактором в выборе метода обучения и особенностей самого процесса является структурная сложность изучаемого двигательного действия.

Простые упражнения определяют выбор целостного метода при начальном разучивании упражнений. Структурно-сложные упражнения изучаются по частям с последующим сведением их в целое. Структурная сложность действия определяется числом составляющих движений, требованиями, предъявляемыми к точности движений по пространственным, временным и динамическим усилиям, координационной и ритмической сложности упражнений [2].

Распространенные термины при характеристике процесса обучения:

- двигательный опыт (имеющийся фонд двигательных умений и навыков),
- мастерство (высшая степень владения навыком, связанная с виртуозностью и красотой выполнения; относится не к физическому образованию, а к спорту).

Цель статьи - совершенствование методики подготовки юных борцов вольного стиля на начальном этапе подготовки.

Объект исследования – изучение тренировочного процесса на начальном этапе подготовки борцов вольного стиля.

Предмет исследования – методика обучения техники юных борцов вольного стиля на начальном этапе подготовки.

Практическая значимость. Мы предполагаем, что совершенствование методики обучения техническим действиям юных борцов вольного стиля позволит разработать практические рекомендации по совершенствованию учебно-тренировочного процесса.

Эффективным средством обучения технике юных борцов вольного стиля являются, на наш взгляд, подвижные игры.

Подвижные игры в последнее время стали широко использоваться как эффективное средство в тренировочном процессе в различных видах спорта. Это связано с большими возможностями игрового метода обучения в спортивной тренировке, в которой подвижные игры играют большую роль, а также это связано с ранней специализацией в различных видах спорта. Под специализированными подвижными играми понимаются такие игры, в содержание которых входят специфические элементы спорта и формируются необходимые ему физические качества [3].

Потребность применения специализированных подвижных игр в методику тренировки борцов вольного стиля вызвана тем, что, как правило, тренеры владеют методикой обучения приемам, а элементарным техническим и тактическим действиям, т.е. различным подготовкам, обманным действиям, не могут обучать, используя строго регламентированный метод. Понимая это, тренеры используют соревновательный метод, включая его в тренировку схватки. Однако в схватках все внимание детей направлено на выполнение приемов, а элементарные тактические действия не отрабатываются.

Решение здесь простое - разрабатывать правила ведения схватки, в которой победа присуждалась бы за лучшее выполнение элементарных действий. Такие схватки в игровой форме и представляют собой специализированные подвижные игры.

Используя эти игры, тренер может заполнить разрыв между строго регламентированным методом обучения и соревновательным, осуществляя последовательно обучение, как технике, так и тактике борьбы. В специализированных играх соединяется подвижная игра с тактической игрой.

Использование подвижных игр в учебных целях находит свою параллель с дидактическими играми, поэтому рассмотрим их подробнее.

Правила игры имеют обучающий, организационный, дисциплинарный характер и чаще всего они разнообразно сочетаются между собой. Обучающие правила помогают раскрыть перед спортсменами, что и как нужно делать, они соотносятся с игровыми действиями, усиливают их роль, раскрывают способ действий. Правила

организуют познавательную деятельность: что-то рассмотреть, подумать, сравнить, найти способ решения поставленной игровой задачи. Организующие правила определяют порядок, последовательность игровых действий и взаимоотношений между спортсменами. Отношения в игре определяются ролевыми отношениями. Включение специализированных подвижных игр в подготовку юных борцов вольного стиля происходит в рамках утвержденной программы на тренировочных занятиях [4].

Проведение игры осуществляется в три этапа: подготовка к игре, сама игра, обсуждение игры и награждение победителей.

Подготовка к игре - этот этап направлен на формирование у борцов необходимых (техничко-тактических) действий, достаточных для полноценного участия в игре, это подготовительные упражнения, обеспечивающие формирование необходимых игровых действий. Создание проблемной игровой ситуации позволяет моделировать такие условия поединка, освоение которых подготавливает борца к будущим ситуациям в борьбе [5].

Наблюдения за ходом игры и поведением играющих, усвоение игры и поведение детей во время игры в значительной степени зависит от правильного руководства ею.

Необходимо начать игру организованно и своевременно. Игра начинается по сигналу. Надо научить детей сознательно соблюдать правила игры. В процессе игры следует содействовать развитию творческой инициативы играющих спортсменов.

Игровой этап является основным. Он может состоять из игр одного направления и из игр разных направлений в зависимости от задач, решаемых на занятии. Прежде чем начать играть, борцы осваивают правила игры, им сообщается, что можно делать в игре, а что нельзя, к чему надо стремиться, как оценивается победитель. Игра на начальном этапе, в центре которой стоит овладение предметом и способом действий с ним, то есть выполнение тактических действий, сменяется игрой, в центре которой - борец и его отношения к противнику через выполнение технических действий. Нужно идти от игр упражнений к подвижным играм.

Представим подвижные игры, которые можно использовать как средство обучения технике юных борцов вольного стиля.

Игры с касаниями

Учебная задача: сформировать основные стойки, развить чувство дистанции и выработать навыки маневрирования.

Игровая задача: коснуться ладонью определенной части тела соперника.

Ход игры: игроки располагаются лицом друг к другу на расстоянии одного-двух метров. Тренер дает задание, находясь все время лицом друг к другу, коснуться заранее определенной части тела соперника.

Правила. Игра начинается по сигналу тренера. Разрешено произвольно перемещаться, увеличивать и сокращать дистанцию. «После касания играющие занимают исходное положение»

Оценка. Побеждает тот, кто коснется обусловленной части соперника. При одновременном касании попытка не засчитывается и игра продолжается.

Игры с атакующими захватами

Учебная задача: научить правильно, выполнять захват, защищаться и освобождаться от захвата.

Игровая задача: провести определенный захват части тела соперника.

Ход игры: игроки находятся напротив друг друга на расстоянии двух метров. Тренер дает задание провести захват определенной части тела противника. Во время игры игроки должны находиться все время лицом друг к другу» после проведения захвата игроки занимают исходное положение.

Правила. Игра начинается по сигналу тренера. Игрокам разрешается произвольно перемещаться, увеличивать и сокращать дистанцию, проводить и защищаться от захвата противника. Если игроки произвели одинаковые захваты одновременно, такие захваты не засчитываются.

Оценка. Побеждает тот, кто осуществит обусловленный захват соперника.

Игры с тиснениями

Учебная задача: научить принимать устойчивое динамическое и статическое положение, выводить противника из состояния равновесия.

Игровая задача: вытеснить и противника за пределы условного квадрата или круга.

Ход игры: игроки стоят в квадрате или круге. По команде тренера они начинают выталкивать друг друга за черту. Выталкивать можно при расположении спиной или лицом друг к другу, без помощи и с помощью рук. При столкновении без помощи рук игроки находятся все время в контакте.

Правила. Начинать можно только по сигналу тренера. Игрокам разрешается произвольно перемещаться, увеличивать и сокращать дистанций. Запрещается наступать на ноги соперника. Если оба играющих одновременно заступают за черту, теснение не засчитывается.

Оценка. Побеждает тот, кто: вытеснит соперника за черту.

Третья точка

Учебная задача: научить умениям выведения из равновесия.

Игровая задача: заставить коснуться ковра рукой или коленом.

Ход игры: игроки стоят напротив друг друга на расстоянии одного-двух метров. По команде тренера они начинают толкать, сваливать друг друга для того, чтобы заставить противника коснуться третьей точкой тела, кроме подошв, ковра.

Правила. Начинать игру можно только после рукопожатия. Нельзя бросать и ударять противника. Нельзя делать болевые захваты.

Оценка. Выигрывает тот, кто большее количество раз заставит противника коснуться третьей точки ковра.

Переверни цаплю

Учебная задача: научить устойчиво стоять на одной ноге.

Игровая задача: захватить ногу и заставить коснуться рукой ковра.

Ход игры: игрок «А» стоит на одной ноге и дает свободно захватить другую ногу игроку «Б». По команде тренера игрок «Б» старается, толкая, сваливая, сбивая, заставить коснуться рукой пола игрока «А». Игрок «А» старается сохранить равновесие и остаться в стойке.

Правила. Начинать игру можно только после рукопожатия.

Нельзя проводить бросков, можно только, зацеплять ногой ногу противника. Нельзя ударять противника и делать болевые захваты. Смена положения происходит по команде учителя.

Оценка. Выигрывает тот, кто большее количество раз заставит коснуться ковра соперника.

Заканчивая раскрывать данный вопрос, можно подвести итог, что традиционные средства и организация тренировочного процесса в группах начальной подготовки вследствие неполной адекватности возрастным особенностям контингента не позволяют в полной мере оптимизировать учебно-тренировочный процесс. Существенным недостатком традиционных методик является строгая регламентация процесса обучения, что не позволяет в достаточной мере индивидуализировать техническое мастерство и воспитать вариативность двигательных навыков.

Поэтому применение игровой методики в учебно-тренировочном процессе путем включения специализированных подвижных игр, отражающих наиболее часто встречающиеся ситуации в спортивных поединках, позволяет:

а) разработать методику обучения технико-тактическим действиям с применением специализированных подвижных игр, в которой содержание учебной программы включается в содержание игр;

б) повысить результативность использования тактико-технических действий в спортивных поединках [6].

В ныне действующей программе для ДЮСШ по вольной борьбе имеется существенный резерв для включения специализированных подвижных игр без ущерба для общего освоения программного материала. Более того, введение игровой методики положительно сказывается на эмоциональном настрое занимающихся, что в свою очередь способствует стабилизации контингента и эффективности освоения учебных программ.

Общее количество времени, которое можно без ущерба, для освоения программы юными борцами выделить на специализированные подвижные игры, составляет 18 мин в каждом занятии. Для эффективного освоения элементарных технических действий достаточно провести трехминутные игры четырех типов в сочетании с двумя играми комбинационной направленности.

Применение специализированных подвижных игр, близких по структуре к действиям борцов в поединке, позволяет резко изменить структуру взаимодействия технической и специальной физической подготовленности юного борца: все качества приобретают более тесную взаимосвязь и начинают "работать" непосредственно на результативность соревновательной деятельности. Игровая методика оказывается достаточно эффективным средством повышения качества тактического мышления и активизации стиля ведения схватки, причем это достигается, прежде всего, за счет индивидуализации и вариативности действий, о чем свидетельствуют достоверно значимые различия по компоненту "вход" при исполнении приёмов-тестов.

Таким образом, достижение высоких результатов по борьбе невозможно без совершенствования системы начального обучения, где важно заложить основы правильного выполнения технико-тактических действий. К сожалению, в теории борьбы этому вопросу уделено мало внимания, подавляющее большинство исследований проведено со спортсменами высокой квалификации. Методика начального обучения в недостаточной степени учитывает возрастные особенности юных борцов, во многом повторяет методику обучения, используемую взрослыми.

Литература

1. Коджаспиров Ю.Г. Новое в методике начального обучения юных борцов/Спортивная борьба. - М.: ФиС, 1982. – С.27-32.
2. Боген М.М. Обучение двигательным действиям. - М.:ФиС, 1985. – 170 с.
3. Волков В.М., Филин В.П. Спортивный отбор. М.: ФиС, 1983.- 112 с.
4. Геселевич В.А. Медико-биологические особенности подготовки борцов //Братство богатырей. – М.: Физкультура и спорт, 1976. – С. 103 – 115.
5. Колупов Ю.И., Рудницкий В.И. Особенности подготовки молодых борцов/ Спортивная борьба. – М.: ФиС, 1980. – С.39-44.
6. Верхошанский Ю.В. Программирование и организация тренировочного процесса. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 176 с.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ТӘЛІМ АЛЫП ЖАТҚАН СТУДЕНТТЕРДІҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІНІҢ КЕЙБІР ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Белгибекова А.Б., Долобаева А.Е., Иманов А.К.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу жүйесін құру үшін ақпараттық-талдамалық және бағдарламалық-әдістемелік сияқты рухани-адамгершілік мәдениет дәстүрлерін қалпына келтіру бағыттарына назар аудару қажет. Рухани-адамгершілік тәрбие мен білім беру мәселелерін шешу жөніндегі шараларды әзірлеуге және іске асыруға қатысатын мамандар мен құрылымдардың қызметіне қысқаша талдау жасаймыз. Бүгінгі күні қолда бар ақпараттық база рухани-адамгершілік тәрбие мен ағарту жөніндегі істердің барлық жай-күйін толық көлемде көрсетпейді және жалпыға бірдей қолжетімді болып табылмайды. Рухани-адамгершілік мәдениет, тәрбие және білім мәселелері бойынша мерзімді басылымдар мен интернеттің ақпараттық және аналитикалық материалдары схемалық және фрагментті. Бүгінгі күні жалпы ахуалдың талдамалық базасы, сондай-ақ рухани-адамгершілік тәрбиенің, ағартудың жекелеген проблемаларының жай-күйін талдау толық емес.

Бүгінгі күні Рухани-адамгершілік тәрбие оқу үрдісінде жеке сабақтармен ұсынылуы мүмкін емес. Бұл болуы керек студенттерді оқыту және тәрбиелеу. Рухани-адамгершілік тәрбие мәселесін шешу жеке өткізілген оқу сағаттарында емес, рухани-адамгершілік қалыптасуына ықпал ететін оқу орнында рухани атмосфераны құру болып табылады, студенттің адамгершілік мінез-құлқында көрініс табатын адамгершілік сезімдерін көрсетуге ынтасын ояту.

Студенттің тұлғасына әсер етудің заманауи құралдарының бірі педагог имиджі болып табылады. Дәстүрлі имидж негізінен визуалды жүктемені көтеретін маска ретінде қарастырылады. Бірақ студенттермен ұзақ байланыста болған мұғалім үшін ол тек маска бола алмайды. Сондықтан ішкі имиджді, яғни мұғалімнің жеке және кәсіби сипаттамасын қарастыру маңызды.

Рухани-адамгершілік мәдениет пен білімді қайта жаңғыртудың бағдарламалық-әдістемелік бағытын қалыптастыру бойынша жұмыстар бірнеше жыл бойы жүргізілуде. Бүгінгі таңда әртүрлі үлгідегі білім беру мекемелері, жасөспірімдер және жастар қоғамдық бірлестіктері үшін рухани-адамгершілік мазмұндағы тәрбиелік-білім беру курстарының бірнеше ондаған бағдарламалары бар.

Алайда, осы блок шеңберіндегі әзірлемелер бытыраңқы, жүйеленбеген және мақсатты көп деңгейлі бағдарламалар кешендеріне біріктірілмеген. Өңірлік және аймақтық деңгейде жүзеге асырылатын әдістемелік және баспа қызметі де стихиялы және жүйеленбеген.

Өңірдің қоғамдық білім беру жүйесіне рухани-адамгершілік компоненттерді қосу:

- қолда бар бағдарламалық-әдістемелік материалдар негізінде қолданыстағы кешенді бағдарламаларға, сондай-ақ мемлекеттік, муниципалдық білім беру мекемелерінің жұмыс тәжірибесіне ықпалдасу үшін рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұны мен әдістемесін әзірлеу;

- отандық мәдениет дәстүрлерінде білім беру мекемелерінің пәндік-дамытушылық, оқу және ойын ортасын жабдықтау бойынша ұсыныстар жасау;

- білім беру мекемелерінде рухани-адамгершілік тәрбие мазмұнының өңірлік компонентін әзірлеу;

- өңірлік деңгейде «білім берудің этномәдени компоненті бар білім беру мекемесі туралы ережені» бекіту;

- рухани-адамгершілік компоненттерді өңірлік білім беру жүйесіне енгізуді және жетілдіруді қамтамасыз ету.

Білім берудің өңірлік жүйесіне рухани-адамгершілік компоненттерді пысықтау және енгізу жөніндегі бағдарламалық іс-шаралар жүйесі Жалпы білім беретін университетте рухани-адамгершілік тәрбиенің негізгі міндеттері болып табылатындығына бағдарланған.:

- студенттердің бойында адамгершілік көзқарасты қалыптастыруға ықпал ету;

- балалардың белсенді мәдени санасы мен адамгершілік мінез-құлқын дамыту;

- ақаулар дамуының рухани-адамгершілік алдын алу, балалар мен жасөспірімдерге рухани және адамгершілік иммунитетті «егу».

Бүгінгі күні педагогтардың рухани-адамгершілік білім алуына қатысты өткір мәселе тұр, олар кейіннен рухани-адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру.

Бұл мәселені шешу жолдарының бірі-түсіну педагог пен тәрбиеленушінің олар белгілеген идеалға бірге өрлеуі ретінде рухани-адамгершілік тәрбиенің мәні, болашақ педагогтердің тәрбие жұмысының ерекше саласы ретінде рухани-адамгершілік тәрбиенің әдістері мен формаларын меңгеруі. Бұл түсінік тек тәрбиеленушінің ғана емес, тәрбиешінің де өзгеруін көздейді. Педагог студенттің рухани жетілуі жолында ғана емес, сонымен қатар осы жолмен алға жылжиды. Бұл жолдағы маңызды міндет-адамгершілік шындарына қозғалыстың ықтимал нұсқаларын көрсету. Рухани-адамгершілік тәрбие-бұл студенттердің рухани идеалға олардың дамуы арқылы көтерілу процесі:

- адамгершілік құндылықтар (гуманистік, интеллектуалдық, әлеуметтік, эстетикалық, кәсіптік),

- адамгершілік сезімдерді ояту және дамыту (ұят, алғыс, борыш, сенім, құрмет, әділдік, жанашырлық);

- адамгершілік еркінің қалыптасуы (қайырымдылыққа қызмет ету қабілеті және зұлымдыққа қарсы тұру, шыдамдылық және шыдамдылық, жеңуге дайындық өмірлік сынақтар мен қарсы тұру, рухани жетілдіру);

- адамгершілік мінез-құлыққа шақыру (мойынсұну, қызмет ету).

Рухани-адамгершілік білімнің мазмұны студенттер, болашақ оқытушылар, гуманистік, зияткерлік, әлеуметтік, эстетикалық, кәсіби құндылықтар. Педагогикалық қызметтегі гуманистік құндылықтармен болып:

- балалық шақ адам дамуының бірегей кезеңі ретінде, қоршаған ортаны түсінуге бағытталған;

- бала педагогикалық әсер ету объектісі және субъектісі ретінде;

- тұлғаның бірегейлігі мен даралығыәрбір жеке адамның барлығында қайталанбастығы;

- баланың барлық түрлерінің өнімділігін алдын ала анықтайтын дамуы қызметі табылады.

- мамандық негіздерін білу, ақиқат, кәсіби ойлау, маңызды ақпарат табу.

Салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды білу, отбасы, кәсіби корпоративтік әлеуметтік маңызды құндылықтар болып табылады болашақ педагогтарды, ал сұлулық, өнер, барлығын көре білу әдемі эстетикалық көріністерге айналады.

Ғылыми-педагогикалық зерттеулерде ғалымдар бәрі бірдей болу проблемаларына жиі назар аударады адамның зияткерлік (мағыналық-семантикалық) сферасы, бұл оларды рухани және адамгершілік проблемаларына әкеледі.Рухани

дамудың қайнар көздерін, механизмдері мен сатыларын түсіну тәсілдерінің алуан түрлілігі кезінде, көптеген зерттеулер үшін жалпы руханилықтың өздігінен болмайтыны және адамның өзімен жұмыс істеу процесінде қол жеткізілетіні туралы тезис болып табылады. Егер мұғалім-мұғалімнің рөлін көрсетсе жастардың рухани-адамгершілік тәрбиесіне ерекше көңіл бөлінеді. Жеке тұлғаның да, ЖОО-да барлық білім беру үрдісінің табысты дамуының маңызды факторы жеке тұлға болып табылады.

Мұғалімнің рөлі, оның адамгершілік және кәсіби беделі шешуші маңызға ие: ісінде рухани-адамгершілік, жауапты, бастамашыл және құзыретті азаматын тәрбиелеу сынды қызмет атқарады.

Бүгінгі таңда педагог, студенттердің оқу жетістіктері үшін, сонымен қатар жастарға моральдық және азаматтық тәрбие беру процесімен бірге әлеуметтік түрлен қарастыру, рухани мәдениеттің бүкіл адамзаттық тәжірибесін, ұрпақтардың халықтық даналығын ескере отыруы қажет. Қазіргі қоғамның қажеттіліктері тек міндеттерді ғана емес, сапалы дайындық, сонымен бірге қазіргі әлемде болып жатқан процестерге бейімделе алатын, адамгершілігі жоғары, рухани бай адам тәрбиелеу. Тәрбие дегеніміз - студентті дамытудың педагогикалық тұрғыдан ұйымдастырылған, бағытталған процесі жеке тұлға, азаматтық құндылықтарды, адамгершілік көзқарастар мен қоғамның моральдық нормаларын әзірлеу және қабылдау; адамның рухани-адамгершілік тәрбиесі - бұл мұғалімдер студенттерде ұлттық құндылықтарды меңгеру мен қабылдаудың жақсы және күрделі ұйымдастырылған процесі. Педагогика адамның рухын дамытуды қажет деп санайды мейірімділікке негізделген, сүйіспеншілік, басқа адамдарға құрмет, жанашырлық, жанашырлыққа үндейді. Тәрбие білім берудің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Тәрбие жеке тұлғаның, оның барлық рухани және физикалық күштерінің дамуы мен қалыптасуына ықпал етуі тиіс, әр адамды жаңа өмірге жетелейтін, жалпы адамзаттық құндылықтарды өмірде басымдықты деп тануға негізделген дүниетаным.

Білім және тәрбие тарихында бұл тенденциялар қашан және қандай жағдайда пайда болғанын, әлеуметтік-мәдени өмірдің қай салаларында неғұрлым тиімді жұмыс істегенін және не үшін болғанын бақылау маңызды. Зайырлы мәдениеттің білім беру функцияларын қайта құруды ғана емес, сонымен бірге педагогиканың әлеуметтік маңызды рөлін, оның өтпелі қоғамдағы орны мен функцияларын түсіну маңызды. Бұл тұрғыда өтпелі дәуірде өмір сүрген ғалымдардың зерттеулерін ескеріп, әлеуметтенудің рухани-адамгершілік формаларының жұмыс тәжірибесін жалпылау ұсынылады.

Студент жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу мен білім берудің ерекшелігі:

- білім берудің ғылыми-кәсіптік және рухани-адамгершілік мазмұнын интеграциялау;

- қазіргі өмірдің өзекті мәселелері бойынша жүйелі рухани ағарту;

- рухани қауіпсіздік дағдыларын дамыту;

- жастардың адамгершілік, кәсіби және өмірлік ұстанымын қалыптастыруға ықпал ету.

Педагог біліктілігін арттыру және қайта даярлау жөніндегі бағдарламалық іс-шаралар:

- мәдениет қайраткерлерін, жетекші конфессия өкілдерін тарта отырып, рухани-адамгершілік тәрбие мәселелері бойынша аймақтық ғылыми-практикалық педагогикалық конференциялар, семинарлар, дөңгелек үстелдер өткізу;

- өңірлік ерекшелікті ескере отырып, әртүрлі санаттағы педагогтардың (білім беру мекемелерінің басшылары; психологиялық және әдістемелік қызмет мамандары; пән мұғалімдері; рухани-адамгершілік пәндер оқытушылары; тәрбиешілер; қосымша білім беру жүйесінің педагогтары; училищелер мен жоғары оқу орындарының оқытушылары; діни қызметшілер біліктілігін арттыру курстарын әзірлеу және өткізу);

- педагогтардың әртүрлі категориялары үшін рухани-адамгершілік тәрбие бойынша әдістемелік ұсыныстар жасау;

- әдістемелік бірлестіктерді және өңірде тұрақты жұмыс істейтін әдістемелік семинарды ұйымдастыру;

- рухани-адамгершілік тәрбие және діни-бағытталған жалпы білім беру және арнайы пәндерді оқыту бойынша өңірлік базалық алаңдардың базасында бірқатар ашық іс-шаралар өткізу.

Оқу бағдарламасының құндылықтық-уәждемелік және мазмұнды компоненттеріне қол жеткізу үшін педагог келесі жағдайларды құру арқылы пән мазмұнын құндылықтық кеңейтуге назар аударуы қажет: өзін тану; кәсіби миссияны сезіну; құндылық диалогы; шынайы өмірлік таңдауға үйрету; оптимистік дүниетанымды қалыптастыру; факультеттің (ЖОО) құндылықтық ортасына белсенді ену; тану, табыс, өзін-өзі жүзеге асыру, қарым-қатынас, түсіну қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Оқытушы қызметін ізгілендіру теориясының негізін қалаушы, іргелі түсінігі адам болып табылады. Біліктілікті арттыру курстарының оқу материалындағы адам проблемасы жаңа маңызды аспектілер мен өлшемдерге ие болды.

Бүкіл әлемдегі білім беру жүйесі қазіргі терең дағдарысты бастан кешіруде, өйткені еңбекті қатаң бөлуге, ұйымның әкімшілік-бюрократтық принциптеріне, тұтынушылық және тауарлық-ақшалай бағдарларға негізделген білім алу мен берудің дәстүрлі тәсілдері қоғамның әлеуметтік-гуманитарлық өлшемінде қайта өндіру мен даму мәселелерін шеше алмайды.

Оқытушының өзінің кәсіби қызметін ізгілендіру бойынша мақсатты жұмысы біліктілікті арттыру курстарында оқумен шектелмейді.

Мұғалімнің рухани-адамгершілік дамуының негізін оның жеке тұлғаның гуманистік философиясын, қызмет психологиясын, кәсіптік білім берудің теориясы мен әдістемесін университеттің практикасына енгізу және зерттеу бойынша өзіндік жұмысы анықтайды.

Әдебиет

1. Рысбеков Т., Рысбекова С. Болашақ ұстаз тұлғасының кәсіби дамуы // Қазақ тарихы.– 2013. № 4(121). 6-7б.
2. Таутенбаева.А. Жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісінде студенттердің ұлттық рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру. – автореферат дисс. пед. ғ. к. – Алматы, 2009.
3. А. Каменец «Совершенствование духовно-нравственного воспитания в системе дополнительного образования». Учебное пособие по педагогике.
4. Абульханова-Славская, К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская М., 1980.
5. Беспаленко П.Н. Духовно-нравственное воспитание молодежи в системе молодежных ценностей // Лит.-пед. Лихановские чтения: Сб. материалов.- Белгород, 2003.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДА ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Белгибекова А.Б., Иманов А.К., Кенжебаева Д.К.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Қарым-қатынас - бұл баланың дамуының басты шарттарының бірі, оның жеке басын қалыптастырудың маңызды факторы, өзін-өзі тану және басқа адамдар арқылы бағалауға бағытталған адам қызметінің жетекші түрі. Мұны өткен және қазіргі заманғы психологтарының іргелі зерттеулері дәлелдейді (Т. Тәжібаев, Қ. Жарықбаев, Г. Уманов және т.б.). Қарым-қатынас барлық маңызды іс-әрекеттердің нәтижелеріне әсер етеді: оқу, еңбек, ойын, әлеуметтік бағдар және т.б. Бірақ негізінен қарым-қатынас ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың жеке тұлға болып қалыптасуына әсер етеді, олардың әлеуметтенуіне және қоғамға енуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл туа біткен іс-әрекет емес. Сондықтан, арнайы ұйымдастырылған оқыту мен тәрбиелеу арқылы ғана қарым-қатынасты дамытуда айтарлықтай жетістікке жетуге болады.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға арналған мектеп-интернаттың негізгі міндеттерінің бірі оның түлектерінің әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Қоғамдағы дербес өмірге дайындықтың табысы жалпы білім беру пәндері мен кәсіби еңбек іс-әрекетінде белгілі бір білімді игеруге ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік дағдылардың қалыптасу деңгейіне және басқалармен қарым-қатынас орната білуге байланысты.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларда көптеген басқа дағдылар сияқты қарым-қатынас техникасын меңгеру әдеттегідей дамып келе жатқан балалардан гөрі кешірек пайда болады, ал көбінесе арнайы дайындықсыз болмайды: балалар басқаларға қызығушылық танытпайды немесе бірнеше адамдармен байланысын шектейді. Олардың коммуникативті дағдыларының жеткіліксіз қалыптасуы баланың жеке басының дамуына, оның тұлғааралық қатынастарына кері әсерін тигізеді және басқалармен байланыс орнатуды қиындатады, әлеуметтенуге кері әсерін тигізеді, ал қазіргі заманғы педагогика мен психология өз алдына мүгедек баланы табысты әлеуметтендіру үшін жағдай жасауды мақсат етіп қойды.

Бұл тұжырымдар мақсатын анықтау үшін - мүмкіндігі шектеулі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған ойындар мен жаттығулар жиынтығын таңдау және тексеру қажет.

- Мүмкіндігі шектеулі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға арналған ғылыми-әдістемелік Әдебиетті зерттеу және талдау.
- Мүмкіндігі шектеулі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың ерекшеліктерін ашу.
- Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру үшін ойын жаттығуларының әр түрін таңдау және тексеру.
- Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру үшін ойындар мен жаттығулардың жеке картотекасын құрыңыз және оның тиімділігін практикада тексеріңіз.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытудың ерекшеліктері «Қарым-қатынас дағдылары» ұғымы дағдылардың кең спектрін біріктіреді, оның дамуы бірлескен іс-әрекеттің қажеттілігі негізінде туындайтын адамдармен байланыс орнату және дамыту процесі ретінде баланың қоғамға толыққанды енуін қамтамасыз етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларының коммуникативті іс-әрекетінде коммуникативті актінің барлық буындарының тұрақты бұзушылықтары кездеседі, олар қарым-қатынасқа деген коммуникативті-танымдық қажеттіліктің төмендеуімен көрінеді. Балалардың көпшілігінде ауызша қарым-қатынас және келісілген сөйлеу жеткіліксіз қалыптасқан, бұл адамдар арасындағы өзара әрекеттестікте кедергілер тудырады.

Бұл келесіде көрінеді: балалар, әдетте, мұғаліммен және құрдастарымен сөйлеспейді, зейінсіз, өз ойларын қалай дәйекті түрде жеткізуді, олардың мазмұнын жеткізуді білмейді, басқалардың бастамасымен сөйлесуге жиі қатысады, дегенмен олар өздеріне бағытталған сөйлеуді түсінеді. Бұл көбінесе мазасыздықтың жоғарылауымен, байланыстағы шиеленіспен, қорқынышпен және ренішпен жүреді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар бір мезгілде агрессияға немесе пассивті иеліктен шығаруға ауысып, назарын сұрайды және оны қабылдамайды; олар қақтығыстық жағдайда өз кінәсін қалай мойындағысы келмейді және мойындағысы келмейді (қақтығыстық жағдайлардағы мінез-құлықтың қорғаныс түрлері үстемдік етеді), өз әрекеттерін өз бетінше жоспарлауды және басқаруды білмейді, яғни. ерікті мінез-құлықты дамытудың орнына олар сыртқы бақылауға бағдар дамытады; қиын жағдайды өз бетімен жеңе білудің орнына балалар ренжуге, жауапкершілікті басқаларға аударуға бейім.

Олар ауызша және жеке байланыстарға, әсерлерімен алмасуға, алдағы бірлескен іс-шаралардың мазмұны туралы келісуге ниет білдірмейді. Мұндай балалар өз еркімен басқа адамға қалай жүгінуді білмейді, кейде тіпті егер біреу оларға жүгінсе, лайықты жауап қайтарудан ұялады. Олар қалыптасқан байланысты сақтай алмайды және дамыта алмайды, олар іс-әрекеттерін байланыс серіктестерімен қалай үйлестіруді немесе оларға өз жанашырлықтары мен жанашырлықтарын қалай білдіруді білмейді.

Сонымен бірге, көпшілік, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті адамның өзін-өзі тануының, оның әр түрлі қызметтегі жетістігінің, айналасындағы адамдарға деген бейімділігі мен сүйіспеншілігінің қажетті компоненті болып табылады.

Көпшіл болу дегеніміз - басқа адамдармен оңай байланысу, олармен сөйлесу, коммуникативтік қатынасқа түсу. Қарым-қатынас дағдыларын дамыту бойынша жұмыс кезінде мүмкіндігі шектеулі балалардың мүмкіндіктеріне сүйеніп, ең алдымен:

- әлеуметтік қатынастарды бағдарлай білу және оларға қосылу мүмкіндігі;
- зейінді шоғырландыру және басқалардың үндеуіне жауап беру мүмкіндігі;
- сөйлеуді қабылдау;
- еліктеу қабілеті;
- әңгімелесу барысында бірізділікті сақтау мүмкіндігі;
- коммуникативтік дағдыларды күнделікті өмірде қолдана білу.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды сәтті әлеуметтендіру үшін келесі коммуникативтік дағдылар қажет:

- ынтымақтастыққа;
- тыңдау және түсіну;
- ақпаратты қабылдау және түсіну (өңдеу);
- өзіңіз сөйлеңіз.

Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру жұмыстары күнделікті және барлық қызмет түрлеріне органикалық түрде енгізілуі керек: оқу, ойын, еңбек. Өзіндік жаттығуларда, оқу іс-шараларында, серуендерде, түрлі іс-шараларда, режимдік сәттерде, жұмыс істейтін балалар процесінде коммуникативті дағдыларды жүйелі түрде дамыту қажет. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру - бұл дербес оқу міндеті де,

баланың дамуында жетістікке жетудің құралы, яғни. оқыту әр түрлі қызметте үздіксіз жүзеге асады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды ойын арқылы коммуникативті дағдыларды дамыту: Қарым-қатынас жасау қабілеті - бұл үлкен өнер және барлық адамдар үшін, оның ішінде балалар үшін өмірлік қажеттілік. Қарым-қатынас контактілерден білім, қуаныш сыйлайды. Әр бала кішкентай зерттеуші, айналасындағы әлемді қуанышпен және таңданыспен ашады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту күнделікті өмірде сәтті жүзеге асырылады, балаларға арналған табиғи әрекеттерді интеграциялау, оның бастысы ойын. Ойын іс-әрекеттің жетекші түрі екенін ескере отырып, бұл балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді және қол жетімді тәсілдерінің бірі болып табылады және қалыпты психологиялық даму мен эмоционалды күй үшін маңызды. Ойын арқылы барлық негізгі психикалық процестерді, баланың қабілеттерін, жеке тұлғаның ерікті және адамгершілік қасиеттерін дамыту, балалардың әлеуметтік белсенділігінің элементтерін қалыптастыру. Ойын әрекеттері кезінде балалар қоршаған әлеммен, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасайды, олардың сөйлеуі дамиды: сөздік қоры ұлғаяды, сөйлеудің грамматикалық құрылымы, тыңдау және ойлау қабілеттері, өз қажеттіліктері мен сезімдерін ауызша және вербальды емес байланыс құралдары, қимылдар, қимылдар, мимика.

Ойын жаттығулары мүмкіндігі шектеулі балалардың коммуникативті дағдыларын қалыптастырудағы түзету-дамытушылық мәселелерін шешуге көмектеседі, олар балаларда достық қарым-қатынас туралы білім мен дағдыларды қалыптастырады, қарым-қатынас мәдениетін (әдептілік) тәрбиелейді, балаларда коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға, басқа адамдардың эмоциясын тану және сезімдерін бақылау қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі, жанашыр болу - өзгенің қуанышына қуану және өзгенің қайғысы үшін ренжу.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту кезінде балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеріп, мақсатқа жету үшін мейлінше қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету қажет. Дидактикалық материалдарды, ойындарды, оқу құралдарын, балалар әдебиетін таңдау кезінде балалардың көп деңгейлі дамуының ерекшеліктерін ескеріп, әр баланың позитивті алға жылжуы үшін қажетті түзетуді жүзеге асыруға көмектесу қажет.

Мұны істеу үшін сізге бірнеше қарапайым ережелерді есте сақтау қажет

1. Ойын барысында ересек адам оған ойынға қалай сенеді, сол сияқты балаларды қабылдауы, кез-келген баланың жауабын, ұсынысын, шешімін тыңдауы, импровизацияға үлес қосуы керек.
2. Балалар үшін мұғалім сөйлеуде үлгі болып табылады, өйткені балалар ауызша қарым-қатынасты ересектерге еліктеу, тыңдау, бақылау арқылы үйренеді.
3. Бала байқаған нәрсесін үнемі зерттейді және оның айтқанынан әлдеқайда көп нәрсені түсінеді.
4. Балалардың сөйлеуі тыныштық, қауіпсіздік және сүйіспеншілік жағдайында, ересектер оны тыңдағанда, онымен сөйлескенде, сөйлескенде, назарын аударғанда сәтті дамиды.
5. Мұғалім балаларды ойлау және сөйлеу қабілеттеріне үйретуде ерекше белсенді рөлге ие, бірақ интеллектуалды, эмоционалды, сөйлеу және коммуникативті дамуда бірдей белсенді рөл баланың өзіне тән.
6. Балаларға барлық бес сезімді қолдануға кең мүмкіндіктер беру керек: көру, есту, қолмен ұстау, дәмін сезу, қоршаған әлемнің түрлі элементтерін сезіну.
7. Әр баланың өзіне тән темпераменті, қажеттілігі, қызығушылығы, ұнататыны мен ұнамайтыны болады.

Оның ерекшелігін құрметтеу, баланың алдына нақты мақсаттар қою өте маңызды. Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін сіз олардың сөйлеуін ынталандыратын, кез-келген сөйлеуге, тіпті сөйлесуге ынталандыратын ойын жағдайларын жасауыңыз керек. Сізге жеке сөздерді қайталауға, сұраныстарды қамтитын сөздер мен сөз тіркестерін жасауға мәжбүр ету керек. Педагогикалық процесте коммуникативті дағдыларды дамытуға арналған ойындардың күнделікті құрамына келесі түрлер кіреді: сахналау ойындары, көңілді ойындар, ойындар - жарыстар, дидактикалық, шығармашылық, рөлдік ойындар, ашық ойындар, сахналау ойындары, еліктеу ойындары, дөңгелек би ойындары, әңгімелесу, оның барысында балалар ынтымақтастықты, белсенді тыңдауды, ақпаратты өңдеуді және дұрыс сөйлеуді үйренеді. Балаларға осы немесе басқа ойын түрлерін үйрету барысында балаларға тілектерін, тілектерін немесе ойларын ауызша түрде білдіру қиын болған кезде көмекке келе отырып, диалог жүргізуге көмектесу керек. Тәрбие сабақтарын өткізгенде, өзін-өзі жаттықтырғанда мен топта жайлы климат құруға тырысамын, балаларда өз пікірін айтуға, қателік жіберуден немесе түсінбеушіліктен қорықпауға деген ұмтылыс пайда болады.

Рөлдік ойындар - баланың қоғамдық санасын қалыптастыру көзі және коммуникативті дағдыларды дамыту мүмкіндігі. Мұндай ойындарда бірге өмір сүру және әрекет ету қабілеттері тәрбиеленеді, бір-біріне көмектесу, ұжымшылдық сезімі, өз іс-әрекетіне жауапкершілік дамиды.

Ережелері бар ойындар - дидактикалық, тақта - танымдық дамуға, сондай-ақ келіссөздер жүргізуге қабілеттілікке ықпал етеді.

Дидактикалық ойындарда баланы, ең алдымен, ойын жағдайы қызықтырады, ал ойын барысында ол өзі байқамай дидактикалық мәселені шешеді. Дидактикалық ойындардың көмегімен балалар заттарды сыртқы белгілері бойынша да, олардың мақсаттары бойынша да салыстыруға және топтауға, мәселелерді шешуге үйренеді, олардың танымдық қабілеттері, ұстамдылық және өз мінез-құлқын бақылау қабілеттері дамиды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды коммуникативті дағдыларды қалыптастыру өте өзекті мәселе болып табылады, өйткені бұл дағдылардың қалыптасу дәрежесі балаларды оқытудың тиімділігіне ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтенуі мен жеке тұлғаны даму процесіне де әсер етеді.

Жұмыс нәтижелері коммуникативтік дағдыларды дамытуға арналған ойындар мен жаттығуларды жүйелі түрде қолдану, сонымен қатар топтық пікірталастар, әңгімелер, әртүрлі жағдайларды талқылау коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға ықпал ететіндігін көрсетті. Балаларда жағымды тенденция байқалады, ол келесідей: мүмкіндігі шектеулі оқушылар көпшіл, ашық, белсенді, сенімді бола бастайды, бұл оларды қоғамға бейімдейді.

Әдебиет

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений. М.: Аспект Пресс, 2007. - 363 с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – СПб.: Союз, 1999. – 221 с.
3. Дубина Л.А. Коммуникативная компетентность дошкольников: Сборник игр и упражнений. М.: Книголюб, 2006.
4. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы: 10 томдық. «Мәдени мұра» бағдарламасының шеңберінде басып шығарылған. Психология: Адамзат ақыл-ойының қазынасы: 10 томдық. 1-том. Мәдени-тарихи тұжырымдама / ред. алқасы: Ә.Н. Нысанбаев [ж. б.]; құраст.: И.Ә. Әбеуова, Х.Т. Шериязданова; ауд. И.Ә. Әбеуова [ж.б.]; сарапшы: Қ.Б. Жарықбаев.- Алматы: Таймас, 2005.
5. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка.– М.: Инфра – М, 1997. – 384 с.
6. Уханова А.В. Завтра в школу! Развитие эмоций и навыков общения у ребенка. - СПб.: Речь; М.: Сфера, 2011.- 128 с.

7. Шипицына Л.М., Заширинская О.В., Воронова А.П., Нилова Т.А. Азбука общения: Развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками. СПб.: Детство-ПРЕСС, 2010.

УДК 796.8

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ДВИГАТЕЛЬНО-КООРДИНАЦИОННОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ЮНЫХ БОРЦОВ

Ботяев С.В., Скворцова Е.П.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Арыкбаев Б.А., Бейсов С.Э.

(Северо-Казахстанская Областная специализированная школа-интернат-колледж олимпийского резерва)

Изучение литературы и практического опыта работы показывает, что в основе становления спортивного мастерства во многих видах спорта находятся координационные способности. Особенно важны координационные способности в единоборствах, так как развитие данных способностей приводит к более высокой результативности [1, 2, 4].

Изучение и разработка такого фактора, как координация, определяющего достижения в спорте, рассматривается специалистами как важное условие оптимизации спортивной тренировки и неиспользованных в должной мере резервов повышения мастерства юных и квалифицированных спортсменов. Данное положение имеет особую значимость применительно к спортивным единоборствам. Связано это со специфическими требованиями соревновательной деятельности, необходимостью эффективного решения двигательных задач по выполнению сложно-координационных действий.

Цель работы - экспериментальным путем обосновать эффективность применения разработанных средств развития координационных способностей борцов на этапе начальной спортивной специализации.

Организация исследования. Исследование проводилось в три этапа.

Экспериментальное исследование проводилось с октября 2019 по март 2020 года, на базе Северо-Казахстанской областной специализированной школы-интерната-колледжа олимпийского резерва г. Петропавловска

Всего в исследовании приняло участие 16 борцов юношей в возрасте от 12 до 13 лет. Из них были сформированы две опытные группы: экспериментальная и контрольная, численностью 8 человек каждая.

Контрольная группа занималась по тренировочной программе согласно планам, экспериментальная группа занималась по тем же планам, но с применением упражнений направленных на развитие координационных способностей.

Анализ научной и специальной литературы [1, 2, 4], позволил нам определить те специфические координационные способности, которые в большей степени определяют структуру координационной подготовленности в борьбе, это:

- способность к реагированию;
- ориентационная способность;
- дифференцированная способность;

Способность к реагированию это способность быстро и точно начать движения соответственно определенному сигналу. Различают зрительно-моторную реакцию и слухомоторную реакцию. Критерием оценки служит время реакции на различные сигналы. Например, старт по свистку, отмашки флажка или сигнал, поданный голосом.

Ориентационная способность - это способность к определению и изменению положения тела в пространстве и во времени, особенно с учетом изменяющихся ситуации или движущегося объекта. Например, акробатические прыжки, и так далее.

Способность к дифференцированию - это способность к достижению высокой точности и экономичности отдельных частей и фаз движения, а также движения в целом. Например, ритмическая способность при выполнении броска.

Для решения задачи воспитания координационной подготовленности борцов на этапе начальной специализированной подготовки нами была разработана экспериментальная программа, в которую вошли упражнения направленные на развитие координационных способностей.

Разработанные нами средства были предложены участникам экспериментальной группы, которые в течение 6 месяцев выполняли их на каждом занятии в начале основной части.

Для развития дифференцировочной способности использовались следующие упражнения:

1. И.п. стоя лицом к гимнастической стенке, в руках резина. По команде спортсмену необходимо выполнять тягу с последующим увеличением темпа.
2. Прыжки на скакалке на одной и двух (8 прыжков – быстро, 8 – медленно)
3. Броски набивных мячей разного веса, из различных исходных положений, на указанное расстояние и в цель, как со зрительным контролем, так и без него.
4. Упражнения с набивным мешком, различного веса. Перебрасывание с одной руки в другую с заранее заданным темпом, скоростью и без зрительного контроля, данное упражнение выполнялось в заключительной части тренировки. Время выполнения 3-4 подхода по 25 секунд.

Способность к реагированию:

1. И.п. Сидя спиной друг другу. По команде «марш» (начали) спортсмены должны повернуться и бежать к указанному ориентиру.
2. И.п. лежа на спине.
3. По команде необходимо встать и коснуться боксерского мешка
4. И.п. стоя спиной вперед на линии старта. По команде «можно» спортсмену необходимо повернуться, после чего необходимо пробежать в назначенном направлении.
5. Бег из усложненных стартовых положений (лежа на спине, на животе стоя спиной к направлению движения, стоя на одном или двух коленях, из приседа, седа и тому подобное)

Способность к ориентированию в пространстве:

Способность спортсмена к ориентированию в пространстве определяется его умением оперативно оценить сложившуюся ситуацию в отношении пространственных условий и реагировать на неё действиями, обеспечивающими эффективное выполнение тренировочных и соревновательных упражнений.

Основным методическим подходом, специально направленным на развитие этой способности, является системное выполнение заданий, содержащих последовательно возрастающие требования к скорости и точности ориентирования в пространстве. Для развития этой способности был разработан следующий комплекс упражнений:

1. Игра «вышибалы» двумя мячами.
2. И.п. стоя спиной по направлению движения. По команде «можно» спортсмену необходимо спиной вперед выполнить ведение мяча двумя ногами по заданной ранее траектории.
3. И.п. основная стойка. Прыжки к цели. Учащийся называет количество прыжков к цели. Прыжки выполняются без зрительного контроля.

4. Прыжки с вращением на различное количество градусов.
5. Прыжки с вращением на указанное направление (без зрительного контроля).
6. Спортивные игры и специально организованные.

На основании выделенных специфических координационных способностей определяющих успешность обучения, была проведена работа, по формированию тестовых заданий позволяющих контролировать, и оценивать показатели развития данных способностей. Тестовые задания формировались из научно-методической литературы, спортивной и учебно-методической. Большая группа тестов была взята из учебного пособия В.И. Ляха «Тесты в физическом воспитании школьников» [3].

- Челночный бег (3 по 10 м) в исходном положении лицом вперед;
- Прыжок вверх (по Абалакову) без взмаха и с взмахом рук;
- Бег к пронумерованным медицинболам;
- Прыжок с вращением (методика Старосты);
- Передвижение в упоре сзади лицом и спиной вперед.

Результаты исследования. Для подтверждения эффективности предлагаемой программы координационной подготовки в борьбе нами было проведено предварительное тестирование уровня развития координационной подготовленности контрольной и экспериментальной группы.

Таблица 1 Показатели развития координационной подготовленности контрольной и экспериментальной групп до эксперимента

Тесты	Экспериментальная группа	Контрольная группа	Достоверность различий
	M±m	M±m	t
Челночный бег (3x10)	9.1±0.1	9.4±0.04	t=1,1 при P>0,05
Прыжок по Абалакову	12.6±0.5	12.1±0.3	t=1,3 при P>0,05
Бег к мед. болам	12.3±0.2	12.7±0.4	t=0,9 при P>0,05
Прыжок с вращением (методика Старосты)	456±18,2	470±19,0	t=1,2 при P>0,01
Передвижение в упоре сзади лицом и спиной вперед (12 м)	13,4±0,7	12,89±0,1	t=1,7 при P>0,05

По данным таблицы 1 результаты проведенного тестирования показали, что уровень развития координационных способностей у учащихся этих групп не имеет достоверно значимых различий (P>0,05) не в одном из перечисленных тестов. Все это позволяло нам считать выборку из исследуемых контрольной и экспериментальной групп однородной.

На заключительном этапе нашего исследования с целью определения эффективности предложенных средств развития координационных способностей было проведено итоговое тестирование борцов.

Таблица 2 Показатели развития координационной способности контрольной и экспериментальной групп на окончание эксперимента

Тесты	Экспериментальная группа	Контрольная группа	Достоверность различий
	M±m	M±m	t
Челночный бег (3x10)	8.9±0.1	8.4±0.04	t=2,6 P<0,05
Прыжок по Абалакову	12.8±0.5	13.4±0.3	t=2,2 P<0,05

Бег к мед.болам	12.2±0.2	11.6±0.4	t=2,3 P<0,05
Прыжок с вращением (методика Старосты)	463±18,2	512±19,0	t=2,1 P<0,05
Передвижение в упоре сзади лицом и спиной вперёд	13,1±0,7	12,6±0,1	t=2,1 P<0,05

По данным таблицы 2 видно, что разработанный нами комплекс координационных упражнений, включенный в тренировочный процесс экспериментальной группы, оказал положительное влияние на уровень развития координационных способностей. В показателях всех тестов существуют достоверно значимые различия ($P<0,05$). Особенно выраженная динамика наблюдается в следующих тестах:

- Челночный бег (3x10);
- Прыжок по Абалакову;
- Бег к мед. болам;

Выводы. В работе определены координационные способности, наиболее значимые для достижения высокого спортивного мастерства в борьбе. Для развития координационной подготовленности спортсменов борцов целесообразно использовать упражнения связанные с преодолением координационной трудности. Это должны быть задания отражающие специфику вида спорта, уровень квалификации спортсмена его исходный уровень развития координационных способностей. Результаты исследования могут быть использованы при подготовке спортсменов борцов на этапе начальной спортивной специализации в следующих аспектах:

- в практике планирования специальной физической подготовки;
- развития координационных способностей как одного из ведущих факторов, определяющих результативность соревновательной деятельности.

Литература

1. Ботяев В.Л. Отбор и прогнозирование в спорте: место координационных способностей в системе спортивного отбора: монография / В.Л. Ботяев. – Сургут: РИО СурГПУ, 2016. – 332 с.
2. Ботяев, В.Л. Индивидуальные особенности развития координационных способностей у спортсменов различной специализации, возраста и квалификации / В.Л. Ботяев // Теория и практика физической культуры. - 2012. - №7. - С. 71-76.
3. Лях В.И. Тесты в физическом воспитании школьников: Пособие для учителя. - М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. - 272 с.
4. Назаренко Л.Д. Средства и методы развития двигательных координаций / Л.Д. Назаренко. – М.: Теория и практика физической культуры, 2013. – 259 с.

УДК 323.265(574)

МЕТОДЫ ПРОФИЛАКТИКИ ЭТНИЧЕСКОГО ЭКСТРЕМИЗМА СРЕДИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Вешкин С.В.

(КВВАУЛ г. Краснодар, РФ)

Рассматриваются причины возникновения и развития этнического экстремизма среди студенческой молодежи. А так же комплекс методов его профилактики на основе

теоретический и практических исследований. Основной внутренней угрозой безопасности современного общества является этнический экстремизм. В связи с этим одной из центральных задач развития современного общества становится разработка действенных профилактических программ, ориентированных на предотвращение распространения идей и убеждений этнического экстремизма, особенно среди молодежи как самой уязвимой части населения страны [1].

Понятие «экстремизм» происходит от латинского слова «extremus», которое в переводе означает «предел», «край», «конец». Понятие «экстремизм» в полном объеме нам помогут раскрыть такие науки как: философия, социология, юриспруденция, экономика, психология и педагогика.

В философии под экстремизмом принято понимать социальное явление, имеющее деструктивный характер.

В социологии понятие «экстремизм» исследуется как социально-политическое и социально-экономическое явление, которое проявляется и открыто и латентно [2].

Более глубокое понимание сущности экстремизма мы находим в психолого-педагогических исследованиях. В самом общем виде экстремизм означает приверженность человека или группы к крайним взглядам и к крайним методам их реализации в действии. Традиционно под экстремизмом в психолого-педагогической науке понимают целостную систему, включающую в себя экстремистские, то есть крайние, предельные, установки, чувства, мысли, взгляды, настроения, поведение, действия, стратегии, основанные на их отличии от общепринятых [2].

Теоретический анализ выделяет четыре основных методологических подхода к изучению данной проблемы: социально-философский, политико-правовой, социально-психологический, педагогический. В настоящее время проблемы профилактики в вузе этнического экстремизма еще не стали предметом специального системного исследования. Исходя из этого профилактику этнического экстремизма среди студенческой молодежи в вузах следует рассматривать как объективно так и субъективно.

К субъективным факторам относятся:

- деформация этнической идентичности;
- высокий уровень внушаемости
- чрезмерная критичность восприятия социальных явлений, проявляющаяся в скрытой агрессии и враждебности;
- гедонистические ценности и приоритеты студентов.
- Среди объективных факторов следует отметить:
 - эпизодичность и разрозненность профилактических мероприятий;
 - ограниченность их информационно-криминологическим подходом;
 - низкая готовность преподавателей вуза к организации и осуществлению системной профилактической деятельности.
- Методы разрушения этнического экстремизма должны быть направлены на:
 - развитие толерантной, ответственной личности;
 - развитие патриотизма и гражданских ценностей среди студенческой молодежи;
 - разработка методов психологической работы, ориентированной на профилактику агрессии и экстремистской активности [3].

Методы и методики исследования.

Исследование планируется выполнять с помощью комплекса теоретических (анализ, обобщение, систематизация, синтез, абстрагирование, моделирование), эмпирических (наблюдение, анкетирование, беседа, экспертное оценивание,

тестирование, педагогический эксперимент) и статистических (сравнительный анализ, процентное и частотное распределение, корреляционный анализ) методов [1].

В процессе диагностики планируется выявить устойчивость студентов к экстремистским убеждениям и факторам влияющим на возникновение данной проблемы. В качестве диагностического инструментария и диагностических методик будут использованы работы: «Типы этнической идентичности» (Г.У. Солдатова, С.В. Рыжова), методика диагностики внушаемости личности, разработанная и апробированная Е. Мерзляковой на основе модификации теста С.В. Клаучека и В.В. Деларю, методика диагностики склонности к насильственному экстремизму (Д.Г. Давыдов, К.Д. Хломов), методика изучения ценностей личности (Ш. Шварца) [2].

Разработка и реализация профилактических программ должна отражать последовательность педагогических действий, осуществляемых для решения следующих педагогических задач:

- педагогическая диагностика и выделение групп студентов и преподавателей, характеризующихся устойчивостью и неустойчивостью к экстремистским убеждениям и действиям этнической направленности;

- педагогическое проектирование и планирование профилактической деятельности;

- реализация программ первичной и вторичной профилактики, объединяющих учебную и внеучебную деятельность студентов;

- мониторинг результатов профилактической деятельности [2].

В настоящее время можно выделить также следующие подходы к профилактике молодежного экстремизма, в частности, этнического экстремизма:

1. Информационный подход, основанный на информировании молодежи о формах и видах экстремистской деятельности, об экстремистских движениях и объединениях их противоправной деятельности, о способах вербовки молодых людей, их вовлечения в организации экстремистской религиозной и националистической направленностей, об информировании обучающихся о нормативно-правовой базе, регламентирующей профилактику и предотвращение преступлений экстремистской направленности. В связи с чем информационный подход должен сочетаться с другими подходами и направлениями педагогической профилактики.

2. Аффективно-эмоциональный подход основывается на том, что развитие склонности к экстремистскому поведению характерно для молодых людей, воспитывавшихся в условиях запрета на открытое выражение эмоций. Данный подход предполагает использование в профилактической деятельности методов, воздействующих на эмоциональную сферу, способствующих устранению недостатков и негативных последствий семейного воспитания: повышение самооценки, обучение рациональному использованию своих эмоций, развитию эмпатии и коммуникативных способностей,

3. Средовый подход предполагает создание такой воспитательной среды в вузах, которая будет являться основным средством профилактики этнического экстремизма.

4. Социально-культурологический подход основывается на особенностях молодого возраста: стремление к риску, разнообразию, поиск ощущений. Педагогическая профилактика состоит в том, чтобы организовать и разнообразить досуг молодежи, включить в него социокультурную деятельность, в которой находят воплощение внутренние социальная активность, - рассматривается в качестве основного средства профилактики экстремизма среди молодых людей.

5. Поведенческий подход разработан в соответствии с основными положениями поведенческой психологии. В его основе лежит теория научения и формирования основных жизненных навыков.

6. Криминологический подход, основанный на информировании обучающихся о нормативно-правовой базе, регламентирующей предотвращение экстремистских действий [5].

В последнее время при рассмотрении вопросов профилактики этнического экстремизма все больше внимания уделяется феномену толерантности. Большинство педагогических теорий и концепций построены на идее формирования толерантности как необходимого условия профилактики этнического экстремизма [4].

Предлагаемые в настоящее время модели профилактики молодежного экстремизма, в том числе и этнического экстремизма основываются на следующих положениях:

- учет социальной ситуации развития молодого человека, особенностей его семейного воспитания, его социализации, отношений с близким окружением, а также со школой и сверстниками;

- организация в целях профилактики экстремизма так называемой управляемой социализации молодежи, при условии управления процессом становления их личности со стороны специально обученных специалистов [6].

Таким образом, теоретический анализ проблемы профилактики этнического экстремизма среди студенческой молодежи в процессе их обучения в вузе предполагает прийти к следующим заключениям:

- во-первых, определена ведущая роль образовательной организации, в том числе и вуза, в организации эффективной профилактической деятельности;

- во-вторых, к настоящему времени разработаны профилактические программы, отражающие информационные, активизирующие, развивающие технологии переориентации молодежи и ее активности;

- определены основные новообразования юношеского возраста, которые могут стать источниками стремления развивающейся личности к экстремистской деятельности;

- обоснованы идеи организации профилактики этнического экстремизма через формирование у студентов этнической толерантности, этнического самосознания, а также гражданской идентичности и гражданской ответственности, правового сознания и правовой компетентности [6].

В результате эксперимента нам надо доказать эффективность разработанных модели и программ профилактики этнического экстремизма среди студенческой молодежи в процессе их обучения в вузе и сделать следующие выводы:

1. Сформировать у студентов устойчивость к экстремистским убеждениям и действиям этнической направленности, что обеспечивается развитыми межэтнической, правовой и гражданской компетентностями.
2. Создать Совет по профилактике из преподавателей и студентов, характеризующихся высокой устойчивостью к экстремистским убеждениям и действиям.
3. Организация курсов повышения квалификации преподавателей, нацеленных на формирование у них готовности к профилактической деятельности.
4. Реализация общей программы первичной профилактики, ориентированной на формирование межэтнической, правовой и гражданской компетентностей у студентов.

Литература

1. Аманбаева, Л.И. Гражданское воспитание учащейся молодежи в новых социальных условиях: дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Аманбаева Людмила Ивановна. – Якутск, 2002. – 351 с.
2. Астахова, Я.В. Подростковый экстремизм: социально- педагогический аспект / Я.В. Астахова, О.Н. Яиченко // Феномен экстремизма и ксенофобии в современной России: факторы генезиса, пути и способы противодействия: Материалы конференции. – Краснодар, 2010. – С. 17-19

3. Акунина, Ю.А. Социально-культурные условия профилактики экстремизма в молодежной среде: автореф. дисс...канд.пед.наук. – М., 2005.
4. Бондырева, С.К. Феномен толерантности в системе межэтнических отношений // Толерантное сознание и формирование толерантности отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. ст. / Отв.ред. С.К. Бондырева. – М.: Воронеж, 2003.
5. Пономарев, А.В. Социально-педагогическая функция вуза в воспитании современного специалиста: монография / А.В. Пономарев. - М.: ИКАР, 2009. – 430 с.
6. Солдатова, Г.У. Установочные образования в этноконтактной ситуации / Г.У. Солдатова // Духовная культура и этническое самосознание. – М., 1990. – С. 221–240

УДК 796.09

ВЛИЯНИЕ ВОЛЕВЫХ И ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ НА СОРЕВНОВАТЕЛЬНУЮ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ СПОРТСМЕНОВ

Бутенко Л.В.

*(Сибирский государственный университет физической культуры и спорта,
г.Омск, РФ)*

Ботяев С.В.

(СКУ им. М. Козыбаева)

В современном мире спорта кёкушинкай каратэ становится всё более популярным среди разных возрастных групп спортсменов. Спортивная деятельность кёкушинкай каратэ характеризуется проявление ярко выраженной высокой напряжённости, сопряжённой значительными физическими и психологическими трудностями, включающих различные болевые ощущения и требующих от спортсменов проявления сильных сторон их характера. Поэтому в данном виде спорта к психике спортсменов-каратистов и к их работоспособности предъявляются высокие требования [1].

В спорт очень часто приходят молодые люди с разным уровнем подготовленности. Очень часто бывает так, что физически крепкие спортсмены не выдерживают психологических и физических спортивных нагрузок и уходят из спорта. В тоже время физически слабые спортсмены остаются в спорте и в дальнейшем добиваются очень хороших результатов.

Возникает вопрос: почему при равной технико-тактической подготовке физически сильные спортсмены проигрывают менее физически подготовленным соперникам; почему физически крепкие спортсмены не выдерживают напряжённой спортивной деятельности кёкушинкай каратэ и уходят из спорта, а физически слабые спортсмены остаются в спорте и продолжают тренироваться дальше.

Можно предположить, что проблема заключается в наличии волевого компонента спортсменов, помогающего выдерживать физические и психологические нагрузки. В связи с этим, наша задача заключается в поиске новых направлений, средств и методов обеспечения эффективности воспитания волевых качеств для начинающих спортсменов-каратистов [2, 3].

Для решения этой задачи нами разработана методика воспитания волевых качеств для спортсменов 15-17-и летнего возраста, занимающихся кёкушинкай каратэ. Предлагаемая методика предусматривает выполнение заданий для развития таких волевых качеств, как: целеустремлённость, настойчивость и упорство, смелость и решительность, инициативность и самостоятельность, самообладание и выдержка. Методика разработана с учётом психолого-педагогических и индивидуальных

особенностей каждого спортсмена. Мы полагаем, что воспитание волевых качеств необходимо осуществлять:

- учитывая значимость воспитываемых волевых качеств, обусловленных быстротой и правильностью принимаемых решений;
- используя индивидуальный подход, с учётом исходного уровня воспитанности развиваемых качеств;
- используя постепенный переход от обще-развивающих упражнений к упражнениям специальной направленности;
- учитывая сенситивный период развития качеств.

Применяемые средства воспитания: это комплексы разных обще-развивающих, специальных физических и психотехнических упражнений.

По нашей методике воспитание волевых качеств должно предусматривать комплекс целесообразно подобранных упражнений и заданий, согласно индивидуально-возрастных и психолого-педагогических особенностей занимающегося, с выработкой у него веры в свои силы, с осознанием того, что ему по силам любое упражнение, и в поединке с любым противником он сможет успешно противопоставить ему свою технику и тактику. Кроме перечисленных приёмов существуют различные комплексы упражнений и игр, воспитывающих волевые качества спортсменов.

Предлагаемая методика рассчитана на шесть месяцев занятий при проведении трёх занятий в неделю. Каждое занятие включает проведение коллективных и индивидуальных бесед, позволяющих спортсменам осуществлять разумное и взвешенное оценивание своих сил и возможностей.

Передовая спортивная практика единоборств подтверждает, что успешный результат выступлений спортсменов очень часто заключается не в технико-тактической или физической подготовленности спортсменов, а в определенном уровне развития и большей степени выраженности и проявления их волевых качеств.

На основании данной методики был проведён педагогический эксперимент, в котором было задействовано 20 спортсменов, занимающихся кёкушинкай каратэ, старшего школьного возраста (15-17-и лет). Из них были сформированы две группы по 10 человек в каждой. Это:

- экспериментальная группа, в которой находились спортсмены, занимающиеся кёкушинкай каратэ по специально нами разработанной для них методике воспитания волевых качеств;
- контрольная группа, в которой находились спортсмены, занимающиеся кёкушинкай каратэ по стандартной классической системе боевого искусства.

За время педагогического эксперимента:

1. Была отслежена динамика развития физической и волевой подготовленности спортсменов в группах, которая на достоверном уровне показала, что к завершению эксперимента физическая подготовленность спортсменов обеих групп достигла 100% качества, в то время как волевая подготовленность в экспериментальной группе 100%, а в контрольной группе только 60%.

2. Рассмотрены показатели соревновательной результативности спортсменов, которые показали, что прирост качества результативности спортивных достижений за время всего эксперимента (учитывая все соревнования) превысил на 13,3% больше в пользу спортсменов экспериментальной группы. В общей сложности результативность спортивных достижений составила: в контрольной группе 14 медалей (3 «золото», 6 «серебро», 5 «бронзы»), а в экспериментальной группе 15 медалей (5 «золота», 6 «серебра», 4 «бронзы»).

3. Была проведена математико-статистическая обработка по достоверности различий двух применяемых методик по t-критерию Стьюдента на достоверность,

которая свидетельствует о результативной эффективности применения нашей разработанной методики.

4. Была выявлена взаимосвязь уровней воспитанности волевых качеств с показателями физической и соревновательной результативностью спортсменов.

Мы предположили, что психологический компонент волевых качеств каратистов, определяют не только качество тренированности спортсменов, но и качество их спортивных достижений. Для определения взаимосвязи развития волевых и физических качеств спортсменов с их результатами спортивных достижений нами за время всего эксперимента применялся корреляционный анализ рангового коэффициента корреляции Спирмэна, приведённый в таблице 1.

Таблица 1 – Взаимосвязь волевых качеств с физическими качествами спортсменов, а также их взаимосвязь с результатами спортивных достижений

КОРРЕЛЯЦИОННЫЙ АНАЛИЗ РАНГОВОГО КОЭФФИЦИЕНТА КОРРЕЛЯЦИИ СПИРМЭНА							
КАЧЕСТВА СПОРТСМЕНОВ		ФИЗИЧЕСКИЕ КАЧЕСТВА СПОРТСМЕНОВ			РЕЗУЛЬТАТЫ СПОРТСМЕНОВ		
		До	Срез	После	1-е соревнование	2-е соревнование	3-е соревнование
Волевые качества спортсменов	До	0,33985			0,78797		
	Срез		0,792481			0,906767	
	После			0,8			0,914286
Физические качества спортсменов	До				0,503759		
	Срез					0,732331	
	После						0,796992
Примечание:							
Критическое значение		0,05	0,01				
P		0,377	0,534				
- критическое значение при уровне значимости 0,05, коэффициент корреляции (P) равен 0,377; - критическое значение при уровне значимости 0,01, коэффициент корреляции (P) равен 0,534.							

Результаты корреляционного анализа на протяжении всего эксперимента доказывают существование сильной прямой взаимосвязи волевой и физической подготовленности спортсменов с их спортивными достижениями.

Анализируя и обобщая полученные доказательства экспериментального исследования, мы можем уверенно утверждать о существующей прямой взаимосвязи волевых и физических качеств спортсмена не только между собой в тренировочной деятельности каратэ, но и, непосредственно, о прямой взаимосвязи волевых и физических качеств с результативностью спортсменов в их соревновательной деятельности [4].

В настоящем экспериментальном исследовании мы получили прямые доказательства о том, что сформированность волевой подготовленности спортсменов (в сравнении с физической подготовленностью спортсменов) имеет большее влияние на результативность спортивных достижений у спортсменов в их как тренировочном, так и соревновательном процессах. На основании таких данных, становится понятно почему очень часто случается так, что: физически крепкие и достаточно технически и тактически подготовленные спортсмены (не понятно по каким причинам) вдруг во время соревнований проигрывают более слабым спортсменам; или же, в процессе тренировочной деятельности: физически крепкие спортсмены не выдерживают спортивных нагрузок и уходят из спорта каратэ, а слабые, наоборот, остаются и, как правило, в дальнейшем достигают очень высоких результатов.

Таким образом, полученные нами результаты ещё раз подтверждают необходимость и важность волевой подготовки для спортсменов кёкушинкай каратэ, и

ещё раз доказывают о том, что наша методика по воспитанию волевых качеств своевременна и эффективна.

Литература

1. Бабушкин, Г.Д. Психологическое обеспечение подготовки спортсменов в системе многолетней спортивной тренировки: учеб. пособие / Г.Д. Бабушкин. Б.П. Яковлев; Сибирский гос. ун-т физ. культуры и спорта; Сургутский гос. ун-т. - Новосибирск: Сибпринт, 2018. - 266 с.
2. Волков, И.П. Регуляция психических состояний спортсменов в период подготовки к соревнованиям: методические рекомендации / И.П. Волков. - Л.: ГДОИФК, 2019. - 23 с.
3. Воронин, А.Б. Стимуляция волевых усилий личности на занятиях спортом: учеб.-метод. пособие / А.Б. Воронин. - Рязань: Ряз. гос. пед. ин-т, 2017. - 128 с.
4. Гайдук, С.А. Взаимосвязь физических и волевых качеств / С.А. Гайдук // Теория и практика физической культуры. - 2017. - № 5. - С. 24-37.
5. Кретти, Б.Д. Психология в современном спорте / Б.Д. Кретти; пер. с англ. Ю.Л. Ханина. - М.: Физкультура и спорт, 2017. - 224 с.

УДК 796.011.1

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ В ДИСТАНЦИОННОМ ФОРМАТЕ

Вишнякова Н.П., Коваленко А.Г.

(КазАДИ им. Л.Б. Гончарова, Алматинский автомобильно-дорожный колледж)

В соответствии с законом об образовании РК, каждый студент имеет возможность получения полноценного качественного образования независимо от формы обучения. В условиях, когда образовательный процесс не возможно организовать в обычном формате, он может быть организован в дистанционном формате. Для организации учебного процесса возможно применение различных моделей дистанционного обучения: синхронное или асинхронное обучение, смешанная форма обучения. Выбор модели обучения может быть индивидуальным для каждого Вуза и зависит от технических возможностей образовательной организации и санитарно-эпидемиологической ситуации в регионе. В сложившейся ситуации перед преподавателями кафедр физического воспитания Вузов РК встал вопрос об организации учебного процесса в дистанционном формате и обеспечении его качества.

Среди педагогических технологий наибольший интерес для дистанционного формата обучения представляют такие технологии, которые будут ориентированы на работу с различными источниками информации и активный познавательный процесс обучающихся. В процессе обучения предусматривается широкое использование исследовательских, проблемных методов, которые способствуют применению полученных знаний в совместной или индивидуальной деятельности, развитие не только самостоятельного критического мышления, но и культуры общения, умения выполнять различные социальные роли в совместной деятельности. Также такие технологии наиболее эффективно решают проблемы личностно-ориентированного обучения.

Методы и технологии обучения, применяемые в процессе реализации учебной программы по физическому воспитанию:

- 1) технологии проблемно-модульного обучения;
- 2) технологии учебно-исследовательской деятельности;
- 3) коммуникативные технологии (дискуссия, конференция, учебные и другие активные формы и методы);

- 4) метод кейсов (анализ ситуации);
- 5) игровые технологии, в рамках которых студенты участвуют в имитационных и других играх.

Технологии проблемного обучения. Создание проблемных ситуаций и активная самостоятельная деятельность студентов по их разрешению. В процессе проблемного обучения внимание обучающихся фокусируется на важных проблемах, они стимулируют познавательную активность, способствуют развитию умений и навыков по решению проблем. Например, разбор игровых ситуаций в спортивных играх.

Работа в малых группах. Преподаватель разбивает обучающихся на малые группы и дает им задание, в котором задается общая тема для изучения (проблемная ситуация, отдельный вопрос темы и пр.). Используя синхронную или асинхронную коммуникацию, студентам необходимо проанализировать (структурировать) полученное задание. Далее они планируют свою работу и определяют, кто за что отвечает (кто какую часть задания готовит). Например, подбор комплексов упражнений для укрепления отдельных мышечных групп.

Кейс-технологии имеют назначение формировать умение в определенной ситуации. Кейсами могут стать: ситуации с подбором комплекса физических упражнений, тактические действия в игровых видах спорта (волейбол, баскетбол, футбол, бадминтон), ситуации с подбором спортивного инвентаря, ситуации с дифференцированием физической нагрузки, ситуации с исследованием функциональной готовности обучаемого и др.

Метод проектов является интерактивным подходом в современном образовательном процессе, всегда ориентирован на самостоятельную деятельность студентов - индивидуальную, групповую, которая выполняется в течение определенного отрезка времени. В основе метода проектов лежит развитие познавательных, творческих интересов студентов, умений самостоятельно конструировать свои знания, умений ориентироваться в информационном пространстве, развитие критического мышления. Этот метод органично сочетается с проблемным и исследовательским методом обучения. Пример: составление индивидуальной программы здоровья.

Несмотря на дистанционный формат проведения занятий, при разработке учебных программ, необходимо помнить, что, преподавателю нужно организовать не только учебный процесс в теоретическом формате, но и обеспечить еженедельную двигательную активность студента, руководствуясь следующими принципами:

- соблюдение индивидуальных физических и функциональных особенностей студентов;
- постепенное увеличение физической нагрузки в течение дистанционного периода обучения;
- систематичность в занятиях физическими упражнениями;
- разнообразие форм мотивации к занятиям физическими упражнениями и контроля над разными аспектами их выполнения.

В связи с этим содержание практических занятий в основном учебном отделении можно разделить на два направления: общая физическая подготовка и специальная физическая подготовка (по видам спорта).

Таблица 1. Программный материал для студентов основного учебного отделения

№	Направление двигательной активности	Темы учебных практических занятий	Источники информации
1	Общая физическая подготовка	Комплексы общеразвивающих	Текстовый документ, презентация, видеофайл,

		упражнений	видео-урок.
		Комплексы упражнений для развития отдельных мышечных групп	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Комплексы упражнений для укрепления костно-мышечной системы	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Комплексы упражнений для развития силовых способностей и общей выносливости	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Функциональная подготовка	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
2	Специальная физическая подготовка (по видам спорта)	Специально-подготовительные упражнения (по видам спорта)	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Техника выполнения двигательных действий (по видам спорта)	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Технико-тактические взаимодействия (по видам спорта)	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Правила проведения соревнований (по видам спорта)	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.
		Комплексы упражнений производственной гимнастики	Текстовый документ, презентация, видеофайл, видео-урок.

***Виды спорта Вузы определяют самостоятельно.

Преподаватель физической культуры (тренер) несет полную ответственность за адекватный характер предлагаемых студентам упражнений (сложность, интенсивность, объем, функциональную нагрузку) и обеспечение необходимой техники безопасности при проведении занятий и способам самоконтроля. Организация пространства для занятий физической культурой и инвентарь должны соответствовать правилам техники безопасности. Применение в учебном процессе разнообразных педагогических технологий и педагогическое мастерство педагога позволят повысить интерес студентов к занятиям физическим воспитанием в не привычном, дистанционном формате

Литература

1. Материалы онлайн-курса «Учусь учить дистанционно»// <https://stepik.org/course/>
2. Типовая учебная программа общеобразовательной дисциплины «Физическая культура» для организаций высшего и (или) послевузовского образования. Приказ № 603 от 31 октября 2018 г.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ В РАМКАХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Долобаева А.Е., Какенова З.С.

(СКУ им. М. Козыбаева)

КГУ «Средняя школа-комплекс национального возрождения №17»

На сегодняшний день важной задачей обучения является не только передача знаний от учителя (преподавателя) к обучающимся, но и создание образовательной среды, в которой будет формироваться положительное восприятие этих знаний. При этом обучение должно учитывать индивидуальные качества и интересы обучающихся. Важную роль в этом играет собственная деятельность обучающихся как на уроке, так и вне его. Через призму личных качеств и жизненного восприятия каждый создает условия, в которых он решает свои профессиональные и жизненные задачи.

Также важно поддерживать познавательную мотивацию обучающихся, которая побуждает их выполнять определенные действия к достижению своих целей. Часть школьных проблем часто связана с тем, что обучающиеся не умеют сознательно влиять на ход обучения, самостоятельно корректировать учебную деятельность и управлять обучением, в результате чего не достигают необходимого уровня развития для последующего качественного продолжения образования на разных его уровнях. Этим объясняются низкие образовательные результаты значительной части обучающихся.

В настоящее время новые информационные технологии широко используются в системе образования Республики Казахстан. Расширяется использование информационных технологий и новых методов обучения через компьютерную сеть. Вступая в образовательную среду, компьютерные технологии приводят к использованию инструментов и методов для улучшения процесса обучения. Возможности дистанционного обучения также поддерживаются Правительством Республики Казахстан. Использование этой технологии способствует информатизации и сельской местности. Одним из новых методов, используемых в процессе обучения, является метод дистанционного обучения.

Дистанционное обучение - это форма обучения с использованием информационных инструментов и научно-обоснованных методов. Дистанционное обучение включает два компонента: управление обучением и самостоятельное обучение [1].

Основными отличиями и преимуществами дистанционного обучения от традиционных форм обучения являются:

- возможность заниматься в удобное для себя время, в удобном для себя месте и темпе. Нерегулируемый период времени на освоение дисциплины;
- обучение параллельно с профессиональной деятельностью, то есть без отрыва от производства;
- концентрированное воображение учебной информации и множественный доступ к ней повышает эффективность усвоения материала;
- использование в учебном процессе последних достижений информационных и телекоммуникационных технологий учит работать с ними;

- равные возможности получения образования вне зависимости от места жительства, состояния здоровья, элитарности и материального обеспечения обучающихся;
- экспорт и импорт мировых достижений на рынке образовательных услуг;
- дистанционное обучение расширяет и обновляет роль учителя (учителя), который должен координировать познавательный процесс, постоянно совершенствовать преподаваемые им курсы, повышать креативность и квалификацию в соответствии с инновациями и нововведениями;
- дистанционное обучение положительно влияет и на обучающихся, увеличивая их творческий и интеллектуальный потенциал за счет самоорганизации, стремления к знаниям, способности взаимодействовать с компьютерными технологиями и самостоятельно принимать ответственные решения [2].

Посредством дистанционного обучения у обучающихся формируются навыки самостоятельной деятельности - это одна из актуальных задач современного образования, а привитие школьникам навыков самостоятельной работы над учебным материалом является одним из обязательных условий успешного обучения.

Говоря о формировании самостоятельности у школьников, необходимо иметь в виду две тесно связанные задачи:

- 1) Развивать у учащихся самостоятельность в познавательной деятельности, учить самостоятельно осваивать знания, формировать собственное мировоззрение;
- 2) Научите их самостоятельно применять имеющиеся знания в обучении и практике[3, с.65].

Придерживаясь требований обновленного содержания образования, при дистанционном обучении необходимо составить план самостоятельной работы обучающихся, способствующий успешному развитию самостоятельности и умения применять знания на практике. Для этого обучающимся необходимо проявить самодисциплину и высокий уровень самосознания, поскольку они несут личную ответственность за результаты своей деятельности. Как описано ранее, для достижения хороших результатов необходима мотивация. Обучающиеся должны быть готовы к самостоятельной работе; испытывать чувство удовлетворения, как от самого процесса, так и от достигнутых результатов. Важную роль в организации этого вида деятельности играет учитель (педагог), который не только готовит материалы, но и осуществляет процесс контроля. В связи с тем, что самостоятельная работа осуществляется преимущественно в электронной среде, учителя (преподаватели) должны иметь специальную подготовку, а обучающимся должны обладать определенными навыками самостоятельной работы во всех видах речевой деятельности: разговорной; слушание; чтение; писать и уметь пользоваться электронными учебниками и овладевать навыками самостоятельной работы на электронных образовательных платформах.

Сегодня информационные технологии можно рассматривать, как новый способ передачи знаний, соответствующий качественно новому содержанию обучения и развития обучающихся. Этот метод позволяет обучающимся с интересом учиться, находить источники информации; воспитывает самостоятельность и ответственность в получении новых знаний, развивает дисциплину интеллектуальной деятельности. В образовательной среде Республики Казахстан в настоящее время активно используются платформа Onlinemekter и приложение ZOOM. Основная задача платформы Onlinemekter - предоставить обучающимся теоретические и практические материалы в среде дистанционного обучения. Разработанные уроки содержат видеоролики и конспекты для лучшего усвоения материала. После выученного урока обучающиеся имеют возможность закрепить пройденный материал и получить соответствующий

балл. Более того, каждая задача после проверки содержит объяснение. Помимо всего вышперечисленного, на платформе доступна видеоконференция.

Приложение Zoom в основном используется в работе вузов, так как Zoom позволяет преподавателю проводить лекцию с включенной камерой, аудиосвязью, демонстрацией своего экрана (или отдельного окна, части экрана и т. д.) И использовать встроенная интерактивная доска. Кроме того, преподаватель может контролировать включение и отключение микрофонов слушателей - это удобно, если во время лекции требуется тишина.

Использование компьютерных технологий в учебном процессе - это также работа с готовыми электронными публикациями. Часто это электронные учебники, электронные энциклопедии, путеводители и справочники, проблемные книги, мультимедийные библиотеки, тренажеры и многое другое.

Опыт работы показывает, что у обучающихся, активно работающих с компьютером, развивается более высокий уровень навыков самообразования, умение ориентироваться в бурном потоке информации, выделять главное, обобщать и делать выводы.

Обобщая вышеизложенное, можно сделать следующие выводы. Как показывает практика, информационные технологии, обеспечивающие образовательную среду, играют важную роль в самостоятельной деятельности и повышении ее эффективности. Благодаря развитию электронных технологий меняется как содержание самостоятельной работы, так и формы ее выполнения. Использование электронных образовательных платформ в самостоятельной деятельности позволяет применять личностно-ориентированный подход и широко использовать индивидуальные траектории обучения. Важную роль в организации самостоятельной работы играет учитель (преподаватель), в функции которого входит определение содержания самостоятельной работы, установление сроков ее выполнения и контроль результатов выполнения, поддержание обратной связи с обучающимися и их мотивация к выполнению всех задачи своевременно.

Литература

1. Буряк, В.К. Самостоятельная работа учащихся / В.К. Буряк. - М.: Аспект пресс, 2013. – 272 с.
2. Кузьяк, Н.Б. Современное дистанционное обучение. Преимущества и недостатки / Н.Б. Кузьяк, Е.Ю. Гаген. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 11 (145). – С. 466-469. – URL: <https://moluch.ru/archive/145/40765/> (дата обращения: 17.11.2020). 2
3. Роль и значение дистанционного обучения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ust.kz/word/rol_i_znachenie_distancionnogo_obycheniya-192606.html – Загл. с экрана.

УДК 796.11.3

СПОРТИВНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЕКТ КАК МЕТОД ПРЕЕМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ КЛЮЧЕВЫХ ФИЗКУЛЬТУРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У УЧАЩИХСЯ ШКОЛ И СТУДЕНТОВ ВУЗА

Егорова Н.В.

(Курганский государственный университет, г. Курган, РФ)

Современные подходы к образованию способствуют формированию компетентности обучающихся уже на уровне общего среднего образования, в том

числе и путем развития ключевых компетенций в области физической культуры и спорта. Формируя физкультурную образованность в школе, обучающиеся развивают отдельные двигательные навыки и способности на уроках физической культуры и во вне учебной деятельности, далее переходя на новую ступень образования в высшие учебные заведения. Процесс профессиональной подготовки специалиста, становление его как личности предполагает формирование системы профессиональных знаний, комплекса умений и навыков, то есть развитие ключевых компетенций необходимых для усвоения профессии. Ключевые компетенции – качества, способности, знания, умения и навыки, необходимые учащимся, для реализации личностного потенциала в профессиональной деятельности и общественной жизни в современном обществе.

Накоплены теоретические знания по вопросам преемственности в образовании и развитии ключевых компетенций образованности учащихся, но проблема преемственности между общим средним и высшим образованием остается острой и требует нового осмысления, особенно в вопросе развития ключевых компетенций физкультурной образованности учащихся и студентов.

В трудах российских педагогов (В.В. Давыдова, В.Д. Шадрикова, И.А. Зимней, А.В. Хуторского) были выделены ключевые компетенции, которые формируются на уроках физической культуры. К ним относятся: общекультурная, коммуникативная, учебно-познавательная, социальная, личностная, информационная, самообразовательная, оздоровительно-адаптивная, двигательно-кондиционная, двигательно-прикладная, спортивно-рекреативная. [1, 2]

После усвоения образовательной программы по дисциплине «Физическая культура» у старшеклассников формируется физкультурная образованность, характерная для подросткового возраста, под которой понимаем сформировавшиеся компетенции физической культуры, подкрепленные знаниями, умениями и навыками, которые проявляются в качествах личности, в результате их начального становления в будущей профессиональной деятельности. В подростковом и юношеском возрасте остро стоит вопрос профориентации личности. В обществе назрела реальная потребность в качественно новом уровне специалистов, в связи с расширением информационного поля, потребностью в развитии интеллектуальных способностей, совершенствовании способов переработки информации, внедрение психолого-педагогических аспектов организации профессиональной деятельности. Проблема преемственности в обучении приобретает сегодня все большую значимость в связи с переходом к системе непрерывного образования. С педагогической точки зрения преемственность между общим и высшим образованием заключается, прежде всего, в том, что выпускник школы как объект и субъект учебно-воспитательного процесса переходит из одних условий и форм обучения в другие. В анализе динамики осуществления преемственности основная роль принадлежит целостным представлениям о личности обучаемого. Современные подходы к образованию способствуют формированию ключевых компетенций физкультурной образованности обучающихся, в том числе и путем разрешения в ходе обучения различных учебных задач, вопросов, ситуаций и т.д.

Процесс развития компетенций происходит путем применения всего многообразия средств физического воспитания, реализуется в интересах личности обучающегося на основе научно обоснованных принципов и с помощью специфических и общепедагогических методов. Для этого используются разнообразные средства: комплексы индивидуальной общей и профессионально-прикладной физической подготовки, упражнения лечебной физической культуры; уроки оказания первой помощи при различных травмах, ведение здорового образа жизни, профилактика вредных привычек средствами физической культуры; тестирование по

определение индивидуальных особенностей физического развития и подготовленности; приемы аутогенной тренировки и релаксации для снятия утомления и повышения работоспособности; тестовые задания, определяющие индивидуальный уровень физической подготовленности. Развитие ключевых компетенций физкультурной профессиональной образованности можно осуществить в процессе реализации комплексной программы, включающей основные направления работы, как в стенах общеобразовательного учреждения (традиционные и инновационные уроки; внеклассная работа учителя с учащимися-конкурсы мастерства, номинации «Ученик года»; дни самоуправления; организация квестов и тематических мероприятий, приуроченных к всероссийским и международным праздникам), так и в рамках дополнительного образования (секции; всероссийские фестивали спорта, тренировочные сборы, всероссийские форумы, образовательные мероприятия, встречи, конкурсы «Дома молодёжи» и Детских юношеских центров, волонтерская деятельность в рамках этих центров и помощь в организации и участии в мероприятиях учебных заведений высшего образования-мастер-классы, открытые лекции, экскурсии и т.д.). Также в программах описывается обучение педагогов, с целью повышения их квалификации и расширения их кругозора в рамках развития новых технологий: мастер-классы, научные конференции, открытие диалоги, курсы повышения квалификации и т.д. Отметим важность информационных и компьютерных технологий и их доступность. Множество мероприятий переходят в онлайн формат.

В настоящее время огромную роль играют органы государственной власти, которые поддерживают педагогов и активных деятелей с помощью финансовой поддержки на конкурсной основе. Педагоги, деятели-активисты формируют, описывают и обосновывают свои идеи, создавая документ для участия в конкурсе – проект. В общеобразовательных учреждениях проектная деятельность занимает одно из важных мест в процессе формирования у учащихся компетенций, необходимых для той или иной деятельности. Примеры государственных площадок финансирования проектной деятельности: АИС Росмолодежь, Президентские гранты и др.

Существуют множество проектов по различным направлениям: студенческие инициативы, добровольчество, развитие социальных лифтов, патриотическое воспитание, укрепление семейных ценностей, молодежные медиа и др. Одним из направлений является «Спорт, ЗОЖ и туризм». В данном направлении и учувствуют проекты направленные на формирования у участников ключевых физкультурных компетенций. Проект, в свою очередь является методом развития ключевых физкультурных компетенций. Данные проекты направлены на всю учащуюся молодежь и решают проблему преемственности обучающихся школ и студентов вуза.

Опыт реализации спортивно-образовательного проекта «Баскетбольная платформа» Курганского государственного университета. Спортивно-образовательный проект «Баскетбольная платформа» действующий проект, поддержанный АИС Росмолодежь в сумме проекта на 500 тыс. рублей. Работа по составлению проекта шла около 2-х лет. Составлялись и обосновывались цели задачи, корректировалась актуальность, а так же количественные и качественные показатели. Проект предусматривает на базе студенческого баскетбольного клуба Курганского государственного университета организовать и провести два уникальных мероприятия для повышения устойчивого интереса целевой группы к занятиям баскетболом в средних, средне-специальных, высших и специализированных учебных заведениях и повышения опыта и конкурентоспособности среди тренеров и учителей физической культуры в городе Кургане и Курганской области. А в частности Фестиваль баскетбола "Оранжевый актив" и мастер-класс с приглашением профессионального тренера из Москвы Никиты Савостова.

Мастер-класс приглашенного профессионального тренера реализован с 7-8 ноября 2020. В программу мастер-класса входили 2 лекции-семинара и 2 практики-тренировки. Затронуты такие темы-направления как: основы баскетбольной биомеханики, варианты восстановления. А так же выстраивание индивидуального нападения и защиты. У приглашенного тренера Никиты Савостова профессиональный игровой опыт в разных баскетбольных европейских клубах и Гонконге. Работал вместе с известными американскими специалистами, был главным наставником показательной сборной России в составе профессиональных игроков и игроков NBA. Сейчас Никита Савостов тренер по индивидуальной подготовке навыков, развития баскетбольного атлетизма на уровне функциональности, биомеханики и специальной физической подготовки. Разрабатывает авторские проекты, делится опытом, проводит мастер-классы.

В мастер-классе приняли участие тренеры по баскетболу высших учебных заведений, тренеры дополнительного образования ДЮСШ города Кургана и области, тренеры средних специальных учебных заведений, тренеры-учителя физической культуры общеобразовательных учреждений города, спортсмены-баскетболисты вышеперечисленных учебных заведений. Из-за сложной эпидемиологической обстановки количество мест на мастер-класс было ограничено - 60 человек. Все мастер-классы были в прямой трансляции, общая численность просмотров мастер-класса составляет более 16 тысяч просмотров.

Второе мероприятие в рамках Фестиваль баскетбола "Оранжевый актив". Впервые юбилейный V фестиваль баскетбола «Оранжевый актив -2020» пройдет с приглашением команд из других регионов России. Фестиваль состоит из 2-х частей спортивной и спортивно-развлекательной. В спортивную часть входит баскетбол 3х3 среди мужских и женских команд. В спортивно-развлекательную входят 8 конкурсов, а именно: фотоконкурс, конкурс бросков сверху, конкурс дальних бросков, штрафных бросков, «Американка», конкурс мастерства, Баскет-ГТО, баскетбольная викторина и многое другое. Из-за сложной эпидемиологической обстановки фестиваль планируется на 2021 год. Создание на базе спортивного студенческого клуба БК КГУ спортивно-образовательного проекта «Баскетбольная платформа» способствует реализации стратегии развития студенческого спорта в Российской Федерации на период до 2025 года: модернизация системы физического воспитания и развитие спорта в профессиональных образовательных организациях и образовательных организациях высшего образования; совершенствованию системы физкультурных и спортивных мероприятий для всех категорий обучающихся и студентов; повышение эффективности системы физического воспитания студентов и организации спортивно-массовой работы в профессиональных образовательных организациях и образовательных организациях высшего образования.

Каждый из средств проекта направлен на формирование у участников различных ключевых физкультурных компетенций. Помимо реализации стратегии развития системы физического воспитания до 2025 года, ставили перед проектом следующие задачи: организовать фестиваль по баскетболу «Оранжевый актив» для участия в спортивных соревнованиях, спортивно-развлекательных, среди образовательных организаций, дать возможность спортсменам, организаторам продемонстрировать свои специальные баскетбольные знания, умения и навыки; провести 8 баскетбольных активностей и конкурсов в течение фестиваля баскетбола «Оранжевый актив», направленных на всестороннее развитие спортсмена: конкурс штрафных бросков, дальних бросков, «Американка», «Skills Challeng»- конкурс баскетбольных навыков, баскетбольная викторина, «БаскетГТО» баскетбольное тестирование, конкурс бросков сверху, фотоконкурс; провести мастер-классы (два

лекционных и 2 практических занятия) в течение двух дней тренерами высокой квалификации (г. Москва) с целью обмена опытом с тренерами, учителями физической культуры, спортсменами и любителями игры в баскетбол, и повышения их квалификации; обеспечить сотрудничество с другими баскетбольными клубами, секциями, с целью создания совместных проектов, акций и спортивных мероприятий; привлечь молодежь к занятию баскетболом в школах, вузах и сузах, в результате чего повысится конкурентоспособность игроков на разном уровне подготовки (спортшкола, сузы, вузы, любители) с помощью мастер-классов.

В задачах проекта уже отражены основные средства развития ключевых физкультурных компетенций. Проанализировав данные задачи и средства, мы сделали вывод, что каждая из задач в полной мере реализует развитие ключевых компетенции. Например: организация фестиваля баскетбола «Оранжевый актив» реализует общекультурную компетенцию как формирование понимания о пользе систематических занятий физкультурой для улучшения здоровья; коммуникативную как умение взаимодействовать с взрослыми и сверстниками в совместной деятельности; учебно-познавательную как формирование комплекса знаний, необходимых для занятий физической культурой и спортом, о правилах дозирования физической нагрузки при групповых и самостоятельных занятиях; социальную как умение использовать средства физической культуры для подготовки к профессиональной деятельности, к организации труда и отдыха развитие личностных качеств и саморегулирование; личностную как умение контролировать собственное физическое состояние организма, знание своих сильных, слабых сторон и индивидуальных способностей, владеть приемами личностного самовыражения и саморазвития и рефлексии; информационную как владение приемами использования современных информационных источников связи (телефон, телевизор, компьютер) и технологий (аудио- и видеозапись, электронная почта, СМИ, социальные сети, Интернет), формирующих умение искать, анализировать и отбирать актуальную информацию, организовывать, преобразовывать, сохранять и передавать ее; самообразовательную как владение приемами самообучения, способностью организовывать и нести ответственность за уровень личной самообразовательной деятельности, умение проводить постоянный самоанализ, контроль своей деятельности. Организация мастер-класса по баскетболу приглашенного профессионального тренера помимо решения вышеперечисленных компетенций также формирует оздоровительно-адаптивную как владение знаниями, умениями и способами сохранения и укрепления здоровья, повышение работоспособности, отказ от вредных привычек; оздоровительно-коррекционную как владение средствами и методами оздоровительной физической культуры, использование различных систем физических упражнений для коррекции функциональных возможностей организма; двигательно-кондиционную как владение средствами формирования и развития основных двигательных действий и физических качеств, способность развивать психические качества в процессе физического воспитания; двигательно-прикладную как владение основами профессиональной физической подготовки в избранном виде спорта; спортивно-рекреативную как владение основами общей физической и специальной подготовки в системе физического воспитания и спортивной тренировки; способен самостоятельно выбирать виды спорта или систему физических упражнений для укрепления здоровья, поддержания работоспособности и активного отдыха.

Таким образом, спортивно - образовательный проект как метод преемственного развития ключевых компетенций является эффективным не только для школьников и студентов вуза, но и для преподавателей и педагогов которые организуют образовательный процесс, чтобы развитие ключевых компетенций у школьников и студентов проходило наиболее эффективно.

Литература

1. Арешенко С.А. Формирование ключевых компетенций обучающихся на уроках физической культуры. консультация по физкультуре на тему [Электронный ресурс] - URL:<https://nsportal.ru/shkola/fizkultura-i-sport/library>..(Дата обращения 27.08.2020)
2. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. - Журнал «Народное образование» №2, 2003. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>; (дата обращения: 20.08.2020).

УДК 372.8

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН МЕНҒЕРУ

Ерепбаев Н.К.¹, Исеков Б.М.², Длимбетова Б.С.¹

(¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,

²М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

«Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздардың қолында»

Н.Ә. Назарбаев

Ұлтты ұлт етіп, оны әлемдік деңгейге көтеретін-дарынды да талантты ұрпақ. Ғылыми ізденіске әр мұғалім оқушыны өзі таңдап, ортаға тартуға ықпал етеді. Әрбір ұстаз алдындағы міндет-өзі оқытатын пәнінен көкірегінде сәуле бар, талантты шәкіртті тани біліп, оқушы дарынын ашып, оған бағыт-бағдар беріп, дамыта білу. Оларды баулып, қамқорлыққа алып тәрбиелеу-ортақ шара. Ол үшін әр мұғалім өзі ізденіп, ерінбей еңбектеніп, баланың ерекше қабілеттерін байқап сол пәнге деген қызығушылығын туғызып, танымдық іс-әрекетті қалыптастыру үшін интербелсенді оқыту үрдісін пайдалану керек. Білім беру реформасы — Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі — оқытуды ақпараттандыру, яғни арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану. Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді. Ақпараттандыру жағдайында оқушылар менгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Білім беру саласында интерактивті техника және технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдері іздестірілуде. Осыған орай арнайы пәндерді оқытуда жаңа технологияларды пайдалану арқылы болашақта біліммен жан – жақты қаруланған мамандарды даярлау арнайы пәндер оқытушысының басты бағыты болып отыр. **Жаңа технологияны бірнеше кезендерге бөліуге болады.**

- I кезең: оқып-үйрену;
- II кезең: меңгеру;
- III кезең: өмірге ендіру;
- IV кезең: дамыту.

Интерактивтік оқыту технологиясы (ИОТ) деп, нәтижесінде оқу әрекеті барысында олардың өзара мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқа да жақтарынан жетістіктерге жетуді сезіну ситуациясын тудыра алатын, студенттерге педагогикалық әсерлі танымдық қарым-қатынас құруға кепілдік беретін, оқытушы мен білім алушыларының іс әрекетін оқу ойындары түрінде ұйымдастыру тәсілдерін айтамыз.

Интерактивті оқыту технологиясында қолданатын оқыту процесінің құрылымында мына кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

1.Бағыттау. Ойынға қатысушылар мен эксперттерді дайындау кезеңі. Оқытушы жұмыс тәртібін ұсынады, білім алушылармен бірге сабақтың басты мақсаты мен тапсырмаларын жасап, оқу проблемасын құрастырады.

2.Ойын-сабақты өткізуге дайындық. Бұл – ситуация, нұсқаулар, қойылымдар мен басқа да материалдарды оқыту кезеңі. Оқытушы сценарий жасап, ойын тапсырмаларына, ережелеріне, рөлдерге, ойын бөлімдеріне, ұпай санау тәртібіне тоқталады. Студенттер қосымша ақпарат жинап, оқытушымен ақылдасады, ойын барысы мен мазмұны туралы өзара талқылайды.

3.Ойынды өткізу. Бұл кезеңде ойын процессінің өзі жүзеге асады. Ойын басталғаннан кейін ешкімнің оған араласуға және бағытын өзгертуге хақысы жоқ. Тек жүргізуші ғана қатысушының әрекетін бағыттап отырады, егер ол бастапқы мақсаттан ауытқып бара жатса. Оқытушы ойынды бастағаннан кейін, аса қажет болмаса оған қатынаспауы керек. Бұл жерде оқытушының міндеті – ойын әрекеттерін, нәтижелерін, ұпай санауды бақылау және түсініспеушілік болған жағдайда түсіндіру, білім алушылардың сұрағына жауап беріп немесе өтініші бойынша оның жұмысына көмектесу.

4.Ойынды талқылау. Оның нәтижесін талдау, талқылау және бағалау кезеңі. Оқытушы талқылау жүргізеді, оның барысында эксперттер сөйлейді, қатысушылар өз пікірлерін айтып, өз позицияларын және шешімдерін қорғайды, қорытынды жасап, таңғалыстарын айтады, т.б. Интерактивті оқыту технологиясын әр білім алушының іс-әрекетін сабақтастыруға (өзара әсерлесудің бүтіндей жүйесі пайда болады: оқытушы – білім алушы, білім алушы- топ, топ- топ), оның оқу әрекетін және тұлғалар арасындағы танымдық қатынастарын байланыстыруға мүмкіндік береді.

Интерактив бір көзқарастың немесе бір ғана сөйлесушінің басым болу жағдайын болдырмайды. Сұхбаттасы оқыту барысында білім алушылар сыни ойлауды, тиісті ақпарат пен белгілі жағдайды талдау негізінде күрделі мәселелерді шешуді, балама көзқарастарды салыстыруды, ақылды шешімдер қабылдауды, дискуссияға қатысуды, басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасауды үйренеді. Ол үшін сабақта жекелей, жұптық және топтық жұмыс ұйымдастырылады, зерттеу жұмыстары мен рөлдік ойындар қолданылып, құжаттар және түрлі ақпарат көздерімен жұмыс жасайды, шығармашылық жұмыстар пайдаланылады.

Интерактивтік оқыту формаларына нені жатқызуға болады? Бүгінгі күні әдіскерлер мен шығармашыл-ұстаздар топтық жұмыстың көптеген түрін жасап шығарды. Олардың ішінде кең таралғандары – «Миға шабуыл», «Аквариум», «Үлкен шеңбер» және т.б. Алдыңғы сабақтардағы білімдері немесе өмірден алған тәжірибелері негізінде аздаған хабары бар қандай да бір мәселе толығымен талқыланатын болса ғана, интерактивтік оқыту формасының тиімділігі жоғары болады.

Мен сабақ беретін арнайы пәндерімде интерактивтік оқыту технологиясының бірнеше түрлерін, атап айтқанда:

— топпен жұмыс істеу түрін жаңа сабақты бекіту кезінде қолданамын. Онда студенттерге өз бетінше сұрақ қойып, оған жауап беру үйретіледі.

— «Өз позицияңды ұстан» деп аталатын интеракцияның да пайдасы бар. Ең алдымен, қандай да бір ұйғарым немесе ситуациялық сұрақтар оқылады, содан кейін білім алушы «иә» немесе «жоқ» деген аймаққа бөлінген тақтаға (плакатқа) барып, өз шешімдерін жазады. Және олар осы таңдалған жауаптарын, өз позицияларын түсіндіреді.

Сабақта ойын түрлерін пайдалану сабақ түрлері мен әдістерін жетілдіру жолындағы ізденістердің маңызды бір буыны. Ойын түрлерін оқу процесін пысықтау, жаңа сабақты қорытындылау кезеңдерінде, қайталау сабақтарында пайдалануға болады. Ойын түрлерінің материалдары сабақтың тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса, оның танымдылық маңызы да арта түседі. Оны тиімді пайдалану сабақтың әсерлігін, тартымдығын күшейтеді, білім алушылардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығын арттырады.

Ойынмен ұйымдастырылған сабақ білім алушыларға көңілді, жеңіл келеді.

Нәтижесінде, интерактивті әдісті қолдану кезінде білім алушылар мынадай жетістіктерге жетеді:

<i>Сабақ барысында</i>	<i>Дәстүрлі сабақтарда</i>	<i>Интерактивтік әдіс қолданылатын сабақтарда</i>
Студенттердің сабақтағы жұмыс істеуі	Студенттер бірден кірісіп кете алмайды, шулап кетеді.	Студенттер жеке, жұппен, топпен жұмысты жақсы жүргізеді
Белсенділігі	Орташа	Белсенділік жоғары
Жауапкершілігі	Төмен	Студенттердің жеке жауапкершілігі басым
Қызығушылығы	Бірқалыпты	Қызығушылығын істе байқатады
Студенттердің бір-бірімен қарым-қатынасы	Қызғаныш басым. Анықтық жоқ.	Бір-біріне көмек көрсетеді, сыйластық қалыптасады.
Жұмыс жасау деңгейі	Кейде берілген тапсырмаларды жасауға үлгере алмайды. Бірқалыпты. Біқылас білдіре қоймайды.	Сабақта көп жұмыс жасайды. Шығармашылық қабілеттері артқан. Сабақта еркін сөйлеуге тырысады.

Интерактивтік ойынды сабақта қолдану нәтижесінде білім алушы мынадай мүмкіндіктерге ие болады:

1. Білім алушылар нақты қызмет тәжірибесін меңгереді;
2. Білім алушылар тек бақылаушы ғана емес, өздері қатыса отырып қиын мәселелерді өз бетінше шеше білуге үйренеді;
3. Оқу процесінде алған білімді нақты істе қолдана білуге мүмкіндік береді;
4. Уақытты үнемдеуге үйретеді;
5. Жауапкершілікті сезіне біледі;
6. Жеткен жетістіктерімен бөлісе алады;
7. Бір – бірімен қарым – қатынас жасауға дағдыланады.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев және бүкіл мемлекет болып алға қойған биік мақсат – 2050 жылы дамыған елу елдің қатарына қосылудағы айқара есікті ашар компьютер емес, ол – еліміздің келешегі болып табылатын жастар – еліне адал, жемісті еңбек еткенде ғана, бұл мақсат орындалады. Осы биікті бағындырып, елудің арасына қалқайып емес, шалқайып тұрып, бабалардың аманатын арқалау басты парызымыз.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару білім алушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Білім алушы білім дұрыс білім қалыптастыру оқытушымен үлкен жауакершілікті, ізденімпаздықты талап етеді. Сондықтан ерінбей – жалықпай, әр тарау, тақырып бойынша тапсырмаларымды дайындап сабақта пайдаланса, студенттердің қызығушылығы артатынына көзім жетті.

Сонымен қатар электрондық оқулықтарды сабақта пайдалану кезінде оқушылар бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды. Әрбір оқушы тандалған тақырып бойынша тапсырмалар мен тарау бойынша тест жұмыстарын орындап, анимациялық практика тапсырмаларымен жұмыс жасауға дағдыланады. Электрондық оқулық арқылы түрлі суреттер, видеокөріністер, дыбыс және музыка тындатып көрсетуге болады. Бұл, әрине мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі әсерлі. Меңгерілуі қиын сабақтарды компьютердің көмегімен білім алушыларға ұғындырса, жаңа тақырыпқа деген баланың күштарлығы оянады деп есептеймін. осылайша оқыту құралдарының бірі — электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тестік бақылауға арналған бағдарламалық құрал.

Білім — болашақ бағдары, кез-келген маман даярлайтын оқу орынның басты міндеттерінің бірі — жеке тұлғаның күзiреттiлiгiн дамыту. Күзiрет – бiлiм алушының жеке және қоғам талаптарын қанағаттандыру мақсатындағы табысты iс-әрекетiне қажеттi бiлiм дайындығына әлеуметтiк тапсырыс. Күзiреттiлiк – бiлiм алушының әрекет тәсiлдерiн жан-жақты игеруiнен көрiнетiн бiлiм нәтижесi. Ақпараттық күзiреттiлiк арнайы пәндердi оқытуда интерактивтi техника және технологияларды қолдану — бұл жеке тұлғаның әртүрлi ақпаратты қабылдау, табу, сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық -коммуникациялық технологияның мүмкiндiктерiн жан-жақты қолдану қабiлетi. Бiлiм алушылардың түпкiлiктi күзiреттiлiктерi — бiлiм берудiң жаңа нәтижелерi.

Күзiреттiлiктi бiлiм алушының пән бойынша игерген бiлiм, бiлiгiнiң жинағы деп қабылдауға келмейдi. Ол — оқу нәтижесiнде өзгермелi жағдайда меңгерген бiлiм, бiлiк, дағдыны тәжiрибеде қолдана алу қабiлетi болып табылатын жаңа сапа. Электрондық оқу құралын арнайы пәндердi оқытуда интерактивтi техника және технологияларды қолдану — бұл оқу курсының ең маңызды бөлiмдерiн, сонымен бiрге есептер жинағы, анықтамалар, энциклопедиялар, оқу эксперименттерiн жүргiзу нұсқаулары, практикумға, курстық проектiлерге нұсқау және т.б. бiлiм берудi басқаратын электрондық оқу құралы.

Арнайы пәндердi оқытуда интерактивтi техникаларды қолдану арқылы бiлiм алушылардың сабаққа қызығушылығын арттыру атты жобамды қортындылай келе :

– спорттық бiлiм беретiн оқу орындарын қазiргi заманға сай жаңа ақпараттық құрал

– жабдыктармен жабдықтау, интерактивті тақталар мен мультимедиялық кабинеттермен және арнаулы пәндер бойынша электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету;

– спорттық білім саласында оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын пайдалану бойынша білім жетілдіру курстарын жиі ұйымдастыру.

Ақпараттық құзиреттілікті дамытудан күтілетін нәтиже жаңа заманға сай ақпараттық мәдениеті мен құзиреттілігі қалыптасқан, теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана алатын, информатика пәнін басқа пәндермен байланыстыра алатын жеке тұлға қалыптастыру. «Қазіргі заманда болашақ жұмысшы мамандарды ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап керсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор. Арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды оқу — тәрбие үрдісінде қолдану оқушының өз мамандығына қызығушылығын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, мамандық сапасын арттырып, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті мамандар даярлауда үлесі мол.

Әдебиет

1. International Conference] IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies. Kazan. Russia, 9- 12 August 2002. 574 p.
2. Голицына И.Н., 2002] Исследование готовности студентов к обучению с помощью компьютерных информационных технологий. - IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies. Kazan. Russia, 9- 12 August 2002. -с. 217-221.
3. Internet, Electronic textbooks, TMCD, slides, top-top, video films, animated films, computer software, virtual laboratory works, presentations (numbers, full titles of modules)

УДК 372.8

МЕКТЕПТЕГІ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ФОРМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕГІ ТҰРАҚТЫ ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН СЕМИНАР

Жанғазы Г.С., Шаймерденова А.Т.

*(Дарынды балаларға арналған мамандандырылған
«Жасдарын» мектебі, Павлодар қ.)*

Түлектің тек академиялық және энциклопедиялық біліміне бағытталған мектеп, жаңа әлеуметтік тәртіп тұрғысынан ескірген. Мектептегі білім мазмұны жұмыс берушілердің қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын түлектің негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталуы керек [1]. Негізгі құзыреттерді жүзеге асыру мектеп түлегіне либералды экономика, технологиялардың өзгеруі және әлеуметтік қатынастардың қарқынды дамуы жағдайында сәтті бейімделуге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда мектепте оқушылар үшін сындарлылық, ұтқырлық, динамизм сияқты әртүрлі қасиеттер дамуы керек. Бұл оқытудың жаңа әдістері мен оқытудың тиімділігін тексерудің жаңа әдістерін құруды көздейтін жаңа тәсілдерді қажет етеді. Білім беру емес, өмірлік мәселелерді шешу тәжірибесі жинақталған. Оқытудың негізгі нәтижесі білім, білік және дағды емес, мағыналы іс – тәжірибе болады. Өмірлік тәжірибе жүйелі

түрде қалыптасады. Дидактикалық бірліктердің жинақталған бағажы емес, оны әртүрлі жағдайда қолдану мүмкіндігі бағаланады. Мектеп өмірлік мәселелерді шешуге дайындалып, оның тәуелсіздігіне сүйенуі керек. Сондықтан, оқыту әдістері мен формалары білім беру мазмұнына бағынбай, белгілі бір педагогикалық мақсаттарға жетудің дербес құралыретінде қолданылуы керек.

Бұл тұрғыда мұғалімнің рөлі де өзгеруі керек: ол оқушының өзіндік іс – әрекетін сүйемелдейтін іс – әрекетті ұйымдастырушы, кеңесші, тәлімгер функцияларын орындауы керек. Сабақ жоспарын құрған кезде мұғалім тапсырмаларды тек білім беру ғана емес, сонымен бірге өмірді негіздеу үшін, оқушылар біздің не үшін мұны істеп жатқанымызды білуі үшін қандай әдістерді қолдану керектігін ойластыруы керек.

Мұғалім мұғалімнің монологу, фронтальды – жеке сауалнама, ақпараттық сұхбат, осы тапсырмалар бойынша оқулықпен оқушылардың өзіндік жұмысы және т.с. сияқты білім берудің біліксіз формалары мен әдістерінен бас тартуға тырысуы керек. Дұрыс ұйымдастырылған оқу процесі оң нәтиже берері сөзсіз, өйткені технологияның өзгеруі мұғалімнің іс-әрекетін ақпараттық бағыттан ұйымдастырушылыққа қайта бағыттауға бағытталған – оқушылардың өзіндік оқу - танымдық, зерттеушілік және кәсіби-практикалық іс-әрекеттерін басшылыққа алады. Бұл оқушылардың ғана емес, мұғалімдердің де жеке белсенділік деңгейінің жоғарылауын, сондай-ақ оқуды тұлғааралық өзара әрекеттесу мен қарым-қатынас процесі ретінде қарастыруды болжайды [5].

Басқаша айтқанда, мектеп қазіргі заман мұғалімінің моделін қалыптастыру проблемасымен жұмыс жасауы керек, бұл жерде мектептегі әдістемелік жұмыс жүйесі маңызды рөл атқарады. Мектептегі әдістемелік жұмыс дегеніміз - бұл әр мұғалімнің және жалпы ұжымның біліктілігі мен кәсіби шеберлігін жан-жақты арттыруға бағытталған ғылым жетістіктері мен озық педагогикалық тәжірибеге негізделген өзара байланысты шаралардың тұтас жүйесі. Мұғалімдердің жеке және кәсіби қасиеттері, әр пәннің спецификалық ерекшеліктері мектептің әдістемелік қызметінен кадрлармен жұмыстың әр түрлі әдістемелік формаларын және олардың бір-бірімен оңтайлы үйлесуін талап етеді [2].

Біздің әдістемелік мақсаттарымыз бен міндеттерімізді жүзеге асыру үшін біз әртүрлі әдістер мен формаларды қолданамыз, бірақ педагогикалық кеңес, әдістемелік жиналыстар және әдістемелік апталар сияқты дәстүрлі формалармен қатар біздің мектепте соңғы бірнеше жыл ішінде тұрақты семинар жұмысына ерекше көңіл бөлінді. Еңбек етудің барлық алуан түрлілігінің ішіндегі ең тиімдісі, жұмыс үшін оңтайлы.

Тұрақты семинар (бұдан әрі - ТС) - оқу сабақтарын дайындау, өткізу және талдауды әдістемелік қамтамасыз ету, осы қызмет саласындағы оң педагогикалық тәжірибемен алмасу мәселелерінде мектеп мұғалімдерінің кәсіби деңгейін көтеруге бағытталған әдістемелік жұмыстың түрі [3].

Өткізіліп жатқан семинардың мақсаты - кәсіби мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін игеру қажеттілігіне байланысты теориялық білімді жаңарту, дағдыларды жетілдіру және практикалық дағдыларды дамыту. ТС жоспары жылдық жоспардың бір бөлігі ретінде оқу жылының басында бекітіледі, бірінші немесе кейінгі кездесулерде қажетті сұрақтармен толықтыруға болады. Тұрақты семинардың жетекшісі болып директордың ғылыми-әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасары тағайындалады. Жеке сабақтар өткізуге біз пән мұғалімдерін, университет оқытушыларын және облыстың жетекші әдіскерлерін тартамыз. Дұрыс ұйымдастырылған дайындық және алдын-ала ақпарат семинардың тиімділігінде маңызды рөл атқарады. Семинар тақырыбы өзекті болып, жаңа ғылыми ақпараттарды, оқытушылардың қажеттіліктері мен сұраныстарын ескеруі керек. Егер семинар ұзақ уақытқа созылатын болса, семинарға қатысушыларға жадынама дайындап, онда тақырыпты, өткізілу орны мен тәртібін, ойлануы керек

сұрақтар тізімін, алдын-ала танысуға пайдалы Әдебиеттің міндетті тізімін дайындау қажет.

ТС-дың негізгі міндеті - мұғалімдердің біліктілігін арттыру, сондықтан біз белгілі бір проблемамен жұмыс істеу тәжірибесі бар мұғалімдерді тартамыз. Семинарлар теориялық, теориялық-практикалық немесе практикалық та болуы мүмкін. ТС кезінде біз жұмысты ұйымдастырудың әртүрлі әдістері мен тәсілдерін қолданамыз. Мысалы, ауызша журнал, аквариум, әдістемелік диалог, ашық микрофон, кездесу, панельдік сессия, сұрақ-жауап сағаты: проблемалар мен факторларды бөліп көрсету, оларды ашық талқылау, олардың шешу жолдарын табу, проблемаға белгілі бір көзқарас қалыптастыру, бірлескен іс-қимыл жоспарларын құру [3].

Осы әдістерден басқа, біз өз қызметімізде мозаика, әдіснамалық сақина, іскерлік (рөлдік) ойын, миға шабуыл, педагогикалық мәселелерді шешу, кеңейтілген конференция, тренинг және басқалары: негізгі және маңыздыларды бөліп көрсету, оқу-тәрбие жұмысындағы модельдеу, мұғалімдердің тәжірибелік дағдыларын қалыптастыру, мазмұнын жаңартуға тез бейімделу, қызығушылығы мен өзін-өзі дамыту мәдениетін қалыптастыру, өзара әрекеттесу, кәсіби білімдерін жетілдіру, ақпаратты қабылдау мен өңдеу әдістерін пысықтау, мұғалімдердің теориялық білімі мен практикалық шеберліктерін арттыруға бағытталған [4].

Әр түрлі көзқарастарды талқылау, пікірталастарды өрістету, проблемалық жағдайларды құру, бұл түптеп келгенде мәселені шешуде ортақ ұстанымдарды дамытуға мүмкіндік береді. ТС нәтижелері нақты және жүзеге асырылатын ұсыныстар түрінде рәсімделуі маңызды және олардың орындалуы бақылауда болады. ТС қызметін ұйымдастыру әрдайым семинардың барлық қатысушыларын тақырыпты белсенді талқылауға тарту әдістері мен формаларын қарастыруды қажет етеді. Ол үшін біз ситуациялық тапсырмаларды, екі қарама-қарсы көзқарасты талқылауды, нормативтік құжаттармен, ойын модельдеу әдістерімен және басқаларын қолданамыз.

Бірлескен практикалық іс-шаралар мен «жақын даму аймағына» бағытталған интерактивті әдістер жүйесі арқылы байланыс орнату барысында мұғалімдердің белсенділігі қамтамасыз етіледі. Интерактивті әдістердің негізгі мақсаты - мұғалім өзінің оқу жетістігін сезіне алатын оқытудың барлық процесін нәтижелі және тиімді ететін жайлы жағдай жасау.

Семинар жетекшісі кездесудің әр тақырыбына арналған тапсырмаларды және олардың орындалуын бағалауды ойластырады. Оқу материалдарын қосымша «Әдістемелік қобдиша» папкаларына жинаймыз. Папкалар Teacheroffice – те жинақталған, бұл мұғалімдерге қажет болған жағдайда материалдарды пайдалануға мүмкіндік береді [5]. Семинарлар тақырыбына білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында білім берудің әдістемелік негіздері мен мазмұнын зерттеу кіреді; балалармен жұмыс жасаудың жаңа формаларын, әдістері мен технологияларын меңгеру; өзара әрекеттесу негізінде білім беру қызметін құру; білім беру қатынастарында қатысушылардың дамуына әлеуметтік жағдай жасауға бағытталған білім беру ортасында жағдайлар жасау. Семинарлардың тақырыптарын анықтай отырып, біз «Педагогтардың білім мазмұнын жаңарту жағдайында жұмыс істеуге дайын болуы» сауалнамасын өткіздік. Сауалнама нәтижелері мұғалімдер үшін бірқатар проблемалар мен қиындықтарды анықтады:

- Мұғалімдердің 59% жаңартылған білім беру мазмұнын енгізу қиынға соғады;
- мұғалімдердің 48% заманауи педагогикалық технологиялар туралы жеңілдетілген түсінікке ие;
- мұғалімдердің 60% -ында жаңартылған білім беру мазмұнын енгізуге кедергі болатын білім беру қызметін ұйымдастыру әдістері туралы бұрыннан түсінік бар болған.

- ТС нәтижесінде жұмыс жүйесінің оңтайлылығы түпкілікті нәтиженің нақты көрсеткіштерімен анықталады. Жалпыкритерийлермыналарболуымүмкін:

- Өнімділік критерийі: егер белгіленген уақытта балалардың даму деңгейлері оңтайлы деңгейге сәйкес келсе немесе оқушыларға шамадан тыс жүктеме жасамаса, оған қол жеткізіледі; ата-аналардың қанағаттануы;

- мұғалімдердің өз жұмысына қанағаттанушылығының өсу критерийі: ұжымда әдістемелік жұмыстың ынталандырушы рөлі жақсаруда, психологиялық ахуал, мұғалімдердің шығармашылық белсенділігі, олардың өз жұмысының нәтижелеріне қанағаттануы өсуде;

- мұғалімдердің кәсіби өсу деңгейінің критерийі: мұғалімдердің біліктілігін арттыру, курстарға дайындық, жаңартылған білім мазмұнын енгізу мәселелері бойынша уақытша шығармашылық топтардың жұмысына мұғалімдерді тарту, мектептің және облыстың әдістемелік қызметінде белсенді жұмыс [5].

Өткізіліп жатқан семинардың нәтижесінде біз мынаған қол жеткіздік:

- мектеп оқушылардың оқу бағдарламаларын меңгеруінің тұрақты нәтижелерін сақтайды;

- ата-аналардың мектеп жұмысына қанағаттануының жоғарылауы байқалады;

- мектепте мұғалімдердің әдістемелік белсенділігінің жоғарылауы, олардың біліктілігінің артуы байқалады.

2019-2020 оқу жылында Павлодар облысында мамандандырылған мектептермен аймақтық білім беру мекемелеріне консультативтік көмек көрсету жобасы басталды. Осы жоба аясында Тереңкөл білім бөлімі біздің мектепке бекітілген. Жұмысты жоспарлау туралы ойлана отырып, біз осы бағытта тұрақты семинарды қызмет түрлерінің бірі ретінде ұсынуға болады деген қорытындыға келдік. Біздің мектептің әкімшілігі тұрақты семинар туралы ереже әзірледі, онда тараптардың мақсаты, міндеттері, жауапкершіліктері және т.б. Тұрақты семинардың жоспарын құра отырып, біз оны 6 блокқа бөлдік, әр блокта өткізілетін іс-шаралар жоспарланған.

1. «Ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттырудың тиімді формалары, амалдары, әдістері мен технологиялары»:

- ата-аналардың білім беру қажеттіліктерін анықтау, жүйелеу және қанағаттандыру амалдары мен әдістері - сұрақ қою;

- ата-аналармен жұмыс істеудің инновациялық тәсілдері: жүйелік, құзыреттілік, зерттеушілік, белсенділік, рефлексивті, синергетикалық және басқалар-тренингтер;

- ата-аналармен психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін арттыру бойынша жұмыс жүргізуде мерзімді басылымдардан, бұқаралық ақпарат құралдарынан және интернет-ресурстардан алынған материалдарды пайдалану – семинар.

2. «Мектептің оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру бойынша пәндік әдістемелік бірлестіктердің қызметін ұйымдастыру»:

- оқушыларды пәндік олимпиадаларға дайындауға арналған ӘБ пәнінің жұмысы - семинар;

- Оқушылардың білім сапасын арттырудың негізгі факторы ретінде мұғалімнің үздіксіз білімі - семинар;

- шығармашылық зерттеу тапсырмаларын әзірлеу - семинар –практикум

3. Оқытуда метасубъективті тәсілді қолдану арқылы оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру»:

- сыныпта ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру семинары;

- эксперимент - зерттеу қызметінің негізінде - вебинар;

- мектепстарттаптарындайындау және құру – семинар

4. «Заманауи білім беру тәсілдері білім беру процесінің тиімділігін арттыру құралдарының бірі ретінде»:

- тиімді оқытушылық тәжірибе - қазіргі заманғы мұғалім-семинардың сәттілігінің кепілі;
- арнайы курстар - оқушыларды ерте профильдеу-семинар жағдайында оқытуды саралаудың негізгі формасы;

- қазіргі заманғы интерактивті оқыту технологиялары – семинар

5. «Мектеп менеджменті: тиімді басқару және сапалы білім»:

- білім сапасын бағалаудың ішкі жүйесін ұйымдастыру - семинар;
- заманауи мектептегі педагогикалық менеджмент және басқару;
- Стратегиялық жоспарлау - семинар –практикикум

6. «Оқушыларға арналған жазғы мектепті ұйымдастыру»:

- «Табысты команданың принциптері» тимбилдинг;
- көшбасшылық мектебі - оқыту;
- Оқушыларды пәндік олимпиадаларға дайындауға арналған сабақтар

Мұғалімнің кәсіби өсуі жаңа әдістерді іздеумен қатар жүретінін ұмытпауымыз керек, бұл көбінесе қателіктермен, қанағаттану сезімімен жүреді. Қазіргі заманғы мұғалім бұрынғыдан да көп әдіснамалық қызметтің кәсіби қолдауына мұқтаж, оның міндеті мұғалімдердің негізгі кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру мен дамытуға жағдай жасау. Әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жүйесінде мұғалімдерді ғылымның соңғы жетістіктерімен және нәтижелі оқыту тәжірибесімен таныстыратын, сонымен қатар ұжымдағы әріптестерінің тәжірибесімен танысуға мүмкіндік беретін әдістемелік оқу семинарлары маңызды орын алады. Семинарлар мұғалімдердің пәндік-әдістемелік құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді, мұғалімдердің озық оң тәжірибесін мұғалімдер қауымдастығына аудару қабілетін жетілдіреді [6].

Тұрақты семинарды ұйымдастыру мектептегі әдістемелік жұмыс жүйесі мен білім сапасын бақылау жүйесінің даму мақсаттарына жетуге ықпал етеді. Мектептің әдістемелік жұмысының негізгі түрлерін интеграциялай отырып, үнемі жұмыс істейтін семинар платформаның рөлін атқарады, оның негізінде білім берудің прогрессивті тенденцияларын ескере отырып, мұғалімдердің пәндік-әдістемелік құзыреттілігін заманауи оқу процесінің жағдайына бейімдеу, педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттырудың үздіксіз процесінің технологиясы жүзеге асырылады. Бұл мектептің әдістемелік жұмысының тиімділігін айтарлықтай арттырады.

Әдебиет

1. Дженике, Э.А. Оқытудың белсенді әдістері. Жаңа тәсіл / Е.А. Дженики. - М.: Ұлттық кітап орталығы, 2015 ж. - 832 б.
2. Кашлев Сергей Семенович Интерактивті оқыту әдістері. Оқу құралы / Кашлев Сергей Семенович. - М.: TetraSystems, 2013. - 716 б.
3. Терешина, Л.В. Оқытудың белсенділігі әдісі. Әдістеме сипаттамасы, сабақ конспектісі. 1-4 сыныптар / Л.В. Терешина, И.Н. Корбакова. - М.: Учитель, 2014. - 120 б.
4. Бурняшева, Л.А. Жоғары білім берудің оқу үдерісіндегі оқытудың белсенді және интерактивті әдістері. Әдістемелік құрал / Л.А. Бурняшева. - М.: Кнорус, 2016. - 219 б.
5. Давыдова, О.И. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы мұғалімдер кеңесін ұйымдастырудағы интерактивті әдістер / О.И. Давыдова, А.А. Майер, Л.Г. Богославец. - М.: Детство-Пресс, 2016. - 176 б.
6. Ахметова А.М. Тұлғаға бағытталған оқыту жүйесі арқылы оқушының жеке басын даралық ретінде дамыту. Нәтижеге бағытталған білім. Ред. Буханова Г.Х. - Павлодар, 2010. - 151 б.
7. Симонов С.В. Педагогикалық менеджмент: білім берудегі ноу-хау. - М., «Жоғары білім», 2006. - Б. 357.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЕСПЛАТНЫХ ИНТЕРНЕТ-СЕРВИСОВ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕДАГОГОВ

Жолтецкий Д.А., Добровольская Л.В.

(СКУ им. М. Козыбаева)

В связи с трансфером многих видов жизнедеятельности в веб-сферу, переходом на дистанционную форму обучения в школах и вузах, особое место стала занимать глобальная интернет сеть, собственно и позволяющая сохранить возможность продолжения функционирования системы образования. Интернет располагает огромной базой тематического контента и средств, открывающих доступ к претворению в жизнь идей учителя, материализации накопленного им материала в современной обработке, виде. В данной статье характеризуется потенциал применения различного рода сервисов Всемирной интернет-паутины, которые могут помочь педагогам в реализации их творческих задумок в преподавательской деятельности, мобилизовать их внутренние ресурсы креативным образом, а также будут способствовать созданию разнообразия форм образовательных процессов в учебных учреждениях.

Подавляющее большинство населения планеты, так или иначе, пользуется гаджетами, персональными компьютерами, смартфонами, иными мультимедийными средствами. Дети не перестают воспринимать бумагу, читать учебники или конспектировать параграфы, однако однообразие, обыденность и повседневность способов подачи материала либо предоставляемых им заданий могут значительно снизить эффективность получения новых знаний.

Заурядность образовательного процесса может влиять и на амбициозность преподавателя, оказывать воздействие на его творческий потенциал, сказываться на проявляемой активности и внутренней заинтересованности. Порой устаревшую схему педагог не может переработать самостоятельно не иначе, кроме как, начертив её на доске, что, впрочем, является вполне рабочим методом, но занимает часть драгоценного времени на самом уроке. Для улучшения системы обучения представляется возможным использование интернет-ресурсов, позволяющих привнести новые краски в деятельность учителя.

Технологии высокого качества определяются соответствующей масштабу ценой, однако многие таковые сервисы и/или программы имеют бесплатные аналоги, открывающие доступ к необходимому базовому функционалу. Статья посвящена рассмотрению возможности применения данных ресурсов преподавателем, извлечению пользы из свободных интернет-инструментов для создания собственного образовательного контента. При написании статьи была исследована отрасль ИКТ. В понимании многих современных учителей слово «интернет-ресурс» трактуется исключительно как информационно-поисковая база, под термином понимаются: сайты электронных библиотек и каталогов, интернет-страницы энциклопедий, онлайн словари и переводчики, веб-архивы и базы данных. Интернет, однако, обладает, куда большим инструментарием, позволяющим не только производить поиск информации, но и создавать оригинальные педагогические работы, помогать в творческой реализации учителей.

В методологический аппарат также входят методы комплексного, сравнительного и системного анализов, методы индуктивного и дедуктивного

размышления, восхождения от абстрактного к конкретному, аналогии и описания, а также эмпирического обобщения.

Темы, связанные с применением интернет-ресурсов в преподавательской деятельности, являются вполне актуальными в педагогической сфере. В основном, конечно же, даётся характеристика перспективе развития данного направления, либо обзор возможного использования готовых электронных баз. Об интернет-ресурсах же, которые учитель сможет применять для создания переработанного им, нового контента (а не только лишь пожинать чужие труды в поисковиках), систематизированная информация практически отсутствует.

В отечественной литературе можем отметить авторов: Альмагамбетова Д.Р., Абоимова А.П., Абдрасилова Р., Асеткалиев Н.К., Болатбекова Б.С., Ботабаева А.М., Булатова А.С., Добровольская Л.В., Жузенова М.М., Иманов А.К., Каргин С.Т., Нурпеисова А., Попов Д.И., Сарсембинова А.Н., Синицина В.Б., Толеутаев А.А., Туленбаев Ж.С., Тулеубаева Ш.К., Утемисова Э.К.,

В частности, в статье двух последних авторов раскрывается полная классификация электронных образовательных ресурсов, а также разбирается программное обеспечение «MapInfo Viewer». Данная утилита используется для открытия картографических файлов формата «GeoTIFF», может быть применена в школе при изучении географии [1].

Иманов А.К. и Гамзина В. в работе «Некоторые особенности применения информационно-коммуникационных технологий на уроке» рассматривают мультимедийные средства обучения на разных этапах урока: как способ объяснения нового материала, как средство закрепления изученного, как форма проверки домашнего задания; а также представляют термины «сценарий урока» и «режиссура занятия». Однако практическая составляющая статьи, написанной в 2015-ом году, опирается на стандартную платформу пакета «Microsoft Office», осуществляющую показ и редактирование презентаций, - «PowerPoint». Данная программа не является устаревшей, регулярно обновляется, но её вид уже не вызывает у школьников повышенного интереса, презентации в «ПауэрПоинте» становятся такой же обыденностью, как учебники. Об интересной интернет-альтернативе будет сказано нами далее [2].

Перспективы областей применения интернет-ресурсов обширны, что уже давно видно науке. Тогда как Сарсембинова А.Н. инструктирует об организации работы коллекций электронных библиотек [3], Альмагамбетова Д.Р. сообщает о визуализационных способностях данного типа ресурсов: «учитывая огромные возможности интернет-технологий, в сети стали появляться изобразительные материалы: фотографии, картины, другие экспонаты музеев... тематические коллекции живописи, скульптуры» [4].

Л.В. Добровольская и Бакижанова Ж. в своей работе указывают на дидактические возможности и функции применения ИКТ, а также выделяют преимущества использования информационно-коммуникационных технологий. В отличие от других рассматриваемых трудов, здесь ко всему прочему прилагается материал по наличию необходимых аппаратных и программных средств, позволяющих эффективно пользоваться методикой [5]. Российские же авторы Штурба Я.Ю. и Лалова Т.И. в методическом сборнике «Использование Интернет-ресурсов в изучении иностранного языка» рекомендуют обязательное включение описанных в названии технологий в работу с учебными пособиями. Главным достоинством интеграции они видят актуальность информации, возможность её обновления. В качестве практической основы методических указаний приведён приём «Web-Quest», предметно описанный в работе [6].

В альтернативу же тем мнениям, что предлагают полную информатизацию обучения, можно предложить зарубежное исследование К.С. Бонда, К. Пита и Д. Февьера (Fevyer). По его окончанию было замечено, что студентам, даже несмотря на отличные учебные пособия онлайн, необходима персональная поддержка преподавателей или тьюторов, которые, в том числе, могут помочь развить навыки поиска информации в интернете, так как выявлен парадокс, что хорошие образовательные руководства тяжело найти среди огромного потока информации в интернете, если только их не даст сам педагог [7].

Педагог не имеет шаблонного решения, этакой палочки-выручалочки, решающей за него абсолютно любую задачу. Напротив, преподаватель должен понимать личностные особенности и характеристики обучающихся, варьировать нагрузку в зависимости от индивидуальности каждого учащегося и способностей класса/группы в целом. Поэтому, несмотря на имеющиеся у педагога средства обучения в виде учебников, специальных тетрадей, контурных карт, справочников, энциклопедий, схем и таблиц, он может столкнуться с тем, что необходимо создать нечто похожее самому. Глобальная сеть в данном плане располагает большими возможностями.

Безусловно, не стоит отрицать тот факт, что на данный момент большинство компьютеров так или иначе оснащены базовым пакетом «Microsoft Office», однако с выходом всё новых обновлений операционной системы Windows, пользователи с досадой узнают, что программы «Word», «PowerPoint», «Excel» и прочие из данной линейки являются платными, отдельными от «Уиндовс» продуктами. Интернет даёт огромную базу сайтов, на которых возможно скачать софт для работы с расширением «.doc», но часто, при открытии отредактированных другими программами файлов, они некорректно отображаются в оригинальном Word-е.

Дабы не открывать документы в «Блокноте», решить проблему следует в самом корне. Microsoft предоставляет практически весь функционал оригинальных утилит бесплатно, однако только онлайн, что делает интернет фактически необходимым средством обучения. В случае не имения активированного пакета «Майкрософт Офис» и отсутствия постоянного интернета рядом, в удовлетворении потребности во внесении изменений в документ поможет бесплатная программа-клон Word-а «LibreOffice Writer», обладающая почти полным функционалом Word-а. Правда, в «ЛибрОфис Райтер» существует проблема некорректной вставки изображений по ходу повествования, что иногда даёт о себе знать.

Строить схемы в Word-е, представляется не самым быстрым и лёгким делом. Этими качествами обладает условно-бесплатный интернет-ресурс «Creately», помогающий сконструировать ручную схему достаточно просто, обладая набором несложных инструментов. Главный минус проекта в том, что его выходные функции в бесплатной версии ограничены — скачать документ для печати будет невозможно, не заплатив за повышение статуса аккаунта на сервере. Но этот запрет абсолютно не фатален, так как готовую пользователем схему можно будет сохранить как снимок экрана с помощью, например, «ножниц» («snipping tool»), а позднее распечатать как картинку.

Если же «Microsoft Word» по-прежнему остаётся флагманом работы с документами, то «PowerPoint», входящий с ним в единый офисный комплект, хоть и незначительно, но уступает в плане создания презентаций онлайн-ресурсу «Prezi». Нестандартность технологии заключается в её нелинейном пути перехода по слайдам, возможности совместного создания презентации несколькими участниками, масштабированием показа, наличием прекрасной графики, интересной анимации и полезных блок-схем. Эффект «вау», внимание учащихся и их любопытство точно будет

захвачено новинкой, что повысит эффективность транслирования информации через презентационные показы.

Также для успешного воплощения идей через визуальные демонстрации используются сайты: «The Pattern Library» — скачиваемые примеры фонового оформления слайдов (thepatternlibrary.com), «Place It» — качественное размещение текста или объектов на изображении (placeit.net), «Texture King» — коллекция декораций текстур (textureking.com). Ресурсы вроде «Showeet», «Slides Carnival» или «Slide Store» предоставляют возможность к загрузке для собственного использования готовых и креативных презентационных шаблонов, чтобы сэкономить время на дизайне.

Doodle-видеоролики — они же «Whiteboard animation» или «интерактивная анимация на доске» — тип презентаций, являющихся по формату видеозаписями, в которых автор рисует повествование или воспроизводит движение заранее заготовленных моделей, образуя таким образом иллюстративный рассказ. Совершенно новое и нестандартное решение, применимое в обучении, смотрится захватывающе, но ручной труд займёт несколько часов, а то и дней. Бесплатные интернет-ресурсы «Mysimpleshows video maker» и «RawShorts» позволяют воплотить в жизнь идеи анимированного рассказа-презентации, развить творческий подход и даже увлечь самого учителя, отвлекая от рутинной работы.

Для раскрытия творческого подхода к преподаванию подойдёт и сервис «Canva», где представляется возможным спроектировать любое изображение самостоятельно, а статистический чарт или диаграмму — полуавтоматически. На выходе может получиться очень красивый график, буклет или какое-либо необычное визуальное задание, к примеру, найти отличия на картинках или отметить предметы, не характерные для эпохи.

Немаловажными в ходе педагогической деятельности являются рефлексия и проверка знаний, которые могут быть осуществлены с помощью интерактивных тестов. «Online Test Pad» — пожалуй, один из самых мощных интернет-ресурсов для тестирования учащихся, который позволяет мгновенно обрабатывать и получать результаты. Обладает большим функционалом, а при проектировке каждого отдельного вопроса можно выбрать тип задания: выбор единственного правильного ответа в тесте, множественный выбор (с несколькими вариантами ответа), ввод верного числа, написание ответа в виде слова, текста и или последовательности, заполнение пропусков, последовательное исключение, установление соответствий, составление слова из букв, движение ползунка. Ко всему прочему, присутствует возможность написания ответа в свободной форме, однако в данном случае проверять и выставлять балл придётся составителю лично.

Для групповых занятий, мозговых штурмов и организации работы в команде отлично подойдёт интернет-площадка «Kahoot». Учитель заранее готовит вопросы и заполняет тестовое поле вариантами, из которых позднее будут выбирать наиболее подходящие ответы учащиеся. Обычно ученики заходят на сервер с телефонов, чтобы отмечать правильные варианты, тогда как учитель демонстрирует главный экран с вопросами на электронной доске. В случае технологической оснащённости учащихся гаджетами, возможно проведение Kahoot-игры индивидуально каждым учеником с собственного смартфона.

В отечественной научной литературе возможности интернета освещены не столь обширно, обычно в пример интернет-ресурсов приводятся электронные библиотеки или энциклопедии. В число же необходимых в использовании преподавателем интернет-сервисов можно добавить: «Creately» (построение схем), «Kahoot» (проведение

«мозгового штурма»), «Prezi» (новый подход к презентациям), «Canva» (создание графика или буклета), «Online Test Pad» (онлайн-тестирование).

Таким образом, возможности применения бесплатных интернет-ресурсов педагогом представляются намного шире, чем поиск информации или заимствование готового учебного контента. Преподаватель может реализовать внутренний творческий потенциал с помощью общедоступных в сети инструментов, создавать собственные задания или слайд-шоу, повышать данным способом уровень интереса к учёбе, развивать навыки овладения ИКТ.

Литература

1. Булатова А.С., Жузенова М.М. О создании электронных образовательных ресурсов для преподавания дисциплины «Геоинформатика». // Материалы IV Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в области естественных и сельскохозяйственных наук». – Петропавловск, 2016. – С. 51-53.
2. Иманов А.К., Гамзина В. Некоторые особенности применения информационно-коммуникационных технологий на уроке. // Материалы III Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в области естественных и сельскохозяйственных наук», посвященной 90-летию академика Е.А. Букетова. – Петропавловск, 2015. – Т.2. – С. 20-25.
3. Сарсембинова А. Организация работы с электронными ресурсами в вузовской библиотеке: планирование, обучение и эффективность использования. // Библиотечное взаимодействие: современные мировые тенденции в развитии вузовской библиотеки. – Нур-Султан, 2016. – С. 100-109.
4. Альмагамбетова Д.Р. Интернет-ресурсы в системе информационного обеспечения научных исследований по истории Казахстана. – Караганда, 2010. – 30 с.
5. Добровольская Л.В., Бакижанова Ж. Использование информационно-компьютерных технологий в системе образования. // Материалы международной научно-практической конференции «Козыбаевские чтения-2015: перспективы развития науки и образования». – Петропавловск, 2016. – Т.2. – С. 51-55.
6. Штурба Я.Ю., Лалова Т.И. Использование Интернет-ресурсов в изучении иностранного языка: Методические указания. – М.: МИИТ, 2013. – 28 с.
7. Bond C.S., Fevyer D., Pitt C. Learning to use the Internet as a study tool: A review of available resources and exploration of students' priorities. // Health Information & Libraries Journal. – NY: Wiley, 2006. – №3. – P. 189-196.

УДК 37.013

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЫ В KOZYBAYEV UNIVERSITY

Иманов А.К., Омарова М.Т.
(СКУ им. М. Козыбаева)

Поиск путей и средств совершенствования воспитательной системы в соответствии с национальными, экономическими и духовно-культурными потребностями развивающегося общества является важнейшей задачей современной педагогической науки. Построение воспитательного процесса на традициях этнической культуры придает ему гуманистический характер, способствует воспитанию ценностных ориентаций, духовно-нравственной стабильности, гражданско-патриотической позиции, этнической идентичности.

Этнокультурное воспитание подразумевает освоение и принятие личностью обучающегося ценностей, нравственных установок и моральных норм, осознание

культурной принадлежности к тому народу, представителем которого он является и в среде которого живет. Этнокультурное воспитание ориентировано на развитие и социализацию личности как субъекта конкретного этноса и представителя мирового сообщества, способного к самоопределению в условиях современной цивилизации.

Профессиональное обучение будущего специалиста предполагает организацию условий по органическому внедрению этнической составляющей в учебно-воспитательный процесс. К ним относятся:

- учет опыта студента;
- активное взаимовлияние этнокультурных принципов и педагогических технологий, используемых в образовательном процессе;
- саморазвитие студента;
- организация сотрудничества между представителями различных этнокультур в ходе педагогического процесса;
- реализация ресурсов этнопедагогической среды.

Введение этнокультурного компонента должно отражаться на всех аспектах образовательного процесса. Образовательный аспект предполагает получение разносторонних знаний, достижения этнокультурной компетенции. Воспитательный аспект проявляется в развитии этнокультуры, а также этнокультурного воспитания по всем направлениям с учетом полиэтнической среды образования. Развивающий аспект ориентирован на развитие, интеллекта, особого мышления, этнопедагогической рефлексии и качеств будущего профессионала.

К педагогическим условиям относятся:

- этнокультурное воспитание основано на структурном содержании;
- интегрирование знаний о традиционной и современной культурах;
- изучение этноидеалов и установок,
- устранение стереотипизации при изучении этнокультурных образов;
- ресурсы образовательного процесса колледжа,
- использование педагогических технологий,
- подготовка педагогов к формированию этнокультурной компетентности у будущих специалистов.

Другим важным педагогическим условием является грамотное сочетание обучающих заданий с воспитательными задачами. При этом важно делать разбор вопросов в форме диалога и осуществлять индивидуальный подход при составлении заданий на знание традиций разных этнокультур.

Определяются педагогические условия, при которых идет эффективное формирование толерантности к представителям полиэтнической среды колледжа. С целью активизации познавательной деятельности студентов в рамках этнокультурного воспитания применяются такие формы работы как беседы, круглые столы по педагогическим взглядам разных народов на методы и приемы воспитания.

Содержание цели воспитания университета определено в форме личностно-ориентированного подхода, что соответствует потребностям современного общества. Воспитание, проводимое в университете, подразумевает педагогические действия, с помощью которых студентам прививают нужные качества. Личностно-ориентированный подход предполагает проявление гуманизма по отношению к студентам, с целью создания положительного отношения студентов к воспитательному процессу. Очень важно, что педагог постоянно обращается к субъективному опыту студентов. Педагоги университета находятся в постоянном поиске новых форм и методов воспитательной работы в общем и этнокультурного воспитания в частности.

Этнокультурные подходы в системе профессионально-педагогической подготовки студентов позволяют раскрыть истоки становления и развития

социокультурного пространства Родины, заложить основы эмоционально-нравственного отношения к культуре своего народа, актуализировать обогащение жизненного опыта будущих учителей во взаимосвязи с общечеловеческими культурными ценностями. Все это направлено на становление личности будущего учителя, воспитание толерантности, осмысление им своего места и предназначения в окружающем социокультурном пространстве, формирование этнокультурных представлений как необходимой составляющей его мировоззренческого потенциала и условия интеграции в мировую культуру.

Этнокультурное воспитание должно строиться с учетом исторических, социальных, культурных, национальных и этнических особенностей региона. Данное условие имеет значение для полиэтничных регионов, где формирование этнокультурной личности как представителя своего этноса в большой степени зависит от того, насколько гармонично сочетаются культурные интересы народа и многоэтничного окружения. Диалог разных культур в полиэтнической среде возможен при условии, что каждый из ее субъектов, осознавая свою этническую идентичность, принимает культурные и этнические особенности и ценности другого этноса. В противном случае проявляются национализм, шовинизм или культурный тоталитаризм, при котором вступают в действие государственные механизмы притеснения других национальных культур.

Этот факт начинают понимать как ученые-педагоги, так и учителя - практики. Наряду с исследованиями, выявляющими воспитательные возможности отдельных компонентов традиционных культур и способов использования их в современном учебно-воспитательном процессе, начали появляться работы, направленные на поиски теоретических основ и практической реализации межэтнического общения как способа воспитания человека, позволяющего сформировать его как носителя национальной и мировой культур.

При полиэтничности региона очень важно организовать воспитательный процесс таким образом, чтобы студенты получили систему знаний, в которую бы вошли знания о правах и свободах отдельно взятого человека и народов, проживающих на территории региона и их взаимоотношениях, о особенностях их культур. Проводимое таким образом воспитание представляется, как часть социализации личности студента, призванное к упорядочиванию влияния этносоциальной среды.

В современных условиях необходимо формировать у студентов этнокультурную компетентность, внедряя в учебно-воспитательный процесс материалы о национально-культурной самобытности народов своего региона. Воспитывать и обучать современное молодое поколение в многонациональном обществе, разглаживать возникающие межэтнические проблемы – задача первостепенной важности. Для успешной организации жизнедеятельности мало обладать определенными набором знаний, необходима разработанная система воздействия на формирующуюся личность.

Не менее важным по значимости является следующее педагогическое условие - использование потенциала социокультурной среды.

В.П. Комаров отмечает, что главная жизненная задача - освоение опыта этноса, культуры, которые гарантируют в дальнейшем чувство полноценности, надежду на успех и «общественное будущее». В условиях профессионального образования потребность в «общественном будущем» реализуется в стремлении к «социальному положению» студента и к учению как новой социально значимой деятельности. Задачей педагогов становится приобщение студентов к социально-культурному образу жизни общества, формированию гражданской ответственности и правового самосознания, духовности и культуры, инициативности, конкурентоспособности и др.

Одной из специфических черт среды университета является ее высокий уровень открытости, подвижности и обновляемости. Динамика состава студентов происходит по возрастному, национальному, субкультурному, другим параметрам и способствует новообразованиям в стиле отношений, традициях, формах досуга и т.д. Под влиянием ежегодно прибывающих в университет абитуриентов с присущими им особенностями в ценностных представлениях и этнокультурных потребностях в среде накапливаются количественные изменения, что в итоге приводит к потере некоторых привычных элементов и зарождению новых.

Поэтому очень важно, проведение воспитательного процесса с учетом указанных выше обстоятельств. И в этом большая роль отводится привлечению к процессу воспитания средств социокультурной среды, общественных организаций, с целью взаимообогащения, взаимопонимания между субъектами образовательного процесса, удовлетворения познавательных, культурных, образовательных интересов и потребностей студентов. Вышеназванные учреждения и организации относятся к региональным субъектам этнокультурного воспитания.

Для того чтобы эффективно осуществлять профессиональную деятельность в условиях поликультурного общества, любому специалисту системы средне-профессионального образования необходимо наличие поликультурных качеств, ценностных ориентаций, знаний об истории и культуре, обычаях и традициях разных народов; умений сочетать национальную самоидентификацию с уважением к другой культуре, опыта позитивного взаимодействия с представителями разных культур.

В данном контексте большую роль играют национально-культурные центры, ставящие своей целью развитие этнических культур, сохранение родного языка, обычаев, традиций, форм досуга, исторической памяти своего народа, консолидация этнических общностей, воспитание подрастающего поколения на национальных традициях через изучение обрядов, обычаев, национальных праздников, литературы. Посещение студентами университета мероприятий, проводимых национально-культурными центрами, способствует их социализации и этнической идентификации. В задачу центров входит вызов интереса у студентов к своим истокам, желание разобраться в приоритетах национальных и духовных ценностей, овладеть основами и спецификой художественно-практической деятельности различных этнических культур.

Студенты университета должны иметь теоретические знания в области этнокультуры, поэтому особым педагогическим условием является введение курса этнопедагогике, раскрывающим темы этнокультурного самосознания и мировосприятия, традиций, особенностей взаимодействия студентов в различных социокультурных ситуациях. Практические занятия проходят с использованием предметов декоративно-прикладного искусства, музыки разных этносов, национальных игр, национальной художественной литературы, живописи.

В ходе профессиональной подготовки студентов учитываются как индивидуальные, так и национальные культурные и образовательные потребности. Принятие этнопедагогического наследия является одним из педагогических условий формирования студентов как будущих профессионалов. Сущность этнопедагогизации в создании условий, при которых студент соотносит себя не только со своим народом, но и с другими этнокультурными группами.

Таким образом, создание педагогических условий в полиэтнической среде колледжа в процессе межэтнического общения студентов актуально, так как неверно сформированное умение межнациональной коммуникации способно вызвать деформации в мировоззрении студентов, и как следствие, в будущем сложности во взаимоотношениях между целыми народами и странами.

В целом основные понятия общего образования дают учащемуся возможность усвоить такие основные понятия и категории поликультурного образования, как самобытность, уникальность, культурная традиция, духовная культура, этническая идентификация, национальное самосознание, казахстанская культура, мировая культура, их общие корни и многообразие, культура межнационального общения, конфликт, взаимопонимание, согласие, солидарность, сотрудничество, ненасилие, толерантность и др.

Воспитательная деятельность предусматривает использование этноориентированных форм аудиторной и внеаудиторной деятельности, интерактивных методов, направленных на повышение уровня этнокультурной осведомленности и толерантности студентов, формирование необходимых умений и навыков эффективного межэтнического взаимодействия.

Литература

1. Андреев В.И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития. 2-е изд. - Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Арзамасцева Н.Г. Формирование этнокультурной компетентности будущих учителей в контексте их профессиональной подготовки / Вестник МГОУ. Серия «Педагогика». - 2012. - №4. - с. 20-27.
3. Арсалиев Ш.Х. Этнопедагогические основы воспитания нравственности в поликультурном образовательном пространстве. Гелиос, 2015. - 304 с.
4. Басова А.Н. Этнокультурное образование как фактор формирования основ национального менталитета. Кострома, 2002. - 176 с.
5. Белозерцев Е.П. Образование: историко-культурный феномен: курс лекций / Е.П. Белозерцев. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. - 704 с.
6. Бережнова Л.Н. Этнопедагогика: Учеб. пособие / Л.Н. Бережнова, И.Л. Набок, В.И. Щеглов. М.: Академия, 2007. – 240 с.

УДК 37.013

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ И ПРИНЦИПАХ ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ ЭТИКИ

Иманов А.К., Шитов А.С.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Сулейменова С.К.

(Военный Институт НГ РК)

Этика - это наука о морали как специфической форме общественного сознания, включающей в себя совокупность принципов, требований, норм и правил, регулирующих поведение человека во всех без исключения сферах его общественной и личной жизни, его отношение к обществу, к самому себе, к выполнению своих обязанностей, а также исторически обусловленные взгляды и представления людей о нравственных идеалах, нравственных ценностях.

Мораль выступает непременным аспектом всех сторон общественной практики и занимает особое место среди форм общественного сознания: политической, правовой, эстетической, экономической, религиозной и др., которые практически не существуют в отрыве от морального осознания человеком действительности. Практическое назначение морали заключается в регулировании отношений личности и общества, и сила ее как регулятора человеческих отношений заключается в том, что человек следует её требованиям добровольно и непринужденно.

Эти особенности морали делают её важной составной любого вида профессиональной деятельности, так как любой специалист здесь выступает не только как квалифицированный работник, но и как моральная личность, и эта неизбежная взаимосвязь оказывает огромное воздействие на результаты его профессиональной деятельности.

Профессиональная мораль общества выступает в качестве частной нравственной системы, развивающейся в рамках общей морали, соотносясь между собой как категории общая и особенная.

Особое место в профессиональной морали преподавателя имеют его нравственные идеалы и моральная позиция, находящая свое выражение в моральных аспектах отношений, складывающихся у преподавателя в педагогическом процессе.

Преподавательская деятельность принадлежит к таким, где весомость морального фактора исключительно велика, так как она в силу своей специфики способствует выявлению всех нравственных качеств педагога, наставника, воспитателя.

Преподаватель - это прежде всего педагог.

Педагогический труд универсален в силу своей объективной общественной необходимости. Он универсален:

- потому, что направлен на любого члена общества, причем, не только в период его детства;

- потому, что его выполняют все члены общества, а не только педагоги;

- потому, что касается всех без исключения видов деятельности, и, наконец;

- потому что, так же, как и мораль, пронизывает все стороны человеческой деятельности, даже те, где люди не занимаются собственно воспитанием и обучением других. Особенность труда преподавателя не может побуждать опять-таки к повышенному самораскрытию людей, втянутых в педагогический процесс, к большой нравственной распахнутости и раскованности. Поэтому нормы этики преподавателя, которые вырабатываются и концентрированно обнаруживаются в рамках труда профессионального, обладают ценностью даже для непрофессиональных воспитателей.

Сегодня, этика это наука, имеющая свою историю и глубинные истоки своего развития, берущие начало в народной педагогике, с уже разработанными теоретическими основами и функциями, с формирующейся системой этико-педагогического образования и воспитания студентов, что позволяет говорить о складывающихся определенных профессионально-этических основах теории и практики подготовки, будущего преподавателя.

Педагогическая этика, таким образом, представляет относительно обособленную ветвь этической системы. На основе этической теории она интегрирует педагогическую теорию нравственного воспитания с социологической и психологической теорией личности. По мнению Э.А. Гришина, такое понимание педагогической этики носит принципиальный характер, имеет важное методологическое и теоретико-прикладное значение, что даёт основание рассматривать её в двух планах [1].

Первый - теоретико-методологический - связан с созданием эффективной системы знаний и методов исследования,

второй - теоретико-прикладной - вовлекает ее в создание научной системы нравственного воспитания студентов и преподавателя. С подобной интерпретацией педагогической этики нельзя не согласиться.

Разумеется, теоретико-методологические основы педагогической этики исходят из общей философской теории морали как специфической формы общественного сознания. Предметом её исследования как науки в связи со спецификой профессиональной деятельности преподавателя является педагогическая мораль, отражающая нравственные закономерности, принципы в оценке общей теории морали

и практической деятельности преподавателя, в которой, как ни в какой другой, мера нравственной ответственности личности доходит до слияния в ней профессиональной и собственно моральной стороны, так как здесь предметом профессиональной деятельности выступает человеческая личность и, прежде всего, личность самого преподавателя.

И, следовательно, цель педагогической этики заключается в том, чтобы процесс нравственного формирования личности преподавателя сделать по возможности управляемым через решение двух основных задач. Во-первых, педагогическая этика, изучая закономерности развития нравственного сознания преподавателя, раскрывая нравственную сущность качеств его личности в ходе выполнения им своих профессиональных обязанностей, разрабатывает нравственные требования к личности преподавателя, во-вторых, определяет нравственные требования к профессиональному труду преподавателя, к нравственным взаимоотношениям преподавателя со всеми участниками педагогического процесса как специфическому виду общественных отношений.

В современных условиях самые серьезные потери ощущаются все-таки не в политике и экономике, а в нравственно-духовной сфере общества: грубость, жестокость, насилие, правонарушения и преступления, причем рост детских преступлений - все эти негативные явления общественной жизни требуют настоящего внимания и помощи преподавателям вузов, главным субъектам процесса воспитания молодого поколения. И не в меньшей степени - в совершенствовании профессиональной подготовки.

Возрастающие требования к преподавателю, к плодотворности его профессиональной деятельности говорят о необходимости постоянного совершенствования его профессиональной подготовки в системе высшего образования и, в частности, специальной разработки проблем педагогической этики. Между тем нравственные отношения, складывающиеся в педагогическом процессе школы любого звена, как известно, оказывают самое непосредственное влияние на результаты её деятельности.

Педагогическая этика сегодня это практическая область деятельности преподавателя, наставника, которая имеет свою историю, развивающуюся одновременно с историей развития школы и педагогики. Уже в истории античной философско-педагогической мысли, и особенно периода Средневековья, находят отражение положения о содержании этической подготовки учителя. В последующем начинают рассматриваться проблемы нормативного кодекса учителя, нравственных идеалов личности наставника, нравственных взаимоотношений учителя с детьми.

И, конечно, более полно проблемы педагогической этики раскрываются в педагогических взглядах Я.А. Коменского, Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, А. Дистервега, Р. Оуэна, определяющих систему моральных требований к личности преподавателя и характеру его профессиональной деятельности.

Яркими приверженцами были казахские просветители Ш. Уалиханов, Ы. Алтынсарин и А. Кунанбаев, связывавшие свои нравственные идеалы гуманизации жизни трудового народа с широким его просвещением и образованием, последовательным нравственным самоусовершенствованием, самовоспитанием самой личности.

Особый интерес в плане дальнейшего развития проблем теории и практики профессиональной этики преподавателя представляет опыт педагогов-новаторов Е.И. Ильина, В.Ф. Шаталова, М.П. Щетинина и, конечно, Ш.А. Амонашвили с его гуманистической педагогикой, чрезвычайно близкой гуманизму В.А. Сухомлинского,

но уже на новом витке времени, а по Республике Казахстан - народного учителя Кумаша Нурғалиева и др.[2].

Основоположниками теоретических основ педагогической этики учителя следует считать Н.К. Крупскую, А.В. Луначарского, С.Т. Шацкого, П.П. Блонского, А.С. Макаренко и В.А. Сухомлинского. Каждым из них на основе материалистического учения о морали как специфической форме общественного сознания разработана своя система педагогической этики с нравственным мериллом оценки труда учителя, этическими кредо, идеей человеколюбия, гражданственности и т.д. [3].

Огромный интерес к проблемам профессиональной этики за рубежом (Б. Кауфман, А. Джерайлд, В. Уоллер и др. (США); Ж. Троншер, А. Ферре, М. Маршан (Франция); П. Петерс, Р. Буш (Англия); Г. Бауэр, Ф. Шнайдер (ФРГ); К. Котарский, И. Козловский (Польша) и др. [4].

Современный преподаватель имеет возможность пользоваться также трудами Э.Г. Костяшкина, В.И. и И.Я. Писаренко, В.Н. и И.И. Чернокозовых, Э.А. Гришина, Я.Г. Якубсона и др., разрабатывающих теоретические основы профессиональной этики учителя как специальной области научного знания, а также системы работы высшей педагогической школы по профессионально-этической подготовке учителя.

Итак, **этика преподавателя - это наука о профессиональной - морали преподавателя**, моральная позиция педагога и составляет предмет этой науки, науки, имеющей, как было отмечено выше, свой предмет, цель и задачи.

Что касается принципов и норм этики преподавателя, то принятые в ней нравственные оценки системы нравственных ценностей и идеалов являются генеральным направлением профессиональной деятельности преподавателя.

Условно можно выделить следующие. Прежде всего, по-видимому, следует назвать **принцип идейной целеустремленности** преподавателя и его профессиональной деятельности. Какие бы ни происходили социальные и политические изменения, преподаватель не может оставаться без соответствующих идейных взглядов и позиций, без идеалов, которые должны базироваться на определенных общечеловеческих основах и ценностях. Хотя в вычлениии принципов градация, разумеется, условная, тем не менее, следующим следует назвать, на наш взгляд, **принцип гражданственности, патриотизма и интернационализма** преподавателя, без опоры на которые не может быть ни нравственной педагогики, ни нравственного воспитания. Интернациональное воспитание данного принципа должно быть доведено до уровня не только понимания и принятия другого народа, но и до восхищения им: его культурой, языком, традициями, обычаями.

Следующий принцип - **принцип профессионального гуманизма** преподавателя, на наш взгляд, является самым глубинным, стержневым, включающим в себя не только глобальное человеколюбие, но и любовь к конкретному человеку, студенту, деятельность и ответственность за его судьбу, за его формирование, гуманные отношения со всеми участниками педагогического процесса. Этот принцип определяет собой сегодня и генеральную направленность всей системы образования и воспитания. Ведь гуманизм - это совокупность идей и ценностей, утверждающих универсальную значимость человеческого бытия в целом и отдельной личности, в частности. С позиций гуманизма, конечная цель образования и воспитания состоит в том, чтобы каждый человек мог стать полноценным субъектом деятельности, познания и общения, то есть свободным, самостоятельным существом, ответственным за всё происходящее в этом мире. Следовательно, мера гуманизации учебно-воспитательного процесса определяется тем, насколько этот процесс создает предпосылки для саморегуляции личности, раскрытия всех заложенных в ней природных задатков, ее способности к свободе, ответственности и творчеству. То есть принцип гуманизма

ориентирован на интересы каждого конкретного студента как личности, удовлетворение его потребностей.

По-новому в современных условиях звучит следующий принцип - *профессиональная самоотверженность*, т.е. без оглядки ни на какие экономические катаклизмы преданность и верность избранной преподавателем миссии, что предполагает обязательную коллегиальность, профессиональный коллективизм преподавателя: взаимопонимание, взаимовыручку, взаимопомощь и тесное единство слова и действий педагога по отношению к преподавательскому и студенческому коллективам в педагогическом процессе, что составляет основу основ, на наш взгляд, педагогики сотрудничества и высшего его уровня - педагогики сотворчества.

И, наконец, *принцип профессионального оптимизма*, который - преподавателю особенно необходим: принцип, вооружающий его, верой в собственные силы, верой в студента, даже в самого трудного.

Названные основополагающие нравственные принципы этики преподавателя тесно связаны с базовыми нравственными категориями, определяющими сложный механизм функционирования нравственного самосознания личности. Они обозначают нравственные процессы, протекающие в субъективном мире личности, которые и составляют этот механизм функционирования ее нравственного самосознания, ее моральных ценностей: системы представлений о добре и зле, справедливости, чести и т.д., которые выступают своеобразной оценкой характера жизненных явлений, нравственных достоинств и поступков людей, социальной значимости их деятельности и отношений в обществе.

Следует подчеркнуть важность того, что от преподавателя требуется не только быть носителем нравственных качеств в их максимально полном выражении, но и постоянно помнить о необходимости их воспитательной демонстрации перед студентами.

Этика преподавателя разрабатывает такие нравственные категории этики, как честь и достоинство, совесть и справедливость, авторитет преподавателя и дисциплина труда.

В качестве основных компонентов профессиональной этики преподавателя, на наш взгляд, условно можно выделить следующие, имеющие непосредственное отношение, прежде всего, к его труду, профессиональной деятельности, а также к его личностным и деловым качествам. Это, во-первых, *социальные функции труда преподавателя* и, во-вторых, *нравственное содержание его профессиональной деятельности*. Далее следует выделить *моральные качества личности преподавателя*, позволяющие наилучшим образом выполнять свод профессиональных обязанностей и *особенности психологической организации его личности*. Следующие компоненты включают в себя такие важные нравственно-этические аспекты личности и деятельности преподавателя, как его *профессиональная вооруженность и специфика взаимоотношений в педагогическом процессе*.

Говоря о компонентах педагогической этики преподавателя, нельзя не вычленить те *нормы и правила поведения*, которые отражают особенности его профессиональной деятельности, а также нельзя не брать в расчет такие *прочие характеристики личности*, как *возраст, стаж, пол, специальность, семейное положение* и множество других обстоятельств, в зависимости от которых проявление норм этики в профессиональном труде преподавателя приобретает свои неповторимые оттенки [5].

В целом, принципы, категории и основные компоненты преподавательской этики, раскрывая содержание нравственных требований, служат важным критерием уровня профессиональной деятельности и условием нравственного развития личности

преподавателя, его нравственной культуры, которая опосредованно не может не оказывать своего влияния на уровень нравственно-духовной культуры общества.

Литература

1. Гришин Э.А. Профессионально-этическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. - Владимир, 1973.
2. Илюсизова С.М. Учитель - ученик. - Алма-Ата: Мектеп, 1989.
3. Педагогическая этика / Под ред. Э.А. Гришина. - Владимир, 1975.
4. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопросы психологии. - 1983. - №1.
5. Писаренко В.И., Писаренко И.Я. Педагогическая этика. Книга для учителя. Изд. 3-е. - Минск: Нар. света, 1986.

УДК 796.091

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ҮДЕРІСІНДЕ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БАҒЫТТАРЫ

Қаипов С.Е.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында білім берудің барлық сатыларында жеке тұлғаны қалыптастыру процесі өте өзекті. «Білім туралы» заңда білім берудің отандық моделінің басым бағыттарының бірі жеке адамның шығармашылық, рухани және физикалық мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке тұлғаны дамыту үшін жағдай жасау арқылы зияткерлікті байыту болып табылады [1].

Әл-Фарабидің философиялық ілімінің бағыттарының бірі-әртүрлі моральдық категориялар туралы мәселе болып табылады. Ол адамгершілік мәселелерін адамның зияткерлік қасиеттерімен, оның парасаттылығымен тығыз байланыстырады, сондықтан ол қарастыратын категорияларда моральдық қатынастардың белгілі бір нормалары мен ережелері ғана емес, сонымен бірге белгілі бір дәрежеде адамдардың өмір сүру тарихындағы ұтымды қызметінің нәтижелері бар. Әл-Фараби «Бақытқа апаратын жолды көрсету» кітабында: «Ақылдың жақсы мінезі мен күші, екеуі де бірге, адамның қадір-қасиеті болып табылады, өйткені әр нәрсенің артықшылығы мен жетілуі оның өзіне және оның іс-әрекетіне байланысты», - деп жазады.

Әл-Фарабидің ілімінде ақылға қонымды іс-әрекет субъект ретінде қарастырылады, адамның табиғи қасиеті, этикалық нормалар мен ережелер ретінде ол адамның күнделікті қоғамдық өмірінен шығады деп пайымдайды. Бұл санаттар ол үшін алдын – ала белгіленген құдай емес, бірақ белгілі бір адамдар арасындағы нақты қатынастардан туындайды. Олар өзгеруі және дамуы мүмкін. Табиғи, ол кейбір биологиялық, физикалық және онымен байланысты психикалық қасиеттерді немесе бейімділіктерді және олардан туындайтын зияткерлік, физикалық және моральдық қасиеттерді қамтиды, мысалы:

«дененің кез – келген өнердегі әрекетті керемет орындауға бейімділігі», белгілі бір әрекетті орындауға айқын бейімділік, кейбір мінез – құлық белгілері-қаттылық, жылдамдық және т. б. [2]. Тұлғаның дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі мақсаттары:

- балалардың физикалық дамуына қолайлы жағдай жасау, бұл олардың тиімділігін арттырады, иммунитетті күшейтеді, денені қатайтады;

- қозғалыс белсенділігінің белсенді дамуы, онымен қатар жүретін қасиеттер дамиды: төзімділік, жылдамдық, ерік-жігер;

- негізгі моториканы (қадамдар, секіру, жүгіру), сондай-ақ әлдеқайда аз кездесетіндерді (мысалы, акробатика) дамыту арқылы қалыптастыру;

- жүйелі тәсілмен күнделікті әдетке немесе тіпті қажеттілікке айналуы мүмкін процестің өзінен ләззат алу негізінде жүйелі және әртүрлі физикалық белсенділікке қызығушылықтың пайда болуы;

- гигиена, дене шынықтыру және спорт саласындағы негіздерді меңгеру.

Әрине, жеке тұлғаның дене тәрбиесі тәрбиенің басқа түрлерімен тығыз байланыста болған жағдайда тиімді: мысалы, ақыл-ой тәрбиесі, ол екі формада жүзеге асырылады: тікелей, бұл дене тәрбиесі процесінде қатысушылардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға тікелей әсер етеді. Сабақтарда физикалық жаттығулар техникасын игерумен, оны жетілдірумен, практикалық іс-қимыл әдістерін игерумен және т.б. байланысты танымдық жағдайлар туындайды (қозғалыстарды қалай үнемді, дәлірек, мәнерлі орындау керек, қашықтықта, жарыстарда және т. б. күштерді қалай бөлу керек); жанама, бұл денсаулықты нығайту, физикалық күштерді дамыту. дене шынықтыру процесінде балалардың қалыпты ақыл-ой дамуы үшін қажетті шарт. Лесгафт П.Ф. «Мектеп жасындағы балалардың дене тәрбиесіне арналған нұсқаулық» атты еңбегінде былай деп жазды: «Адамның ақыл-ойы мен физикалық дамуы арасында тығыз байланыс бар, ол адам ағзасы мен оның жөнелтілімдерін зерттеуде айқын көрінеді. Ақыл-ойдың өсуі мен дамуы физикалық дамудың тиісті дамуын талап етеді» [3].

Дене тәрбиесі процесінде ақыл-ой тәрбиесінің басым мақсаттары-физикалық белсенділіктің өзіндік ерекшеліктері туралы білім базасын кеңейту, өзін-өзі талдау немесе өзін-өзі тәрбиелеу қабілеттері деңгейінде ақыл-ой қабілеттерін дамыту. Қазақстан Республикасының жалпы білім беру мекемелері үшін арнайы әзірленген дене тәрбиесі бағдарламаларының нормаларына сәйкес тәрбие құралдары бекітілген құралдар бар. Ақыл-ой тәрбиесінің міндеттері: дене шынықтыру саласындағы арнайы біліммен шұғылданушыларды байыту және осы негізде ғылыми дүниетанымның саналы қалыптасуын қалыптастыру; ақыл-ой қабілеттерін (талдау және жалпылау қабілеті, ойлау жылдамдығы және т.б.), танымдық белсенділікті және қозғалыс іс-әрекетіндегі шығармашылық көріністерді дамыту; өзін-өзі тану және өзін-өзі тәрбиелеу қажеттіліктері мен қабілеттерін дамытуды ынталандыру.

Дене жаттығуларымен айналысу эстетикалық тәрбие беру үшін қолайлы жағдай жасайды. Сабақ барысында әдемі қалып қалыптасады, дене бітімінің үйлесімді дамуы жүзеге асырылады, қозғалыстардың әсемдігі мен әсемдігін түсіну тәрбиеленеді. Мұның бәрі эстетикалық сезімдерді, талғамдар мен идеяларды тәрбиелеуге көмектеседі, жағымды эмоциялар, көңілділік, оптимизм көріністеріне ықпал етеді. Эстетикалық тәрбие адамды рухани дамытады, сондықтан физикалық тәрбие мен эстетикалық тәрбиенің байланысы олардың мақсатының бірлігіне – адамның қалыптасуына негізделген, ал физикалық жетілу эстетикалық идеалдың бір бөлігін құрайды. Эстетикалық тәрбие міндеттері:

- дене шынықтыру саласындағы эстетикалық сезімдер мен талғамдарды тәрбиелеу;

- адам денесі мен қозғалысын эстетикалық бағалауға тәрбиелеу;

- жолдастардың мінез-құлқындағы және қоршаған ортадағы сұлулықты табу және бағалау дағдыларын тәрбиелеу.

Моральдық тәрбие-қарқынды жаттығулар кезеңінде тұрақты, ерік-жігер, тәртіп қалыптасады, дененің тұрақтылығы күшейтіледі, моральдық көрініс қалыптасады, ол кейіннен моральдық мінез - құлықта тікелей көрінеді, өйткені балалар физикалық ғана

емес, сонымен бірге моральдық жағынан да дамиды. Адамгершілік тәрбиесінің міндеттері:

- жоғары мораль нормаларына сәйкес келетін моральдық сананы (яғни моральдық ұғымдарды, көзқарастарды, пайымдауларды, бағалауды), идеологиялық сенімділік пен іс-әрекеттің мотивтерін (атап айтқанда, дене шынықтыру) қалыптастыру;

- адамгершілік сезімдерін қалыптастыру (Отанға деген сүйіспеншілік, гуманизм, ұжымшылдық, достық сезімдері, моральдық нормаларды бұзуға ымырасыздық сезімдері және т. б.);

- адамгершілік қасиеттерді, этикалық нормаларды сақтау әдеттерін, әлеуметтік негізделген мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру (еңбек нәтижелері мен рухани және материалдық мәдениеттің нысандарын құрметтеу, ата-аналар мен үлкендерді құрметтеу, адалдық, қарапайымдылық, адалдық және т. б.);

- адамның ерік-жігері мен қасиеттерін тәрбиелеу (батылдық, батылдық, батылдық, жеңіске деген ерік, ұстамдылық және т. б.).

Еңбек тәрбиесі-тұрақты іс-әрекеттің арқасында, оның барысында балалар айтарлықтай жүктемелерді жеңеді, олардың мақсаттылығы, өз жолындағы кез-келген қиындықтарды жеңуге деген ұмтылысы дамиды. Мұндай сабақтардың нәтижесі қарапайым еңбек дағдыларын игеру, еңбекқорлықты және еңбекке құрметпен қарауды тәрбиелеу болып табылады. Еңбек тәрбиесінің міндеттері: еңбексүйгіштікке тәрбиелеу; еңбекке саналы көзқарасты қалыптастыру; қарапайым еңбек дағдылары мен дағдыларын игеру [3, 174].

Жеке тұлғаның дене тәрбиесі процесінде тәрбие процесінің негізгі стратегиясын, тактикасын мен техникасын қалыптастыратын әдіснамалық және ұйымдастырушылық-әдіснамалық көзқарастар қолданылады.

Оқу процесінде дене шынықтыру сабақтарында студенттерге кешенді әсер ету әдістері қолданылады, нәтижесінде олар үйлесімді өзін-өзі жүзеге асыру, бұрын қойылған мақсаттарға жету үшін әлеуметтік ортаға қажетті қасиеттерді қалыптастырады және дамытады. Білім беру әдістерінің негізі бір-бірімен байланысты құралдар мен әдістер болып табылады және білім беру тәжірибесінде бірлікте қолданылады. Тәрбие құралдарына: сөз, көрнекі құралдар, кино және бейне фильмдер, әңгімелер, жиналыстар, дәстүрлер, әдебиет, бейнелеу және музыкалық өнер туындылары және т. б. құрайды

Тәрбие әдістері-бұл белгілі бір педагогикалық жағдайға сәйкес білім беру элементтерін немесе жеке құралдарын қолдану әрекеттерінің ерекше жағдайлары болып табылады. Әдіске қатысты тәрбие әдістері бағынышты сипатта болады. Мысалы, адамгершілік тәрбие әдістері:

- мінез-құлықтың белгіленген нормаларын, қалыптасқан дәстүрлерді түсіндіру нысанында сендіру;

- қатысушылармен қандай да бір теріс қылық жасау кезіндегі әңгімелер;

- этикалық тақырыптар бойынша пікірталастар;

- жақсы мысал (ең алдымен, мұғалімнің өзі лайықты үлгі);

- практикалық жаттығулар (мәні: тәртіпті, мәдени мінез-құлықта, спорт ережелерін, спорттық режимді, дәстүрлерді дәл сақтай отырып, осы нормалар үйреншікті болғанға дейін үнемі, тұрақты түрде жаттығу; жаттығу жүктемелері мен жарыстар жиі қажет болатын маңызды және ұзақ күш-жігерге төтеп беру);

- мадақтау: мақұлдау, мадақтау, алғыс жариялау, грамотамен марапаттау, т. б.;

- оқытушы көмекшісінің міндеттерін орындауда сенімділік көрсету, жарыстың қорытындысын шығару кезінде командаға ынталандыру ұпайын есептеу және т. б.;

- жасалған әрекеті үшін жаза: ескерту, сөгіс, ұжымның (спорт командасының) жиналысында талқылау, команда құрамынан уақытша шығару және т. б.

Ақыл-ой тәрбиесінің әдістері: оқытылатын материал бойынша сауалнама жүргізу; бақылау және салыстыру; зерделенетін материалды талдау және қорыту; қимыл әрекеттерін сыни бағалау және талдау. Дене тәрбиесі процесінде эстетикалық тәрбие мынадай әдістермен сипатталады: дене жаттығуларын эмоционалды-мәнерлі түсіндіру, бейнелі сөз; әдемілікке таңдану сезімін тудыратын жаттығуды техникалық жағынан мінсіз және эмоционалды-мәнерлі көрсету; іс-әрекеттер мен іс-әрекеттердегі шабыттандырушы мысал; дене жаттығуларымен айналысу процесінде қозғалыс іс-әрекетінде сұлулықтың шығармашылық пайда болуына практикалық үйрету болып табылады. Еңбекке тәрбиелеудің нақты әдістеріне мыналар жатады: еңбекке практикалық үйрету; әңгіме; еңбек нәтижелерін бағалау; үлгілі еңбек мысалы (мысалы, спортшының жаттығуға деген адал көзқарасы және толық күш-жігермен және жоғары спорттық-техникалық нәтижемен оқу-жаттығу тапсырмаларын орындау).

Адамгершілік тәрбие құралдарымен: оқу-жаттығу сабақтарының мазмұны мен ұйымдастырылуы, спорттық режим, жарыстар (олардың ережелерін қатаң орындау), педагогтың қызметі және т.б. Ақыл-ой тәрбиесінің құралдары-дене шынықтыру сабақтары. Олардың мазмұны мен көлемі жалпы білім беретін мектептерге, лицейлерге, колледждерге, ЖОО-ларға және т. б. арналған дене тәрбиесі бағдарламаларымен айқындалады. Сонымен қатар, ақыл-ой тәрбиесі құралдарына физикалық жаттығулар процесінде арнайы ұйымдастырылған проблемалық жағдайлар кіреді, оларды шешу ақыл-ой әрекеттерін қажет етеді (ақпаратты қабылдау және өңдеу, талдау және шешім қабылдау және т. б.). [3, 167]. Қозғалу белсенділік процесінде эстетикалық тәрбие құралдарына, ең алдымен, дене тәрбиесінің әртүрлі түрлері жатады. Олардың әрқайсысында мұғалім өз оқушыларына әдемі сәттерді көрсете алады. Эстетикалық тәрбие құралдары сонымен қатар мерекелер мен қойылымдар, табиғи және гигиеналық жағдайлар, сонымен қатар сабақ жағдайы, сабақ барысында көркемдік тәрбиенің арнайы құралдары (музыка мен өнер туындыларын пайдалану және т. б.) және т. б. болып табылады. Еңбек тәрбиесі құралдарына мыналар жатады:

- оқу еңбегі (дене тәрбиесі бойынша академиялық сабақтар, қарқынды спорттық жаттығу сабақтары, жарыстар процесінде),

- өзіне-өзі қызмет көрсету және топқа қызмет көрсету бойынша практикалық міндеттерді орындау (сабақ орындарын, Мүкәммалды дайындау және жинау, спорттық керек-жарақтарды күту және т. б.),

- дене тәрбиесі сабақтарына байланысты қоғамдық пайдалы еңбек (сауықтыру-спорт лагерінде).

Осылайша, дене тәрбиесі процесінде жеке тұлғаны қалыптастыру кешенді көзқарасты, жүйелі және дәйекті жұмысты қажет етеді. Дене шынықтырумен айналыса отырып, адам өзін, басқа адамдарды және айналасындағы әлемді біледі. Ол бастаманы, тәуелсіздікті және шығармашылықты белсенді дамытады, өзінің дүниетанымы мен ойлау тәсілдерін, жеке мінез-құлық қасиеттерін, басқа адамдардың іс-әрекеттеріне және өз іс-әрекеттеріне сыни көзқарасын қалыптастырады. Дене шынықтыру іс-әрекеті нәтижесінде алынған барлық оң қасиеттер адамды физикалық мәдени тұлға ретінде ғана емес, сонымен бірге адамның жалпы мәдениетінің жоғары деңгейін көрсететін жан-жақты және үйлесімді дамыған тұтас тұлға ретінде сипаттайды. Сондықтан дене шынықтыру жеке тұлғаның жан-жақты дамуының маңызды шарты болып табылады.

Әдебиет

1. «Білім туралы» Заң. – Астана, 2007. - 27 шілде.

2. Дооронов У.С. Эл-Фарабидің адамгершілік туралы ілімі аясында қазіргі заманғы спорт жастарын тәрбиелеу // Вестник ПГУ, 2009.- № 3-4. - Б.24-30
3. А. Ашмарин, Ю.А. Виноградов, З.Н. Вяткина. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістері.- М.: Ағарту, 1990. - 287 б.

УДК 87.17.39

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПРИ РАБОТЕ С ТЕКСТАМИ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ

Калдыкозова С.Е.¹, Исакова С.А.², Махкамов А.О.³

(¹ЮКГПИ, г. Шымкент, ²«Средняя школа №17 им. Лермонтова», г. Шымкент)

Одной из основных задач обучения русскому языку в вузе является развитие языковой и речевой компетенций в профессиональной сфере. Формирование профессионально-речевой компетенции предполагает чтение научно-профессиональных текстов, способность понимать и продуцировать научные тексты по специальности. Чтение научно-профессиональных текстов занимает значительное место и играет важную роль в формировании профессионально-речевых компетенций будущего педагога.

Чтение – это сложный вид рецептивной коммуникативной деятельности, включающей в себя извлечение и понимание информации, содержащейся в письменном тексте. В рамках работы с текстами по специальности необходимо не только накопление специальной терминологии, но и освоение тех грамматических особенностей, которые характерны для научного стиля. На занятиях русского языка необходимо формировать у студентов умения осуществлять информационный поиск профессионально значимой информации на русском языке. Так как мы живем в условиях изобилия информации, извлечение нужной информации из текста и её преобразование становятся важнейшими умениями, без которых невозможно жить в обществе и достичь успехов. Поэтому успешное развитие языковой и речевой компетенций в вузе невозможно без сформированности у студентов читательской грамотности. Читательская грамотность, понимаемая как способность студентов к осмыслению текстов, как способность к использованию прочитанного в различных профессиональных ситуациях, в том числе и для достижения своих целей, расширения знаний и возможностей, становится значимым результатом профессионального образования. Студент должен овладеть профессионально-ориентированными навыками и умениями, всеми видами научной обработки текста по специальности для самостоятельной работы. *Методика обучения чтению научно-профессиональных текстов основывается на деятельностном подходе, то есть овладение чтением данных текстов должно определяться профессиональными потребностями и, как следствие, соответствующей деятельностью.*

У развитого читателя научно – профессиональных текстов должны быть сформированы две группы умений:

- умения, целиком основанные на тексте, извлекать из текста информацию и строить на ее основании простейшие суждения.

- умения, основанные на собственном размышлении о прочитанном, интегрировать, интерпретировать и оценивать информацию текста в контексте собственных знаний читателя.

В проводимых международных исследованиях PISA принято диагностировать три уровня читательской грамотности. Умение найти и извлечь информацию из текста определяется как первое читательское умение. Иногда эта связь прямая, буквальная - по совпадающим ключевым словам, иногда косвенная - синонимическая.

Рассмотрим примеры заданий первого уровня читательских умений.

Задание 1. Прочитайте текст. Определите основную мысль текста. Выпишите ключевые слова. Составьте тезисный план.

Секрет Финского успеха в области образования

Профессия учитель - одна из самых престижных в Финляндии, по своей популярности она уступает только профессиям врача и пожарного, при этом к педагогу предъявляются самые высокие требования, главные из которых - высшее образование.

В Финской системе образования учителям предоставлено высокая степень свободы, гарантированная законом. Преподаватель сам выбирает, по каким учебникам и программам он будет вести обучение, но, конечно, с учетом национальных интересов. В отличие от России в Финляндии нет никаких инспекторских проверок и системы надзора. Учитель имеет свободу выбора методов и содержания образования. В финском школьном образовании исключен всякий отбор по социальному происхождению.

Стало интересно, в чем же заключается успех Финского образования? Количество часов, проведенных в классе, не отличается от средних показателей по Европе, как же Финляндия смогла добиться таких превосходных результатов по сравнению с другими европейскими странами? Одним из факторов их успеха является, безусловно, высокий образовательный уровень преподавателей. Высокий образовательный уровень подготовки преподавателей позволяет им самостоятельно составлять учебные планы и выбирать методы обучения. Финская школьная система основывается на культуре доверия, а не принципе контроля. В финской школе учащимся прививают умение самостоятельно, критически мыслить и решать проблемы. Преподаватели не заполняют головы учеников потоком информации, а развивают у них навыки поиска, творческого мышления. Очень важно, что учащиеся учатся оценивать свою собственную работу и свои достижения.

Второе читательское умение предполагает возможность интегрирования и интерпретации прочитанного. Учащимся предстоит извлечь из текста информацию, которая напрямую не сообщается в тексте. Для этого необходимо уметь отличать главное от второстепенного, установить имеющиеся в тексте взаимосвязи (видовые и родовые, пространственные, временные, причинно-следственные) разобраться в информации, которая содержит противоречия или неоднозначную оценку, осмыслить подтекст. Все эти умения необходимы для целостного понимания текста.

Задание 2. Ответьте на вопросы:

•Почему профессия учителя является одной из самых престижных в Финляндии?

•Объясните, в чём заключается, гарантированная законом, высокая степень свободы учителя.

•Какие в финской школе учащимся прививают умения?

Третье читательское умение предполагает осмысление и оценивание прочитанного и предполагает опору на знания, опыт, собственные убеждения. Умение осмыслить прочитанный текст, оценить и критически проанализировать содержащуюся в нём информацию особенно остро востребовано при чтении электронных сообщений.

Задание 3. Прочитайте текст «Секрет Финского успеха в области образования» и ответьте на вопросы: • Разделяете ли вы мнение, что Финляндия занимает почетное 1 место по качеству образования в мире?

Формирование читательской грамотности предполагает также понимание несплошных текстов. К несплошным тестам относятся таблицы, графики, схемы, диаграммы и т.д. Рассмотрим примеры заданий над формированием читательских умений при работе с несплошными текстами.

Задание. Изучите несплошной текст. Определите основную мысль текста. Выпишите ключевые слова. Найдите термины. Выпишите их определения из словарей. Сопоставьте систему образования 21 века с традиционной системой образования. Выявите сходства и различия двух систем образования?

Образование в XXI веке	Традиционное образование
Ученик в центре процесса обучения	Содержание/знания в центре процесса обучения
Преподаватель как тренер, наставник, гид, тот, кто направляет ученика	Учитель как эксперт и единственный источник знаний
Использование интернета с целью получить наиболее полное представление о теме	Использование единственного учебника для преподавания предмета
Ошибки и заблуждения рассматриваются как часть учебного процесса	Совершенство во всём - требование как к учителю, так и к ученику
Дифференциация и персонализация учебной программы	Учебная программа составляется по принципу «один размер подойдёт всем»
Постоянное формативное оценивание деятельности учеников	Итоговая оценка, которая нужна учителям и школам для отчётности
Обучение в мультисенсорной среде, практически направленное, подлинное и релевантное	Обучение, как правило, сосредоточено лишь на интеллектуальной сфере, не всегда рассматривает отношения между студентами
Учащиеся не только усваивают содержание, но и создают его самостоятельно	Учащиеся изучают содержание, созданное другими
Во время урока ученики больше выступают и больше работают, чем учитель	Учитель делает большую часть классной работы и разговаривает больше учеников
Цифровые технологии пронизывают весь процесс обучения	Технология как дополнение, специализация или второстепенная вещь в школе
Плохое поведение рассматривается как перспектива для роста и корректируется в группе	Плохое поведение наказывается учителем
Социальное и эмоциональное развитие рассматривается как часть обучения ребёнка	Социальному и эмоциональному развитию не уделяется должного внимания

Задание. Изучите несплошной текст. Определите основную мысль текста. Найдите ключевые слова. Выпишите термины по педагогике, найдите их определения в словарях.

1. Как оцениваются учебные достижения учащихся на традиционном уроке?
2. Какие формы контроля применяются на современном уроке?
3. Сравните, как осуществляется коррекция на уроках.
4. Какие преимущества имеет современный урок?
5. Сравните традиционный урок с современным уроком.
6. Составьте мини-текст «Особенности уроков современного типа»

Требования к уроку	Традиционный урок	Урок современного типа
Объявление темы урока.	Учитель сообщает учащимся.	Формулируют сами учащиеся (учитель подводит учащихся к осознанию темы).
Сообщение целей и задач.	Учитель формулирует и сообщает учащимся, чему должны научиться.	Формулируют сами учащиеся, определив границы знания и незнания.
Планирование.	Учитель сообщает учащимся, какую работу они должны выполнить, чтобы достичь цели.	Планирование учащимися способов достижения намеченной цели (учитель помогает, советует).
Практическая деятельность учащихся.	Применяется преимущественно фронтальный метод.	Применяется групповой, парный и индивидуальные методы.
Осуществление контроля.	Учитель осуществляет контроль за выполнением учащимися практической работы.	Учащиеся осуществляют контроль (применяются формы самоконтроля, взаимоконтроля).
Осуществление коррекции.	Учитель в ходе выполнения и по итогам выполненной работы учащимися осуществляет коррекцию.	Учащиеся формулируют затруднения и осуществляют коррекцию самостоятельно, учитель консультирует.
Оценивание учащихся.	Учитель осуществляет оценивание работы учащихся на уроке.	Учащиеся дают оценку деятельности по ее результатам (самооценка, оценивание результатов деятельности товарищей), учитель консультирует.
Итог урока.	Учитель выясняет у учащихся, что они запомнили.	Проводится рефлексия.
Домашнее задание.	Учитель объявляет и комментирует (чаще задание одно для всех).	Учащиеся могут выбирать задание из предложенных учителем с учетом индивидуальных возможностей.

Задание. Изучите несплошной текст. Определите основную мысль. Выпишите ключевые слова. Составьте план.

1. Какой контроль знаний называется текущим?
2. Перечислите формы контроля.
3. Какой контроль осуществляется в конце изучения темы или раздела?
4. Какой контроль проводится на этапе завершения изучения дисциплины?
5. Какой контроль является итоговым?
6. Подготовьте доклад «Формы контроля».

Виды и формы контроля						
	Текущий	Промежуточный	Итоговый	Пропедевтический	Рубежный	Контроль остаточных знаний
Содержание контроля	Осуществляется на протяжении всего учебного курса, проверяет текущие результаты обучения	Осуществляется в конце изучения темы, раздела, дисциплины	Проверяет результаты освоения дисциплины в целом	Проверяет предварительный уровень знаний, необходимый перед освоением дисциплины	Осуществляется между промежуточным и итоговым контролем	Осуществляется на этапе завершения изучения дисциплины или предварительно перед ее изучением
Виды контроля	Устный опрос, письменные работы, лабораторные работы, контроль с помощью технических средств: программы компьютерного тестирования, практические задачи, комбинированные ситуационные задачи, электронные обучающие тесты, лабораторный практикум, виртуальные лабораторные работы, и т.д.					
Формы контроля	Собеседование, коллоквиум, зачет, экзамен, тест, контрольная работа, проект, эссе, реферат, отчет, курсовая работа, выпускная квалификационная работа, и др.					

Таким образом, систематическая работа с текстом по специальности на занятиях по русскому языку формирует у студентов читательскую грамотность, развивает навыки репродуцирования и продуцирования текстов и способствует формированию коммуникативной компетенции в профессиональной сфере.

Литература

1. Цукерман Г.А. Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению. // Отдел оценки качества общего образования ИСМО РАО, 2010 (см. на сайте <http://www.centeroko.ru>).
2. Анисимова Л.М. Формирование читательской компетентности. 2013 г.
3. Асмолов А.Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий для учителя. – М.: Просвещение, 2010. - 159 с.
4. Доскарина Г.М. Исследование в действии: Способы и приемы повышения уровня читательской грамотности учащихся / Г.М. Доскарина, А.С. Сабитова // Молодой ученый. - 2016. - №10.4. - С. 19-21.

ӘӨЖ 376

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кельдегулова А.Н., Әбдуали С.Қ.
(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Психикалық дамудың тежелуі (ПДТ) - бұл психикалық үдерістердің дамуының қарқынды артта қалуы және арнайы ұйымдастырылған оқыту мен тәрбиелеудің көмегімен еңсерілуі мүмкін балалардағы эмоционалды-ерік саласының жетілмеуі. Психикалық дамудың тежелуі моториканың, сөйлеудің, зейіннің, есте сақтаудың, ойлаудың, мінез-құлықты реттеу мен өзін-өзі реттеу деңгейінің жеткіліксіздігімен, эмоциялардың тұрақсыздығымен, мектептегі үлгерімінің нашар болуымен сипатталады. Психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу іс-әрекеті дыбыстық айтылу жағының ақауымен сипатталады, мектепке дейінгі балалардың сөйлеу әрекетінің дыбыстық шынайылығына бағытталу деңгейінің төмендігі, дыбыстарды саралаудағы қиындықтар, сондай-ақ дыбысты әріпті талдауды меңгерудегі қиындықтар байқалады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін ойын арқылы дамытуда логопед пен бала арасында өзара тығыз қарым қатынас қалыптасады. Біз осы ойын арқылы балаға қуаныш, сенімділік, достық қарым-қатынастарын бере аламыз. Мектепке дейінгі жастағы ойын қызметтің жетекші түрі болып табылады. Ойында баланың психологиялық қасиеттері мен жеке ерекшеліктері қарқынды қалыптасады, одан кейін өзіндік мәнге ие болатын қызметтің басқа түрлері қалыптасады.

Ойын қызметі психикалық үдерістердің еркіндігін қалыптастыруға әсер етеді. Мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту, олардың әлемді тануы, балаларды адамгершілік тәрбиелеу үшін ойынның маңызы туралы К. Крупская, В.А. Сухомлинский былай деп жазды: "Ойын - бұл үлкен рухани терезе, ол арқылы әлем туралы идеялар мен түсініктердің ағымы баланың рухани әлеміне енеді».

Ойын-баланың ақыл-ой тәрбиесінің маңызды құралы. Балабақшада және үйде алған білім ойында практикалық қолдану мен дамуды табады. Ойын барысында бала жеке тұлға ретінде қалыптасады; оның психика жақтары дамиды, кейіннен оның оқу және еңбек қызметіндегі табыстылығы, оның адамдармен қарым-қатынасы қалыптасады. Ойын барлық танымдық психикалық процестердің дамуына әсер етеді:

ойлау, зейін, есте сақтау, қиял. Ойында қоғамдағы өмір сүру нормалары мен оның мінез-құлығы қалыптасады. Ойын барысында баланың ерік-жігері дамиды, өйткені бала ойын іс-әрекеті барысында ол үшін қандай да бір жаңа әрекетті меңгеріп, қиындықтарды жеңуге үйренеді.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін ойын ерекше мәнге ие: олар үшін ойын – оқу, олар үшін ойын – еңбек, олар үшін ойын - өмірге жан-жақты дайындалу үшін қажетті тәрбиенің маңызды түрі.

Мектепке дейінгі балалардың ойыны:

- балаларды бір-бірімен қарым-қатынас жасауға итермелейді;
- бастамашылық сөйлеуді пайдалану дағдыларын бекітуге ықпал етеді;
- сөйлеу тілін жетілдіруге ықпал етеді;
- сөздікті байытуға көмектеседі;
- тілдің грамматикалық құрылымын қалыптастыруға әсер етеді.

Ойын арқылы баланың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу машығы өзгереді, таным белсенділіктері қалыптасып, ақыл – ой процесі өсіп – жетіледі, түрлі адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіреді. Олармен ойынның әр түрін ұйымдастыра отырып, бір – біріне деген қайырымдылық, мейірімділік, достық, жолдастық, бауырмалдық, ортаны сыйлау сезімдеріне тәрбиелеуге болады. «Адам өркениетті болуы үшін балалық шақты бастан кешуі міндетті, егер ойын мен қызыққа толы балалық шақ болмаса, ол мәңгілік жабайы болып қалар еді», - деп К. Чуковский бала денесінің дамуы мен ой – дүниесінің өркен жаюы ойынға тікелей байланысты екенін атап көрсеткен.

Сөйлеу қабілетін қалыптастырып, сөздік қорын дамыту мақсатындағы ойындар «Бұл не? Қалай аталады?» әдістемелік ойынын өткізу үшін әр түрлі суретті 25-30 карточка дайындап, балаға жеке - жеке көрсетіп, суреттің атауын сұрау керек. Бала ойынға белсене араласып, жарыса жауап беріп жатады, яғни баланы сөйлету, сөздік қорын дамыту. Нәтижесі картаға түсіріледі. Келесіде жоспар бойынша одан күрделірек ойын: «Сурет бойынша әңгіме құрастырайық», «Жалғастыр» ойындары ойнатылады. Әр ойын – тапсырманың нәтижесі балл түрінде картаға түсіріліп отырылады.

Сондай - ақ, кімде – кім баланың тіл қабілетін дамытқысы келсе, ең алдымен оның ой қабілетін дамытуы тиіс», - деп атап көрсеткен болатын. Осыған байланысты ойлау қабілетін арттыруға арналған «Сен білесің бе?», «Бұл қай кезде болады?», «Суреттерді аяқтайық» ойындары, зейінді қалыптастырып, дамытуға арналған «Не өзгерді?», «Түймелер», «Жұпты суреттер» ойыны, қабылдау қабілетін дамытуға арналған «Пирамидалар, жинағыштар, таяқшалар» «Кубиктер», «Таңғажайып дорба», есте сақтау қабілетін арттыруға арналған «Суреттерді есінде сақта», «Түрлі - түсті доптар», «Көлеңке», бала қиялын дамытуға арналған «Гүл», «Алып бер», «Аяз Атаның үйі» ойындарын ойнатуға болады.

Ерекше дидактикалық сабақтар мектепке дейінгі балаларға ұнайды. Олар баладан терең білімді, күшті ақылды талап етпейді. Жұмыстың мұндай әдістеріне ұяшық бойынша графикалық диктанттар да жатады. Ол тілді дамытуға арналған жаттығулардың бірі. Бұл ойын барысында бала қағаз бетіне сызық, диагональді кескіндер салу арқалы сурет шығады. Мұны істеу қиын емес. Тек педагогты мұқият тыңдау керек, қарындашпен солға, оңға, жоғары немесе төмен сызықтарды жүргізу керек. Моториканы дамыта отырып, бала санауды, кеңістікте бағдарлауды, өзін бағалауды және басқалардың жетістіктеріне қуануды үйренеді. Балалардың сөйлеу тілін қалыптастыруда ұсақ моториканы дамытудың пайдасы зор. Ұсақ моториканың дамуы сөйлеудің дамуына, саусақтардың ептілігіне шешуші әсер етеді, мидың сөйлеу аймағын ынталандырады.

«Саусақ ойындары» - бұл саусақтардың көмегімен қандай да бір рифмды әңгімелер мен ертегілердің қойылымы. Көптеген ойындар екі қолдың да қатысуын талап етеді, бұл балаларға "оңға", "солға", "жоғары", "төмен" және т. б. ұғымдарға бағдарлауға мүмкіндік береді. Саусақпен ойындар жағымды эмоционалдық фон жасайды, ересектерге еліктеуді дамытады, сөйлеудің мағынасын түсінуге үйретеді, баланың сөйлеу белсенділігін арттырады. Егер бала жаттығуларды орындай отырып, қысқа өлең жолдарымен сүйемелденсе, онда оның сөзі анық, ырғақты, жарқын болады. Бала өзінің назарын шоғырландырып, оны дұрыс бөлуге үйренеді. Жады дамиды, өйткені ол қолдың белгілі бір ережелерін және қозғалыс реттілігін, есте сақтауды үйренеді.

Ойында мектепке дейінгі балалар өте дербес, өнімді және белсенді болады. Олардың танымдық іс-әрекетінің дамымауы бағдарламалық материалды меңгеруде көрінеді. Осы санаттағы балаларда бейберекет және қызметтің ұйымдастырылмаған болуы, асығыс және мінез-құлықтың теңсіздігі, сондай-ақ жауапкершілік сезімінің болмауы байқалады. Оларда эмоционалдық-еріктік саланың жетілмегендігі, ерік-жігердің әлсіздігі, жеке психикалық функциялардың жеткіліксіздігі, соның салдарынан еңбекке қабілеттіліктің төмендеуі байқалады. ПДТ бар балаларда танымдық қызығушылық жеткіліксіз болғандықтан, жады мен зейіннің бұзылуы пайда болады, сенсорлық ақпаратты қабылдау және өңдеу жылдамдығы баяулайды. Сөйлеудің бұзылуы фонетикалық-фонематикалық және лексикалық-грамматикалық жақтарын дамытуда артта қалуда байқалады. Мұндай балаларда құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажеттілігінің төмендігі байқалады, бұл ретте олар ересектермен жемісті ынтымақтастыққа қабілетті және педагогтың көмегін оңай қабылдайды.

Баланың дамуына арналған ойын түрлері:

- қимыл-қозғалыс ойындары,
- рөлдік ойындар,
- үстел ойындары,
- дидактикалық ойындар,

Бала үшін қозғалмалы ойындардың маңызы. Қозғалмалы ойындар баланың өміріне өте ерте кіреді. Өсіп келе жатқан организм белсенді қозғалысты қажет етеді. Барлық балалар доппен, секіргішпен, ойынға бейімделе алатын кез келген заттармен ойнауды жақсы көреді. Барлық қозғалмалы ойындар баланың физикалық денсаулығын да, оның зияткерлік қабілеттерін де дамытады. Бала үшін рөлдік ойындардың маңызы. Рөлдік ойындар, баланы қоғамдағы өмірге дайындау үшін тамаша жаттығу залы болып табылады. Әр ойында, бала бір немесе басқа ойын қатысушыларымен бірге ойнайтынына қарамастан, ол белгілі бір рөл атқарады. Ойын барысында бала өзіне белгілі бір рөл алады және осы кейіпкерге тән әрекеттерді жүзеге асыра отырып, ойын кейіпкерінің іс-әрекетін орындайды. Үстел ойындары балалардың ойлау дағдысын, есте сақтау дағдыларын дамытады, бөлісуге, ойнатуға үйретеді, ілтипатты, логикалық және бейнелі ойлауды дамытады, басқа ойыншылармен қарым-қатынас жасауға, ережелерге бағынуға үйретеді.

Дидактикалық ойындар-балаларды оқыту және тәрбиелеу мақсатында педагогикамен арнайы құрылған ережелермен ойындардың бір түрі. Олар балаларды оқытудың нақты міндеттерін шешуге бағытталған, бірақ сонымен бірге ойын әрекетінің тәрбиелік және дамытушылық әсері көрінеді.

Баланың сөйлеу тілін қалыптастыруда ойын өте маңызды орынға ие. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін қалыптастыруда оқу түрін ойын арқылы өткізу балаларға өте қызықты және іш пыстырмайды. Балаға көрнекі құралдармен, суреттермен өткен сабақ әрқашан қызықты болады және баланың зейінін қалыптастырады. Ойын арқылы бала адамдармен еркін қарым-қатынас жасауды, өзіне деген сенімділігін, сөздік қорын байыта алады.

Әдебиет

1. Ермағамбет Ә. Психикалық дамуы тежелген балалардың психологиялық -педагогикалық сипаттамасы // Дефектология -2008. - № 4, 3-5
2. Кушербаев А. Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін түзете дамыту жұмыстарының ерекшеліктері // Дефектология. 2011. №3. 17 б.
3. Құсайынов Д. Мектеп жасындағы балалармен жүргізілетін логопедиялық сабақта қолданылатын әдістер. // Дефектология - 2009. - №2. - Б.10-13
4. Карабанова О. А. Игра в коррекции психического развития ребенка. - М., 2007. - 216 с.

ӘӨЖ 691.33

ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ДӘСТҮРІ, ЖЕТІСТІКТЕРІ, ЖАҢАЛЫҒЫ

Кельдегулова А.Н., Баграмова А.А., Асан А.А.
(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Жаңалықтар немесе инновациялар адамның кез-келген кәсіби іс-әрекетіне тән, сондықтан, әрине, зерттеу, талдау және іске асыру нысанына айналады. Инновациялар өздігінен пайда болмайды, бұл ғылыми зерттеулердің, жекелеген мұғалімдер мен тұтас ұжымдардың озық педагогикалық тәжірибесінің нәтижесі. Бұл процесс өздігінен жүре алмайды, оны басқару қажет. Интегралды педагогикалық процестің инновациялық стратегиясы аясында мектеп директорының, мұғалімдер мен тәрбиешілердің инновациялық процестердің тікелей тасымалдаушылары ретіндегі рөлі едәуір артады. Оқытудың барлық алуан түрлі технологияларымен: дидактикалық, компьютерлік, проблемалық, модульдік және басқаларымен бірге жетекші педагогикалық функцияларды жүзеге асырылады. Заманауи технологияларды білім беру үдерісіне енгізе отырып, мұғалім мен тәрбиеші кеңес беруші, тәрбиеші функцияларын көбірек игеруде. Бұл олардан арнайы психологиялық-педагогикалық дайындықты талап етеді, өйткені мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінде арнайы пәндік білім ғана емес, сонымен қатар педагогика мен психология, оқыту мен тәрбиелеу технологиясы саласындағы заманауи білімдер іске асырылады. Осы негізде педагогикалық жаңалықтарды қабылдауға, бағалауға және іске асыруға дайындық қалыптасады.

Инновация дегеніміз - жаңалық, өзгеріс; инновация құрал және процесс ретінде жаңа нәрсені енгізуді көздейді. Педагогикалық процеске қатысты инновация дегеніміз - оқыту мен тәрбиелеудің мақсаттарына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңалық енгізу, мұғалім мен оқушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру.

Білім берудегі инновациялық процестердің мәнін түсінуде педагогиканың екі үлкен проблемасы бар - алдыңғы педагогикалық тәжірибені зерттеу, жалпылау және тарату мәселесі және психология - педагогика ғылымының жетістіктерін практикаға енгізу проблемасы. Демек, инновация пәні, инновациялық процестердің мазмұны мен тетіктері осы уақытқа дейін жеке қарастырылып келген екі өзара байланысты процестерді біріктіру жазығында орналасуы керек, яғни инновациялық процестердің нәтижесі теориялық та, практикалық та, сонымен қатар теория мен практиканың тоғысында пайда болатын жаңалықтарды қолдану болуы керек. Мұның бәрі педагогикалық инновацияларды құру, дамыту және пайдалану үшін басқару қызметінің маңыздылығын көрсетеді. Сондықтан мәселе мұғалімнің жаңа педагогикалық технологияларды, теорияларды, тұжырымдамалардың авторы, жасаушысы, зерттеушісі, қолданушысы және насихаттаушысы бола алатындығында. Бұл процесті басқару

мақсатты таңдауды, бағалауды және әріптестерінің тәжірибесін немесе ғылым өз қызметінде ұсынған жаңа идеялар мен әдістерді қолдануды қамтамасыз етеді. Қоғамның, мәдениеттің және білімнің қазіргі даму жағдайында педагогикалық іс-әрекеттің инновациялық бағыттылығының қажеттілігі бірқатар жағдайлармен анықталады:

Біріншіден, жүргізіліп жатқан әлеуметтік - экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесінде, әр түрлі типтегі білім беру мекемелерінде оқу процесін ұйымдастырудың әдістемесі мен технологиясын түбегейлі жаңартуды қажет етті. Педагогикалық жаңалықтарды жасауды, игеруді және пайдалануды қамтитын мұғалімдер мен тәрбиешілер қызметінің инновациялық бағыты білім беру саясатын жаңарту құралы ретінде әрекет етеді. Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендіруді күшейту, оқу пәндерінің көлемі мен құрамын үздіксіз өзгерту, жаңа оқу пәндерін енгізу жаңа ұйымдастырушылық формалар мен оқыту технологияларын үнемі іздеуді қажет етеді. Бұл жағдайда педагогикалық ортада оқытудың рөлі мен беделі айтарлықтай артады.

Үшіншіден, мұғалімдердің педагогикалық инновацияларды игеру және қолдану фактісіне қатынасы сипатының өзгеруі. Оқу процесінің мазмұнын қатаң реттеу жағдайында мұғалім жаңа бағдарламаларды, оқулықтарды өз бетінше таңдауымен ғана емес, сонымен қатар педагогикалық қызметтің жаңа әдістерді қолданумен де шектелді. Егер бұрын инновациялық қызмет негізінен жоғарыдан ұсынылған инновацияларды қолдануға азайтылған болса, қазір ол барған сайын таңдамалы, зерттеушілік сипатқа ие болады. Міне, сондықтан мұғалімдер енгізген педагогикалық инновацияларды талдау мен бағалау, олардың табысты дамуы мен қолданылуына жағдай жасау мектеп басшылары мен білім беру органдарының жұмысындағы маңызды бағытқа айналуға.

Төртіншіден, жалпы білім беру мекемелерінің нарықтық қатынастарға енуі, жаңа типтегі, оның ішінде мемлекеттік емес оқу орындарының құрылуы, олардың бәсекеге қабілеттілігінің нақты жағдайын жасайды.

Бұл жағдайлар 20 ғасырдың басында білімнің, инновацияның жаңа саласы - инновациялар туралы ғылымның дамуына ықпал етті, оның шеңберінде материалдық өндіріс саласындағы техникалық жаңалықтардың заңдылықтары зерттеле бастады. XX ғасырдың аяғы - XXI ғасырдың басында болған Қазақстан Республикасының әлеуметтік - экономикалық саласындағы түбегейлі қайта құрулар ұлттық білім беру жүйесін реформалауды қажет етті. Ел Президенті 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы - 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында республиканың әлемдегі бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына енуінің басым бағыттарының бірі ретінде қазіргі білім беруді дамытуға баса назар аударды. Осы мәселенің шешілуін қамтамасыз ететін тетік ретінде Президент білім беру жүйесіне оның параметрлері бойынша мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік жаңаруына сәйкес келетін инновацияларды енгізу қажеттігін атап өтті.

Қазақстан Республикасындағы білім беру реформаларының негізгі векторы - бұл мұғалімдер кәсібінің беделін арттыру және еңбек нарығының, елдің индустриалды-инновациялық дамуының қажеттіліктеріне жауап беретін жоғары оқу орындарында сапаның жоғары деңгейіне жету міндеті. Бұл тапсырма педагогикалық университетте магистранттар мен докторанттарды даярлауға қатысты өзекті болып отыр. Жоғары педагогикалық білімнің мазмұнына инвариантты және өзгермелі бөлігі кіреді. Біздің ойымызша, ұлттық идеяға сәйкес педагогикалық білімнің мазмұны қазақ, дүниежүзілік тарих пен мәдениетті, яғни дәстүрлі және инновациялық компоненттердің күрделі үйлесімін білдіретін төрт қабатты қамтуы керек:

- негізгі мәдени білім,
- университеттегі ғылыми және білім беру қызметінің әмбебап әдістері,
- пән және метасубъект деңгейлері туралы жаңартылған білім,

-танымдық - коммуникативті жағдайдағы рефлексивтік қатынастар мен реакциялар.

Өздеріңіз білетіндей, сыртқы және ішкі факторлар жоғары педагогикалық білім мазмұнының дамуына және жаңаруына әсер етеді. Кәсіптік - педагогикалық білім мазмұнын дамытудағы сыртқы факторлардың ішінде ең алдымен білім берудің ұлттық мақсаттарын қоятын қоғамдық өмірдің жаңаруы туралы айту қажет. Мақсат қою қазіргі заманғы дамушы Қазақстан Республикасының мәдениеті, адамгершілігі, әлеуметтік құндылықтары негізінде елдің дәстүрлері мен мұраларын ескере отырып құрылады. Осыған сәйкес жоғары білімді маман даярлау деңгейіне заманауи талаптар қойылады. Жаһандық әлемнің ұлттық дәстүрлері мен сын-қатерлерінде маманның жеке басының идеалы өзін-өзі бағалауымен, азаматтық ұстанымымен, толеранттылығымен, әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі жүзеге асыруға бағдарлануымен, өз бетінше шешім қабылдауға және олар үшін жауап беру қабілетімен сипатталады. Білім беру мазмұнын дамытуда сыртқы факторлармен қатар ішкі факторлар да маңызды орынды алады. Ең бастысы - жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамының интеллектуалды, ғылыми-педагогикалық әлеуеті. Жоғары педагогикалық білім мазмұнын жаңарту мәселесі үнемі өзекті болып қала береді және оның мазмұны соңғы онжылдықтарда айтарлықтай жаңарып отырды. Осыған байланысты, жоғары мектептің алдында қоғамның кадрларға деген нақты қажеттіліктерін ескере отырып, жоғары педагогикалық білім беру мазмұнын жобалаудың тұжырымдамалық тәсілдерін дамытудың бірінші кезектегі міндеті тұр. Мәселелердің маңызды спектрі жоғары оқу орындарының педагогика кафедралары мен университеттердің педагогикалық факультеттерінің қызметіне қатысты. Дәл осы деңгейде жоғары педагогикалық білім мазмұнын жаңартудың ең түбегейлі мәселелерін тұжырымдау және шешу мүмкін болады. Педагогикалық білім мемлекеттік және қоғамдық институт ретінде халықаралық байланыстардың күшеюіне байланысты әр түрлі мәдениеттер арасындағы үздіксіз және үздіксіз диалогтың өрісі болып шығады: академиялық ұтқырлық, мамандар алмасу, бірлескен фирмалар құру, халықаралық жобаларды жүзеге асыру. Зерттеушілердің пікірінше, дәстүрлер тудырған түрлі кедергілер мен стереотиптерді «шығармашылықпен жою» сияқты инновациялық белсенділіктің проблемалары қоғамның әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени дамуының өтпелі кезеңдерінде ерекше күшейе түседі. Сондықтан да инновациялық белсенділіктің проблемалары Қазақстанда елдің әлеуметтік-экономикалық саласын ырықтандыру кезінде бірінші орынға шықты. Атақты австриялық экономист Йозеф Шумпетер алғашқылардың бірі болып өткен ғасырдың басында экономикалық даму теориясын инновациялық өсумен байланыстырған инновациялық қызметтің ғылыми мәселелеріне жүгінді. Венгр зерттеушісі Б.Санто айтқандай, инновация дегеніміз - идеялар мен өнертабыстарды іс жүзінде қолдану арқылы тұтынушылық қасиеттері жағынан ең жақсы тауарлар мен қызметтерді жасауға әкелетін әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени процестер. Сонымен, инновация дегеніміз - ғылыми жаңалықтардың әлеуметтік-экономикалық инновацияға айналатын процедуралар мен құралдар. Біздің мақсатымыз үшін жинақталған білім жиынтығынан тұрақты инновациялық қызмет қоғамдық өндірістің немесе жалпы қоғам өмірінің азды-көпті дамып келе жатқан саласы болатындығына назар аудару қажет.

Қазақстанның қоғамдық дамудың басқа түріне, өркениетті қоғамның жоғары деңгейіне өтуі жастардың білім алуына жаңа талаптар қояды. Қазақстан Республикасы этникалық жағынан біртекті емес. Мұнда 140-қа жуық ұлт пен ұлыстың өкілдері тұрады. Еліміздің көпұлтты сипаты діни конфессиялардың алуан түрлілігін және олардың қоғамдық өмірдегі өсіп келе жатқан рөлін анықтайды. Қазақстан Республикасындағы «ұлттық тәрбие тұжырымдамасы» жасалды. Жоғары кәсіптік білім

беруді модернизациялаудың шешуші аспектілерінің бірі - оны құзыреттілік тәсіл негізінде құру. Бұл қазақстандық жоғары кәсіби білімнің еуропалық білім кеңістігіне интеграциялануымен және мамандарды ұйымдастырудағы негізгі әдістемелік тәсілдерді біріздендіру қажеттілігімен байланысты және нормативтік-құқықтық құжаттарда және «Қазақстан Республикасының жаңа формация мұғалімінің үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы», «Жоғары тұжырымдамасы» сияқты стратегиялық құжаттарда көрініс тапты.

Инновациялық үрдістің негізі - жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады. Бұл яғни, бір мұғалім үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық басқа мұғалім үшін өтілген материал тәрізді. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Инновацияның өмірге енуі мектептің өзінің жұмыс істеуіне себепші болатын ішкі жағдайларға байланысты. Білім беру мекемесінің алға қойған мақсатына жетуі үшін басқаруға ықпал жасайтын және өзінің басқарушы ішкі біртұтас жүйе болғандықтан, инновацияға үнемі орын табылады. Ал жаңа өзгеріс нәтижесі білім беру мекемелері үздіксіз өзгертін және дамытын жаңа қайшылықтардың көздері болады. Сонымен қатар басқарудағы маңызды орын үнемі қозғалыс пен дамуда болатын педагогикалық және балалар ұжымының қажеттілігіне беріледі. Инновацияның қажеттілігі сыртқы себептермен де анықталады, мынадай бірқатар себептерге байланысты: адамдардың мұқтаждылығын қамтамасыз ету қажеттілігі, мектеп оқушыларының білімге, дағдыға шеберлікке деген ұмтылысы, жоғары сапалы білім алуға жеке тұлғаның дамуы. Технологияны, ұйымдастыруды үнемі жаңғырту жағдайында ұстап тұрып қана мектеп өз бағытын нығайта алады. Жаңалық енгізу кез келген білім беру мекемесінің дамуы мен жоғары жетістікке жетуінің негізгі факторы болып табылады. Педагогтердің идеясы, ойлап шығарулары мен ашулары сияқты кез келген инновациялық қызметінің нәтижесі мектептер мен педагогика ғылымының прогрессивті дамуына ықпал етуі керек. Бұл қызметті күнделікті тіршілік әрекеті мен психологиялық және тағы да басқа стресс сияқты нәрселерден құтқарып, шығармашылық ой заңдылығы бойынша және ғылымның өзіне тән дамуының кең өріс алуына мүмкіндік беруі керек. Инновациялық оқыту білімді тереңдетумен қатар оқушының оқу әрекетіне жетелеп, олардың оқуға деген ынтасын оятады.

Казіргі кезде педагогикалық технология ұғымы педагогикалық лексиконымызға берік еніп келеді. Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы деген ұғымды білдіреді. Қорыта келгенде, жаңа инновациялық педагогикалық технологияның негізгі, басты міндеттері мынадай:

- әрбір білім алушының білім алу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеде тәрбиелеу;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. 28 б.
2. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – // Қазақстан мектебі, №4, 2006.
3. Карягина Т.Д., Матвеева К.М. Проблема измерения и оценки эмпатии в психотерапии // Психологическая наука и образование. 2012. № 5. С. 67–78.
4. Кряжева Н.Л. Радуюсь вместе. Развитие эмоционального мира детей. М.: У-Фактория, 2010. 192 с.
5. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.
6. С.Е. Шишов. Понятие компетенции в контексте проблемы качества образования // «Государство и образование», 2002. 88 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ МАГИСТРАНТОВ В УСЛОВИЯХ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Киров А.А.

(Курганский государственный университет, г. Курган)

Одна из целей профессионального образования, как подчёркивают ФГОС и Концепция развития сети образовательных учреждений, подведомственных Российскому образованию, – подготовка квалифицированного работника соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, ответственного, свободно владеющего своей профессией и ориентирующегося в смежных областях деятельности, способного к эффективной работе по специальности на уровне мировых стандартов, готового к постоянному профессиональному росту, социальной и профессиональной мобильности; удовлетворению потребностей личности в получении соответствующего образования [1].

Целью формирования профессиональной мобильности магистрантов – подготовка специалистов, владеющих знаниями в объёме, необходимом для понимания важнейших положений современных теорий и практик формирования профессионального развития, а также повышение данного уровня развития. Основные задачи формирования профессиональной мобильности – на основе общих подходов и конкретных примеров раскрыть наиболее значимые направления современных и классических теорий и практик формирования профессиональной мобильности; дать магистрантам необходимые знания о сущности, принципах и моделях профессионального развития и саморазвития.

Формирование профессиональной мобильности осуществляется следующими методами: лекции, семинарские занятия, проводимые в форме бесед, дискуссий, круглых столов, деловые игры и самостоятельная работа магистрантов с наиболее важными законодательными документами и библиографическими источниками и многое другое [4].

При изучении научной литературы были выявлены три уровня сформированности профессиональной мобильности магистрантов: Первый уровень (низкий (потенциально-немобильные)) - профессиональная мобильность сформирована частично: обучаемый пытается осознать собственную деятельность, но не проявляет познавательную активность, интерес к мыслительной деятельности проявляется слабо, что затрудняет анализ своих ошибок и не всегда приводит к желаемому результату. Мотивы самообразования осознаются в специально созданных обучающих ситуациях.

Второй уровень (средний (условно-мобильные)) - профессиональная мобильность сформирована, но недостаточно: обучаемый осознает собственную деятельность, проводит анализ информации, но не всегда умеет выделить главное. Усиливается познавательный интерес и мотив самообразования. Начинает осознаваться необходимость постоянного обновления знаний. В то же время способность к творческой деятельности проявляется фрагментарно.

Третий уровень (высокий (потенциально-мобильные)) - профессиональная мобильность достаточно сформирована: обучаемый осознает собственную деятельность во взаимосвязи с другими участниками образовательного процесса,

целенаправленно анализирует информацию, делая объективные выводы, принимает самостоятельные решения, проявляя творческий подход. Мотивы самообразования ярко выражены [5].

Был проведён констатирующий эксперимент, который осуществлён для достижения следующей цели: выявление уровня сформированности профессиональной мобильности магистрантов в условиях классического университета. Для проведения экспертной работы были отобраны такие диагностические методики, как адаптированный вариант диагностики интеллектуальной лабильности, вербальный тест П. Торренса «Исследование уровня креативности», «опросник рефлексивности» А.В. Карпова [2; 3].

Адаптированный вариант диагностики интеллектуальной лабильности – методика, предназначенная для диагностики одной из разновидностей лабильности - интеллектуальной лабильности, - которая является весьма информативной характеристикой когнитивной сферы человека.

Вербальный тест П. Торренса «Исследование уровня креативности» – методика, предназначенная для выявления уровня креативности человека (разработаны адаптированные методики данного теста для широкого спектра возраста).

«Опросник рефлексивности» А.В. Карпова – методика представляет собой опросник, предназначенный для измерения степени развития такого личностного свойства, как рефлексивность.

Целесообразность применения данных методов можно обосновать следующими факторами: информативность, доступность, простота в использовании, сбор необходимых данных.

Исследование проводилось на базе Курганского государственного университета, г. Кургана. Участниками эксперимента были магистранты Института педагогики, психологии и физической культуры по направлению Педагогическое образование, направленность «Менеджмент в образовании», второго курса очной формы обучения и второго курса заочной формы обучения. Количество испытуемых составило двадцать человек. Возрастную и половую характеристики целесообразно представить в таблице:

Возраст	23-25		39-44	
	М	Ж	М	Ж
Пол				
Количество	3	14	1	2

Исследования будет достоверно, поскольку оно было проведено при равных условиях в отношении опрашиваемых в рамках предмета данного исследования.

Исходя из проведённого адаптированного варианта диагностики интеллектуальной лабильности представляется возможным сделать следующие выводы:

1. В данной диагностике результаты среди магистрантов разделились напополам, а именно это средняя лабильность и высокая лабильность, то есть хорошая способность к обучению.

2. Большим положительным фактом, является то, что не было выявлено ни одного магистранта с низкой лабильностью и малоуспешных в любой деятельности.

3. Магистранты с высоким уровнем лабильности больше всех усваивают новый учебный материал, до 90% содержания данного материала.

4. У магистрантов присутствуют следующие признаки: способность моментально переключать внимание, чёткий анализ сразу нескольких заданий, быстрый переход между заданиями, умение ориентироваться даже в запутанных и усложнённых условиях.

5. У магистрантов отсутствуют следующие признаки: повышенная концентрация внимания, быстрая реакция на информацию извне, высокая скорость выполнения поставленной задачи, отсутствие ошибок, высокое качество выполненной работы.

Таким образом, проведённая диагностика интеллектуальной лабильности наглядно показала нам достойный уровень лабильности у магистрантов, они способны переключать внимание, умеют быстро переходить с решения одних задач на выполнение других, не допуская при этом ошибок.

Исходя из проведённого вербального теста П. Торренса «Исследование уровня креативности» представляется возможным сделать следующие выводы:

1. Магистранты показали в основном средние и выше среднего показатели уровня креативности, что говорит о недостаточной сформированности у них креативности.

2. При выполнении данного теста респонденты показали такие качества, как беглость, гибкость и оригинальность.

3. Для надёжности и достоверности результатов исследования тест был пройден каждым в индивидуальном порядке, хоть и подразумевает также и групповой вариант выполнения.

4. К сожалению, ни у одного из опрошенных магистрантов не наблюдается такая способность как фантастичность, то есть полная оторванность ответа от реальности при наличии логической связи.

5. Стоит отметить, что оценки креативности по данному тесту совпадают с коэффициентом интеллекта, отсюда следует, что у магистрантов наблюдается средний уровень интеллекта.

Таким образом, проведённый вербальный тест показал нам, что у магистрантов на среднем уровне развита вербальная креативность, то есть комплекс творческих способностей, проявляющихся в создании нового оригинального речевого продукта в любой его вербальной форме (устной, письменной, прозаической, поэтической, монологической, диалогической и т.д.).

Исходя из проведённого «опросника рефлексивности» А.В. Карпова представляется возможным сделать следующие выводы:

1. У большинства магистрантов наблюдается средний уровень развития рефлексивности, который характеризуется рядом признаков, например, пассивностью, равнодушием со стороны испытуемого к тем явлениям, которые происходят вокруг него.

2. У магистрантов развиты такие основные характеристики перспективной рефлексии, как тщательность планирования деталей своего поведения, частота обращения к будущим событиям, ориентация на будущее.

3. Отмечаются развитые характеристики ретроспективной рефлексии, как например, как часто и насколько долго магистрант анализирует и оценивает произошедшие события, склонен ли он вообще анализировать прошлое и себя в нём.

4. Отмечаются признаки, свойственные ситуативной рефлексии. Проявлениями и характеристиками этого вида рефлексии являются, в частности, время обдумывания магистрантом своей текущей деятельности; то, насколько часто он прибегает к анализу происходящего; степень развернутости процессов принятия решения; склонность к самоанализу в конкретных жизненных ситуациях.

5. Отличительной особенностью является то, что ни у одного из магистрантов не наблюдается низкий уровень развития рефлексивности, что, несомненно, является положительной чертой.

Таким образом, исследование показало нам, что магистранты второго курса очной формы обучения умеют находить непосредственный самоконтроль поведения в

актуальной ситуации, осмысливают её элементы, анализируют происходящее, проявляют склонности к анализу уже выполненной в прошлом деятельности и свершившихся событий, знакомы с функцией анализа предстоящей деятельности, поведения; планированием как таковым; прогнозированием вероятных исходов.

На основе экспертной работы нам представляется возможным определить уровень сформированности профессиональной мобильности магистрантов в условиях классического университета. Магистранты второго курса очной формы обучения находятся на третьем уровне сформированности профессиональной мобильности. Данный уровень характеризуется тем, что профессиональная мобильность сформирована, обучаемый осознает собственную деятельность во взаимосвязи с другими участниками образовательного процесса, целенаправленно анализирует информацию, делая объективные выводы, принимает самостоятельные решения, проявляя творческий подход. Мотивы самообразования ярко выражены.

Итак, представляется возможным сделать вывод, что сформированность профессиональной мобильности магистрантов оценивается по трём уровням. Для этого были применены специальные диагностические методики. Магистранты второго курса очной формы обучения находятся на третьем уровне сформированности профессиональной мобильности, что говорит о том, что магистратура уделяет большое внимание подготовки специалистов в современном обществе.

Литература

1. Дворецкая Ю.Ю. Психология профессиональной мобильности личности [Текст]: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Краснодар, 2007. – 176 с.
2. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого–педагогического исследования [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2017. – 208 с.
3. Матюшкина М.Д. Методы педагогического исследования: Учебное пособие [Текст]. – СПб., 2017 – 178 с.
4. Мищенко В.А. Профессиональная мобильность как одно из основных психолого–педагогических качеств будущего специалиста [Текст] // Образование и наука. - 2019. - № 3(60). - С. 35–42.
5. Трегубова Т.М., Сахиева Р.Г., Масалимова А.Р. и др. Академическая мобильность студентов высших учебных заведений: отечественный и зарубежный опыт её формирования: монография [Текст]. Казань: Отечество, 2018 – 131 с.

УДК 796.01

НЕОБХОДИМОСТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ЗАНЯТИЙ СТУДЕНТОВ ЦИКЛИЧЕСКИМИ ВИДАМИ СПОРТА В ПЕРИОД ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Кузьменко Д.Ю., Исатаев Е.Б.
(СКУ им. М. Козыбаева)

В современных условиях функционирования высшей школы напряженная учебная деятельность в период дистанционного обучения требует все более значительных затрат времени на ее выполнение, поэтому студенческая молодежь большую часть времени уделяет изучению различного рода программных материалов (основной и дополнительной литературы, документов, компьютер и др.), и все меньше у нее остается времени на выполнение физических упражнений. В результате этого нарушается острота зрения, повышается психологическое напряжение, уменьшается двигательная активность и развиваются патологические изменения в органах и тканях,

такие, как атрофия мышц, нарушение функций сердечно-сосудистой системы и другие заболевания, что вызывает снижение уровня работоспособности и ухудшение здоровья, понижает общую сопротивляемость организма к неблагоприятным воздействиям окружающей среды.

Данные изменения в организме студентов устранимы посредством практических занятий по физической культуре. Но вузовских занятий по физической культуре в объеме трех часов в неделю недостаточно, поэтому студентам необходимо самостоятельно заниматься, особенно циклическими видами спортивной деятельности (бег, ходьба на лыжах, плавание), поскольку они просты, доступны и требуют минимум инвентаря и оборудования, а эффект от занятия значительный.

Общее влияние бега на организм связано с изменениями функционального состояния центральной нервной системы, компенсацией недостающих энергозатрат, функциональными сдвигами в системе кровообращения и снижением заболеваемости.

Бег (в оптимальной дозировке) в сочетании с водными процедурами является лучшим средством борьбы с неврастенией и бессонницей, вызванными избытком поступающей информации. В результате снимается нервное напряжение, улучшается сон и самочувствие, повышается работоспособность. Особенно полезен в этом отношении вечерний бег, который снимает отрицательные эмоции, накопленные за день. В результате более полноценного отдыха центральной нервной системы повышается не только физическая, но и умственная работоспособность, творческие возможности человека.

Занятия бегом оказывают существенное положительное влияние на систему кровообращения и иммунитет. Важные изменения происходят и в биохимическом составе крови, что влияет на восприимчивость организма к раковым заболеваниям. А это значит, чем раньше начать тренировки, тем больше устойчивость организма к раковым заболеваниям.

Специальный эффект беговой тренировки заключается в повышении функциональных возможностей сердечно-сосудистой системы и аэробной производительности организма. Повышение функциональных возможностей проявляется, прежде всего, в увеличении сократительной и “насосной” функций сердца, росте физической работоспособности. Под влиянием тренировки снижается вязкость крови, что облегчает работу сердца и уменьшает опасность тромбообразования и развития инфаркта. Под влиянием занятий бегом наблюдается нормализация липидного обмена, снижение содержания в крови холестерина [1, 41-54].

Благодаря активизации жирового обмена бег является эффективным средством нормализации массы тела. У людей, регулярно занимающихся бегом без ограничения пищевого рациона, вес тела близок к идеальному, а содержание жира в 1,5 раза меньше, чем у небегающих. Положительный эффект нормализации массы тела обусловлен только дополнительным расходом энергии во время тренировок.

Помимо основных оздоровительных эффектов бега, связанных с воздействием на системы кровообращения и дыхания, необходимо отметить также его положительное влияние на углеводный обмен, функцию печени и желудочно-кишечного тракта, костную систему.

При глубоком дыхании во время бега происходит массаж печени диафрагмой, что улучшает отток желчи и функцию желчных протоков, нормализуя их тонус. В результате вибрации внутренних органов, возникающей во время бега, повышается моторика кишечника и его дренажная функция.

Циклические упражнения (бег, велосипед, плавание) увеличивают приток лимфы к суставным хрящам и межпозвоночным дискам, повышают эластичность связок, что является лучшей профилактикой артроза и радикулита. Положительное

влияние бега на функцию суставов возможно только при условии использования адекватных (не превышающих возможности двигательного аппарата) нагрузок, постепенного их увеличения в процессе занятий [2, с.84-85].

Ходьба на лыжах используется в северных регионах с соответствующими климатическими условиями и по своему оздоровительному воздействию не уступает бегу. Техника передвижения на лыжах более сложная и для неподготовленных начинающих может представлять определенные трудности. При ходьбе на лыжах, помимо мышц голени и бедра, в работу включаются также мышцы верхних конечностей и плечевого пояса, спины и живота, что требует дополнительного расхода энергии. В связи с этим в развитии аэробных возможностей и выносливости лыжники превосходят бегунов.

Участие в работе практически всех основных мышечных групп способствует гармоничному развитию элементов опорно-двигательного аппарата. Специфика двигательного навыка в ходьбе на лыжах повышает чувство равновесия в результате тренировки опорно-двигательного и вестибулярного аппарата. Отчетливо проявляется и закаливающий эффект, повышается невосприимчивость организма к простудным заболеваниям.

В плавании также участвуют все мышечные группы, но вследствие горизонтального положения тела и специфики водной среды нагрузка на систему кровообращения в плавании меньше, чем в беге или ходьбе на лыжах. Для достижения необходимого оздоровительного эффекта занятий плаванием необходимо развить достаточно большую скорость, при которой ЧСС достигала бы зоны тренирующего режима (не менее 130 уд/мин). Без овладения правильной техникой плавания сделать это довольно трудно.

Специфика условий для занятий плаванием (повышенная влажность, микроклимат бассейна) особенно благоприятны для людей с бронхиальной астмой. При плавании приступов астмы обычно не возникает, тогда как во время бега их вероятность выше. Практическое отсутствие нагрузки на суставы и позвоночник позволяет успешно использовать этот вид мышечной деятельности при заболеваниях позвоночника (деформация, радикулит и т.д.) [3, с.52].

Вследствие высокого сопротивления воды на 1 м дистанции в плавании расходуется в 4 раза больше энергии, чем при ходьбе с аналогичной скоростью. В связи с этим плавание является прекрасным средством нормализации массы тела при условии регулярности нагрузки (не менее 30 мин 3 раза в неделю). При овладении техникой плавания, достаточно интенсивной и продолжительной нагрузке плавание может эффективно использоваться для повышения функционального состояния системы кровообращения и снижения факторов риска ишемической болезни сердца.

Для более разностороннего влияния на организм в течение многолетних тренировок целесообразно временное переключение с одного вида циклических упражнений на другой или же использование их в сочетании. Так, например, любители лыж в зимнее время могут полностью переключаться на данный вид спорта, а летом обязательно использовать регулярные беговые тренировки. Только круглогодичные занятия циклическими видами спортивной деятельности могут быть эффективны для профилактики различных заболеваний.

Таким образом, видно, что регулярные занятия циклическими упражнениями благоприятно влияют на здоровье. По данным же опроса студентов, можно сказать, что они не уделяют должного внимания физическим упражнениям, в том числе и циклическим. Это связано с различными причинами. 22% студентов не могут заставить себя заниматься. Основная масса опрошенных сетует на недостаток времени (45%). О загруженности учебной работой говорят 25% студентов; не привлекает спортивная

деятельность 4%; на недостаточное питание указали 2% респондентов; на усталость ссылаются 2% опрошенных.

Выявлено, что студенты неохотно занимаются циклическими видами в силу длительности и монотонности выполняемой работы. Еще одной причиной является незнание молодежи о возможности оздоровления с помощью занятий этими видами. Об этом говорит опрос, который показал, что студенты не располагают полной информацией о беге, ходьбе на лыжах, плавании.

Физической культурой во вне учебное время практически весь год занимаются лишь 10% респондентов. Число занимающихся с сентября по май составляет треть от опрошенных, с мая по сентябрь более трети числа студентов. Главным мотивом, побуждающим к занятиям в летний период, выступает желание улучшить свое физическое состояние и фигуру. Совсем не занимаются – 18% студентов.

Таким образом, следует сказать, что студенты, несмотря на все условности (нехватка времени, лень, усталость и другое), обязательно должны заняться физической культурой, поскольку образ жизни, который они ведут, уже, как видим, отрицательно воздействует на их здоровье и в дальнейшем оно еще более может ухудшиться. А это неприемлемо, поэтому с молодых лет студенты должны заботиться об активном образе жизни и сохранять его на протяжении долгих лет.

Литература

1. Верхошанский Ю.В. Горизонты научной теории и методологии спортивной тренировки // Теория и практика физической культуры. - 2008. - № 7. - С. 41-54.
2. Коновалов В. Изучение адаптационных реакций организма спортсменов, специализирующихся в легкоатлетических видах на выносливость // Человек в мире спорта: Новые идеи, технологии, перспективы: Тез. докл. Междунар. конгр. - М., 1998. - Т. 1. - С. 84-85.
3. Павлов С.Е., Кузнецова Т.Н. Методика применения физиотерапевтических средств (низкоэнергетических ИК-лазеров) в тренировочном процессе пловцов. - М.: РГАФК, 2007. - 52 с.

УДК 378.147:78

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ БАКАЛАВРОВ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Куспанова М.Т.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Модернизация страны невозможна без модернизации образования, в том числе педагогического, его содержательного и структурного обновления. Подготовка высококвалифицированного бакалавра, владеющего в совершенстве профессией, готового к постоянному профессиональному росту, должна стать основной целью профессионального педагогического образования. Современного бакалавра должны отличать такие качества личности, как самостоятельность, инициатива, способность активно и творчески строить свои отношения в различных социальных сферах. Ориентация современного казахстанского образования на личность обусловлена приоритетом человеческого, гуманитарного фактора в подготовке педагогов. Наполняются новым содержанием показатели профессиональной подготовки бакалавра. Основным результатом образовательной деятельности высших и средних профессиональных учебных заведений должна стать не система знаний, умений и

навыков выпускников сама по себе, а овладение базовыми компетентностями в коммуникационной, информационной и других сферах. На становление базовых компетентностей влияет усиление личностной направленности образования, то есть обеспечение активности обучающегося в образовательном процессе, что предполагает обновление содержания образования, изменение методов и технологий обучения.

В музыкальной педагогике за последние годы появилось значительное количество фундаментальных научных исследований, направленных на совершенствования профессиональной подготовки педагога-музыканта отраженные в музыкально-педагогических исследованиях: Л.Г. Арчажниковой, Э.Б. Абдуллина, М.И. Ройтерштейна, В.И. Муцмахера, Ю.Б. Алиева, Г.И. Стуловой, Е.В. Николаевой. К числу актуальных проблем исследование в цикле музыкально-исполнительских дисциплин занимает пристальное внимание реализация компетентностного подхода в подготовке педагога-музыканта, определяемая задачами его практической деятельности, о чем свидетельствуют материалы публикаций (С.Н. Масный, Т.В. Первушина, М.П. Черныш, Т.А. Эстрина). Их можно условно разделить на две категории: работы локального характера, направленные на формирование профессиональных дирижерско-хоровых навыков в практической реализации (Э.К. Сэт, Н.Л. Белая, Ж.Д. Дебилая, Э.А. Скрипкина) и работы совершенствования содержательной стороны обучения (Л.В. Живов, В.С. Елисеева, Г.М. Сагайдак и др.). Обобщая результаты данных исследований, можно указать на проблему развития профессиональной компетентности бакалавров музыкального образования, позволяющую в этом понятии отразить специфику деятельности этих специалистов.

Традиционно понятие компетентность применяется в контексте профессиональной деятельности. Оценить уровень компетентности специалиста можно по эффективности выполнения им профессиональных функций. Под профессиональной компетентностью будущих бакалавров музыкального образования понимается функциональная готовность к решению широкого круга музыкально-педагогических задач на основе знаний как музыкально-теоретических, так и психолого-педагогических и их опыте как субъекта профессиональной деятельности.

В настоящее время положение дел в сфере массового музыкального образования порождает ряд проблем теоретического и практического характера и их осмысление и решение возможно лишь в контексте анализа проблем профессиональной подготовки. Одна из них – проблема развития профессиональной компетентности будущих бакалавров музыкального образования. Подготовка учителя музыки в высшей школе включает в себя и общепедагогическую, и музыкально-теоретическую, и методическую, и дирижерскую, и вокально-хоровую, и инструментальную составляющие. А большинство работ посвящено изучению отдельных вопросов профессиональной подготовки и при этом подготовка на исполнительских дисциплинах чаще всего рассматривается отдельно от педагогической. В то же время современный уровень педагогической науки дает основание говорить о необходимости комплексного и вариативного использования теоретических знаний и практических умений к изучению отдельных сторон процесса профессиональной подготовки будущего бакалавра музыкального образования в их единстве и взаимосвязи.

Как известно, музыкально-педагогическая деятельность бакалавра музыкального образования включает в себя весь комплекс педагогических и специальных музыкальных знаний, умений, навыков и способностей. Компетентного педагога отличает широкая ориентация в области педагогической и музыкально-художественной культуры. Однако при подготовке бакалавра в системе высшего музыкально-педагогического образования традиционно больше внимания уделяется музыкально-исполнительской культуре, чем развитию педагогической компетентности.

Узкоспециальная направленность обучения на музыкально-исполнительских дисциплинах, недостаточная ориентация на будущую профессию приводят к тому, что, владея определенными знаниями и умениями по различным дисциплинам, начинающий педагог зачастую не умеет свести их воедино, применить в конкретной ситуации.

В контексте данного исследования представляется интересной идея Э.Б. Абдуллина о коммуникативно-организаторской профессиональной деятельности учителя музыки [1]. Он определяет ее направленность на решение следующих основных задач:

- педагогическое руководство процессом проведения музыкальных занятий и реализация стоящих перед учителем планов, связанных с организацией всех видов музыкальной деятельности и форм музыкальных занятий;

- организация процесса совместного с детьми “проживания” произведения, использование “манков” (термин К.С. Станиславского), “обратной связи”, регуляции эмоционального состояния учащихся в соответствии с определенной музыкально - педагогической задачей;

- установление атмосферы эмоционально-духовного общения, контакта между учителем и детьми, доброжелательного, уважительного и требовательного отношения к ним, создание установки на возникновение эмоционально-духовных quasi субъект-субъектных между детьми и музыкой в процессе ее личностного восприятия, воспроизведения.

Особое значение в осуществлении коммуникативно-организаторской деятельности учителя музыки имеют его эмоционально-волевые качества, проявляющиеся в организации коллективно-исполнительской деятельности детей. Общим для разных видов музыкальной деятельности становится целенаправленное обогащение интонационно-слухового опыта детей, повышение уровня их музыкальной грамотности как части музыкальной культуры, формирование представления о музыке как неотъемлемой грани духовной жизни каждого человека. Такая ориентация деятельности учителя музыки находит свое специфическое выражение по отношению к разным видам музыкальной деятельности учащихся. При этом в слушательской деятельности особое значение приобретают:

- предварительное сопоставление своего слушательского восприятия того или иного музыкального произведения учителем музыки с возможным его восприятием детьми разных возрастных групп с целью дальнейшего сближения их в процессе музыкальных занятий;

- опора на накопленный учащимися музыкальный опыт слушательской деятельности;

- нахождение педагогических путей приближения уровня слушательского восприятия детей к образно-смысловому содержанию музыкального произведения [1].

Развитие профессиональных качеств будущих бакалавров музыкального образования будет положительно влиять на формирование как отдельных составляющих профессиональной компетентности, так и всей профессиональной компетентности в целом. И таким образом, анализ содержания и видов профессиональной деятельности учителя музыки позволяет выделить такие качества, как прежде всего музыкальность, эмпатия, профессиональное мышление и самосознание. Большое значение в профессиональной деятельности играет артистизм, педагогическая интуиция, а также личностная профессиональная позиция, являющаяся необходимой и важной частью мастерства учителя музыки [2]. Важными являются мысли Э.Б. Абдуллина о профессиональной рефлексии педагога-музыканта как основе и одновременно условия творческого и интеллектуального развития современного

бакалавра музыкального образования [2]. Педагогу-музыканту уже недостаточно просто знать свой предмет и владеть практическими навыками и умениями. Будущему бакалавру музыкального образования необходимы информационные, аналитические, рефлексивные, перцептивные, коммуникативные умения, то есть он должен овладеть профессиональной компетентностью.

И таким образом можно выделить педагогические условия, способствующие развитию профессиональной компетентности будущих бакалавров музыкального образования:

1. педагогическая направленность преподавания дисциплин исполнительской подготовки;
2. ориентация на развитие опыта самостоятельности и самообразования будущего бакалавра музыкального образования;
3. использование различных форм и видов учебных занятий в процессе профессиональной подготовки.

Будущие бакалавры музыкального образования должны быть достойными представителями педагогического социума и соответствовать высокому званию «Педагог-музыкант».

Литература

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования. - М.: Академия, 2004. - С.168-171.
2. Абдуллин Э.Б. О некоторых проблемах подготовки современного педагога-музыканта // Вопросы подготовки педагога-музыканта: сб. науч. тр. – Магнитогорск, 2003. – С.10-16.
3. Станиславский К.С. Собр. соч. – М.: 1954. – Т.2. – С.269.

УДК 372

РАЗВИТИЕ ПАМЯТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Мажитова А.З., Пунько М.Ю.
(ГККП ясли-сад «Балдэурен»)

Дошкольный возраст является периодом интенсивного психического развития ребенка. Особенности этого этапа проявляются в прогрессивных изменениях во всех сферах, начиная от совершенствования психофизиологических функций и кончая возникновением сложных личностных новообразований [1]. Дошкольный возраст (с 3 до 7 лет) является прямым продолжением раннего возраста в плане общей сензитивности, осуществляемой неудержимостью онтогенетического потенциала к развитию. Это период овладения социальным пространством человеческих отношений через общение с близкими взрослыми, а также через игровые и реальные отношения со сверстниками [2].

Проявление самостоятельности во всем том, в чем ребенок действительно может обойтись без помощи взрослых, приобретает постепенно форму стремления действовать независимо от взрослых и без их помощи даже в тех сферах, которые еще недоступны ребенку, в частности выполнять действия, которыми ребенок еще полностью не овладел. Указания на появление такого стремления к самостоятельности можно найти почти во всех дневниках о развитии ребенка, как русских, так и зарубежных авторов [3].

Одна из важнейших проблем детской психологии – проблема условий и движущих причин психического развития детей дошкольного возраста. Долгое время эта проблема рассматривалась в плане метафизической теории двух факторов, которые в качестве внешних и неизменных сил предопределяют ход развития детской психики. При этом одни авторы считали, что решающее значение имеет фактор наследственности, другие приписывали ведущую роль среде; наконец, третьи полагали, что оба фактора взаимодействуют, конвертируют друг с другом. Л.С. Выготский (1982-1984), С.Л. Рубенштейн (1946), А.Н. Леонтьев (1972), исходя из положений классиков марксизма-ленинизма о «социальном наследовании», о «присвоении» отдельным индивидом произведений материальной и духовной культуры, созданных обществом, и опираясь на ряд теоретических и экспериментальных исследований, заложили основы теории психического развития ребенка и выяснили специфические отличия этого процесса от онтогенеза психики животного. В индивидуальном развитии психики животных фундаментальное значение имеет проявление и накопление двух форм опыта: видового и индивидуального, приобретенного индивидом путем приспособления к наличным условиям существования. В отличие от этого в развитии ребенка, наряду с двумя предыдущими, возникает и приобретает доминирующую роль еще одна, совершенно особая форма опыта. Это опыт социальный, воплощенный в продуктах материального и духовного производства, который усваивается ребенком на протяжении всего его детства. В процессе усвоения детьми и социального опыта не только приобретаются отдельные знания и умения, но и развиваются способности, формируется личность ребенка[4].

Память - процессы организации и сохранения прошлого опыта, делающие возможным его повторное использование в деятельности или возвращение в сферу сознания. Память связывает прошлое субъекта с его настоящим и будущим и является важнейшей познавательной функцией, лежащей в основе развития и обучения [5].

Основу памяти составляет генетически обусловленная способность запечатлевать информацию, другими словами, природная пластичность нервно-мозговой ткани ("мнема"). Основа памяти называется природной памятью [5, с. 106]. Выделяют три вида памяти:

1. Наглядно-образная память, которая помогает хорошо запоминать лица, звуки, цвет, форму предмета и т.д.
2. Словесно-логическая память, при которой запоминается информация на слух.
3. Эмоциональная память, при которой запоминаются пережитые чувства, эмоции и события.

Формы проявления памяти чрезвычайно многообразны. Объясняется это тем, что память обслуживает все виды многообразной деятельности человека. В основу видовой классификации памяти положены три основных критерия: 1) объект запоминания, т.е. то, что запоминается, Это предметы и явления, мысли, движения, чувства. Соответственно этому различают такие виды памяти, как образная, словесно-логическая, двигательная и эмоциональная; 2) степень волевой регуляции памяти. С этой точки зрения различают произвольную и произвольную память; 3) длительность сохранения в памяти. В данном случае имеют в виду кратковременную, долговременную и оперативную память [6].

Образная память - это память на представления, на картины природы и жизни, а также на звуки, запахи, вкусы. Она бывает зрительной, слуховой, осязательной, обонятельной, вкусовой. Если зрительная и слуховая память обычно хорошо развиты и играют ведущую роль в жизненной ориентировке всех нормальных людей, то осязательную, обонятельную и вкусовую память в известном смысле можно назвать профессиональными видами: как и соответствующие ощущения, эти виды памяти

особенно интенсивно развиваются в связи со специфическими условиями деятельности.

Содержанием словесно-логической памяти являются наши мысли. Мысли не существуют без языка, поэтому память на них и называется не просто логической, а словесно - логической. В словесно-логической памяти главная роль принадлежит второй сигнальной системе. Этот вид памяти является специфически человеческим видом, в отличие от двигательной, эмоциональной и образной, которые в своих простейших формах свойственны и животным. Опираясь на развитие других видов памяти, словесно-логическая память становится ведущей по отношению к ним, и от ее развития зависит развитие всех других видов памяти. Она играет ведущую роль в усвоении знаний в процессе обучения [6, с. 48].

Непроизвольная и произвольная память вместе с тем представляют собой две последовательные ступени развития памяти. Каждый по своему опыту знает, какое огромное место в нашей жизни занимает непроизвольная память, на основе которой без специальных мнемических намерений и усилий формируется основная и по объёму, и по жизненному значению часть нашего опыта. Однако в деятельности человека нередко возникает необходимость руководить своей памятью. В этих условиях важную роль играет произвольная память, дающая возможность преднамеренно заучить или припомнить то, что необходимо [5, с.108].

Самый ранний вид – моторная или двигательная память начальное свое выражение находит в первых, условных двигательных рефlekсах детей. Эта реакция наблюдается уже на первом месяце после рождения. Начало эмоциональной или аффективной памяти, относится к первому полугодю жизни ребенка. Первые зачатки свободных воспоминаний, с которыми, можно связывать начало образной памяти, относятся им ко второму году жизни.

Более высокий вид памяти – память-рассказ. Она имеется у ребенка уже в 3–4 года, когда начинают развиваться самые основы логики. Память-рассказ и представляет собой, согласно П.П. Блонскому, подлинную словесную память, которую необходимо отличать от запоминания и воспроизведения речевых движений, например, при заучивании бессмысленного словесного материала [6, с.60].

Целью настоящего экспериментального исследования являлось исследование развития памяти в дошкольном возрасте. Для достижения поставленной цели нами использовались следующие психодиагностические методики: Методика Д.Векслера, методика «Запомни цифры», методика «Образная память». Выбор диагностического инструментария был осуществлен с учетом объекта и предмета экспериментального исследования, показателей валидности и надежности каждой методики, адекватности использования на возрастной группе испытуемых.

Диагностика зрительной памяти дошкольников по методике Д. Векслера

Перед ребенком располагают четыре рисунка. Период, в течение которого можно смотреть на рисунки, четко ограничен и составляет не более десяти секунд. Затем его задача нарисовать на листе то, что ему запомнилось. Результаты методики подсчитываются таким образом:

За верно изображенные части первой картинки присваиваются:

- две пересекающиеся линии и два флажка - 1 балл;
- расположенные в нужных местах флажки – 1 балл;
- верно изображенный угол, где пересекаются линии – 1 балл;

Наивысшая оценка по первому рисунку составляет 3 балла.

На втором рисунке, за правильно изображенные составляющие, присваиваются:

- изображенный большой квадрат, который разделен линиями на четыре части – 1 балл;

- верно указанные четыре квадрата небольшого размера, расположенные в большом – 1 балл;
- изображенные две линии и четыре небольших квадрата – 1 балл;
- указанные в нужных местах четыре точки – 1 балл;
- точно выдержанные пропорции – 1 балл;

Наибольшее значение баллов по второму рисунку – 5.

Оценки третьей картинке осуществляется следующим образом:

- прямоугольник маленького размера в большом – 1 балл;
- верно указанные соединения вершин внутреннего прямоугольника с вершинами внешнего – 1 балл;
- точное размещение маленького прямоугольника – 1 балл.
- Общее количество баллов по третьему рисунку – 3.

Верное воспроизведение объектов с четвертой картинке, оценивается следующим образом:

- правильно указанный угол на каждом краю открытого прямоугольника – 1 балл;
- верно указаны левая, правая и центральная сторона картинке – 1 балл;
- один неверно воспроизведенный угол на верно изображенной фигуре – 1 балл.

Общее количество баллов четвертой картинке – 3.

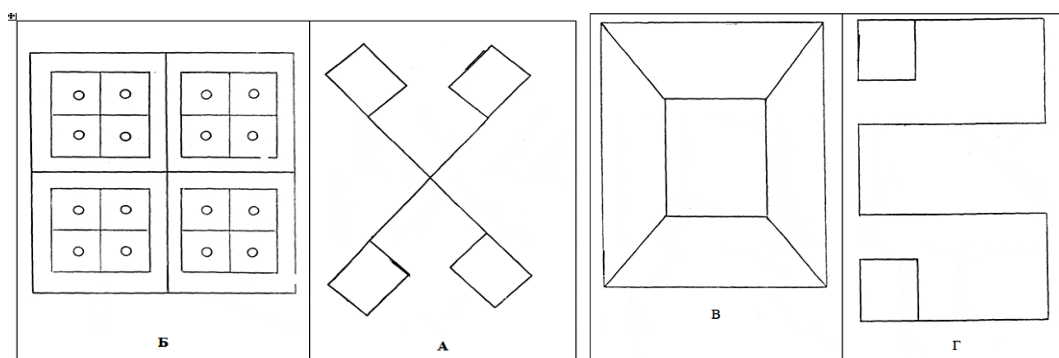
Максимальное количество баллов по всем четырем картинкам – 14.

Результат методики:

10 и более баллов – высокий уровень зрительной памяти и внимания;

9 – 6 баллов – средняя степень зрительной памяти;

5 – 0 баллов – низкая степень.

Методика «Запомни цифры»

Эта методика предназначена для определения объема кратковременной слуховой памяти ребенка. В задании к ней ребенок получает инструкцию следующего содержания:

«Сейчас я буду называть тебе цифры, а ты повторяй за мной сразу после того, как я скажу слово «повтори».

Далее последовательно зачитываются ребенку сверху вниз ряд цифр с интервалом 1 секунда между цифрами. После прослушивания каждого ряда ребенок должен его повторить вслед за экспериментатором. Это продолжается до тех пор, пока ребенок не допустит ошибки. Если ошибка допущена, то экспериментатор повторяет соседний ряд цифр, находящийся справа и состоящий из такого же количества цифр, как и тот, в котором была допущена ошибка, и просит ребенка воспроизвести. Если ребенок ошибается дважды в воспроизведении ряда цифр одной и той же длины, то на этом данная часть психодиагностического эксперимента завершается, отмечается длина предыдущего ряда, хотя бы раз полностью и безошибочно воспроизведенного, и

переходят к зачитыванию рядов цифр, следующих в противоположном порядке – убывающем. В заключение определяется объем кратковременной слуховой памяти ребенка, который численно равен полусумме максимального количества цифр в ряду, правильно воспроизведенных ребенком в первой и во второй попытках.

Оценка результатов:

10 баллов – ребенок правильно воспроизвел в среднем 9 цифр.

8 – 9 баллов – ребенок точно воспроизвел в среднем 7 – 8 цифр.

6 – 7 баллов – ребенок безошибочно смог воспроизвести в среднем 5 – 6 цифр.

4 – 5 баллов – ребенок в среднем воспроизвел 4 цифры.

2 – 3 балла – ребенок в среднем воспроизвел 3 цифры.

0 – 1 балл – ребенок в среднем воспроизвел от 0 до 2 цифр.

Выводы об уровне развития:

10 баллов – очень высокий

8 – 9 баллов – высокий.

4 – 7 баллов – средний.

2 – 3 балла - низкий.

0 – 1 балла – очень низкий.

А	Б	А	Б
9	3	4 9 1 6 3 2 5 8	4 5 7 1 9 2 8 3
2 4	7 9	8 5 9 2 3 4 6	1 7 9 5 8 4 6
3 8 6	1 5 4	1 6 5 2 9 8	3 1 7 6 9 2
1 5 8 5	6 8 5 2	4 1 3 7 2	2 8 5 9 1
4 6 2 3 9	3 5 9 6 1	9 2 6 5	4 9 3 7
4 8 9 1 7 3	7 9 6 4 8 3	4 1 7	1 5 2
5 1 7 4 2 3 8	9 8 5 2 1 6 3	2 5	8 3
1 4 2 5 9 7 6 3	4 2 7 0 1 8 9 5 3		6

Методика «Образная память»

Данная методика предназначена для изучения образной памяти. Сущность методики заключается в том, что испытуемому предлагается в течение 30 секунд запомнить 12 образов, которые предлагаются в виде таблицы. Задача испытуемого после того, как убрали таблицу, - нарисовать или выразить словесно те образы, которые он запомнил. Оценка результатов тестирования проводится по количеству правильно воспроизведенных образов. Норма 10–6 правильных ответов и больше. Методику можно использовать как при индивидуальной работе, так и в группе.

	2		В
			
			
CO ₂			

Вывод: С помощью приведенных в курсовой работе методов диагностики можно получить качественные данные о степени развития памяти у ребенка дошкольного возраста. Рассматривая вопрос о методах и приемах развития памяти, было выявлено, что существует много путей и способов развития памяти детей дошкольного возраста, а также различные игры и упражнения. В соответствии с поставленными задачами было

проведено исследование по определению уровня развития зрительной, слуховой, образной памяти дошкольников. В эксперименте принимало участие 10 детей в возрасте от 6 до 7 лет. Анализ результатов показал, достаточно большой разброс результатов. На основании проведенных экспериментов сформирован вывод, что у детей данного возраста образная память является преобладающим видом памяти, её продуктивность зависит от содержания запоминаемого материала и индивидуальных особенностей развития у ребенка приемов запоминания. Таким образом, память представляет собой наиболее важный познавательный процесс, способствующий всестороннему развитию личности ребенка.

Литература

1. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста.
2. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов. – 5-е изд., Стереотип. М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 456 с.
3. Эльконин Д.Б. детская психология: Развитие ребенка от рождения до 7 лет. – М., 1960. - 328 с.
4. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: В 2-х т. 1. Психическое развитие ребенка. – М.: Педагогика, 1986. – 320 с.
5. Немов Р.С. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведения: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 2003. – кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с.
6. Блонский П.П. Память и мышление: В кн. избр. псих. произв. – М.: Просвещение, 1964.

УДК 691.33

ОСНОВЫ НРАВСТВЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ИСТОРИЕЙ РОДНОГО КРАЯ

Мехтиева С.А., Чемисова В.А.

(КГУ СШ №10 им. Н.К. Крупской, мини-центр)

*«Народ рачительный и дальновидный,
думающий о своем будущем и смотрящий вперед с надеждой,
прежде всего, заботится о воспитании потомства и обучении детей»*

Н.А. Назарбаев

Патриотическое воспитание нынешнего поколения становится одной из актуальнейших проблем в наше время. Поэтому оно является одним из важнейших направлений воспитательной работы в современном обществе, целью которого является создание условий для повышения гражданской ответственности за судьбу страны, укрепление чувства причастности к великой истории и культуре Казахстана.

Особенно остро вопросы патриотического воспитания у детей и молодежи встали в XXI веке. В сознании людей больше присутствует равнодушие, грубость, агрессивность без особой причины, небрежное отношение к своему гражданскому долгу и служению Родине. В условиях преобразования сложившихся идеалов казахстанского общества, развитие патриотического воспитательного потенциала в системе образования обретают особую актуальность. Как замечательно сказал В.П. Астафьев: «Если у человека нет матери, нет отца, но есть Родина - он еще не сирота. Все проходит: любовь, горечь утрат, даже боль от ран проходит, но никогда -

никогда не проходит и не гаснет тоска по Родине. Родина – это все: и, прежде всего язык, природа, древняя история своей страны, праздники, народные песни и сказания, память о предках и уважение к своим родителям»

Чувство Родины у ребёнка начинается с любви к самым близким людям – отцу, маме, бабушке, дедушке. Дом, в котором он растёт, двор, где он не раз гулял, и даже вид из окна квартиры, детский сад, где он получает радость от общения со сверстниками, и родная природа - всё это Родина. И хотя многие его впечатления им ещё не осознанны, всё начинается в первую очередь с восхищения тем, что видит перед собой ребёнок.

Основная задача, которая стоит перед каждым воспитателем - разъяснить детям суть патриотизма, патриотических чувств и поведения, удержать детей от конфликтов и ненависти ко всякой другой народной культуре. Необходимо воспитывать из детей патриотов, на примерах из истории нашей Родины, подвести их к пониманию, что мы победили врагов, потому что любим свою Отчизну, учить быть внутри страны борцом со всем тем, что мешает ее развитию и процветанию.

Процесс патриотического воспитания необходимо начинать в именно в дошкольном возрасте, так как в этот период происходит развитие культурно-исторических ориентаций нравственной и духовной основы личности ребенка, развитие его эмоций, чувств, мышления. Кроме того, период дошкольного детства по своим психологическим характеристикам благоприятен для патриотического воспитания еще и потому, что дошкольник отвечает доверием взрослому.

Патриотическое воспитание – это взаимодействие взрослого и ребенка в совместной деятельности и общении, которое направлено на раскрытие и развитие в ребенке общечеловеческих нравственных качеств личности, приобщение его к истокам национальной, региональной культуре, к природе родного края. Воспитание эмоционально-действенного отношения, чувства причастности, привязанности, где воспитатели с помощью разных методов и приемов могут развивать у детей начальные представления об окружающем мире, дать ребенку знание о себе как о гражданине своего отечества, что является главной задачей, которая ставится перед воспитателями в дошкольных образовательных учреждениях. «Ребенок не созревает сначала, а потом воспитывается и обучается, он созревает, воспитываясь и обучаясь, то есть под непосредственным руководством взрослых, осваивает то содержание культуры, которое создало человечество» (С.Л. Рубинштейн)

Анализ состояния теории и педагогической практики позволили выявить противоречие между: современными высокими требованиями общества к результатам патриотического воспитания дошкольников и отсутствием целостной, научно-обоснованной методики патриотического воспитания детей в процессе ознакомления с историей родного края. Вышесказанное позволяет определить, как и при каких условиях можно решить проблему патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста.

Выявленное противоречие и не разработанность проблемы доказывают актуальность рассматриваемого вопроса и позволяют сформулировать тему исследования: «Основы нравственно- патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с историей родного края».

Цель: выявление возможности ознакомления детей старшего дошкольного возраста с историей родного края с целью решения задач патриотического воспитания. Исходя из цели, мы определили для себя следующие задачи:

1. Уточнить понятие «патриотическое воспитание детей дошкольного возраста».
2. Определить содержание и средства патриотического воспитания старших дошкольников.

3. Выделить компоненты и определить уровни патриотической воспитанности дошкольников.

4. Теоретически обосновать и экспериментально проверить эффективность педагогических методов патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с историей родного края.

В соответствии с логикой для достижения цели и решения поставленных задач использовали следующие **методы**:

1) **теоретический**: анализ педагогической, психологической и методической литературы; анализ и синтез научной информации по проблеме нравственно-патриотического воспитания; систематизация и обобщение полученной информации;

2) **эмпирический**: анализ педагогического опыта; беседа, наблюдение, рассказы по картине, анализ документации; статистические методы;

3) **педагогический эксперимент**

На первом этапе работы в рамках опыта на основе компонентов нами была проведена диагностика

Таким образом, диагностика показала, что большинство детей мало знакомы с историей родного края, государственной символикой Республики Казахстан, историческими и природными достопримечательностями страны, что обуславливает необходимость осуществлять систематическую работу по патриотическому воспитанию детей старшего дошкольного возраста. Детям необходимо давать углубленные знания о традициях, истории, природных богатствах Казахстана; систематизировать знания об исторических достопримечательностях; знакомить с легендами нашего государства; организовать совместную с родителями, ознакомительную деятельность.

После полученных данных мы приступили к практической работе, где поставили себе **цель**:

Повысить уровень патриотической воспитанности, знаний и представлений об истории родного края детей старшего дошкольного возраста. На основании теоретического изучения проблемы и с учетом выявленного в диагностике уровня знаний и представлений об истории родного края, с целью патриотической воспитанности детей старшего дошкольного возраста нами были отобраны разнообразные формы образовательной деятельности, составлен перспективный план по их реализации. В плане мы выделили следующие темы:

-«Достопримечательности города Петропавловска»

-«Символика Республики Казахстан»;

-«Природа родного края и ее достопримечательности»

-«История народной культуры и традиций народов, которые населяют наше государство».

Все темы подобраны с учётом требований Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан от 12 августа 2016 года №499. индивидуальных особенностей детей старшего дошкольного возраста и основных педагогических принципов.

-принцип историзма (прошлое – настоящее);

-принцип гуманизма (любовь к близким, к родному городу или селу, к Родине);

-принцип дифференциации (знание о родном городе с учетом возраста ребенка и накопленного им опыта);

-принцип интегративности (сотрудничество с семьей, библиотекой, краеведческим музеем),

-принцип наглядности (пособия, игры, презентации, картинки).

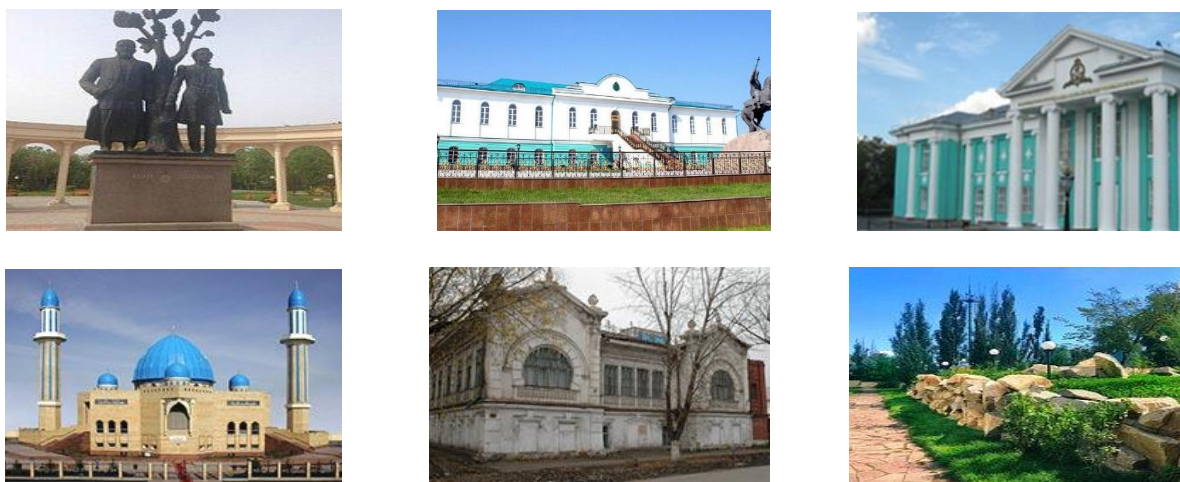
На каждую из выше перечисленных тем мы отвели одну неделю.

Проведение занятия начинала с беседы, просмотра видео презентации либо дидактической игры, чтения сказок и легенд о нашей стране, а подвели итог конкурсом рисунков и развлечений. Образовательная деятельность, в рамках первой темы, была нацелена на знакомство с достопримечательностями города. Вначале недели мы провели беседу о людях, которые прославили наш родной край: Абай Кунанбаев, Хан Касым, Хан Абылай, Нурсултан Назарбаев. Дети с удовольствием рассматривали иллюстрации и картины художников: Аубакира Исмаилова, Есенгали Садырбаева, Нурлана Смагулова .

Обсуждая сюжеты картин, ребята восторгались пейзажами, обращали внимание на выражения лиц людей, фантазировали о развитии сюжета (чтобы я делал, если бы оказался вместе с героями картины).

После беседы провели занятие о достопримечательностях города Петропавловска, на котором ребята с интересом рассматривали фотографии памятников, слушали истории об их возникновении и создании. Вместе с детьми мы вспомнили людей и события в истории нашей страны, в честь которых воздвигли памятники, монументы, скульптуры. В рамках этой же темы мы провели виртуальную экскурсию по достопримечательностям города Петропавловск. Необычная подача материала очень понравилась детям, они с удовольствием включились в это путешествие. Родителям рекомендовали вместе с детьми посетить исторические места:

Вторая неделя была посвящена символике Республики Казахстан. Изучение этой темы мы начали с проведения беседы о гербе и флаге страны. В итоге дошкольники научились безошибочно отличать герб и флаг нашей Родины от множества символов других государств

Для того чтобы дети усвоили этот трудный материал мы, проводя занятие, включали игру с мячом (вопрос-ответ):

- как называется город, где мы живем?
- как называется столица нашей страны?
- как называется столица Казахстана?
- как зовут нашего президента?
- назови элементы флага Республики Казахстан?

В целом, ребята все правильно отвечали на поставленные вопросы.

А в рамках занятия с уклоном на продуктивный вид деятельности мы подготовили и провели тематические занятия по знанию языка «В гостях у бабушки Зауреш» и рисования на темы «Флаг Республики Казахстан», «Юрта - жилище казаха», как символ культуры Казахстана. Дети старательно выполнили все этапы данного занятия.

Третья неделя занятий по ознакомлению дошкольников с историей родного края была посвящена природе Казахстана. Знакомство с природой родного края мы начали с целевой прогулки, во время которой дети наблюдали за прекрасным пейзажем, деревьями, птицами. На площадке мини-центра провели дидактическую игру по экологии «Люби и оберегай свой родной край». Во время игры дети быстро называли правила поведения в природе, отвечали на вопросы.

Занятия, посвященные природе и истории родного края, оказались самыми интересными для детей. В занятия мы включили занимательные элементы: стихи, загадки, викторины, дидактические игры, конкурсы рисунков. Последнюю тему посвятили культуре и традициям народов Казахстана.

Ребята узнали много нового о предметах быта и о традициях людей разных народностей. Очень понравился музыкальный инструмент домбра, который они вылепили на занятии лепка.

Знакомство с народностями нашего края мы начали с чтения сказок: казахских народных сказок «Алдар Косе и дырявая шуба», «Волк и лиса», татарская сказка «Шурале», украинская сказка «Як заєць ошукав ведмедя». Мальчики и девочки внимательно слушали эти произведения, а после окончания чтения делились своими впечатлениями о понравившихся эпизодах из сказок. Ребята узнали много о традициях людей разных народностей. С целью выявления эффективности проделанной работы, была проведена итоговая диагностика по выявлению изменений в уровне патриотической воспитанности детей. К этому моменту дети экспериментальной группы прошли четырехнедельный курс организованной учебной деятельности-тематическому планированию «Моя Родина»

Таким образом, итоги диагностики показали важность решения проблемы патриотического воспитания детей, начиная с дошкольного возраста. Значительно возрос уровень сформированных патриотических знаний и правильного отношения миру, стране, природе у дошкольников. У детей появился интерес к истории, местной художественной литературе, природным богатствам родного края. Безусловно, воспитатели уделяют определенное внимание решению этой сложной задачи. Однако мы пришли к выводу, что недостаточная эффективность этого процесса во многом объясняется отсутствием системы и целенаправленности в работе.

Успеха в патриотическом воспитании можно достигнуть только, если сами взрослые будут знать и любить историю своей страны, своего города. Они должны уметь отобрать те знания, которые доступны детям дошкольного возраста, то, что может вызвать у детей чувство восторга и гордости. Но никакие знания не дадут положительного результата, если взрослый сам не будет восторгаться своей страной, своим народом, своим городом. При рождении ребенок - чистый лист, рисуй на нем, что хочешь. Вот и оставляют на этом листе свой след все, кто соприкасался с ребенком. Хорошо, если те, с кем общается маленький человек, умные, добрые, высоконравственные люди.

Президент страны Нурсултан Назарбаев сказал замечательные слова: «Я часто спрашиваю себя, каким он будет « казахстанец будущего». Сегодня, глядя на вас, я вижу его. Его глаза должны гореть жаждой новых знаний. Его ум должен быть отточен для решения самых сложных задач. Его сердце должно пылать беззаветной любовью к Родине». Эти слова Главы государства лучше всего характеризуют сущность казахстанского патриотизма, вектор его устремленности в будущее. И мы абсолютно уверены, что именно так и будет.

Литература

1. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан от 12 августа 2016 года №499.
2. Жариков А.Д. «Растите детей патриотами». М.: Просвещение, 2001.
3. Корнеева Е.И. «Фольклорные праздники и развлечения в патриотическом воспитании дошкольников». М., Просвещение, 2007.
4. Логинова.Л.В. «Что может герб нам рассказать». М.: Просвещение, 2007.
5. Кодрикинский Л.А. «С чего начинается Родина?». М.: Просвещение, 2007.
6. Алешина Н.В. Патриотическое воспитание дошкольников. - М., 2003
7. Ковалева Г.А. Воспитывая маленького гражданина. – М.: АРКТИ, 2005.
8. Комратова Н. Г., Грибова Л. Ф. Патриотическое воспитание детей 4-6 лет. – М.: ТЦ Сфера, 2007.

УДК 376.167.1

ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Михайленко Э.Б.

*(КГУ «Областная специальная (коррекционная) школа-интернат для детей
с нарушениями слуха»)*

В настоящее время в условиях обновления школьного образования повышается необходимость создания для учащихся с нарушениями в развитии максимально возможных условий для коррекции и адаптации. Содержание обучения в специальной коррекционной школе-интернате для детей с нарушениями слуха, как и в общеобразовательной школе Республики Казахстан, строится в соответствии с принципом единства системы образования, которое обеспечивает функционирование идеи непрерывного образования.

Педагогический процесс в школе для детей с нарушениями слуха ориентируется на формирование всех сторон личности школьника. В процессе образования формируются и корригируются наиболее важные для ребенка психические функции. Благодаря специальному обучению у детей с нарушениями слуха формируются мышление и речь, словесная память, создаются условия для расширения возможностей компенсации дефекта как за счет развития и использования развивающегося в процессе специального обучения слухового восприятия, так и за счет других сохранных анализаторов и компенсаторных возможностей. Любые отклонения в развитии словесной речи, которые сопровождают процесс усвоения языка, тормозят развитие всех познавательных процессов, ограничивают общение с окружающими, накладывают отпечаток на развитие социальных потребностей. Поэтому коррекционно-восстановительная работа в специальной коррекционной школе пронизывает весь

педагогический процесс и сопутствует ходу усвоения детьми всего объема школьных знаний.

Коррекционная направленность в обучении детей с нарушениями слуха реализуется через особые коррекционные предметы, специальные методы обучения, создание особых условий сообщения и отработки знаний, межпредметные связи и развитие познавательных интересов, социальных связей и потребностей детей. Специальное обучение детей с нарушениями слуха включает в себя использование, как специфических средств, так и средств, которые применяются в образовательной школе. Особое значение имеют наглядно-действенные средства и приемы, помогающие формированию представлений и понятий.

Дети с различными нарушениями слуха, обучающиеся в школах-интернатах, отличаются от своих слышащих сверстников. Снижение слуха и речевого развития тормозят развитие у ребенка всех познавательных процессов. Поэтому для преодоления отклонений в развитии необходимо использовать в работе творческие виды деятельности, к одним из которых можно отнести проектно-исследовательскую деятельность. Введение данной технологии в образовательный процесс поможет развить словарный запас обучающихся, актуализирует опыт речевого общения, а также способствует формированию умений самостоятельно добывать знания и умения, самостоятельно мыслить, обдумывать свои решения.

Метод проектов в школе для детей с нарушениями слуха лучше использовать со слабослышащими детьми (у неслышащих детей речевая практика более ограничена и бедна). Проектно-исследовательская деятельность помогает связать урочную и внеурочную деятельность учащихся, что приводит к целостности учебно-воспитательного процесса. Использование данного метода в школе для детей с нарушениями слуха делает учебный процесс более интересным, полным, познавательным. На современном этапе жизнедеятельности одним из важных умений является работа с информацией. Обновленное содержание образования тоже ориентируется на умение самостоятельно добывать информацию, извлекать из нее необходимые знания с дальнейшим применением их в своей жизни. Поэтому правильно организованная исследовательская и проектная деятельности создают условия для интеллектуального, творческого, личностного развития ребенка с нарушением слуха. Обучающиеся осознают свою способность получать новые знания и умения, самостоятельно расширяют свой кругозор, переходят на принципиально иной уровень учебной мотивации, приобретают более высокий статус в школьной среде.

Проектно – исследовательскую работу лучше начинать со второго класса, несмотря на то, что у данной категории детей словарный запас беден. Эта деятельность осуществляется через проведение опытов на уроках естествознания, наблюдений на уроках по ознакомлению с окружающим миром, экскурсий, внеклассных мероприятий. Данный этап работы можно назвать пропедевтический (2 класс). Задачами данного этапа является формирование первых представлений учащихся с нарушениями слуха о проектно-исследовательской деятельности, пробуждение интереса к исследованию, а также формирование пробных исследовательских работ.

Задача сурдопедагога или учителя – дефектолога на протяжении всей проектно – исследовательской деятельности – оказание необходимой помощи и создание всех необходимых условий для успешной исследовательской деятельности, а также развитие словарного запаса учащихся с нарушениями слуха. Успех реализации поставленных целей и задач слабослышащего ребенка возможен только при четком взаимодействии всех участников образовательного процесса, педагогов, специалистов, родителей. На данном этапе учитель выступает в роли лидера, организатора. Учащиеся же выполняют предложенные учителем задания. Деятельность учащихся на данном

этапе такова: ребята учатся работать в группе (формируются навыки сотрудничества); под контролем учителя проводят мини – исследования, опыты на уроках естествознания, ознакомления с окружающим миром; по критериям, данным учителем, оценивают свою работу и работу товарищей, знакомятся со способами получения информации.

Следующим этапом работы (3 класс) является формирование и организация коллективных исследований с элементами проектной деятельности. Основной целью данного этапа является научить слабослышащих детей поэтапной организации коллективного исследования с элементами проектной деятельности для формирования у учащихся первоначальных проектно-исследовательских умений. Формой работы на данном этапе может быть групповое или коллективное исследование, которое будет проведено с учетом инициативы обучающихся. Позиция учителя на данном этапе – учитель-помощник. Учащиеся же выбирают темы, предложенные учителем, но стараются организовать и воплотить свои замыслы. Деятельность учащихся на данном этапе представлена следующими видами работ: использование различных источников получения информации рассказ или беседа учителя, картина, рисунок, наблюдения в природе, схема; работа в группе; учащиеся пробуют создавать небольшие проекты с помощью взрослых (родители, учитель, воспитатель).

Следующим этапом работы является расширение пространства проектно-исследовательской деятельности (3-4 классы). На данном этапе учитель выступает как организатор-участник проектно – исследовательской работы, а учащиеся уже самостоятельно выбирают темы, направление и характер работы. Учащиеся уже могут вести анкетирование среди сверстников и взрослых, осуществляют индивидуальные и коллективные учебные проекты с помощью учителя; могут осуществлять поиск информации в источниках разного типа. Можно отметить, что работу над проектом в школах для детей с нарушениями слуха необходимо строить по принципу усложнения, поэтому в основе работы должны быть постепенное увеличение объема знаний и навыков, ведущая и направляющая роль отводится учителю, который постоянно оказывает помощь и консультирует на всех этапах проектной деятельности.

Современное общество все чаще называют информационным. Для человека, идущего в ногу со временем, одним из важных умений сегодня становится умение работать с информацией. И обновленное содержание образования в современной школе сегодня все больше ориентируется не только на полноту сообщаемых сведений, но и на умение добывать информацию самостоятельно, осмысливать ее, извлекать из нее все нужное, а также применять эти знания. Ребенок с нарушениями слуха в век цифровых технологий может и должен адаптироваться в стремительно изменяющемся мире при правильной организации процесса обучения и воспитания. И проектная деятельность создаёт такие условия для интеллектуального, творческого, личностного развития обучающихся с нарушениями слуха. Она направлена на создание у детей качественно новых ценностей на основе самостоятельного приобретения новых знаний, умений и навыков, значимых для них на данном этапе развития.

Литература

1. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика. Екатеринбург, 1996.
2. Бычков А.В. Метод проектов в современной школе. – М., 2000.
3. Васильев В. Проектно-исследовательская технология: развитие мотивации. – Народное образование. – М., 2000, №9
4. Иванова Н.В. Возможности и специфика применения проектного метода в начальной школе. // Начальная школа. – 2004. - №2.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. // Учебное пособие. - М.: Народное образование, 1998.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАБОТЕ
ПО ИСПРАВЛЕНИЮ НЕДОСТАТКОВ ЗВУКОПРОИЗНОШЕНИЯ
У ДЕТЕЙ 4-5 ЛЕТ**

Момот Е.А.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Стабаева С.Б.

(ГККП «Ясли-сад «Ласточка»)

Коммуникативная функция речи развивается в дошкольном возрасте. Речь необходима для выражения своих мыслей, чувств, для воздействия на окружающий мир. Общение со сверстниками дает возможность для развития познавательной и предметной деятельности. Овладение речью способствует перестройке психики ребенка, развивается осознанность. Звукопроизношение - это составная часть речевой культуры. Правильное звукопроизношение выступает одним из главных условий успешной подготовки к школе и развитию личности ребенка в целом. Исследования в области формирования звукопроизносительной стороны речи дошкольников отражены в работах Коноваленко В.В., Емельяновой Н.В. и др., анализ трудов которых свидетельствует о том, что работа по исправлению недостатков звукопроизношения должна осуществляться систематически на специальных коррекционных занятиях, однако санитарно-эпидемиологической ситуация в мире требует проведение занятий в дистанционном формате [1, 2].

Дистанционный формат занятий для дошкольников предполагает организацию обучения (консультации) в домашних условиях под руководством родителей. В последнее время очень часто поднимается вопрос о необходимости и возможности применения дистанционных технологий в дошкольной организации, так как внедрение инноваций в работу образовательного учреждения – важнейшее условие совершенствования и реформирования системы дошкольного образования. Образовательные технологии, которые реализуются с применением современных информационных и телекоммуникационных технологий, при условии опосредованного взаимодействия педагога и детей, понимаются как дистанционные технологии. Исследования, посвященные работе по исправлению недостатков звукопроизношения у детей дошкольного возраста посредством использования дистанционных технологий, практически отсутствуют.

Таким образом, налицо следующее противоречие: между необходимостью использования дистанционных технологий в коррекции звукопроизношения у дошкольников и недостаточной практической разработкой данного вопроса в рамках дошкольного обучения. Проблема нашего исследования – каким образом организовать коррекционную работу над звуковой стороной речи дошкольников посредством использования дистанционных технологий.

Цель исследования: теоретически обосновать и экспериментально проверить разработанные технологические карты организованной учебной деятельности по коррекции звукопроизношения у детей старшего дошкольного возраста посредством дистанционных технологий.

Нами была изучена психолого-педагогическая и методическая литература, проанализирована нормативная база, проведена опытно-экспериментальная работа. В рекомендациях по организации учебно-воспитательного процесса с детьми

дошкольного возраста в период ограничительных мер, определен порядок организации занятий (консультаций) в дистанционном формате и использования электронных платформ для дистанционного обучения.

Дистанционная работа над звуками у дошкольников основывается на тех же целях, задачах, содержании, что и очная, но форма подачи материала, взаимодействие логопеда и ребенка, логопеда с родителями будут иными, специфическими. Для дистанционной работы рекомендуются образовательные интернет-платформы, а также использование электронной почты и других средств связи. Так, образовательная платформа online.edu.kz содержит образцы видеозанятий, мультфильмов, аудиосказок с учетом возрастных групп. Данный материал можно использовать для закрепления работы логопеда в домашних условиях. Существует группа ВКонтакте, так называемая, Логоудаленка, где могут зарегистрироваться как педагог, так и родители и использовать логопедические задания в формате дистанционного обучения. Логоудаленка содержит презентации в формате PowerPoint по развитию артикуляционной моторики, материалы по развитию мелкой моторики и дыхания. Кроме этого, даются ссылки на видеозанятия в YouTube, логоритмика.

Для решения организационных вопросов с родителями очень удобно использовать группы в приложении WhatsApp. В сервисе Instagram возможно проводить прямые эфиры на волнующие родителей темы, а работа с хештегами позволяет быстро добыть нужную информацию.

Одна из самых удобных и популярных на сегодня платформ для проведения непосредственно коррекционных занятий с детьми – это Zoom. Данный сервис позволяет проводить видеоконференции, онлайн-встречи и организовать дистанционное обучение. Организовать онлайн-занятие может любой педагог, создавший учетную запись. Бесплатная учетная запись позволяет проводить видеоконференцию длительностью 40 минут, Zoom позволяет всем комфортно общаться в режиме реального времени, т.к. платформа обеспечивает отличную связь. К занятию может подключиться любой слушатель, имеющий идентификатор или ссылку. Zoom позволяет педагогу вести занятие с включенной камерой, аудио связью, демонстрацией своего экрана (или отдельного окна, части экрана и т.п.) и использовать встроенную интерактивную доску. Можно настроить автоматическую запись занятия, чтобы родителям было легче закрепить работу логопеда в любое удобное для них и ребенка время.

Не менее эффективны в коррекционном плане и занятия по Skype. Коррекционный процесс будет основываться на таких органах чувств, как слух и зрение. Современные средства общения, хорошая скорость интернета, позволяют взаимодействовать с ребенком не хуже очной формы. Более того, родители, находясь рядом с ребенком и помогая выполнять задания под четким руководством логопеда, становятся не просто пассивными наблюдателями, а непосредственными участниками, одновременно обучаясь правильной коррекционной работе с ребенком.

Нами была проведена работа, нацеленная на выявление возможности использования дистанционных технологии в работе по исправлению нарушений звукопроизношения у детей 4-5 лет с дислалией. В начале работы был выявлен уровень развития звуковой культуры речи детей 4-5 лет в экспериментальной и контрольной группах.

В экспериментальной и в контрольной группах высокий уровень развития звукопроизношения у детей среднего дошкольного возраста был одинаковый и составил 6 детей (27%). Средний уровень в экспериментальной группе ниже на 4% чем в контрольной группе и составляет 64%, что соответствует 14 воспитанникам, а в

контрольной – 15 (68%). Низкий уровень развития в экспериментальной группе показали 2 ребенка (9%), что на 4% выше чем в контрольной группе.

Цель следующего этапа работы - выбор наиболее эффективного способа повышения уровня развития «звукочки» у детей среднего дошкольного возраста через использование дистанционных технологий.

Нами была разработана рабочая программа «Коррекция дислалии у детей 4-5 лет, с применением дистанционных технологий», в соответствии с которой были разработаны технологические карты коррекционных занятий с использованием всех возможностей дистанционных технологий, описанных выше.

Для определения эффективности проделанной нами работы на заключительном этапе эксперимента проводилась контрольная диагностика детей в экспериментальной и контрольной группах, в качестве которой был использован тот же диагностический материал, что и на констатирующем этапе эксперимента. На заключительном этапе эксперимента уровень сформированности звуковой культуры речи в обеих группах был практически одинаковым. Таким образом, при правильной организации системы дистанционных занятий, результаты работы над звуковой культурой речи детей не хуже очной формы, а это значит, что они могут успешно применяться в работе дошкольного логопеда.

Дистанционное обучение, несомненно, имеет свои плюсы и минусы и входит в нашу жизнь надолго. Педагоги должны трансформировать свою работу, перестраивать привычный уклад занятий с учетом требований времени, быстро реагировать на изменяющуюся ситуацию, максимально извлекая возможности из дистанционной работы для коррекционной помощи детям с особенностями в развитии.

Литература

1. Емельянова Н.В. Коррекция звукопроизношения у детей 5-6 лет с фонетическим нарушением речи в условиях логопункта ДОУ / Н.В. Емельянова, Л.И. Жидкова, Г.А. Капицына. - М.: Детство-Пресс, 2013. - 288 с.
2. Коноваленко В.В. Индивидуально-подгрупповая работа по коррекции звукопроизношения. Пособие для логопедов / В.В. Коноваленко, С.В. Коноваленко, М.И. Кременецкая. - М.: Гном, 2014. - 216 с.

УДК 37.013.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОГРАФИКИ

Николаева В.В., Бахтыбаева А.Т.
(*КарУ имени Е.А. Букетова, г. Караганда*)

В век развития информационных технологий от востребованных специалистов потребуются умения совершенствовать навыки мышления, выстраивать различные инженерные проекты, способность моделировать, работать с большим потоком информации, способность принятия решений для внедрений сложных комплексных проблем. В Послании Первого Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана сделан акцент на то, что «результатом обучения школьников должно стать овладение ими навыками критического мышления, самостоятельного поиска и глубокого анализа информации» [1]. Поэтому, современное образование нуждается в таких формах и методах обучения, которые способствуют развитию критического мышления, умению

классифицировать факты и явления, творчески использовать приобретенные знания и умения.

Современный мир требует от каждого человека владение навыками критического мышления для его успешного развития и использования в повседневной и профессиональной жизни. По мнению Дайаны Халперна – американского психолога и специалиста в области психологии мышления, критическое мышление представляет собой целый комплекс основополагающих навыков, таких как способность давать оценки, делать заключения, интерпретировать и анализировать, наблюдать и т.д. [2]

Критическое мышление также базируется на ряде критериев интеллектуальности: способности познавать, обучаться, мыслить логически, систематизировать информацию путем ее анализа, классифицировать, находить в ней связи, закономерности и отличия, ассоциировать, значимость глубины вопроса или действия. Составными частями критического мышления являются творческое воображение и ценностные установки. Когда человек мыслит критически, он применяет такие мыслительные операции, как: сравнение, анализ, синтез, обобщение, абстрагирование, классификация и систематизация, выбор, суждение и другие. Иначе говоря, критическое мышление можно охарактеризовать как творческую познавательную деятельность, связанную с применением логического мышления и интеллектуальных способностей. Ведущий российский эксперт С.И. Заир-Бек пишет, что критическое мышление — это процесс соотнесения внешней информации с имеющимися у человека знаниями, выработка решений о том, что можно принять, что необходимо дополнить, а что — отвергнуть. Критическое мышление учит активно действовать и помогает понять, как надо поступать в соответствии с полученной информацией [3].

Для современного мира характерно постоянное увеличение потоков информации и ограниченность времени для работы с ней. С каждым днем растет количество средств, с помощью которых информация может поступать к человеку. Извлечение действительно важных и полезных сведений становится достаточно сложной задачей. В результате преобразуются и способы работы с информацией.

Интенсивный рост научных знаний, стремительное распространение новых способов получения информации на современном этапе развития цивилизации выдвигают приоритетную задачу перед системой образования - подготовка молодежи к продуктивной жизни и деятельности в информационном обществе. Для успешного решения этой задачи важно научить молодых людей критически анализировать поступающую информацию, формулировать на этой основе аргументированные выводы, творчески применять приобретенные знания и умения. Современный человек должен уметь анализировать информационный поток и принять то нужное, что может пригодиться ему в дальнейшей деятельности. В этом помогает ему средства массовой информации, телевидение, Интернет-ресурсы, а также социальные сети, которые очень популярны среди молодежи. Сегодня сотни тысяч представителей юного поколения посещают социальные сети, общаются, знакомятся, работают и реализуют себя. Молодые люди ищут для себя информацию зачастую не в книгах, как было раньше, а в социальных сетях. Это объяснимо, на фоне тенденции всеобщего недостатка времени крутой формат контента подачи информации в социальных сетях, нравится не только пользователям - визуалам. Это связано и с тем, что современное общество ориентированно на визуальные образы, для него изображение является гораздо более понятным, нежели текст.

Самым популярным методом представления информации в последнее время становится инфографика. Это способ визуализации, который помогает автору сообщения четко и привлекательно подать информацию, а читателю быстро ее

воспринять. Так, американский ученый Р. Косара считает основным отличием между инфографикой и визуализацией отношение к эстетике восприятия. В заметке: «The Difference Between Infographics and Visualization» (2010) он рассуждает: «Визуализация носит общий характер, инфографика – специфический. Визуализация свободна от контекста, инфографика зависит от контекста. Визуализация (в основном) генерируется автоматически, инфографика – результат ручной работы, требующей настройки и понимания со стороны автора» [4]

Инфографика как инструмент технологии информатизации и визуализации разрабатывалась в трудах такими учеными как Д. Желязны, Э. Тафти, М. Френди, Д. Ланков, Д. Ричи, Р. Крукс, М. Смисиклас, В. Лаптев и другие представляют в основном как способ визуализации информации, это не просто визуализация, а творческая работа, которая требует гениально передать ту или иную информацию в графическом виде согласно данной тематике. Форма подачи материала сегодня имеет такую же значимость, как его содержание. Современная инфографика позволяет уменьшать объем текстовых изданий, благодаря лаконичному размещению глубоко анализированной, правдивой, справедливой, до тонкости обследованной данной информации. Таким образом, инфографика сегодня является одним из наиболее перспективных направлений в восприятии информации для человека.

Основная функция инфографики — информировать, представлять большой объем информации в организованном виде, удобном для восприятия. Создание инфографики с использованием интернет – ресурсов позволяет формирование навыков, необходимых студентам для решения предстоящих задач в выбранной специальности. Инфографику может создавать специалист, тонко изучивший тот или иной материал, умеющий критически мыслить и подать материал просто и ясно, который в текстовом варианте содержит целые страницы.

Дж. Стил, К. Мередитом [5] и Ч. Темплом [5] предложены и разработаны следующие технологические этапы развития критического мышления обучаемых: вызов, осмысление содержания, рефлексия. На стадии вызова студентам дается тема, для которой они должны собрать всю имеющуюся информацию, студенты работают с профессиональным текстом (статья, учебник), выполняют постановку цели создания объекта, выделение основных идей (понятия, термины, пункты алгоритма), анализировать, ассоциировать и установить между ними связи. На стадии осмысления при изложении нового материала обучаемым предлагается визуальное представление работы. Обращаясь к сервисам (например, pictochart.com, canva.com, easel.ly, creately.com) для создания инфографики, им необходимо уменьшить количество визуальных образов до необходимого объема; оценить возможности сервиса, реализовать задуманное. На стадии рефлексии обучаемым предлагается провести анализ, интерпретацию изученной информации и предложить свое заключение по предлагаемой ситуации. Происходит соотнесение «новой» информации со «старой» при использовании знаний, полученных на стадии осмысления и вызова.

Таким образом, в процессе выполнения инфографики актуализируются следующие этапы развития критического мышления: *evocation* (вызов, пробуждение), *realization* (осмысление новой информации), *reflection* (рефлексия) и соблюдение определенных условий: отбор программных средств приложения, находить разнообразные идеи, образы, ассоциировать их, готовность сформулировать графически полученные результаты, и т. д.

На этапе реализации инфографики выполняются следующие операции:

— разбивка текста на отдельные составные части: время, место, числовые данные, комментарии и т. д.;

- оценка возможности визуализации этих частей или сохранения их в текстовом формате;
- выбор конкретного или абстрактного образа; оценка его соотношения со стереотипами и распространенности в аудитории;
- стилизация изображений, создание гармонии между формой и содержанием;
- преобразование статистической информации в графики и диаграммы, поиск способов сочетания визуальных форм с точки зрения композиции;
- соотнесение событий и образов во времени при помощи исторических ориентиров (создание тайм-лайнов, выбор символического или цифрового выражения времени);
- систематизация данных в пространстве будущей графики (выявление причинно-следственных связей между различными частями текста, распределение событий по порядку, расстановка читательских приоритетов, подбор или составление текстовых вставок, проверка точности информации);
- окончательная компоновка графики (желательно создание эскиза);
- создание заголовка и подзаголовка (номинативных, неметафоричных);
- проверка и редактирование инфографики (текста, изображений, а также авторских прав).

Таким образом, можно отметить следующие особенности инфографики: наличие графических объектов; полезная и актуальная информация; красочное представление; внятное и осмысленное освещение темы [6].

Система инфографического проектирования эффективна на всех этапах критического мышления. Инфографика, это не просто визуализация, а творческая работа, которая требует передать ту или иную информацию в графическом виде согласно данной теме. Опыт применения описанных этапов развития критического мышления при создании инфографики показывает, что в результате такого обучения большинство обучаемых осознает логику поиска новых для них знаний и овладевает отдельными теоретическими методами познания; немаловажно и то, что они чувствуют себя главными действующими лицами, авторами этих шедевров и получают удовольствие от самого процесса исследования. Критическое мышление способствует выдвижению новых идей и предложению новых возможностей, что весьма существенно при решении проблем.

Подводя итог можно отметить, что инфографика одна из наиболее мощных инструментов формирования творческих действий студентов. Важная роль инфографики заключается в развитии творческих способностей, умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, что создает атмосферу для развития критического мышления студентов.

Литература

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее.» от 17 января 2014 г.
2. Дайана Халперн. Психология критического мышления. Серия: Мастера психологии. Издательство: Питер, 2000 г.
3. Заир-Бек С.И. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеобразовательных учреждений - 2-е изд., дораб. - М.: Просвещение, 2011. - 223 с.
4. Kosara, R. The Difference between Infographics and Visualization [Electronic resource] / R. Kosara // EagerEyes. – 2010.
5. Стил Дж., Мередит К., Темпл Ч., Уолтер С. Популяризация критического мышления: пособие. – М.: Изд-во Ин-та «Открытое общество», 1997.
6. Трушко Е.Г., Шпаковский Ю.Ф. Белорусский государственный технологический университет «Инфографика как современный способ представления информации» Труды БГТУ, 2017, серия №1, с. 111-117

ЗНАЧЕНИЕ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ СПОРТСМЕНОВ В КЕРЛИНГЕ

Нистор В.Е.¹, Раев Ф.Б.¹, Зернов Д.Ю.¹, Турмаков Ж.А.²
(¹СКУ им. М. Козыбаева, ²старший преподаватель СКППК)

Игра в керлинг один из активно развивающихся видов спорта во всем мире, в частности в Казахстане. Он был включен в Олимпийские игры с 1998 года, что позволило определить направления исследований в этом виде спорта именно найти способы улучшения подготовки керлингисток и обнаружение новых подходов к продвижению их спортивной квалификации. В Казахстане данный вид спорта начал развиваться в 2002 году, в частности в Северо-Казахстанской области с 2013 года.

Керлинг интеллектуальная командная игра, которая требует огромной сосредоточенности во время всей игры. Участники должны внимательно следить, запоминать, анализировать и уметь использовать информацию, полученную в ходе игры о состоянии льда, скорости и траектории движения камня выпущенными всеми игроками для того, чтобы результативность броска была выше чем у другой команды. Не стоит забывать, что лед во время игры меняет свои физические свойства, поэтому игроки должны своевременно увидеть эти перемены и внести изменения для более эффективного броска. Несомненно, для более эффективных выступлений в керлинге у спортсменов должно быть присутствие определенных качеств. Игроки высокого уровня, исходя из своего многолетнего опыта спортивной деятельности, утверждают, что контроль над двигательными действиями в керлинге основывается на двигательных качествах, концентрации внимания, координационных способностей[1].

Координация - процессы согласования активности мышц тела, направленные на успешное выполнение двигательной задачи. При формировании двигательного навыка происходит видоизменение координации движений, в том числе овладение инерционными характеристиками двигающихся органов. Цель статьи обосновать необходимость акцентированного использования координационных упражнений в базовой технической подготовке спортсменов керлингисток.

Задачи:

1. Определить место и значение координационных способностей в процессе подготовки спортсменов в керлинге;
2. Подобрать упражнения, которые будут способствовать развитию координационных способностей у керлингисток.

Для решения поставленных задач и проверки гипотезы использовались следующие методы: на этапе теоретического исследования применялся анализ психолого-педагогической литературы по вопросам исследования, на базе ШВСМ проводилось изучение документов, регламентирующих содержание и организацию образовательного процесса, обрабатывались результаты поиска в информационно-поисковых системах с целью определения ведущих понятий в керлинге;

База исследования: Крытый ледовый комплекс ТОО «Основание», ШВСМ г. Петропавловска отделение керлинга, Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева. Огромное количество экспериментов предыдущих лет доказали, что все типы координационных способностей людей довольно своеобразны. Поэтому на смену свойства ловкость, которое оказалось неоднозначным внедрили термин «координационные способности». Координационные способности – это способность

человека максимально рационально согласовывать все движения частей тела в процессе решения конкретной двигательной задачи[2].

Одну из основных систем воспитания координации представляют физические упражнения с разной сложностью и новизной. Трудность этих упражнений повышают благодаря перемен пространственных, временных динамических свойств и за счет внешних условий состояние льда, температуры и т.д.

№	Содержание	Дозировка	Методические указания
1	Выезд из колодок без камня и щеток	10 раз	Рука перед собой
2	Выезд из колодок без камня с небольшой опорой на щетку	10 раз	Рука перед собой. Нога прямая
3	Выезд из колодок без камня, без опоры на щетку	10 раз	Рука перед собой. Нога прямая
4	Выезд из колодок без камня с сохранением заданного направления	10 раз	Рука перед собой. Нога прямая
5	Проехать «воротики»	10 раз	Нога прямая
6	Имитация выпуска камня	10 раз	Рука перед собой
7	Имитация броска с опорой на щетку	10 раз	Щетку держать сбоку
8	Имитация броска с камнем без выпуска	10 раз	Камень перед собой
9	Бросок камня с точностью траектории движения	10 подходов	Щетка сбоку, камень перед собой
10	Свободное перемещение на льду в любых направлениях, скользя на одной ноге, толкаясь другой	10 подходов	Толчковую ногу не замахивать сильно

Особенность тренировки в кёрлинге представляет конкретные условия к показателю формирования координационных способностей керленгисток. В данном виде спорта преобладают координационные способности, построенные на проприоцептивной чувствительности. Координация представляет собой черту, создающую показатель в кёрлинге. В наши дни вопрос анализа степени сформированности координационных способностей в ходе тренировочного процесса не наблюдались с точки зрения сложной комбинации.

Материалы данного исследования будут способствовать повышению качества освоения базовой техники в кёрлинге, а также значительно расширят прикладное значение координационных упражнений. Таким образом, исследование новейших методов будет содействовать развитию подготовки кёрленгисток.

Литература

1. Зернов Д.Ю., Хаустов С.И. Оптимизация физической и спортивно-технической подготовки керлеров // Теория и методика физической культуры. – Алматы: КазАСТ, 2018. - № 4. – С. 81-87.
2. Ботяев В.Л. Исследование вариативности развития координационных способностей у спортсменов различных специализаций, возраста и квалификации / В.Л. Ботяев // Наука в олимп. спорте, 2012. – №3. 1. – С. 68–73.
3. Гавердовский Ю.К. Обучение спортивным упражнениям. Биомеханика. Методология. Дидактика / Ю.К. Гавердовский – М.: Физкультура и спорт, 2008. – С. 53, 461.

ПОВЫШЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОФИЦЕРОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Нурманов Б.Б., Нусупов М.Т.

(Военный институт Национальной гвардии Республики Казахстан)

Танакулов А.Т.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Современные условия служебно-боевой деятельности Национальной гвардии требуют от офицеров умений быстро принимать решения, ориентироваться в огромном потоке информации, непрерывно учиться, вести постоянный и настойчивый поиск новых научных подходов к организации процесса профессионального образования военнослужащих.

Анализ состояния физической подготовки военнослужащих Национальной гвардии показывает, что ее потенциальные возможности остаются мало реализованными ввиду недостаточной педагогической компетентности офицеров - руководителей занятий по физической подготовке. Устоявшиеся унифицированные стереотипы в подготовке офицеров, направленные на повышение их педагогической компетентности в области физической подготовки являются недостаточно эффективными.

Требуется новый взгляд на проблему повышения педагогической компетентности офицеров, как решающего фактора эффективной и качественной физической подготовки военнослужащих Национальной гвардии.

Повышение педагогической компетентности офицеров Национальной гвардии в области физической подготовки представляет собой самостоятельную научно-методическую проблему, которая в последнее время практически не исследуется.

На современном этапе реформирования Национальной гвардии особую актуальность и значение приобретает эффективное кадровое сопровождение проводимых преобразований, которое должно сопровождаться целенаправленным повышением педагогической компетентности офицеров.

Основной задачей в данном аспекте является дальнейшее развитие и активное использование образовательного, научного и инновационного потенциалов, направленных на реализацию личностно ориентированного подхода. Сущность данного подхода заключается в ориентации на свойства личности и ее способности.

В настоящее время ведется активный поиск форм и методов повышения педагогической компетентности офицеров в целях реализации современных образовательных технологий в интересах физической подготовки военнослужащих.

В связи с этим необходимо разработка и реализация новой организационной и содержательной стратегии в сфере физической подготовки военнослужащих, направленной на преодоление противоречий между уровнем теоретических знаний, умений и навыков в образовании и современной практикой повышения педагогической компетентности офицеров Национальной гвардии. Главными принципами этой стратегии должны стать: адекватность организации содержанию повышения педагогической компетентности в области физической подготовки и личностно ориентированным условиям ее реализации.

Офицеры Национальной гвардии, как правило, обладают знаниями и умениями навыками, но они не реализуются на уровне высокой педагогической компетентности.

Как показал проведенный среди офицеров опрос, многие из них желают повысить свой педагогический уровень.

Имеющаяся у офицеров потребность в повышении педагогической компетентности в области физической подготовки и требования, предъявляемые практикой воинской службы к данному разделу, побудила нас разработать модель и программу повышения педагогической компетентности в области физической подготовки, основанные на личностно ориентированном подходе.

Модели и программы повышения педагогической компетентности офицеров в процессе физического воспитания военнослужащих подтверждает правильность выдвинутой гипотезы и позволяет сделать следующие выводы:

1. На наш взгляд, педагогическая компетентность офицера Национальной гвардии в области физической подготовки включает в себя следующие компетенции: теоретические знания, умения и навыки, индивидуальную физическую подготовленность, педагогическую рефлексию и готовность к самообразованию, успешная реализация которых позволяет достичь

2. Установлено, что компетенции, составляющие педагогическую компетентность офицера Национальной гвардии в области физической подготовки, имеют различия. Так наиболее высокие показатели выявлены в индивидуальной физической подготовленности и составляют 4,61 балла, что соответствует высокому уровню. Теоретические знания, умения и навыки находятся на среднем уровне развития и составляют 4,15%. Способность к самообразованию на удовлетворительном уровне - 3,85%. Педагогическая рефлексия находится на низком уровне, ее показатель составляет 2,76%.

3. Повышение уровня педагогической компетентности офицеров Национальной гвардии в области физической подготовки создает возможность для качественного изменения содержания физической подготовки посредством ее дифференциации, что приводит к значительному росту физической подготовленности военнослужащих.

Полученные данные позволяют сформулировать конкретные практические рекомендации:

1. Для качественного изменения образовательного процесса по физической подготовке военнослужащих необходимо в первую очередь повышать уровень педагогической компетентности офицеров в области физической подготовки на основе созданной концептуальной модели, учитывающей личностно ориентированный характер образования.

2. Учебная программа повышения педагогической компетентности офицеров Национальной гвардии в области ФП должна обеспечивать трехуровневую (базовую, повышенную, творческую) подготовку офицеров в соответствии с определенными однородными подгруппами и состоять из инвариативной, вариативной и самостоятельных частей.

3. В ходе образовательного процесса основное внимание следует уделять обучению офицеров новым педагогическим технологиям, учитывающих принципы дифференциации физической подготовки, умению правильно подбирать методы, планировать оптимальные плотность занятия и физическую нагрузку для военнослужащих, в соответствии с периодами их профессионального становления.

4. В процессе повышения педагогической компетентности приоритетным направлением должно являться развитие готовности офицера к самообразованию - как основного условия его профессионального роста и повышения педагогической компетентности в области физической подготовки.

В заключении следует отметить, что выполненное исследование не исчерпывает всех аспектов рассматриваемой проблемы и позволяет обозначить ряд актуальных

вопросов, требующих их дальнейшего изучения, в частности: создание образовательных стандартов физической подготовки военнослужащих Национальной гвардии в зависимости от периодов профессионального становления; выявление взаимосвязи между профессионально важными физическими качествами и профессионально важными личностными качествами военнослужащих; разработка компьютерных программ по оценке уровней педагогической компетентности офицеров Национальной гвардии в области физической подготовки.

Литература

1. Наставление по физической подготовки г. Астана, 2016.
2. Коупленд Н. Психология и солдат / Перевод с английского А.Т. Сапронова и В.М. Катеринича, 2 издательство. М.: Воениздат, 1991.
3. Бездухов В.П., Мишина С.Е., Правдина О.В. Теоретические проблемы становления педагогической компетентности учителя. Самара: Изд-во Сам ГПУ, 2001. - 132 с.
4. Евсеев Ю.И. Физическая культура. Учебник. Ростов н/д: Феникс, 2004.
5. Волкогонов Д.А. Военская этика. М.: Воениздат, 1976.

УДК 691.33

ЛЭПБУК – НОВОЕ СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКЕ

Огневец И.В.

(ГККП я/с «Ласточка»)

Развитие системы дошкольного воспитания и обучения является приоритетным направлением государственной политики Республики Казахстан. Первый Президент Н.А. Назарбаев, акцентируя внимание общества на модернизацию дошкольного образования, поручил: «На основе передового международного опыта внедрить современные методики обучения в дошкольное воспитание и обучение. Они должны быть инновационными, а образовательные технологии – креативными». Реализация содержания успешно осуществляется при применении инновационных методик и технологий дошкольного образования в соответствии с Государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания. Использование инновационных педагогических технологий открывает новые возможности воспитания и обучения дошкольников, что позволяет ему успешно адаптироваться к изменившейся ситуации школьного обучения. Основу и содержание инновационных образовательных процессов составляет инновационная деятельность педагога, сущность которой заключается в обновлении педагогического процесса, внесении новообразований в традиционную систему.

Чтобы соответствовать современным требованиям, педагогам дошкольной организации необходимо постоянно учиться, заниматься самообразованием, повышать свой уровень профессиональной компетентности, находиться в постоянном творческом поиске новых идей, технологий, подходов в своей педагогической деятельности.

Совсем недавно в педагогике появилось ещё одно средство обучения - лэпбук, или иными словами, тематическая (или интерактивная) папка. Лэпбук (детская книжка-раскладушка) - это новый метод изучения, запоминания определенной темы. Слово *lapbook* пришло к нам из Америки, в дословном переводе - «накопленная книга».

Эго книжка - раскладушка или самодельная бумажная папка с множеством разнообразных деталей, кармашками всевозможных форм, мини-книжками, книжками-

гармошками, конвертами разных форм, которые ребенок может доставать, переключать, складывать по своему желанию. В этой папке собирается материал по определённой теме. Для старших дошкольников здесь можно дополнительно разместить задания: подбери по цвету, форме, величине; разгадай ребус; составь пазл, сосчитай и т.д.

Лэпбук отвечает требованиям Государственного общеобязательного стандарта дошкольного обучения и воспитания к пространственной предметно-развивающей среде; *информативен* (в одной папке можно разместить достаточно много информации по определённой теме, а не подбирать различный дидактический материал); *полифункционален* (способствует развитию творчества, воображения; обладает дидактическими свойствами, является средством художественно - эстетического развития ребенка, приобщает его к миру искусства); *вариативен* (существует несколько вариантов использования каждой его части); *доступен* по структуре и содержанию детям дошкольного возраста (обеспечивает игровую, познавательную, исследовательскую и творческую активность всех воспитанников).

Работа с лэпбуком обеспечивает основные направления партнёрской деятельности взрослого с детьми; включённость воспитателя наравне с детьми, добровольное присоединение детей к деятельности, свободное общение и перемещение детей во время деятельности, открытый временной конец деятельности (каждый работает в своём темпе). Содержание лэпбука будет зависеть от того, реализацию каких задач предполагает образовательная программа по той или иной лексической теме.

В настоящее время в группе вместе с детьми мы создали серию лэпбуков, объединённых общей темой «Казахстан - наша Родина», так как проблема патриотического воспитания актуальна во все времена. В нашей группе появились лэпбуки: «Мой город», «Достопримечательности Петропавловска», «Природа Казахстана», «Магжан Жумабаев – поэт и наш земляк» и др. Работа настолько стала интересна детям, что дома они привлекли уже родителей и вместе с ними продолжили создавать новые лэпбуки. Использовать лэпбуки можно в любое удобное время - как во время организованной учебной деятельности, так и в свободное время. Работать с ними может как один ребёнок, так и небольшие группы детей, а задания могут быть самыми разнообразными. Так, в лэпбук «Мой город» включены следующие задания: «Назови памятные места», «Собери пазлы (с изображением памятников), ребусы» и т.д.

Такая работа, несомненно, интересна как для дошкольников, так и для взрослых: педагогов и родителей. Использование лэпбука в работе педагогов дошкольного образования помогает ребёнку по своему желанию организовать информацию по изучаемой теме, лучше понять и запомнить материал (особенно, если ребёнок - визуал). Ребёнок не раз будет возвращаться к тематической папке, чтобы полистать её, поиграть в игры, распложенные в ней, и незаметно для себя повторить пройденный материал. Лэпбук способствует развитию творческого мышления, развивает познавательный интерес.

На сегодняшний день в необъятных просторах Интернета можно встретить многочисленные примеры готовых интерактивных папок, которые можно брать за основу или приобретать готовые, подходящие по вашей теме и соответствующие возрасту детей и использовать в работе. Но лучше всего изготавливать лэпбук самостоятельно, так как это дешевле (не все шаблоны бесплатны), уникально и более творчески, не ограничивается рамками существующего шаблона, больше ценится и бережётся детьми, так как создано своими руками.

Таким образом, помимо информационно-коммуникативных технологий, которые активно внедряются в образовательный процесс и замещают живое эмоциональное общение детей со взрослыми, с родителями, детей друг с другом, есть

замечательное современное доступное средство обучения, способствующее взаимодействию всех участников образовательного процесса - лэпбук.

А в условиях модернизации образования, воспитатель дошкольной организации находится в поиске новых методов и технологий обучения, которые помогли бы ему обучать и воспитывать личность, которая нужна новому современному обществу — личность, которая может нестандартно мыслить, предлагать и реализовывать различные идеи. Применяя в своей работе технику создания лэпбука, появляется возможность подготовить именно такую личность к новой жизни в новых условиях.

Литература

1. Блохина Е., Лиханова Т. «Лэпбук – «накопленная книга» Журнал «Обруч» № 4, 2015 год.
2. Гатовская Д.А. Лэпбук как средство обучения - Пермь: Меркурий, 2015. - С. 162-164.
3. Что такое Лэпбук? <http://myslang.ru/slovo/lepbook>

УДК 376.167.1

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ОНР

Петрова К.В., Дзекалюк М.И.
(СКУ им. М. Кзыбаева)

Проблема формирования коммуникативных умений у младших школьников 6–7 лет с общим недоразвитием речи для настоящего времени является актуальной. В педагогической науке существуют исследования в области формирования коммуникативных умений (Е.Е. Боровкова, А.Е. Дмитриев, Е.Г. Федосеева), использования разных средств осуществления данного процесса.

Для нашего исследования интерес представляют работы, изучающие особенности взаимодействия с детьми, имеющими речевые нарушения (Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина, Ю.Ф. Гаркуша, О.Е. Грибова, О.В. Дзюба, А.А. Дмитриев, Е.В. Ковылова, Л.Г. Соловьева). Особое значение придается поискам методов работы с детьми с общим недоразвитием речи (Н.С. Жукова, Н.С. Мастюкова, Л.А. Петровская). Г.М. Андреева, И.А. Зимняя, Р.С. Немов, И.А. Стернин, А.А. Кидрон, А.А. Бодалев, М.М. Бахтин являются авторами, которые внесли большой вклад в раскрытие понятия и процесса формирования коммуникативных умений. В трудах отечественных ученых представляются некоторые технологические подходы к решению вопроса формирования коммуникативных умений именно младших школьников, например такие, как тип общения - диалогический, организация и вовлечение в групповую и коллективную деятельность, организация процесса общения младших школьников, создание для этого необходимых условий.

Учеными выделено несколько подходов к исследованию уровня сформированности коммуникативных умений младших школьников, например такие, как тестирование, собеседование, анкетирование, наблюдение или же выполнение разного рода заданий и упражнений. Нарушение формирования и развития коммуникативных умений ведет к нарушениям более сложным. Поэтому необходимо, чтобы формирование данных умений и их развитие протекало в норме, это приведет к их успешной социальной адаптации в окружающем мире, и конечно, отразится на становлении личности младшего школьника.

Формирование и развитие коммуникативных умений у детей с ОНР является наиболее сложным процессом, который, в итоге, тоже должен привести к его успешной адаптации в классном коллективе и в социуме в целом. Но из-за того, что у детей с речевой патологией мозаичная картина неречевых и речевых нарушений, имеются серьезные сложности в овладении коммуникативными умениями и навыками [4].

Нарушение познавательной и речемыслительной деятельности будут происходить вследствие того, что развитие общения нарушено. Ограничение коммуникативной деятельности проявляется иногда в неспособности или затруднении вступления в контакт с сверстниками и взрослыми. Н.Я. Шкуричева подробно описывала в своих исследованиях особенности речевого развития, речевого поведения детей с серьезными нарушениями речи. По ее мнению, общее недоразвитие речи можно определить, как многомодальное недоразвитие. Оно проявляется на всех ступенях развития языка и речи [1]. А значит, коммуникативное поведение, деятельность детей с общим недоразвитием речи будет иметь существенные различия от речевого поведения и действия ребенка с нормальным речевым развитием, в структуре дефекта будет отмечаться недостаточность не только речевой деятельности, но и других психических процессов.

У детей с общим недоразвитием речи зачастую отмечается недостаточность мыслительной речевой деятельности, которая непосредственно связывается с языковым материалом, находящимся на разных уровнях. Также отмечается качественное своеобразие лексики, которая характеризуется бедностью, проблемы развития операций абстракции и обобщения. Особенно медленно происходит переход слов из пассивного словаря в активный, так как пассив преобладает над активным словарем. Поэтому детям с нарушением речи со своим бедным словарным запасом тяжело устанавливать контакт, сложнее происходит их психическое развитие [3].

Все перечисленные нарушения (дефекты формообразования, нарушение произношения, бедный словарный запас, трудности развития связного речевого высказывания, аграмматизмы) создают проблемы для нормального формирования таких функций речи, как познавательная, обобщающая, регулирующая и коммуникативная. По мнению Н.И. Жинкина отставание в формировании и развитии одного из компонентов, т.е. речи приводит к отставанию другого компонента – мышления, вследствие чего ребенок не усваивает и не владеет в должной степени классификациями, обобщением, понятиями, зачастую проблематичными для него становятся действия анализа и синтеза информации, которая поступает из вне. Несформированность на достаточном уровне коммуникативных умений у детей с ОНР блокирует полному формированию и усвоению функции обобщения, так как речевые возможности таких детей не позволяют в должной мере воспринимать и сохранять поступающую информацию, которая постоянно увеличивается в объеме и усложняется в содержании в течение формирования и развития коммуникации с людьми, окружающими ребенка с ОНР [5].

В своих работах Е.Р. Мустаева описывает наблюдаемую у детей с общим недоразвитием речи очень низкую вербальную коммуникативную активность в общении, помимо того, что у таких детей присутствуют основные речевые особенности, связанные с наличием дефекта речи. Эти дефекты речи, в свою очередь, тормозят формирование познавательной функции речи, ведь при тяжелом нарушении речи, речь уже не является полноценным средством мышления, и вступление в контакт с окружающими людьми больше не является постоянным способом передачи какой-либо информации, знаний, действий, способов, общественного опыта [2].

В результате проведенных исследований О.Л. Леханова указывает на то, что у детей с общим недоразвитием речи присутствуют проблемы в понимании обращенной

речи, а значит, ознакомление таких детей с окружающим их миром будет затруднено, оно окажется поверхностным и обедненным. Данная категория детей не всегда может учитывать невербальные средства коммуникации (жесты, мимику), дети зачастую не замечают их, либо не придают особого значения.

Коммуникативные умения тесным образом связаны с невербальными средствами коммуникации, с правильной организацией своего поведения и о некотором представлении, что такое психология человека. Например, умение подобрать нужный жест, интонацию, умение познавать других людей, возможность поставить себя на место партнера по общению, умение подобрать адекватный способ обращения к собеседнику, сопереживать и сочувствовать ему.

Таким образом, все перечисленные коммуникативные умения являются малыми частями коммуникативной деятельности, которые включают в себя простые умения, но представляют их как сложные умения, находящиеся на более высоком уровне.

У детей с низким уровнем речевого развития наблюдается нехватка умения в грамматическом оформлении связного высказывания и даже фразы, скованность, отсутствие инициативы во вступлении в диалог, немногословные ответы, смущение и страх перед партнером, они подвержены затруднениям в организации своего речевого поведения, отмечается низкий уровень вербальной активности. Можно сделать вывод, что у детей общим недоразвитием речи коммуникативные умения зависят от речевых умений (по Л.Г. Соловьевой) [2].

В работах И.А. Гришановой, О.С. Павловой, Е.Г. Федосеевой, Г.В. Чиркиной говорится о наличии затруднений в организации своего речевого общения детьми с ОНР. Данная категория детей в период поступления в школу, при переходе от дошкольного к начальному школьному образованию, испытывает трудности во вступлении в коммуникацию со своими сверстниками, и именно в этот период остро необходима специальная помощь педагога, логопеда. Психологи характеризуют такое состояние младшего школьника как тревожное. Т.е. ребенок испытывает трудности в установлении контактов в своем классе. А значит, к нарушениям коммуникативной способности младшего школьника можно отнести следующие критерии:

К	- неумение анализировать комментарии, ответы других детей;
Р	- неспособность использования в самостоятельной речи адекватных грамматических форм;
и	- применение в речи заученных формулировок, так называемых шаблонных высказываний;
т	- редкая активность вербальная коммуникация, т.е. инициативность;
е	- своеобразное применение невербальных средств общения, трудности в выражении своих мыслей с использованием жестов, мимики, выразительных движений;
р	
и	
и	- применение слов в неточном значении.

У детей с речевой патологией нарушения в коммуникации не имеют систематический характер, появление недоразвития может зависеть от течения ситуации речевой деятельности, от той потребности, которую задают авторитетные для младшего школьника взрослые.

Подытоживая все сказанное, отметим, что коммуникативные нарушения чаще всего выражаются в снижении необходимости (потребности) в общении, как с одноклассниками, так и со взрослыми, в несформированности таких форм коммуникации, как диалог и монолог, в таких особенностях поведения, как неумение ориентироваться в ситуации общения, в проявлении негативизма к собеседнику, в полном отсутствии интереса в контакте окружающими людьми. Существенным признаком является то, что все коммуникативные умения реализуются в общении и без него затруднены или невозможны. Рассмотренные коммуникативные умения нужны для решения каких-либо коммуникативных задач. В свою очередь, правильно сформулированная и предлагаемая к решению задача, формирует, активизирует и

развивает определенные умения. Известно, что процесс коммуникации взаимосвязан, и описанные вербальные и коммуникативные нарушения всегда отрицательно влияют на поддержание коммуникации с одноклассниками, например во время игр или процесса общения в целом.

Таким образом, мы выделили основные критерии коммуникативных умений младших школьников с нормальным речевым развитием и общим недоразвитием речи.

Дети младшего школьного возраста в нормальном развитии должны усвоить определенные речевые умения, которые будут необходимы им для нормальной коммуникации со сверстниками и взрослыми. К таким относятся, способность изложения своих мыслей, чувств, интересов, идей, умение слушать собеседника, возможность ориентировки в ситуациях и партнерах по общению, также необходимо, чтобы ребенок научился соотносить свои установки, умения, действия с интересами собеседников и применял собственные таланты для преодоления общих заданий. У детей с общим недоразвитием речи страдают показатели представленных речевых умений, они плохо усвоены, снижена потребность в общении, негативизм, дети не умеют ориентироваться в ситуациях общения, несформированы основные формы коммуникации, и также мы знаем, что успешное формирование коммуникации происходит только в систематизированном обучении, в данном случае в школе. А значит, появляется необходимость в определении оптимальных средств формирования этих коммуникативных умений, чтобы эти средства соответствовали младшему школьному возрасту.

Единично для формирования коммуникативных умений используется такое мощное средство как игровая деятельность, в ходе данной деятельности педагог может собрать детей в коллектив, для того, чтобы они перенимали опыт друг у друга и имеющиеся знания. В игровом коллективе появляется острая необходимость в объяснении с партнером по общению, которое в свою очередь способствует развитию связной речи, в большей степени диалогической, а также развитию инициативности. В этом помогает педагог, который организует игровую деятельность и дает толчок для развития речевой коммуникации. Следовательно, игра должна рассматриваться, как могучее средство формирования, развития и совершенствования коммуникативных умений и показателем степени сформированности речи и общения.

Как мы знаем, у учащихся с ОНР присутствуют частые ошибки в процессе построения собственного речевого поведения, уровень инициативности и активности речевой коммуникации недостаточен, присутствуют ошибки в лексико-грамматической характеристике своего связного высказывания, правильном выстраивании фразы. Также иногда наблюдаются психологические проблемы (смущение, скованность, страх перед партнером по общению, напряженность, редко односложные ответы). Поэтому так необходимо, чтобы в образовательном учреждении, в данном случае в школе, были созданы благоприятные условия формирования, развития и совершенствования коммуникативных умений, чтобы дети могли учиться устанавливать благоприятную эмоциональную обстановку с партнером по общению (сверстником или взрослым) и происходил рост личностного развития ученика.

Итак, можно сделать несколько выводов о том, что коммуникативные умения являются основным компонентом коммуникативной компетенции. А так же о том, что речевые умения это действия в ходе общения, которые зависят от наличия и уровня сформированности мотивов коммуникации, от наличия потребности в общении, от направленности. Эти способы выполнения действий содействуют возникновению условий для развития самой личности, для ее адаптации в социуме и обеспечивает возможность субъекта самому вступать в коммуникативную деятельность.

Литература

1. Шкуричева, Н.А. Работа учителя по развитию навыков общения у младших школьников / Н.А. Шкуричева // Начальное образование. – 2012. – № 2. – С. 38-45.
2. Мустаева, Е.Р. Проявление вербальных и невербальных нарушений у детей с ОНР // Сибирский педагогический журнал. – 2009. - № 1. – С. 41-42.
3. Четверикова, Т.Ю. Частные методики коррекционно-педагогической работы с детьми дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: Методическое пособие / Т.Ю. Четверикова, О.С. Кузьмина, А.Д. Сорокин. - Омск: БОУ ДПО «ИРООО», 2010. – С. 52.
4. Арефьева, О.М. Особенности формирования коммуникативных универсальных учебных действий младших школьников / О.М. Арефьева // Начальная школа, – 2012. – №2. – С. 74-78.
5. Зайцева, К.П. Формирование коммуникативных способностей младших школьников в учебно-воспитательной деятельности как основа их социальной адаптации: автореф. дис ... канд. пед. наук: 00.01 / К.П. Зайцева. – Магнитогорск, 2011. – С. 11-13.

УДК 376.31 (075)

К ВОПРОСУ ГОТОВНОСТИ ТЬЮТОРОВ К СОПРОВОЖДЕНИЮ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Пустовалова Н.И., Тайжанова С.К.
(СКУ им. М. Козыбаева)

Государственная политика Республики Казахстан направлена на обеспечение правовых и социальных гарантий защиты прав и законных интересов детей с особыми образовательными потребностями (далее – ООП) [1].

В общеобразовательных учреждениях неуклонно растет доля учащихся, чей путь в образовании по тем или иным причинам для самих педагогических работников, для родителей ребенка, медиков или психологов выглядит как требующий особого отношения. Выделение этих «особых» детей происходит по разным основаниям: в эту категорию попадают одаренные дети, дети с проблемами в общении, дети с задержками и отклонениями в развитии, дети с разными нарушениями здоровья и т.д.

Тьюторское сопровождение выступает как комплексная технология, особая культура поддержки и помощи ребенку в решении задач развития, обучения, воспитания, социализации. Тьюторское сопровождение в общеобразовательных учреждениях относительно новое направление в образовании, но уже является неотъемлемой частью образовательного процесса в инклюзивной школе. В инклюзивном образовании тьютор – это специалист, который организует условия для успешного включения ребенка с ООП в образовательную и социальную среду образовательного учреждения. Задача тьютора – развернуть для них индивидуальное сопровождение в общеобразовательной школе. Перед тьютором в инклюзивном образовании стоит важная задача: помочь детям с ООП стать успешными в обществе [2].

В обосновании необходимости организации тьюторского сопровождения и включения ребёнка с ООП в общеобразовательные школы большой вклад внесли работы Е.В. Кузьминой, И.В. Абрамовой, R. Bond E., Castagner, Д. Митчелл, Т.Е. Смит [3, 4, 5]. В их научных трудах большое внимание уделено определению понятия «тьютор в инклюзивном образовании», «тьюторское сопровождение», описаны функциональные обязанности тьютора.

Описывая роль тьюторской поддержки в условиях инклюзивного класса, западные исследователи Т.Е. Смит, Г. Банч и Д. Митчелл, определяют тьютора

(специального учителя) как ведущего субъекта построения оптимального инклюзивного образования [5, с. 16] Его функциональное назначение состоит в выравнивании разнообразных способностей и возможностей всех детей вне зависимости от выраженности у них нарушений. В области организации тьюторского сопровождения в России большой интерес для изучения представляют исследования и методические разработки Карпенковой И.В, которая утверждает, что «...тьютор для ребёнка с особенностями развития (или группы, в которой учится такой ребёнок) – это ресурс, благодаря которому у ребёнка с особенностями развития появляется возможность подняться на значительно более высокий образовательный и социальный уровень, чем без него» [6]. Таким образом, тьюторское сопровождение сегодня выступает как комплексная технология, особая культура поддержки и помощи ребенку в решении задач развития, обучения, воспитания, социализации.

Несмотря на многочисленность зарубежных исследований, среди отечественных авторов почти отсутствуют современные работы, посвящённые исследованию тьюторского сопровождения в общеобразовательной школе. Об этом свидетельствует малочисленность фундаментальных работ и фрагментарность практического осуществления в современном Казахстане, а также в силу того, что в нашей стране тьютор как педагог-ассистент инклюзивного образования появились лишь недавно. Но, в тоже время казахстанские исследователи (З.А. Мовкебаева, Р.А. Сулейменова, А.К. Ерсарина, И.А. Оралканова) в своих научных трудах уделяют большое значение вопросам организации инклюзивного образования и подготовки педагогов к работе в условиях инклюзии [7, 8].

Необходимость сопровождения ребенка с ООП тьютором (педагогом-ассистентом) определяется особенностями и потребностями ребенка с ООП. При отсутствии в штатном расписании педагога-ассистента (тьютора) и при острой необходимости помощника учителя в инклюзивном классе педагогические коллективы в настоящий период находят различные решения данного вопроса. Педагог-ассистент оказывает помощь не только на уроке, но и на перемене. Поэтому готовности тьютора к работе в инклюзивной школе необходимо уделить большое внимание [9].

Целью нашего исследования являлась проверка уровня готовности педагогов-ассистентов (тьюторов) к работе в условиях инклюзивного образования и выявление трудностей в организации сопровождения детей с ООП. Для проведения педагогического эксперимента нами была разработана программа, которая содержит показатели уровневых оценок готовности педагогов-ассистентов к сопровождению учащихся с ООП. В процессе исследования была использована анкета «Я и инклюзивное образование» и модифицированы отдельные вопросы с целью выявления следующих показателей готовности:

1. Знание философии, задач и принципов инклюзивного образования (далее ИО)
2. Понимание ценности инклюзивного образования, включения детей с ООП в образовательные учреждения.

Всего в исследовании принимало участие 20 педагогов-ассистентов (тьюторов). образовательных школ города Петропавловск (КГУ СШ №21, КГУ СШ №23). Профессиональный уровень респондентов различен.

Сбор сведений о квалификации и опыте работы испытуемых на начало учебного года показал, что основная масса педагогов-ассистентов имеет высшее профессиональное образование по специальности «учитель начальных классов» – 60% от всех респондентов, это – 12 человек. По специальности «педагог-психолог» работает 2 человека – 10%. По специальности дефектолог-логопед (олигофрено-педагог) – работает 3 человека, что составляет – 15% от общего количества респондентов.

Оставшиеся 3 человека – учитель географии, учитель казахского и учитель русского языка – 15%. Показатели квалификаций тьютора представлены на рисунке 1:

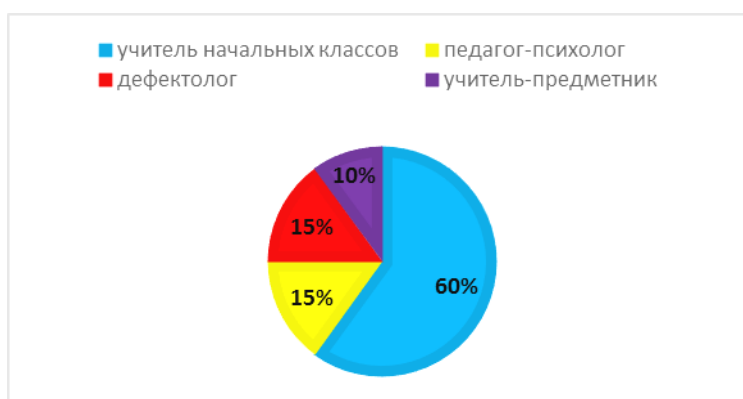

Рисунок 1 – Профессиональная подготовка педагогов-ассистентов

Результаты ответов на вопрос 1 анкеты показали, что с принципами, задачами и философией инклюзивного образования знакомо – 15% педагогов.

Результаты ответов на другие вопросы анкеты были следующие данные:

На вопрос, с какими категориями детей с ООП, Вам приходилось работать на практике, ответы были следующие:

- 100% респондентов указали вариант Е – дети с расстройствами аутистического спектра.
- 40% респондентов указали вариант В – дети с нарушениями интеллекта.
- 25% респондентов указали вариант Д – дети с задержкой психического развития.
- 15% респондентов выбрали вариант Б – дети с нарушениями зрения.
- 10% респондентов выбрали вариант А – дети с нарушениями слуха.

На вопрос «Инклюзивное образование на Ваш взгляд-это...»

- 35% - респондентов выбрали вариант В - обучение детей в специальных школах,
- 25% - респондентов выбрали вариант Б – обучение детей с ООП в общеобразовательных организациях
- 20% - респондентов выбрали вариант Г – обучение детей с ООП по адаптированным программам.
- 20% респондентов выбрали вариант А – обеспечение равного доступа к образованию для всех обучающихся с учётом разнообразия особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. Ответы на вопрос «где должны обучаться дети с ООП, с вашей точки зрения...» представлены на рисунке 2:

Рисунок 2 - Результаты анкетирования педагогов-ассистентов (вопрос 3)

Ответы на вопрос 4: Где, по вашему мнению, должны обучаться дети с ООП и какие трудности могут возникнуть, что совместное обучение даст детям в норме?» представлены на рисунке 3 ниже:

- 55% респондентов выбрали вариант Е – «его одноклассники научатся общаться с людьми не такими как все».
- 20% респондентов выбрали вариант Б– «он сможет не отрываться от своей семьи».
- 15% респондентов выбрали вариант Д – «он и его одноклассники будут помогать слабым»
- 5 % респондентов выбрали вариант Г – «он и его одноклассники станут добрее».
- 5 % респондентов выбрали вариант Ж - «ты и твои одноклассники научатся сочувствовать людям, нуждающимся в помощи».

На вопрос «Имеете ли вы специальную подготовку в области инклюзивного образования?» 35% респондентов ответили, что не имеют, 20% респондентов прошли профессиональную переподготовку и 25 % респондентов прошли курсы повышения квалификации по инклюзивному образованию.

На вопрос «Испытываете ли Вы трудности в эмоциональном восприятии детей с ООП» 40% респондентов выбрали вариант В – «да, мне сложно общаться с такими учениками».

На вопрос «Что является главным препятствием для включения детей с ООП в инклюзивное образование» 65% ответили, что учащиеся в норме будут ущемлены в правах, так как им будет уделяться меньше времени на усвоение программы, а 35% ответили, что дети с ООП не смогут усвоить программный материал.

Рисунок 3 - Результаты анкетирования педагогов-ассистентов (вопрос 4)

Важным для нас был вопрос «Как Вы оцениваете свою готовность к работе с детьми с ООП в условиях инклюзивного образования». Ответы на данный вопрос подтвердили важность и актуальность нашего исследования:

- 70% респондентов выбрали вариант Г – дописав, что «в силу недостаточности знаний, не могу оценить свою готовность на 10 баллов, однако на мой взгляд, 6 баллов», «из предложенных вариантов ни один не отражает уровень оценивания собственной готовности, на мой взгляд – есть над чем работать».

- 20% респондентов выбрали вариант Б – «имею ограниченные навыки работы с детьми с ООП, и испытываю трудности в их интеграции в коллектив здоровых детей»

- 10% респондентов выбрали вариант А – «владею методами и приёмами работы с детьми с ООП, и испытываю трудности в интеграции в коллектив здоровых детей»

На вопрос – «Считаете ли Вы себя психологически и профессионально готовым к работе с детьми с ООП» 65% респондентов выбрали вариант В – «готов психологически, но не обладаю достаточными профессиональными навыками»

- 30% респондентов выбрали вариант А – «да, моей профессиональной подготовки и психологических способностей достаточно для перехода к инклюзивному образованию».

- 5% респондентов выбрали вариант Б – «обладаю определённым уровнем профессиональных навыков, однако не готов психологически».

Таким образом, на основании полученных данных мы можем сделать вывод, что количество вопросов с правильным распределением меньше, чем количество шкал с ненормальным распределением ответов.

Следовательно, результаты анкетирования указывают на существование разных позиций в видении вопросов касательно инклюзивного образования, что свидетельствует о недостаточном понимании ценностей инклюзивного образования, таким образом, подтверждая цель нашего исследования.

Представленные данные позволяют получить ориентиры в предстоящих способах совершенствования организации тьюторского сопровождения учащихся с ООП в общеобразовательных школах. Полученная информация способствует разработке мероприятий, направленных на повышение уровня готовности педагогов-ассистентов для сопровождения детей с ООП в инклюзивном образовании.

Литература

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. www.zakon.kz
2. Тьюторское сопровождение детей с ограниченными возможностями здоровья в образовательных учреждениях, реализующих инклюзивную практику // Сборник статей. Сост. Кузьмина Е.В. – М., 2012. С. 17-18.
3. Кузьмина Е.В. Профессия тьютор в инклюзивной практике // Сборник материалов научно-практической конференции ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ; ПРАКТИКА, ИССЛЕДОВАНИЯ, МЕТОДОЛОГИЯ. – 2013. – С. 177-180.
4. Абрамова И.В. Научно-теоретические основы подготовки тьютора инклюзивного образования // Специальное образование. – №4 –2014. – С.81-87.
5. Митчелл. Д., Смит Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. – М., 2011.
6. Методические рекомендации для педагогов-ассистентов по сопровождению детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательном процессе. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2018. – 97 с.
7. Мовкебаева З.А., Оралканова И.А., Хамитова Д.С. Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования. - Алматы, 2019. - 159 с.
8. Сулейменова Р.А. К вопросу об инклюзивном образовании // Открытая школа. – 2015. - №6 (147). – С. 56-58.
9. Разработка методических рекомендаций по сопровождению обучающихся с особыми образовательными потребностями в процессе обучения в общеобразовательной школе. Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 258 с.

УДК 379.8

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Роговых К.А., Колесникова Г.А.
(СКУ им. М. Козыбаева)

В культуре современного Казахстана происходит постоянное обновление, создание условий для самореализации личности. Весь процесс сопровождается значительными изменениями. Как отметил Президент Республики Казахстан Касым Жомарт Токаев на пленарном заседании августовской конференции педагогов «Bilim

јапе Gylym»: «Сохраняя лучшие традиции отечественной системы образования, мы, тем не менее, не должны стоять на месте. Система образования должна находиться в поиске, постоянно развиваться» [1]. Разработка новых технологий проведения свободного времени, а также усовершенствование традиционных технологий является одной из самых главных задач культурно-досуговой деятельности. Проблема содержания и структуры досуга приобретает за последние годы новые качественные очертания. Впервые понятие «технология досуговой деятельности» введено в начале 90-х годов XX века, а ранее использовались такие термины, как «организация» и «методика» досуговой деятельности. Одними из авторов и разработчиков научного подхода к определению технологии досуговой деятельности являются исследователи А.Д. Жарков, Д.М. Генкин [2; 3]. Под технологией культурно-досуговой деятельности понимаются средства, формы и методы досуговой деятельности, с помощью которых достигается личностный рост и развитие, совокупность методик, разработок, расчетов, внедрение различных инноваций, способных обеспечить достижение определенной воспитательной цели [2]. Культурно-досуговая деятельность как неотъемлемая часть культурной сферы, требует переосмысления подходов к организации свободного времени как на теоретическом, так и на практическом уровне, с учетом трансформации ценностно-мировоззренческих идеалов самого общества и отдельных его групп. По мнению исследователей Г.А. Колесниковой и Т.В. Жуковой «эффективность досуговой деятельности во многом зависит от уровня культуры личности, чутко реагирующей на требования социума, способной осмысленно решать частные задачи, свободно владеющей высокими технологиями, с развитым чувством нового, желанием быть в авангарде событий» [4, с.227]. В этой ситуации появляется возможность и необходимость говорить об эксклюзивных культурно-досуговых программах в сфере досуга. Эксклюзивные культурно-досуговые программы – это всегда инновации, так как в досуговой сфере программа не может долго оставаться эксклюзивной в связи с развитием и мгновенными действиями конкурентов. Сегодня досуг становится все более широкой сферой культурного отдыха, где происходит реализация творческого потенциала подростков и общества в целом [5].

Всё активнее в досуговой работе используются инновационные технологии, которые определяются как наборы методов и средств, поддерживающих этапы реализации нововведения, обеспечивающих инновационную деятельность. Технологии, ориентированные на формирование системного, творческого, технического мышления и способность генерировать нестандартные технические идеи, при решении творческих, производственных задач. Технология культурно - досуговой деятельности представляет собой совокупность различных форм, методов, расчетов и моделей проектирования и внедрения инноваций [6]. К инновационным формам культурно-досуговой деятельности относятся акция, корпоратив, шоу, флэшмоб, перфоманс, тимбилдинг, квест, батл.

Акция трактуется, как ограниченное во времени воздействие на целевую группу населения с целью популяризации и пропаганды, как публичные общественно-политические действия, ставящие целью привлечь внимание. Акции не имеют четкой цели и не связаны с другими мероприятиями, в которые вовлечены их участники. Результат достигается с помощью ярких внешних атрибутов.

Корпоратив, как форма досуговой деятельности определяется, как «праздник сотрудников в коллективе, по месту работы, на предприятии, компании, организации».

Шоу - мероприятие развлекательного характера, проводится перед публикой и имеет постановочный характер. Это нечто показное, рассчитанное на шумный внешний эффект может быть: авиационное, автомобильное, телевизионное, ледовое, световое лазерное, цирковое, огненное и др. Как форма клубной работы пока не

сформировалась. Популярными видами комплексных досуговых программ являются шоу-программы, пышное костюмированное сценическое действие с участием «звезд» (в небольших городах-местного значения), динамически яркое, насыщенное спецэффектами, зрелищное, несущее в себе сквозной сюжет с завязкой, кульминацией и развязкой.

Флэшмоб, как форма досуга появилась около 10 лет назад и трактуется как заранее спланированная массовая акция, в которой большая группа людей появляется в общественном месте, выполняет заранее оговоренные действия (сценарий) и затем расходится.

Перформанс - форма досуга и форма современного искусства, в котором произведения составляют действия художника или группы в определённом месте и в определённое время.

Тимбилдинг - это корпоративная ролевая игра, направленная на сплочение коллектива. К этой форме также можно отнести любой корпоративный досуг.

Квесты, как инновационная форма досуга, представляют собой разновидность игр, в которых для прохождения требуется решить цепочку логических загадок. Загадки могут быть разной степени сложности. Сюжетная линия может иметь определенный финал или несколько разных исходов, в зависимости от действий игрока. В квестах главный герой управляется игроком. Существуют онлайн и офлайн-игры. Онлайн-игра требует постоянного соединения с интернетом, и взаимодействия с другими игроками. Офлайн-игра не требует соединения с сетью и игрок взаимодействует только с NPS.

Батл - это вид конкурса, поединок между группами или отдельными участниками с элементами экспромтной борьбы, демонстрации [7].

В настоящее время в культуре досуга все больше места занимают увеселительные программы, различные шоу, которым отводится значительная роль в деле идейного, нравственного и художественного воспитания людей, организации их быта и досуга. Конечно, досуговое творчество, которое является любительским, не всегда достигает высшего, профессионального уровня, тем не менее, оно, выступая в качестве надежного средства, раскрытия таланта каждого человека, имеет большой общественный эффект.

Средства культурно-досуговой деятельности - это каналы или способы передачи содержания (идей, научных взглядов, событий, фактов, образов художественных произведений, жизненных примеров) в целях влияния на чувства, сознание и волю посетителей учреждения культуры. В методике культурно-досуговой деятельности средствами называют инструменты, с помощью которых раскрывается содержание. Содержание деятельности, заключенное в различные формы, невозможно реализовать без использования определённых средств. Инструменты реализации подразделяются на художественно-выразительные средства: живое слово, музыка, хореография и другие.

Живое слово – это не только форма литературного, но и иногда ораторского искусства, художественное выступление, в котором текст, стихи, истории, эссе больше говорят, чем поются. Музыка - вид искусства, художественным материалом которого является звук, особым образом организованный во времени.

Хореография - танцевальное искусство в целом. Один из древнейших видов творчества, выразительным средством которого служат движения человеческого тела, связанные с музыкальным сопровождением [8].

Происхождение пения связано со стремлением человека выразить своё настроение в звуках голоса. Постепенно развиваясь, пение становится предметом особого искусства. Пение применяется не только в соло, но и в совместном исполнении (дуэт, трио, квартет, квинтет, хор, ансамбль, то есть пение солистов с хором).

Драматургия - теория и искусство построения драматического произведения, а также сюжетно-образная концепция такого произведения. Драматургией называют также совокупность драматических произведений отдельного писателя, страны или народа, эпохи. Понимание основных элементов драматического произведения и принципов драматургии исторически изменчивы. Драма трактовалась как действие совершающееся (а не уже совершившееся) при взаимодействии характера и внешнего положения действующих лиц. Действие представляет собой известную перемену в известный промежуток времени.

Изобразительные средства: оформление клубного пространства (сцены зала, фойе, вестибюля, кружковых комнат и т.п.); свет, декорации, костюмы, видеоряд (кино, слайды, видео, телевидение)

Технические средства - это световая, аудио и видеоаппаратура.

Свет-электромагнитное излучение, испускаемое нагретым или находящимся в возбуждённом состоянии веществом, воспринимаемое человеческим глазом. Нередко, под светом понимают не только видимый свет, но и примыкающие к нему широкие области спектра.

Аудио - общий термин, относящийся к звуковым технологиям. Зачастую под термином аудио понимают звук, записанный звуковым носителем; реже под аудио подразумевается запись и воспроизведение звука, звукозаписывающая и звуковоспроизводящая аппаратура.

Видеоаппаратура - множество технологий записи, обработки, передачи, хранения и воспроизведения визуального или аудиовизуального материала, а также распространённое название для собственно видеоматериала, телесигнала или кинофильма, в том числе записанного на физическом носителе (видеокассете, видеодиске и т.п.).

Материальные средства: оборудование, инвентарь, музыкальные инструменты, канцелярские принадлежности, поделочные материалы (ткань, бумага, дерево, металл, глина, краски, пластилин и т.п.)

Финансовые средства - это совокупность экономических отношений, возникающих в процессе формирования, распределения и использования централизованных и децентрализованных фондов денежных средств. Обычно речь идет о целевых фондах государства или хозяйствующих субъектов (предприятиях). Важнейшим понятием в области финансов является бюджет.

Основное место занимают средства массовой информации, которые делятся на печатные и электронные. Они являются основным источником информации о событиях в мире политике, экономики, социальной сферы, науки, культуры, образования, спорта, шоу -бизнеса, используемых в культурно-досуговой деятельности.

Каждое средство служит носителем (передатчиком) того или иного содержания. В зависимости от характера содержания и назначения выбирается определенное средство или, чаще, набор средств. Арсенал средств культурно-досуговой деятельности разнообразен. Кадры должны уметь в каждом конкретном случае выбрать и использовать те из них, которые дадут наибольший эффект, будут наиболее действенными, обеспечат наилучшее выполнение задачи.

Следует отметить, что все средства между собой тесно взаимосвязаны и выбираются с учетом определенного объекта воздействия и тематической направленности мероприятия. Для успешного применения средств культурно-досуговой деятельности необходимо соблюдение следующих требований: выбор средств должен зависеть от цели мероприятия, воспитательной акции, так как именно цель определяет средство; количество и характер выбранных средств воздействия должны соответствовать задачам, причем недостаток средств, а также их избыток

одинаково вредны; педагог-организатор должен в совершенстве владеть методикой применения средств социально-культурной деятельности, знать их слабые и сильные стороны.

В культурно-досуговой деятельности имеется три основных метода: метод иллюстрирования, метод театрализации, метод игры. Другие методы, используемые в культурно-досуговой деятельности, не относятся к основным и привнесены из других областей знаний: социологии, педагогики, психологии. Так, например, при планировании работы с конкретной аудиторией используются различные методы её изучения - методы социологического исследования. Для того чтобы создать культурно-досуговую программу недостаточно только хорошо разбираться в законах ее драматургического построения. Необходимо понимать, точно знать потенциальные возможности методов монтажа, иллюстрирования, театрализации и игры [9].

Суть метода иллюстрирования состоит в особой организации содержания информационного материала с помощью показа в какой-либо форме. Говоря о методе иллюстрирования, следует иметь в виду, что за счет синтеза различных эмоционально - выразительных средств он осуществляет дополнение к информации, делая ее зримой. Во всех случаях в рамках однородного по содержанию информационно-развивающего материала, его иллюстрирование (показ) средствами искусства создает художественную форму, обладающую большой силой эмоционального воздействия. При этом иллюстрирование не просто вносит элемент художественности в содержание культурно-досуговой программы, но и раскрывает, развивает, углубляет, конкретизирует тему. Одна и та же тема может быть проиллюстрирована по-разному с учетом разнообразных художественных выразительных средств. Предпочтение методу иллюстрирования режиссер-постановщик отдает в зависимости от типа программы, ее формы, характера аудитории. По своей природе метод иллюстрирования соответствует типу информационно-просветительных программ, а в художественно-публицистических и культурно-развлекательных программах он может использоваться в качестве дополнительного метода. На практике сложились два вида иллюстрирования: художественное и наглядное. Например, в лекции, которая является и методом распространения знаний и формой культурно-досуговой деятельности, используется метод иллюстрирования в виде книжных выставок, фотостендов или экспозиций репродукций, художественного чтения, музыки, показа фрагментов из научно — популярных и документальных кинофильмов. Дополнение с помощью метода иллюстрирования элемента художественности в информационно-просветительную программу позволяет создать такую сценическую композицию, в которой документы, документальные кадры, фотографии в соединении с художественными образами-поэтическими, хореографическими, музыкальными достигают эмоционального эффекта большой силы.

Метод театрализации в современных досуговых программах состоит в соединении звуков, цвета, мелодии в пространстве и времени, раскрывающих образ в разных вариациях, проносит их через единое «сквозное действие» которое объединяет и подчиняет себе все используемые компоненты по законам сценария. Метод театрализации - это художественно-педагогический метод, являющийся, с одной стороны, способом единства драматургической обработки материала по законам театра, где есть завязка действия, его развитие, кульминация и развязка, а с другой стороны художественно оформленное действие группы, коллектива или участников, являющееся стимулом игрового действия самой массы участников. Следовательно, метод театрализации предстает не как один из методов в культурно -досуговой программах, используемый во всех ее вариантах, а как сложный творческий

комплексный метод, наиболее близко стоящий к театру, имеющий глубокое социально - психологическое обоснование.

Метод игры – один из основных методов, используемых в культурно - досуговой деятельности. Игра также имеет свою теоретическую основу, это и метод и форма. Принято считать, что исходным, определяющим в игре является то, что участник игры создает себе мнимую ситуацию вместо реальной и действует в ней, выполняя определенную роль, сообразно тем собственным знаниям, умениям и навыкам, которые он при этом придает окружающим предметам. Переход действия в воображаемую ситуацию особенно характерен для развития игры в специфических культурно-досуговых мероприятиях. Игра здесь рассматривается как продукт развития, при том опережающего потребности практической жизни, как действие изнутри созревающих функций, рождающихся во взаимоотношениях с окружающим миром. Метод игры в культурно - досуговой программе наиболее удачно сочетает в себе информационно-логическое и информационно-образное начала, синтезирующие просвещение, педагогику, искусство и творчество, обладающие необыкновенной силой воздействия на мысли и чувства человека. Профессиональное мастерство специалиста учреждения культуры состоит в том, чтобы из всего многообразия средств, форм и методов выбрать, те, которые в каждом конкретном случае дадут возможность наилучшим образом решить стоящие задачи. В одном случае это будет тематический вечер, в другом-лекция, в третьем-концерт художественной самодеятельности и т.д. Нужны поиски новых, более эффективных сочетаний содержания, форм, методов и средств с целью вызвать у людей интерес, привлечь их в учреждение культуры [6]. Выбор инновационной технологии в культурно- досуговой деятельности в большей степени определяется приоритетами современных подростков, стремлением к самоопределению, самовыражению в социально-культурных ситуациях.

Литература

1. Выступление главы государства Токаева К.Ж. на августовской конференции педагогов. Источник: <http://today.kz/news/kazakhstan/2019-08-16/781876-tokaev-nazval-vosem-problem-sistemyi-obrazovaniya-vkazahstane/>.
2. Жарков А.Д. Технология культурно -досуговой деятельности: Учебно- методическое пособие. – М., 2002. – 360 с.
3. Генкин Д.М. Массовые театрализованные праздники и представления. – М., 1985. – 168 с.
4. Колесникова Г.А., Жукова Т.В. Культурно-досуговая деятельность как фактор для развития личности. // «Интеграционные процессы в современном музыкальном искусстве и образовании»: Материалы МНПК. – Алматы, КазГЮА, 2017. – 338 с.
5. Ерошенков И.Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях. - М.: НГИК, 1994. - 32 с.
6. Инновационные формы организации досуга студенческой молодёжи: <https://www.maam.ru/detskijsad/inovacionye-formy-organizaci-dosuga-studencheskoi-molodyozhi.html>
7. Инновационные технологии понятия - вид сферы применения: https://studbooks.net/1767022/ekonomika/innovatsionnye_tehnologii_ponyatiya_vidy_sfery_primeneniya
8. Инновационные формы культурного досуга. Методический центр: <http://www.kolpduc.tom.ru/files/metodcentr/InnovacionnieFormKulturDosug.pdf>
9. Лекции по технологии организации досуговой деятельности молодёжи: https://amgpgu.ru/upload/iblock/7fe/lelesh_v_v_tekhnologii_organizatsii_dosugovoy_deyatelnosti_molodezhi.pdf
10. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности: Учебно-методическое пособие. – М., 2002.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМНІҢ НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ТӘРБИЕ МАҢЫЗЫ.

Сагитов А.Е

(Қостанай қ. Әкімдігінің білім бөлімінің №28 мектеп-гимназиясы ММ)

Горохов А.С.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Қазіргі жаһандану үдерісінің даму кезеңінде жас ұрпаққа оқу мен кәсіби білім ғана беріп қоймай, жан-жақты жетілген, эстетикалық талғамы биік, рухани-адамгершілік мәдениеті жоғары, әлемдік мәдениеттен хабары бар, ұлттық құндылықтарды қадірлей білетін, отаншылдық рухтағы тұлғаны қалыптастыру қажет. Осыған байланысты оқу-тәрбие үдерісінде жастарды отансүйгіштікке, ерлікке, адалдыққа, елін, жерін құрметтеуге үйрету, шыншылдыққа тәрбиелеу қазіргі қоғамның басты мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл тұрғыда болашақ ұрпақ өз елін құрметтеуі үшін әуелі, оны осы елдің тарихы, мәдениеті, рухани байлығы, дәстүрлерімен таныстыру қажет деп ойлаймын. Жас ұрпаққа рухани тәрбие беру, құнды қасиеттерге ие болдыру, рухани бай адамды қалыптастыру, оның туған кезінен басталуы керек. Халық «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтпаған. Отанға деген сүйіспеншілік бесіктен басталады, сондықтан жастайынан баланы қазақ халқының мәдениетімен таныстыру қажет. Кейін мектеп табалдырығынан баланы қазақ халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрімен таныстыру қажет. Осылайша баланың отанға деген сүйіспеншілігі қалыптасады. Отан дегеніміз не? Отан дегеніміз – халық. Халық дегеніміз – адам. Адамзатты сүю – оған жақсылық жасау. Ендеше отаншылдық – сонау ерте заманнан қалыптасып келе жатқан қасиетті сезім. Патриоттық тәрбие ұлттық ерлік дәстүрлерге сүйене отырып жас өскіннің ішкі жан дүниесі, ой-санасы мен сезімін дамытып, қалыптастыруға бағытталуы керек.

Егер баланы отанға деген сүйіспеншілігін қалыптастырмаса, оның патриоттық сезімі оянбауы мүмкін, ал отанға деген сүйіспеншілік әр адамның өз елін көркейту, еңбек ынтасын ояту, отанды қорғау қажеттілігі туындағанда өте маңызды рөл атқарады.

Қазіргі таңда патриоттық тәрбиені - ең маңызды мәселелердің бірі деп есептеуге болады. Себебі батыс елдерінің мәдени идеологиясының бүкіл жер шарында таралуы халықтың өз мәдени-менталитетінің жойылуына әкелуі мүмкін және де араб елдерінен әртүрлі экстремисттік діни ағымдардың таратылуы, патриоттық тәрбиенің қажеттілігін арттырады. Өз елін, ата-бабалар қалдырған өсиетін құрметтейтін адам, ешқашанда басқа рухани идеология, үгіт-насихат арбауына түспейді. Қазіргі ұрпақта патриотизм сезімін ояту - еліміздің дамуы мен көркеюінің кепілі болып табылады. Патриоттық тәрбиенің бүкіл жүйесін ұйымдастыруды, жұмыс істеуді және бақылауды қамтамасыз ететін негізгі мекеме - бұл мемлекет. Жастарға патриоттық тәрбие беру - Қазақстан Республикасының өтпелі кезеңдегі және ұзақ мерзімді болашақтағы мемлекеттік жастар саясатының бағыттарының бірі. Өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру - елдің болашақтағы тұрақты дамуының кепілі.

Алайда, патриотизм деген не? Көптеген танымал ғалымдар, көрнекті ұстаздар, талантты жазушылар, философтар мен публицистер өз еңбектерінде патриоттық тәрбиеге ерекше орын бергені белгілі. Патриоттық тәрбие проблемалары - отандық ғалымдардың зерттеуінде. Патриотизм тақырыбы Абай Құнанбаев, Мұхтар Әуезов,

Ыбырай Алтынсарин, Шоқан Уәлиханов және тағы басқа қазақстандық қайраткерлерінің еңбектерінде кездеседі. Философ Абай Құнанбаевтың пікірі бойынша, нағыз патриотизм - бұл адамдарға деген сенім, қорқыныш, адамдарға деген сүйіспеншілік, оның іс-әрекеттеріне шынайы жанашырлық және адамдарға нақты практикалық көмек көрсету сияқты үштік. Мұхтар Әуезов мынаны айтады: «Кеңестік патриотизм - бұл туған жеріндегі барлық халықтар үшін, болашақ ұрпақ үшін, әкелер, аналар үшін терең ойлы жұмыс» [1. 320 б.]

М.Қозыбаев тарихи ғылымның азаматтық патриотизмді қалыптастырудағы рөлі туралы ұлттық идеяның қалыптасуына байланысты былай деген: «Азаматтық татулық пен ұлтаралық келісімді нығайту идеясы, ұлттық және ұлттық идея қоғамның қалыпты жұмысын қамтамасыз ететін ұлттық идея ретінде ұсынылды. Бүкіл қазақстандық патриотизм. Ұлттық патриотизм идеясын баса көрсете отырып, біздің ойымызша, халық менталитетінің ажырамас бөлігіне айналған қазақтың ұлттық патриотизмінің бастауын неғұрлым кең және терең зерттеу қажет. Біз бұл аспектіні ерекше атап өтеміз, өйткені қазақ халқы жалпы қазақстандық патриотизмді, азаматтық бейбітшілік пен ұлтаралық келісімді нығайтудың ұлттық идеясын қалыптастыруда ерекше жауапкершілік алады». [2, 420 б]. Өткенге көз жүгіртсек, қазақ халқының бай тарихы әрқашан өзінің патриотизмімен және Отанға деген сүйіспеншілігімен ерекшеленетінін атап өткен жөн.

Балалар санасында патриоттық сезімді қалыптастыру, жас ұрпақты жоғары қасиеттерге тәрбиелеу, оларды қоғам мен мемлекет мүдделеріне сай етіп дайындау үшін келесі негізгі міндеттер қажет:

- мектептерде, колледждерде, университеттерде патриоттық тәрбиені насихаттау мақсатында ұйымдастырушылық қызмет;
- жастардың патриоттық құндылықтарын, көзқарастары мен сенімдерін сезіне білуі;
- Отанымыздың өткеніне, салт-дәстүрлеріне құрметпен қарауға тәрбиелеу;
- жастардың Отанға деген адалдығын және өз мемлекетін қорғауға дайындығын күшейту.

Патриоттық тәрбиенің мазмұны қоғамымыздың ерекшеліктерімен, динамикасы мен даму деңгейімен, оның экономикалық, рухани, әлеуметтік-мәдени, саяси және өмірдің басқа салаларымен, жас ұрпақты қалыптастыру проблемаларымен, осы процестің дамуындағы негізгі бағыттармен анықталады. Отанның қорғаныс функциясын жүзеге асыруға дайындық кезінде, әскери және басқа да оған байланысты мемлекеттік қызмет түрлері үшін анағұрлым нақты міндеттерді сәтті шешуге болады. Патриоттық тәрбие принциптері өзара байланысты, интеграциялық жүйені құрайды, оны басшылыққа ала отырып, мұғалімдер білімнің мақсаттары мен міндеттерін тиімді іске асыруды қамтамасыз етеді және патриоттық тәрбие беру үшін білім беру және мәдени мекемелердің, қоғамдық ұйымдардың, бұқаралық ақпарат құралдарының және отбасының қызметін мемлекеттік реттеудің міндетті шарты бойынша педагогикалық практикада білім мен тәрбиенің мазмұнына енгізеді. Патриоттық тәрбие қағидаттары білім беруді келесі бағыттарға бағыттайды:

- бірлік пен тұтастықты нығайтуға;
- халықтың әртүрлі санаттарының (мектеп жасына дейінгі балалар, бастауыш сынып оқушылары, жасөспірімдер, жоғары сынып оқушылары, студенттер, мемлекеттік мекемелердің қызметкерлері, әскери қызметкерлер, қалалар мен ауыл тұрғындары) ерекшеліктерін тәрбиелеуде ескеру;
- Қазақстан халықтарының тарихи қалыптасқан достықтарын сақтау және дамыту, олардың біртұтас федералды мемлекеттегі бірлігі;
- ұлттық мәдениеттер мен халықтардың тілдерін дамытуға ықпал ету;

- ұлтаралық қайшылықтар мен жанжалдарды бейбіт жолмен шешуге жәрдемдесу;
- нәсілшілдік, ұлтшылдық және діни араздықты насихаттамау;
- елдің халықтары мен ұлттық азшылықтардың тең құқығын қамтамасыз ету;
- нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге қатынасына қарамастан адам мен азаматтың тең құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету;
- елдің халықтары мен діни конфессиялары арасындағы қарым-қатынастардың оң жақтарын нығайту;
- ұлтаралық қақтығыстардың алдын алу; - діндердің тең мәртебесін сақтай отырып, әртүрлі халықтардың діни және конфессиялық ерекшеліктерін тәрбиелеуді ескеру.

Мақаланы президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев жолдауымен аяқтағым келеді. «Бірінші, патриотизм төл тарихымыз бен шыққан тегімізді терең ұғынудан басталады. Халқымыздың басынан өткен қилы заманды және ел еңсесін көтерген жетістіктерді жас ұрпақтың білгені өте маңызды. Түп-тамырымыз мыңжылдықтарға ұласады. Мұны мақтаныш сезіммен айту – парыз», – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Сондай-ақ ол тарихымызға қатысты көптеген деректерді жарыққа шығару қажеттігіне, азаттық үшін күрескен арыстарымыздың есімін ұлықтау арқылы азаматтарымыздың, әсіресе, жастардың бойына отаншылдықты дарыта алатынымызға мән берді.

«Екінші, патриотизм мемлекетімізді және мемлекеттік институттарды құрметтеуден басталады. Мемлекетіміздің қазіргі құндылықтарын бағалау – баршамызға ортақ міндет. Береке мен бірлік, тұрақтылық пен тыныштық, татулық пен келісім – біздің басты байлығымыз. Көпшілік, әсіресе, жастар мемлекет болмаса, ұлт болмайтынын ұғынғаны жөн. Бүгінгі буын түрлі қауесеттің жетегіне ермей, ел іргесінің бүтіндігін сақтауға атсалысуы керек», – деді Қазақстан Президенті.

Мемлекет басшысы «Қазақстан патриотизмі» ұғымы бәріміз үшін ұлттық құндылық болуы қажет екеніне, бүкіл идеология Отанды шексіз сүйуге бағытталу керектігіне тоқталып, еліміздегі жастар ұйымдарын осы игі бастамаға жұмылуға шақырды [3].

Қорытындылай келе, кеудесіне “бұл менің елім, менің жерім” дейтін сенім ұялата білген жас қана өз елінің шынайы патриоты бола алады. Ол үшін “баланы жастан” дейтін халық даналығын естен шығармасақ болғаны. Жас ұрпақты патриоттық, отансүйгіштік рухта тәрбиелеу еліміздің өсіп-өркендеуі үшін қызмет ететініне еш күмәнім жоқ.

Әдебиет

1. Ауэзов М. Абай Кунанбаев: Монографические исследования и статьи. / Сост. Акбаев Н. - Алматы: Санат, 1995. - С. 320.
2. Козыбаев М. Казахстан на рубеже веков: размышления и поиски. В 2-х книгах. Кн. 1. - Алматы: Ғылым, 2000. - С. 420.
3. Қасым-Жомарт Тоқаев Мемлекет басшысы Ақтау қаласында Әбіш Кекілбайдың 80 жылдық мерейтойы аясында орнатылған ескерткішінің ашылу рәсіміндегі сөзі.

ФОРМИРОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ В ГРУППЕ ПРЕДШКОЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Самиева О.Б.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Одним из приоритетных направлений развития образования в современных условиях является обеспечение доступности качественного общего образования. В условиях модернизации современного образования дошкольное образование призвано дать не только определенную сумму знаний и умений, но и обеспечить готовность ребенка к школе, которая связана с всесторонним развитием личности.

В сегодняшней ситуации исторически значимых изменений общества четко проявляются реальные изменения современного ребенка. В этой связи проблема готовности детей к обучению в школе приобретает особую актуальность. Исследователи отмечают значительное ухудшение состояния здоровья детской популяции, снижение двигательной активности, общей работоспособности [1, с.64].

В последние годы в школе существенно увеличиваются требования, предъявляемые к учащимся, сложность учебных материалов, информационная насыщенность. Обозначилась явная тенденция усиления внимания к образовательной стороне; подготовка к школе приобретает выраженную когнитивную направленность. Обращает на себя внимание тот факт, что устанавливается приоритет «тренировочных» программ по подготовке ребенка к школе. По существу цель дошкольной подготовки детей к школе сводится к оснащению их суммой конкретных знаний, умений, навыков, содержание которых связывается с ранним обучением счету, чтению, письму без учета самооценности этого периода жизни [2, с. 38].

За основу готовности детей к школе в группе дошкольной подготовки главным образом во внимание принимаются показатели психологической готовности. При этом они представляются как совокупность отдельных личностных качеств детей и рассматриваются независимо от психофизиологического развития ребенка. Из множества критериев готовности дошкольников к обучению исследователи отмечают здоровье и считают, что их успешность в школе в значительной степени определяется уровнем его состояния. Показатели здоровья, уровни развития физических качеств и подготовленности детей старшего дошкольного возраста свидетельствуют о тревожной отрицательной тенденции. По данным статистики к моменту поступления в школу отмечается рост хронических заболеваний у детей, при этом их частота и выраженность интенсивно. Придавая большое значение физическому воспитанию детей, исследователи рассматривают здоровье в тесной взаимосвязи с нравственным здоровьем и интеллектуальными способностями. Такие авторы как Зайцева Н.В., Кенеман А.В., Козлова С.А. и др. считают, что от того, насколько физически развит, здоров и закален ребенок, зависит его успех в школе [3, с.86].

Целесообразным представляется корректировка предпосылок организации системы дошкольного образования в отношении обеспечения комплексной готовности детей к обучению в школе как залога успешного обучения. Несмотря на постановку проблемы, она недостаточно проработана в научном и прикладном плане, не принята общая стратегия формирования комплексной готовности детей старшего дошкольного возраста к обучению в школе.

Психологическая готовность дошкольников к школе – это особый феномен в том смысле, что с ним связан не один возраст человеческой жизни, а сразу несколько: он знаменует собой конец дошкольного и одновременно начало младшего школьного возраста. Психологическая готовность дошкольников к школьному обучению включает в себя четыре сферы: личностная; эмоционально-волевая; произвольная; интеллектуальная; речевая. Впервые, понятие «психологическая готовность ребенка к школьному обучению» в отечественной психологии было предложено А.Н. Леонтьевым в 1948 году. Понятие «психологическая готовность» автор сводил к основному показателю, а именно к управляемому поведению, которое не просто закреплено в навыке, а сознательно контролируется [4, с.86]. Л.И. Божович «психологическую готовность» представляет как комплексную характеристику, включающую определенный уровень развития мыслительной деятельности, познавательных интересов, готовности к произвольной регуляции познавательной деятельности и социальной позиции школьника. Л.И. Божович выделила несколько параметров психического развития ребенка, наиболее существенно влияющих на школьное обучение, а именно [5, с. 73]:

1. Определенный уровень мотивационного развития, включая познавательные и социальные мотивы учения;
2. Достаточное развитие произвольного поведения;
3. Определенный уровень интеллектуальной сферы, в которую входит сформированность операций мышления, произвольность памяти и внимания.

Наиболее важным в психологической готовности ребенка к школе Л.И. Божович признавал мотивационный план, хотя в специальных исследованиях она уделяет внимание и произвольности поведения как необходимой составляющей готовности к школе. Л.И. Божович считала основной предпосылкой овладения произвольностью поведения приходящее к концу дошкольного возраста формирование иерархии мотивов деятельности к цели отдельных действий. Автор выделила две группы мотивов, влияющих на психологическую готовность, а именно:

1. Мотивы, связанные непосредственно с содержанием учебной деятельности, или «познавательные интересы детей, потребность в интеллектуальной активности и овладении новыми умениями, навыками и знаниями»;
2. Широкие социальные мотивы учения, связанные с потребностями ребенка в общении другими людьми, в их оценке и одобрении, с желанием ученика занять определенное место в системе доступных ему общественных отношений [5, С. 95].

Сплав этих двух групп мотивов способствует, по мнению Л.И. Божович, возникновению нового отношения ребенка к окружающей среде, названного ею «внутренней позицией школьника». При этом Л.И. Божович считала, что «внутренняя позиция школьника» является основным критерием психологической готовности к школьному обучению.

А.В. Запорожец в своих исследованиях также выделял особенности мотивации, уровень развития познавательной и аналитико-синтетической деятельности и степень сформированности механизмов волевой регуляции как целостную систему готовности ребенка к школьному обучению. При этом, указывая, что психологическая готовность представляет собой целостную систему взаимосвязанных качеств детской личности, характеризует достижение ребенком новой, более высокой стадии общего физического, умственного, нравственного и эстетического развития. Наряду с этим существенное значение имеет простейшие навыки практической и умственной работы, а также познавательные интересы, степень сформированности общественных мотивов поведения и нравственно-волевых качеств [6, с.50].

Необходимо отметить, что достаточно подробно основное содержание психологической готовности рассмотрела В.С. Мухина и выделила такие основные компоненты, как [7, с. 92]:

1. Желание стать школьником, выполнять серьезную деятельность, учиться;
2. Достаточный уровень волевого развития ребенка, соподчинение мотивов;
3. Произвольность познавательной деятельности;
4. Определенный уровень развития познавательных процессов;
5. Общественные мотивы поведения, взаимоотношения с взрослыми и сверстниками.

Таким образом, В.С. Мухина утверждает, что готовность к школьному обучению – это желание и осознание необходимости учиться, возникающее в результате социального созревания ребенка, появление у него внутренних противоречий, задающих мотивацию к учебной деятельности.

Без достаточной сформированности компонентов психологической готовности дошкольников к школьному обучению практически невозможна успешная адаптация детей к школе.

Для выявления уровня сформированности психологической готовности детей к школе в группе дошкольной подготовки были использованы методы выявления психологической готовности к обучению в школе у детей старшего дошкольного возраста Н.И. Гуткиной, а именно:

1. Методика «Определение доминирования познавательного или игрового мотива». Цель методики – выявить мотив, доминирующий в мотивационной сфере детей.

2. Экспериментальная беседа по выявлению внутренней позиции школьника. Цель методики – выявить наличие у ребенка «внутренней позиции школьника».

3. Методика «Домик». Цель методики – выявить умение детей ориентироваться в своей работе на образец, умение точно скопировать его, выявить особенности развития произвольного внимания, пространственного восприятия, сенсомоторной координации и тонкой моторики руки.

4. Методика «Да и нет». Цель методики – выявить уровень развития внимания, интеллектуального и речевого развития [8].

В эксперименте приняли участие группа дошкольной подготовки в составе 22 человек (из них 12 девочек и 10 мальчиков), в возрасте 6-7 лет.

На констатирующем этапе эксперимента после проведения методики «Определение доминирования познавательного или игрового мотива» было выявлено, что: большая часть детей в группе дошкольной подготовки 16 человек (72,8%) – дети со слабой познавательной позицией, они предпочли поиграть с выставленными на стол игрушками, при чем их игра была достаточно краткосрочной бессюжетной, дети брались то за одну, то за другую игрушку, мимоходом их рассматривали, не вдаваясь в детали и клали на место. То есть даже в работе с игрушкой не могли сосредоточиться и остановить свое внимание на чем-то одном. У остальных 6 детей этой группы (27,2%) наблюдается выраженный познавательный интерес, они предпочли дослушать сказку до конца.

После проведения экспериментальной беседы по выявлению внутренней позиции ребенка было выявлено, что: 50% детей испытывают желание ходить в школу, у остальных такое явное желание отсутствует, но они понимают что «придется». 36,3% детей воспринимают будущую школу, не как место, где нужно учиться, а как средство удовлетворения своей потребности в общении со сверстниками и лишь 13,7% детей, у которых развита «внутренняя позиция школьника». Этих детей поистине привлекают занятия, они любят узнавать новое и тесно общаются

окружающими их взрослыми, стараются доводить начатое до конца и их вполне будет устраивать роль ученика в учебном процессе.

50% детей класса не готовы стараться ради достижения определенной цели. На самом деле внутри они еще маленькие дети, которых привлекает игра, прогулки, друзья, незамысловатые сказки время от времени прочитанные или рассказанные родителями.

36,3% детей занимают среднюю позицию. Они уже вроде бы готовы к тому, что совсем скоро начнется учебная деятельность, но им необходим «направляющий», который будет помогать им во всем.

13,7% детей показали высокий результат сформированности «внутренней позиции школьника», у них достаточно высоко развита познавательная потребность и они готовы к познанию нового, их не страшит переход на новую ступень их жизни, они готовы учиться и быть прилежными учениками.

Благодаря проведению методики «Домик» было выявлено, что: умение ориентироваться на образец, точно скопировать его, степень произвольного внимания, сформированность пространственного восприятия на высоком уровне не развиты ни у одного ребенка, что, как правило, является нормой для дошкольников. У 50% дошкольников выявлен средний уровень развития произвольного внимания и пространственного восприятия. Остальным 50% детей требуется коррекция и развитие данных умений их уровень – низкий.

На констатирующем этапе эксперимента после проведения методики «Да и нет» было выявлено, что: 36,4% – это дети с высоким уровнем внимания. Внимание у большинства детей – 45,4% на среднем уровне. 18,2% имеют низкий уровень развития внимания, эти дети не особо вслушивались при выполнении задания к его условиям, торопились отвечать на поставленный вопрос, часто используя запрещенные ответы, и поэтому совершали ошибки.

В результате исследования на констатирующем этапе эксперимента было выявлено, что преимущественное большинство детей группы предшкольной подготовки психологически слабо готовы полноценно вступить в новый этап своей жизни – школьную жизнь и сменить привычную игровую деятельность на деятельность учебную, что при поступлении детей в 1 класс непременно скажется на успешности обучения, самочувствии и состоянии здоровья первоклассника, умении взаимодействовать с педагогом, одноклассниками и подчиняться новым школьным правилам.

Проблема психологической готовности ребенка к школе остается открытой, хотя в настоящее время в нормативных документах об образовании предпринята попытка осмысления, систематизации основных ее компонентов, сформулированных в виде целевых ориентиров дошкольного образования (социально-нормативные возрастные характеристики возможных достижений ребенка).

Литература

1. Бабаева Т.И. Примерная образовательная программа дошкольного образования [Текст] / Т.И. Бабаева, А.Г. Гогоберидзе, О.В. Солнцева и др. – СПб.: «Детство-Пресс», 2014. – 98 с.
2. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика: Учебное пособие [Текст] / С.А. Козлова, Т.А. Куликова. – М.: Академия, 2002. – 416 с.
3. Конева О.Б. Психологическая готовность детей к школе: Учебное пособие [Текст] – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2010. – 132 с.
4. Леонтьев А.Н. Психологические основы развития ребенка и обучения [Текст] – М.: Смысл, 2009. – 426 с.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст] – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.

6. Запорожец А.В., Эльконин Д.Б., Леонтьев А.Н. Хрестоматия по детской психологии: от младенца до подростка [Текст] – М.: МПСИ, 2005. – 656 с.
7. Мухина В.С. Возрастная психология: Феноменология детства [Текст] – М.: Академия, 2007. - 640 с.
8. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе [Текст]. – 4-е издание – СПб.: Питер, 2007. – 208 с.
9. Чуракова Н.А., Захарова О.А. Предшкола нового поколения. Концептуальные основы программы. – М., 2011.

УДК 371.1

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПТИМИЗАЦИИ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Сотниченко Е.А., Кангужина К.М., Бегалин М.Т., Шлак И.Б.
(СКУ им. М. Козыбаева)

Одним из главных условий полноценного воспитания и развития личности младшего школьника на этапе школьного обучения является правильно организованное физическое воспитание. В современных условиях значительно возрастает значение рационально организованной двигательной активности детей младшего школьного возраста в сохранении и укреплении их здоровья, развитии двигательных способностей, воспитании физических и нравственно-волевых качеств.

В настоящее время общеизвестно положительное влияние оптимально организованной двигательной деятельности на физическое и психическое здоровье детей разного возраста. Рационально организованный двигательный режим, удовлетворяющий естественную потребность организма детей в движении и обеспечивающий активный отдых учащихся, является важнейшим фактором укрепления здоровья и эффективным средством повышения умственной и физической работоспособности младших школьников.

Оптимально организованная двигательная деятельность детей в условиях школы и семьи с использованием различных форм занятий физическими упражнениями способствует устранению учебной перегрузки, предупреждению утомляемости учащихся и содействует быстрому восстановлению их работоспособности.

Двигательная активность является жизненно необходимой биологической потребностью, важным фактором роста и развития организма детей младшего школьного возраста. Среди многих факторов (гигиенических, социально-экономических, демографических, культурных, природных), оказывающих влияние на здоровье детей, по интенсивности воздействия важное место занимает рационально организованное физическое воспитание и упорядоченный режим дня, предусматривающий правильное чередование различных видов деятельности и отдыха.

Для каждого возраста детей существует возрастная норма (оптимум) двигательной активности. Двигательная активность, находящаяся в пределах оптимальных величин, оказывает эффективное воздействие на организм младших школьников и способствует развитию основных движений, укреплению опорно-двигательного аппарата, повышению физической и умственной работоспособности, формированию правильной осанки и воспитанию физических качеств (быстроты, ловкости, и координации движений), необходимых в жизнедеятельности [1].

Оптимальной нормой, по данным известного врача гигиениста Сухарева А.Г. может быть признана такая величина суточной двигательной активности, которая

полностью удовлетворяет биологическую потребность организма в движениях, соответствует функциональным возможностям и способствует укреплению здоровья детей школьного возраста. Для оценки уровня развития двигательной активности и гигиенической характеристики двигательного режима учащихся начальных классов можно воспользоваться суточной нормой в пределах от 15 до 18 тысяч движений. При определении возрастной нормы двигательной активности младших школьников эти показатели среднесуточной двигательной активности могут быть ориентирами [2]. По мнению Олимпиаевой Т.В., использование физкультурно-оздоровительных занятий хореографической и игровой направленности положительно влияют на физическую подготовленность младших школьников, в большей степени на гибкость, ловкость и на развитие силы отдельных мышечных групп. Проведенные автором исследования выявили прирост интегрального показателя физической подготовленности учащихся 1-4 классов в среднем на 36% [3].

В исследованиях Козловой С.Ю. показана необходимость внедрения в программу школьного урока физической культуры специальных дыхательных упражнений по методике Лукьяновой Е.А. (1987 г.) и по методике Кузнецовой Т.Д. (1989 г.). Занятия по 5-7 мин. в подготовительной части урока и самостоятельные занятия дома позволили оптимизировать функцию дыхательной мускулатуры у детей 7-10 лет по показателям жизненной ёмкости легких (ЖЕЛ), пробы Штанге на 30% по сравнению с исходным уровнем и на 27,5% по сравнению с выполнением упражнений по методике Стрельниковой А.Н. и гимнастики «йога» [4].

Канева Е.В. предлагает в качестве средства оптимизации двигательной активности учащихся младших классов на уроках физической культуры включение эстафет в программу урока. Автор отмечает, что данное введение позволяет более динамично проводить урок физической культуры, активно включает в процесс обучения всех учащихся, где каждый имеет возможность проявить себя. Наблюдения автора показывают, что чем больше положительных эмоций учащиеся получают во время уроков, тем лучше они выполняют предлагаемые им учебные задания, тем выше привлекательность, активность и результативность проводимых уроков. Эстафеты носят состязательный характер, где также формируются морально-волевые качества [5].

Сафошин А.В. предлагает внедрить в программу школьного урока некоторые виды восточных единоборств, одним из которых является каратэ. Учитывая особенности выполнения технических приемов в каратэ, ребенок получает разностороннюю физическую нагрузку: быстроту реакции, координацию движений, равновесие в удержании базовых стоек, гибкость и ловкость [6].

Кузьмина Л.Г. и Кириллова А.В. предлагают формировать навык правильной осанки учащихся младшего школьного возраста посредством упражнений «пилатеса». Занятия по данному методу авторы предлагают использовать в рамках вариативной части образовательной программы или занятие в рамках учебного раздела «гимнастика» или как комплекс упражнений в рамках подготовительной части урока при прохождении любых учебных разделов на занятиях в спортивном зале [7].

Эффективность таких упражнений, по мнению авторов, достаточно высока, так как все движения в «пилатес» осуществляются за счет напряжения глубоко расположенных, некрупных, более слабых групп мышц, которые служат для поддержания правильной осанки. В своих исследованиях [8] оценила целесообразность и эффективность проведения ритмической корригирующей гимнастики на школьном уроке в динамике одного года. Данный вид двигательной активности способствует не только формированию мышечного корсета при нарушениях осанки, но и

закономерному формированию у учащихся естественных и нормальных опорно-рефлекторных механизмов.

По данным некоторых специалистов (врачей-гигиенистов, педагогов, физиологов), среднесуточная двигательная активность у современных школьников снижена в среднем на 25-30% по сравнению с должной возрастной нормой.

Это обусловлено: неупорядоченным двигательным режимом, недостаточным педагогическим и медицинским контролем за двигательной активностью детей в учебное и внеучебное время, необоснованным освобождением детей с ослабленным здоровьем от уроков физической культуры, длительным пребыванием учащихся младших классов в условиях малой подвижности в школе и дома во время учебных занятий и приготовления домашних заданий.

В связи с этим двигательный режим учащихся начальных классов нуждается в четком планировании, регулировании в течение дня и недели. Кроме того возникает необходимость разработки и внедрения новых методов благоприятно воздействующих не только на физическое развитие детей и благоприятно воздействующих на нервную систему младшего школьника. Одним из таких методов является жонглирование. Применение жонглирования позволяет улучшить у учащихся внимание, пространственные представления, мелкую и крупную моторику, снижает утомляемость, повышает способность к произвольному контролю. «Жонглирование» – очень веселое и полезное занятие. Оно не только развивает ловкость и выносливость, но и очень благоприятно воздействует на нервную систему. Вот несколько причин, почему стоит научиться жонглировать:

- доставляет радость занимающимся и окружающим;
- способствует поддержанию хорошей физической формы;
- снимает напряжения с глаз.

Жонглирование активизирует взаимодействие обоих полушарий головного мозга, что стимулирует творческий процесс. Уже после нескольких занятий у обучающихся вырабатывает навык концентрации внимания, развивается мелкая и крупная моторика рук, улучшается осанка и зрение, реакция, координация движения, выносливость, боковое зрение, скорость, способность угадывать траекторию перемещения предметов. Одним из доступных упражнений из методики «Жонглирования», выполняемых на уроках – это упражнения с «волшебными шариками», сделанными из воздушных шариков и риса. Они позволяют детям прочувствовать не только осязательные, но и звуковые ощущения. Учителя, использующие на уроках упражнения с шариками, отмечают повышение работоспособности, активизацию интеллектуальных и познавательных процессов, улучшение почерка, совершенствование регулирующей и координирующей роли нервной системы [9].

Изучение и выявление причин, ограничивающих двигательную активность учащихся начальных классов в течение дня, обоснование необходимой степени компенсации гипокинезии во внеклассное время и определение эффективных средств, форм и методов физического воспитания с целью оптимизации двигательного режима и устранения учебной перегрузки являются приоритетными задачами педагогической науки и практики.

Обобщая все вышеизложенное, можно констатировать, что применение элементов жонглирования на уроках физической культуры имеет большой педагогический потенциал. Внедрение жонглирования в содержание уроков физической культуры существенно повышает эффективность развития координационных способностей, и делает уроки более интересными и увлекательными для детей.

Литература

1. Алиев М.Н. Взаимодействие семьи и школы в формировании здорового образа жизни у младших школьников: Монография. Махачкала: ДГПУ, 2009 г., 182 с.
2. Сухарев А.Г. Руководство по гигиене детей и подростков, медицинскому обеспечению обучающихся в образовательных организациях под редакцией члена-корреспондента Российской академии наук В.Р. Кучмы Москва, 2016 г.
3. Олимпиева Т.В. Формирование интереса к физической культуре детей младшего школьного возраста // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. пр. Харків: ХДАФК, 2005 г., № 8.
4. Козлова, С.Ю. Особенности обучения дыхательным упражнениям детей 8-9 лет на уроке физической культуры в школе: дисс. .канд. пед. наук / С.Ю. Козлова; МГАФК. Малаховка, 2001 г., - 152 с.
5. Канева Е.В. Использование эстафет в учебной деятельности как средство повышения двигательной активности детей в начальной школе / Е.В. Канаева - URL: <http://www.heald-control.ru>
6. Сафошин А.В. Восточные единоборства в системе физического воспитания детей школьного возраста: На примере каратэ / Автореферат диссертации кан. пед. наук / А.В. Сафошин; Москва, 2014.
7. Кузьмина Л.Г., Кириллова А.В. Формирование правильной осанки у детей младшего школьного возраста посредством пилатеса // Студенческий научный форум [электронный ресурс] / Российская академия естествознания. 2014. URL: <http://www.scienceforum.ru>
8. Мартынова, Е.А. Физическая культура. Планирование работы по освоению образовательной области детьми 2-7 лет по программе «Детство». / Е.А. Мартынова и др. - М.: Советский спорт, 2013 г. - 302 с.
9. Надворецкая А.В. Методическая разработка <https://nsportal.ru/shkola/fizkultura-i-sport/library>.

УДК 373.2

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ НАЧАЛ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ

Старцева С.В.

(ГККП «Ясли-сад «Нур бала»)

Проблема взаимосвязи человека с природой всегда имела место. Но сейчас, в настоящее время, экологическая проблема взаимодействия человека и природы, а также взаимодействия человеческого общества на окружающую среду стала очень острой и приняла огромные масштабы. Это означает, что экологическая проблема встает сегодня не только как проблема сохранения окружающей среды от загрязнения и других отрицательных влияний хозяйственной деятельности человека на Земле. Она вырастает в проблему предотвращения стихийного воздействия людей на природу, в сознательно, целенаправленно, планомерно развивающееся взаимодействие с нею. Такое взаимодействие осуществимо при наличии в каждом человеке достаточного уровня экологической культуры, экологического сознания, формирование которых начинается с детства и продолжается всю жизнь.

Главная цель экологического воспитания как средства развития детей дошкольного возраста — формирование начал экологической культуры: правильного отношения ребенка к природе, его окружающей, к себе и людям как к части природы, к вещам и материалам природного происхождения, которыми он пользуется. Такое отношение строится на элементарных знаниях экологического характера. Экологическое воспитание — это новое направление дошкольной педагогики, которое отличается от традиционного — ознакомления детей с природой. Экологическое воспитание осуществляется в детском саду через весь педагогический процесс. Реализация цели идет через решение следующих задач:

- уточнение и углубление знаний о растениях, животных, природных явлениях,
- формирование знаний о жизненно необходимых условиях для человека, животных и растениях (питание, рост, развитие)

- развитие гуманного эмоционально-доброжелательного и бережного отношения к окружающему миру,
- формирование потребности заботиться о чистоте своей группы,
- ознакомление с природными факторами, влияющими на здоровье человека,
- формировать привычку рационально использовать воду,
- выработка умения правильно взаимодействовать с окружающим миром (элементарные правила поведения в природе,
- развивать познавательный интерес к окружающему миру,
- формировать эстетическое отношение к окружающему миру.

Содержание экологического воспитания включает два аспекта: передачу экологических знаний и их трансформацию в отношение. Знания являются обязательным компонентом процесса формирования начал экологической культуры, а отношение - конечным его продуктом. В этом случае содержание экологических знаний охватывает следующий круг:

- связь растительных и животных организмов со средой обитания, морфофункциональная приспособленность к ней; связь со средой в процессы роста и развития;
- многообразие живых организмов, их экологическое единство; сообщества живых организмов;
- человек как живое существо, среда его обитания, обеспечивающая здоровье и нормальную жизнедеятельность.

Первая и вторая позиции - это классическая экология, ее основные разделы: аутоэкология, рассматривающая жизнедеятельность отдельно взятых организмов в их единстве со средой обитания, и синэкология, вскрывающая особенности жизни организмов в сообществе с другими организмами на общем пространстве внешней среды.

Ознакомление с конкретными примерами растений и животных, их обязательной связью с определенной средой обитания и полной зависимостью от нее позволяет сформировать у дошкольников первоначальные представления экологического характера. Третья позиция позволяет познакомить детей с группами живых организмов - сформировать первоначальные представления о некоторых экосистемах, пищевых зависимостях, которые существуют в них. У детей закладываются понимание самоценности здоровья и первые навыки здорового образа жизни.

Четвертая позиция - это элементы социальной экологии, позволяющие продемонстрировать на некоторых примерах потребление и использование в хозяйственной деятельности природных ресурсов (материалов). Ознакомление с этими явлениями позволяет начать вырабатывать у детей экономное и бережное отношение к природе, ее богатствам.

Все обозначенные позиции содержания экологических знаний для детей дошкольного возраста согласуются с содержанием образовательной области «Познание», представленной в Типовой учебной программе дошкольного воспитания и обучения. Реализация экологического воспитания дошкольников возможна посредством соответствующих методов воспитательно-образовательной работы с детьми. Специалисты по дошкольной педагогике подразделяют методы обучения на словесные, наглядные и практические. В понятие «педагогический метод» вкладывается более широкий контекст - не только обучение, но и организация других видов деятельности, в которых взрослый оказывает на ребенка воспитательное воздействие. Построение методов экологического воспитания базируется на следующих принципиальных моментах: 1) учете специфики содержания

экологического воспитания, исходящего из биоэкологии с ее центральным понятием взаимосвязи организма и среды; 2) подходе к любой совместной деятельности как педагогическому методу, если эта деятельность: насыщена экологическим содержанием, позволяет решать задачи экологического воспитания детей; систематическая, регулярно повторяющаяся; планируется и организуется воспитателем; нацелена на достижение воспитательно-образовательного результата; 3) одновременном решении в деятельности воспитательных и образовательных задач и понимании их соподчиненности в экологическом воспитании.

Работа по развитию познавательной активности детей через экологическое воспитание строится с учетом интересов и потребностей детей, пожеланий родителей; с учетом возрастных и индивидуальных особенностей; с учетом принципа интеграции всех образовательных областей дошкольного образования в соответствии с Типовой учебной программой дошкольного воспитания и обучения, позволяет решать задачи совместной деятельности взрослого и ребенка, а также в самостоятельной деятельности детей.

Познавательно-исследовательская деятельность и любознательность помогают детям получать знания о явлениях окружающего мира, также даёт возможность «общаться», «действовать» с объектами природы. Эта деятельность позволяет дать детям более полную информацию об изучаемых явлениях, повысить наглядность доступность материалов, сделать процесс обучения наиболее эффективным. Познавательно-исследовательская деятельность позволяет наиболее полно удовлетворять естественную любознательность детей.

Известно, что ознакомление с природой дает наиболее оптимальные результаты, нужно давать детям возможность общаться, действовать с объектом природы, этими возможностями обладает эксперимент. Китайская пословица гласит: «Расскажи и я забуду, покажу, и я запомню, дай попробовать и я пойму». Мы привыкли передавать знания через глаза и уши, но нужно, чтобы они проходили ещё и через руки, через деятельность. Чем разнообразнее и интенсивнее поисковая деятельность, тем больше новой информации получает ребёнок, тем быстрее и полноценнее развивается.

Одним из главных условий работы по теме является создание развивающей среды, применение наглядного материала: картин, муляжей, реальных предметов, игрушек, карточек, театральных персонажей, музыки, логоритмических упражнений, мнемотехники и т. д., поскольку основой содержания познавательной деятельности детей является чувственное познание. Именно правильно организованное восприятие даёт ребёнку правильные сведения о предметах, явлениях, их разнообразных внешних качествах, создаёт их образы. Абстрактное и конкретное, рациональное и чувственное в познании ребёнком окружающего способствует возникновению ассоциативных связей.

Большое внимание уделяю обогащению зрительного опыта детей ещё и потому, что полученные образы у дошкольника крайне неустойчивы и легко изменяются. Усвоение материала происходит тем глубже и полнее, чем более эмоционален ребёнок, чем радостнее его переживание.

Можно выделить основные задачи экологического образования дошкольников:

- Формирование целостного представления о природном и социальном окружении как среды жизни человека.
- Формирование экологического сознания и мышления, нравственно-этического восприятия природы.
- Совершенствовать воспитательно-образовательную работу через интеграцию всех видов деятельности.
- Непрерывное воспитание у детей ответственного отношения к окружающей среде и формирование основ здорового образа жизни.

- Пропагандировать экологические знания, приобщать родителей к вопросам экологического воспитания детей в семье.

Работая с детьми, по теме «Экологическое воспитание через познавательное развитие», мы учим каждого ребенка любить и беречь окружающий мир и считаем, что достижение этой цели невозможным без помощи и поддержки семьи.

Очень важно привлечь родителей к участию в конкурсах, развлечениях, выставках. В дошкольной организации заранее вывешиваем яркое, красочное сообщение о проведении мероприятия. Родители не остаются равнодушными: они собирают рисунки, фотографии, готовят вместе с детьми поделки из природного и бросового материала. Участие каждой семьи не остается без внимания. Взрослые и дети награждаются грамотами, благодарственными письмами. Могут быть проведены выставки: «Лучший осенний букет», «Дары осени», «К нам сказка пришла», «Это поможет природе» и т.д.

В дошкольные годы необходимо воспитание потребностей, поведения и деятельности, направленных на соблюдение здорового образа жизни, улучшения состояния окружающей среды. Ребенок должен получить начальные сведения о природе и целесообразности бережного отношения к растениям, животным, о сохранении чистоты воздуха, земли, воды.

Литература

1. Зенина Т. Наблюдаем, познаем, любим: // Дошкольное воспитание. 2003. N 7. С. 31-34.
2. Зерщикова Т., Ярошевич Т. Экологическое развитие в процессе ознакомления с окружающим // Дошкольное воспитание. 2005. N 7. С. 3-9.
3. Куликовская, И.Э. Детское экспериментирование [Текст] / И.Э. Куликовская, Н.Н. Совгир. – М.: Изд-во педагогического общества России, 2011. - С.79.
4. Маханева, М.Д. Экология в детском саду и начальной школе. Методическое пособие [Текст] / М.Д. Маханева. - М.: ТЦ Сфера, 2010. – С. 171.
5. Николаева, С.Н. Методика экологического воспитания дошкольников [Текст] / С.Н. Николаева. – М., 2009. – С. 57.

УДК 378.14.014

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ

Танақулов А.Т., Аманжол Б.

(М. Қозыбаев атындағы СҚУ)

Нурманов Б.Б., Нусупов М.Т.

(ҚР Әскери институты)

Тарих ғылымы дене мәдениетінің пайда болуын алғашқы қауымдық дамудың алғашқы кезеңімен байланыстырады. Дене тәрбиесінің алғашқы формасы натуралистік, имитациялық сипатта болатын ұжымдық ойындар болды. Олар толығымен дерлік еңбек процесін қайталады. Ойнау арқылы қарабайыр адамдар аңшылардың әрекеттеріне еліктеу арқылы аң аулауды үйренді. Бұл ойындарда аң аулау құралдары мен тірі нысандар пайдаланылды. Кейін, жас және жыныс бойынша еңбек бөлінісінің басталуына байланысты ойындардың одан әрі эволюциясы жүрді. Олар біртіндеп имитациялық сипатынан айрылды, еліктеу, символдық сипат алды. Ойындар әлі күнге дейін еңбек процесіне еліктеп отырды, бірақ тірі нысандарды қозғалмалы нысандар

алмастырды - тұлыптар, аң терілерінен жасалған және жүнмен толтырылған доптар, ал аң аулау құралдары арнайы, ойын жабдықтарымен алмастырылды. Мысалы, ұшы ұшты найза пайда болды, таяқ орнына таяқшалар қолданыла бастады. Алғашқы қоғам дамуының соңғы кезеңінде толығымен дерлік абстракцияланған ойындар пайда болды. Ойыншылар командаларға бөліне бастады, арнайы ойын алаңдары пайда болды, ойын тізімдемесі жақсартылды. Ойындар қарапайым ережелермен реттеле бастады, спорт төрешілері мен көрермендер пайда болды. Дене шынықтырудың даму процесі біртіндеп ойындардан окшаулануға және дербес физикалық жаттығулар ретінде окшаулануға - жүгіру, лақтыру, секіру, жүзу және басқа да қимыл түрлері әкелді. Олардың барлығы, басқаша түрде, қоғамдастық мүшелерін жұмысқа дайындаумен байланысты болды. Қарапайым, қарабайыр ойындар мен дене жаттығуларының шамамен 40-30 мың жыл бұрын пайда болуы, ғалымдардың пікірінше, хомо сапиенстің пайда болуына алып келді. Ол жас жігіттерді әскери сыныпқа қабылдаумен, айтарлықтай әскери бағдармен және металл өндірісін дамытумен, әр түрлі мақсаттағы құралдарды: әскери, өмірді құтқару, еңбек құралдарын қабылдаумен байланысты инициацияның анағұрлым жетілдірілген түрімен сипатталады.

Ұлы Отан соғысы кезінде дене шынықтыру және спорт мұғалімдері басқалармен бірге майданға аттанды. Олардың негізгі міндеті қызыл әскерлердің резервтерін дайындау болды. Ұлы Отан соғысы кезінде дене дайындығы маңызды болды, соғыстың алғашқы күндерінен бастап олар бүкіл армияда орасан зор рөл атқарды. 155 сағат жаттығу армиясына арналды. Соғыс кезінде халықтың әскери дене тәрбиесіне 28 мыңнан астам дене шынықтыру мұғалімдері қатысты. 8-10 сыныптарда мектеп оқушыларының әскери-дене шынықтыру дайындығы болды. Мектеп спорт түрлері ашылды. 1943 жылы олардың саны 280-ден асса, 1944-1945 жылдары кеңес спортшылары 170 рекорд орнатты. Біз Ұлы Отан соғысы жылдарында спорт өмір сүре берді деген болжам жасадық. 1941-1945 жылдары елде болған оқиғалардың ауырлығына қарамастан, Ұлы Отан соғысы кезінде де спорт КСРО-да өмір сүрді. Соғыс дене шынықтыру ұйымдарының қызметіне үлкен түзетулер енгізді. Ұйымдастырушылардың, спортшылардың және спортшылардың майданға кетуі дене шынықтыру мен спорттық қозғалыстың одан әрі дамуына әсер етті. Спорттық ғимараттар мен ойын алаңдарының құрылысы тоқтатылып, спорт жарыстары аз өткізілді. Бірақ дене шынықтыру және спорт ұйымдары жұмысын жалғастырды. Майданға аттанған ерлердің орнына спорт ұйымдарын соғысқа дейінгі ең үздік спортшы әйелдер, бірнеше рет чемпиондар мен жүлдегерлер басқарды. 1943 жылы жеңіл атлетика, жүзу, конькимен жүгіру, велосипед, бокс, ауыр атлетика бойынша жарыстар қайта басталды, тіпті республикалық спорт күндері Закавказье, Орал, Қиыр Шығыста, Орта Азия мен Сібірде өткізілді. Спорттық шаралар кеңес азаматтарының рухын шыңдады. Спорттық жарыстар Кеңес Одағының басына түскен қиындықтарға қарамастан, адамдар өмір сүретінін, тіпті спортпен айналысатындығын дәлелдеді. Әрине, көптеген спортшылар Ұлы Отан соғысындағы кеңес халқының жеңісіне орасан зор үлес қосты. Немістердің «ақ елестер» деген лақап атымен танымал шаңғы тобы ғана бар. Олардың командирінің бастығына сыйлық жарияланды. Кеңес Одағының Батыры, армия генералы Петровтан гөрі жақсы деп айту қиын: «Әр спортшы бірнеше қарапайым сарбаздардың шайқасында тұрады, ал спортшылар взводы батальонға қарағанда сенімді, егер күрделі ұрыс әрекеті жасалса». Соғыс нәтижесінде кеңестік дене шынықтыру қозғалысы үлкен шығындарға ұшырады - көптеген дене шынықтыру және спорт мамандары өлтірілді, спорттық ғимараттар жойылды, спорттық ұйымдар өз жұмысын тоқтатты. Дене шынықтыру бойынша кадрларды даярлау мен қайта даярлауды жедел түрде қамтамасыз ету қажет болды. Осыған байланысты 1945 жылы мемлекеттік және қоғамдық аппараттардың әр түрлі органдары үшін республикалық

деңгейден облыстық деңгейге дейін дене шынықтыру және спорт қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының кең жүйесі құрылды. Жаңа институттар мен дене тәрбиесі факультеттері ашылды. Ірі стадиондардың жаппай құрылысы басталды, соғыс кезінде бұзылған спорт нысандары жөнделді. 1950 жылға қарай елде 1945 жылмен салыстырғанда спорттық ғимараттар 3 есе көп болды.

Оқу орындарында дене шынықтыруды оқытуды қайта құру жүрді. Дене шынықтыру жалпы білім беретін мектептерде, колледждерде және техникумдарда міндетті пән ретінде қалпына келтірілді. Жоғары оқу орындарындағы дене тәрбиесі кафедралары қайтадан жұмыс істей бастады. 1960 жылдан бастап. дене шынықтыру командалары тиісті талаптарды орындаған кезде спорт клубтарының атауларын бере бастады. Кәсіпорын спорттың 15-20 түрін өсіруі, көпшілікке арналған дене шынықтыру белсенділері мен білікті спортшылар дайындауы және жақсы материалдық базасы болуы керек еді. Спорт клубтары бүкілодақтық жарыстарда тікелей өкілдік ету құқығын алды. Дене тәрбиесі мен спортты дамытуға жаңа көзқарастың маңызды көрінісі кәсіпорындарда денсаулық сақтау шеберханаларын құру болды. Олар жұмысшылардың белсенді демалысын ұйымдастыруға, бұл үшін спорттық-сауықтыру лагерьлерін, сауықтыру топтарын, спорттық секцияларды қолданумен айналысқан. Дене шынықтыру мен спорт тек қалаларда ғана емес, ауылдарда да белсенді дамыды. Колхоз спортшыларының саны өсті. Көптеген ауыл спортшылары одақтас республикалардың және КСРО-ның чемпиондары болды, елдің құрама командаларына қосылды. Соғыстан кейінгі жылдары балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінің саны едәуір өсті, бұл отандық спортты дамытуда маңызды рөл атқарды. Мұндай мектептерді көптеген совет спорт шеберлері бітірген. 1946-1948 жж. Кеңестік спорт ұйымдары халықаралық футбол, ауыр атлетика, баскетбол, күрес, жүзу, конькимен жүгіру, жеңіл атлетика, шахмат, шаңғы және волейбол спорт бірлестіктеріне қабылданды. 1951 жылы ХОК Кеңестік олимпиадалық комитетті мойындады, ал кеңестік спортшыларға Олимпиада ойындарына қатысу құқығы берілді. Балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері болашақ олимпиадашылардың нақты ұстаханасына айналды. Ең масштабтысы - КСРО халықтарының IV Спартакиадасы. Оған 85 миллион спортшы қатысты. Спартакиада 1967 жылдың мерейтойында өткізіліп, Ұлы Октябрь революциясының 50 жылдығына арналды. 1-ші қысқы спартакиада 1962 жылы наурызда Свердловск пен Бакурианиде өтті. Конькимен жүгіру шеберлері И. Воронино мен Л. Скобликова, шаңғышылар А. Колчина мен М. Гусакова керемет өнер көрсетті. Екі жылдан кейін олардың барлығы IX қысқы Олимпиада ойындарының чемпиондары болды. Төрт жылда бір рет дәстүрлі түрде өткізілетін КСРО халықтарының жазғы және қысқы спартакиадалары ел өміріндегі маңызды әлеуметтік-мәдени оқиғаға, кеңестік спорт жетістіктерінің жалпыхалықтық шолуына айналды. 1954 жылдан бастап КСРО-да мектеп оқушыларына арналған Бүкілодақтық спартакиада өткізіліп келеді. Олармен бірге В. Брумель, Л. Петрик, Н. Чижова, Л. Жаркова, В. Борзова, Т. Лазакович және басқа да ұлттық спорт түрлерінің үлкен спортына жол басталды. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Кеңес мемлекеті өте үлкен адами және материалдық шығындарға ұшырады, ал Кеңес Одағы орасан зор шығынға ұшырады. Жойылған спорттық экономиканы қалпына келтіру және дене шынықтыруды қалпына келтіру Кеңес территориясы жаудан азат етілген кезде басталды. Кеңес өкіметін қалпына келтірумен бірге ДШ комитеттері өз жұмысын қайта бастады. 1943 жылдың 1 қаңтарында қалалық ДшжС істері жөніндегі комитет өз жұмысын бастады. Сол жылы бірінші қалпына келтірілген стадион ашылды. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін, ел бейбіт құрылысқа көшіп жатқан кезде ДШ ұйымдары жаңа міндеттерге тап болды. Кеңес мемлекеті, халық шаруашылығын қалпына келтіруге байланысты қиындықтарға қарамастан, спорт

ұйымдарының қызметіне үнемі назар аударып отырды. Дене шынықтыру қозғалысы жыл сайын кеңейе түсті. Елімізде Бүкілодақтық чемпионаттар үнемі өткізіліп тұрады.

Қазіргі қоғам адамның физикалық және психикалық денсаулығын сақтау мен жақсартуға, оның интеллектуалды әлеуетін арттыруға мүдделі. Бұл әсіресе физикалық белсенділіктің күрт төмендеуі жағдайында өте маңызды. Кез-келген елдің болашағы қоғам мүшелерінің денсаулығымен анықталатынын түсіну мемлекет пен қоғамды нығайтуда дене шынықтыру мен спорттың рөлін күшейтуге және халықтың денсаулығын сақтау мен нығайту үшін дене шынықтыру мен спортты белсенді пайдалануға әкелді. Сондықтан соңғы жылдары қазіргі заманғы мәдениеттің құндылықтар жүйесінде спорттың орны күрт өсті. Балалар мен жастарға арналған бұқаралық спорт жарыстарының саны аймақтарда да, федералдық деңгейде де көбейді. Еңбек ұжымдарында, білім беру мекемелерінде, аулаларда және шағын аудандарда адамдардың денсаулығын жақсарту үшін қолайлы жағдайлар жасалған, демалыс орындары спорттық қондырғылармен жабдықталған. Мүгедектер арасында дене шынықтыру мен спорт жұмысын дамытуда айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізілді.

Қазақстандық спорт - қызмет саласы, өмір салты ретінде қайта құру кезеңінде. Кейбір спорт түрлері танымал және дамып келеді, ал басқалары байқалмай жоғалып кетеді. Қазақстанда адамдардың материалдық әл-ауқаттың негізі ретінде денсаулықты сақтауға деген өткір экономикалық қызығушылығында көрінетін әлеуметтік құбылыс туындайды. Адамдар спортқа қызығушылық таныта бастады. Бұрын оны тек теледидардан көруге болатын нәрсе деп қабылдаған адамдар қазір спорт залдарына, бассейндерге барады, жаңа спорт түрлерін ашады. Мұның бәрі адамдардың психикалық және физикалық денсаулығына оң әсер етеді. Жастарды дене шынықтыру мен спортқа баулудың негізгі әдісі - салауатты өмір салтын насихаттау. Ең жоғары жетістіктерге қол жеткізген заманауи спорт түрлерінде әуесқойлық және кәсіби спорт түрлері ерекшеленеді. Адамзат тарихындағы спорттың дамуы мен өзгеруі, жалпы қоғамдағы әлеуметтік өзгерістер туралы да, спорттың мәні туралы да көп нәрсе айта алады.

Қазіргі кездегі спорттың даму тарихы біз білетін формада қазір ХІХ ғасырдың аяғы - ХХ ғасырдың басында бастау алады. Дәл осы кезеңде қазіргі уақытта Қазақстанда да, шетелде де ең танымал спорт түрлерінің қарқынды қалыптасуы басталды (конькимен жүгіру, жеңіл атлетика, футбол, велосипед, шаңғы тебу және басқалары). Ұлттық дене шынықтыру-спорттық қозғалыстың ең жақсы дәстүрлерін сақтау және қалпына келтіру және халықтың барлық бөлігін белсенді дене шынықтыру мен спортқа барынша тартуға бағытталған жаңа жоғары тиімді дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық технологияларды іздеуді жалғастыру қажет. Әлемдік және отандық тәжірибе көрсеткендей, дене шынықтыру және спорт құралдары халықтың денсаулығын арттыру, балаларды, жасөспірімдер мен жастарды тәрбиелеу мен оқыту мәселелерін шешуге, қоғамда салауатты моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыруға арналған кешенді әмбебап қабілетке ие.

Әдебиет

1. Виноградов, П.А. Физическая культура и спорт трудящихся / Окуньков. - М.: Советский спорт, 2015. - 172 с.
2. Копылов Ю.А. Система физического воспитания в образовательных учреждениях / Ю.А. Копылов, Н.В. Полянская. - М.: Арсенал образования, 2018. – 393 с.
3. Мельникова Н.Ю. История физической культуры и спорта. 3-е изд. М., 2000.
4. Базунов Б.А. Спорт ХХ век: Хроника отечественного и мирового спорта. М., 2001.
5. Романов Н.Н. Восхождение на Олимп. М., 1993.
6. Гик Е.Я. Популярная история спорта / Е.Я. Гик, Е.Ю. Гупало. - Издательский центр «Академия», 2007. – 448 с.

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ОРАТОРСКОЙ РЕЧИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Темирова А.А., Цемох С.М.
(СШИ им. Н. Нурмакова, г. Караганда)

Каждая культура, которая стремилась и стремится к самовыражению, порождает своих ораторов, которые, исходя из момента, становились в разное время писателями, поэтами, политиками, императорами, революционерами, философами, военными или предпринимателями. Их имена мгновенно создают отзвук в нашем сердце, несмотря на то, что во времени нас разделяют сотни или тысячи лет. Их слово, однажды сказанное, записанное или высеченное в камне или металле, звучит и сегодня.

Правильная речь – это важное свидетельство общей культуры личности, один из способов обеспечения достоинства человека, его свободы и уверенности во время общения. Не случайно одной из основных целей школьного образования Республики Казахстан является формирование коммуникативных компетенций, которая предполагает качественное овладение русским языком учащимися школ, в которых основным языком обучения является казахский язык. Это значит, учить успешному общению, то есть взаимодействию людей в самых различных сферах деятельности, так как Концепция языковой политики Республики Казахстан определяет русский язык как основной источник информации по разным областям науки и техники, как средство коммуникации с ближним и дальним зарубежьем.

Изменившаяся социальная ситуация, возросший спрос на определенные профессии: экономические (менеджмент, маркетинг), референт, то есть профессий повышенной речевой активности, в данное время потребовала от людей свободного владения речью.

Традиционно внимание вопросам развития связной речи и обучения созданию текстовых высказываний уделялось в основном на уроках русского языка (обучение различным стилям речи, типам текста) и литературы (пересказ, дать характеристику героям, ситуации, ответить на проблемные вопросы, отзыв о художественном произведении).

Но всего это недостаточно, так как реальная ситуация такова, что значительное число выпускников школы не только не готовы к публичным выступлениям, но и испытывают серьёзные затруднения в выражении своих мыслей. Перед учителем стоит серьезная проблема: как научить школьников говорить в условиях дефицита времени?

Мы поставили цель: разработать систему конкретных методических приемов, которые могут использоваться как учителями русского языка на уроках развития речи, так и учителями гуманитарного цикла при изучении предметного материала, и позволяет активно включать учащихся в речевую деятельность.

Чтобы достичь указанной цели необходимо решить следующие задачи:

- провести предварительную диагностику уровня речевой подготовки класса;
- изучить литературу по данной теме;
- выбрать наиболее приемлемые в современных условиях формы, методы и приемы работы с учетом возрастных особенностей учащихся;
- систематизировать конкретные приемы работы;
- провести диагностику достигнутого результата.

Избрав объектом нашего проектирования речевую деятельность учащихся 7 класса, предметом проектирования предполагаем методические рекомендации.

В работе над проектом мы руководствовались следующей гипотезой:

Если учителя будут систематически использовать на уроках рекомендуемые упражнения для отработки приемов красноречия, то уровень речевой подготовки учащихся повысится, так как интериоризируются основные критерии оценки качества речи.

Обобщив материал, имеющийся в литературе по данной теме, и собственный педагогический опыт, предлагаем несколько практических рекомендаций, пригодных для повседневной работы учителя. Опыт показывает, что рекомендуемые упражнения при постоянном использовании как на уроках, так и в самостоятельной работе учащихся значительно способствуют свободному выражению мысли. Это следующие упражнения: чтение текста, передача мысли, речевое мышление, рассказ о ком или о чем-то, деловое сообщение, экспромт на определенную тему, участие в работе «круглых столов», «дискуссионных площадок», прослушивание выступлений профессиональных ораторов, умение участвовать в обсуждении после каждого публично-выступления.

Развивает языковые возможности также упражнение с определением, когда требуется дать толкование слова, значение которого учащимся заведомо известно. Это упражнение важно для ученика, так как он должен уметь быстро и точно постигать суть явления, предмета, так как в дискуссии, выступлении ему может быть предложено дать разъяснение какого-нибудь понятия, предмета или слова. Написать рассказ – это уже творческая работа, учащийся должен образно, увлекательно рассказать об интересном случае, короткую историю и т.д.

Огромное значение имеет и знание истории и принципов традиционной народной школы по овладению поэтического и ораторского искусства. «Казахские народные ораторы учились не по учебникам риторики, и источником их мастерства была не книжная словесность. Красоту и изящество выражения мысли они черпали из фольклорного источника, из народных изречений, отличающихся точностью и поэтической изобразительностью» [1, с.8]. Знание пословичных изречений, поговорок, легенд, умение применять их в процессе выступления помогут ребятам. Предлагаем учащимся лингвистическую игру «Подберите синонимичные пословицы на русском и английском языках», выполнение задания потребует от учеников не только логики, но и интуиции, знание языков. Для отработки четкости произношения полезны следующие приёмы:

- разборчивый шепот;
- намеренно торопливая речь с удержанием каждого звука;
- скороговорки;
- громкое чтение;
- пересказ прочитанного;
- поиск ключевых слов;
- перефразирование;
- простота речи;
- чтение по складам;
- чтение стихов, отрывком из художественных произведений

Эти упражнения помогут юным ораторам при подготовке к выступлению перед аудиторией.

Красноречие – это способность не врожденная, а приобретённая. Этот навык необходимо развивать и тренировать. Научиться выражать свободно свои мысли при

помощи слов, говорить легко и непринужденно, вызывать интерес и доверие у аудитории, можно, выполняя достаточно простые, но эффективные упражнения [2].

Нами разработан факультативный курс «Ораторское искусство для учащихся 7 класса», в котором соблюдается преемственность между классной и факультативной деятельностью при обучении русскому языку и литературе, также он рассчитан на дальнейшее развитие устной и письменной речи обучающихся в результате овладения речевыми образцами и самостоятельным составлением текстов диалогической и монологической речи. Этот курс носит социально-ориентированный характер, способствующий социализации учащихся и повышению культурного уровня старшеклассников в целом, так как современное ораторское искусство учит эффективному, успешному обучению. Данный курс раскрывает суть общения, его значение в жизни человека, показывает, что общение бывает разным и зависит от многих обстоятельств. Для каждого человека важно говорить правильно и хорошо, так как ораторские навыки помогают людям в их профессиональной деятельности и быть коммуникабельным, то есть успешно взаимодействовать с людьми в самых различных сферах деятельности.

РАЗДЕЛ I ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ЧАСТЬ. ТЕМАТИЧЕСКИЙ ПЛАН

№	Тема	Описание лекционных вопросов
1	Из истории ораторского искусства	Из истории ораторского искусства. Этапы развития Риторике. Дополнительная научная информация.
2	Многообразие и историко-культурные связи	Пословичные изречения, логическая формула, образное суждение народа
3	Труд, искусство, знание	Устное поэтическое наследие казахов
4	Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа	Пословицы, поговорки и народные афоризмы. Их применение в художественной литературе. Представление пословичных изречений
5	Быт и нравы, обычаи и традиции	Песенное и стихотворное творчество казахского народа
6	Прозаические и стихотворные пословицы и поговорки казахского народа. Поэтическая структура	Лаконичность малых фольклорных жанров. Система вольной рифмы
7	Художественно-изобразительные приёмы	Тропы, метафоры, синекдоха, сравнение, гиперболы, литоты, антитеза, ирония, градация и др.
8	Тематика и структура ораторских изречений	Прозаико-поэтические приветствия и благословения (пожелания), ораторские посвящения
9	Ораторское размышление	слова-притчи, слова-загадки, слова-разъяснения
10	Историко-этнографическое исследование наследие Абая	Слова-назидания
11	Ораторские дискуссии	Ораторские слова
12	Структура народных ораторских изречений	Речетативно-поточное произведение Казыбек би, Айтеке би, Бухар-жырау

РАЗДЕЛ II. ПРИМЕРНОЕ КАЛЕНДАРНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ

№	Тема занятий	Кол-во часов	Форма проведения
1	История ораторского искусства	1	Лекция
2	Многообразие и историко-культурные связи	1	Лекция
3	Труд, искусство, знание	1	Презентация
4	Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа	1	Дискуссия
5	Быт и нравы, обычаи и традиции	1	Диспут
6	Прозаические и стихотворные пословицы и поговорки казахского народа. Поэтическая структура	1	Круглый стол
7	Художественно-изобразительные приёмы	1	Семинар
8	Тематика и структура ораторских изречений	1	Сообщение
9	Ораторское размышление	1	Лекция
10	Историко-этнографическое исследование наследие Абая	1	защита мини-проектов
11	Ораторские дискуссии	1	Дискуссия
12	Структура народных ораторских изречений	1	Круглый стол

РАЗДЕЛ III. ПРАКТИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ

№	Тема занятий	Кол-во часов
1	Введение	1
2	Урок-практикум. Сообщение об истории ораторского искусства	2
3	Презентация «Пословичных изречений о труде, искусстве и знании»	1
4	Дискуссионная площадка «Пословицы и поговорки – синтез ума и опыта народа »	2
5	Диспут «Быт и нравы, обычаи и традиции»	1
6	Семинар «Художественно-изобразительные средства»	2
7	Защита реферативных работ по теме: «Тематика и структура ораторских изречений»	3
8	Интернет-сообщение на тему «Ораторское размышление»	2
9	Защита мини-проектов «Наследие Абая»	2
10	Ораторские дискуссии	2
11	Круглый стол «Структура народных изречений»	1
12	Конкурс ораторских выступлений учащихся	2
13	Подведение итогов	1

Литература

1. Адамбаев Б. Казахское народное ораторское искусство, А.: Ана тілі, 1997.
2. Учебное пособие «Риторика». Под редакцией Т.А. Ладыженской.
3. Тесты на коммуникбельность.
4. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка.
5. Словарь синонимов. Под ред. А.П. Евгеньевой.
6. Школьный словарь антонимов. Под ред. М.Р. Львова.
7. Словарь иностранных слов. Под ред. Одинцова В.В.
8. Фразеологический словарь русского языка. Под ред. А.И. Молоткова.
9. Памятки по речевому дыханию. Учебное пособие. «Риторика» для 8 кл. Под ред. Т.А. Ладыженской.

ИГРА КАК ЭЛЕМЕНТ ТРЕНИРОВКИ В КИОКУШИНКАЙ-КАРАТЭ ДЛЯ ДЕТЕЙ НАЧАЛЬНОГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Тортаев А.А., Зернов Д.Ю.
(СКУ им. М. Козыбаева)

В настоящее время широкое распространение получили различные виды восточных единоборств (ушу, каратэ, таэквондо, айки-до и др.), корни которых питают мудрость и опыт многих поколений и людей, создававших эффективные системы рукопашного боя.

Киокушинкай-каратэ является доступным средством физического и духовного развития детей в системе дополнительного образования. Занятия этим видом спорта позволяет развить гармоничное сочетание силы и ловкости, быстроты и координации, смелости и решительности, стойкости духа и твердости характера.

Тренировочная работа каратиста определяется периодами и этапами подготовки с учетом возраста, спортивного стажа, уровня спортивного мастерства, тренированности и другими факторами для каждого спортсмена в отдельности [1]. Процесс спортивной тренировки каратиста складывается из пяти взаимосвязанных между собой частей: общей физической подготовки, специальной физической подготовки, технической подготовки, тактической подготовки, психологической подготовки.

К общефизической подготовке каратиста относятся бег, прыжки, ходьба, гимнастические упражнения, упражнения со скакалкой, лазание по канату, упражнения со штангой, гантелями, плавание, лыжи, акробатические упражнения. Большое место в подготовке каратиста занимают спортивные игры, особое предпочтение из которых отдается баскетболу, волейболу, они также являются хорошим средством развития тактического мышления, быстроты, ловкости, координации и выносливости.

К специальным физическим упражнениям каратиста относятся те, которые по структуре движения имеют сходство с действиями во время поединка. Это специальные упражнения спортсмена, предназначенные для совершенствования того или иного приема единоборств, имитация приемов поединка и др.

Предмет исследования: подвижные игры как средство развития координационных способностей у юных каратистов.

Задачи исследования:

1. Определить место и значение подвижных игр в развитии координационных способностей в процессе подготовки юных каратистов.

2. Предложить подвижные игры координационной направленности в тренировочном процессе каратистов.

Ожидаемый результат: Разработка и внедрение подвижных игр координационной направленности в тренировочный процесс юных спортсменов каратистов, повысит не только уровень развития координационных способностей, но и создаст фундамент для успешной технической подготовки.

Занятия по киокушинкай-каратэ имеют обширный спектр форм:

- плановые тренировки в залах;
- тренировки на открытых площадках;
- в лесной зоне;
- игровые формы с элементами борьбы;

- учебно-тренировочные занятия в походных условиях с целью совершенствования боевого духа;
- беседы по изучению истории боевых искусств разных народов;
- соревнования.

Однако, дети младшего школьного возраста физически не готовы к однообразным, требующим определенной выносливости занятиям и не имеют устоявшихся интересов к тому или иному виду спорта. Это обстоятельство может привести к тому, что у них раз и навсегда будет отбита охота к выполнению физических упражнений. Поэтому в этом возрасте дети должны больше играть [2].

Подвижная игра – источник радостных эмоций, обладающий великой воспитательной силой. Подвижные игры успешно служат решению задач всестороннего развития детей. Играя, дети усваивают жизненно необходимые двигательные умения и навыки [3]. В игре развивается сообразительность, вырабатываются волевые качества, формируются способности к совместной деятельности, взаимопомощи, проявляются лучшие качества личности ребенка, его индивидуальность. Дети приучаются к соблюдению правил, умению контролировать свое поведение и объективно оценивать поступки своих сверстников. В играх педагог может лучше узнать своих воспитанников, их характер, способности, творческие возможности [4].

При однообразном характере тренировки, выполнении повторяющихся тяжелых упражнений у учеников снижается работоспособность, появляется утомление, рассеивается внимание. В этом случае включение в занятие игр позволяет за счет изменения вида деятельности преодолеть накопившуюся усталость, вновь повысить работоспособность и внимание. [5]

Игра должна решать определенную педагогическую задачу. При подборе игр следует соблюдать известное в педагогике правило постепенного перехода от простого к сложному. При определении степени трудности игр следует учитывать количество элементов, входящих в игру (бег, прыжки, метания, ловля и передача и многие другие).

Для каждой возрастной группы занимающихся характерны свои игры и методики их проведения. Выбор той или иной игровой деятельности определяется задачами тренировки и условиями их выполнения, составом участников, их возрастными особенностями, уровнем развития физической подготовленности.

Подвижные игры:

1. «Пятнашки» - цель игры первым задеть противника любую часть тела ладонью, при этом не дать задеть себя. Среднее время игры 2 мин. Игра развивает координационные способности, реакцию, ловкость юных каратистов.

2. Вышибалы - цель игры увернуться от мячей. Один каратист встает возле стены лицом к бросающим, 5 человек бросают в него легкие мячи. Его задача увернуться от всех мячей. Игра развивает координационные способности, скорость, ловкость и реакцию.

Всем каратистам рекомендуется использовать в тренировочных занятиях различные эстафеты и игровые упражнения направленные:

- на преимущественное развитие общей физической подготовки;
- на преимущественное развитие скоростно–силовых качеств (способствующие усвоению техники прыжков и развитию скоростно–силовых качеств, способствующие усвоению техники легкоатлетических метаний и развитию скоростно–силовых качеств);
- на преимущественное развитие скоростных возможностей;
- на преимущественное развитие общей выносливости;
- на преимущественное развитие силы и координации [6].

– дозирование физической нагрузки.

Средства типовой тренировки киокушинкай-каратэ:

Общеразвивающие упражнения, направленные на развитие гибкости, координационных способностей, силовой выносливости. Подвижные игры, направленные на развитие ловкости, быстроты и выносливости. Эстафеты и другие упражнения, направленные на развитие скоростно-силовых способностей и быстроты. Циклические упражнения, направленные на развитие выносливости.

Содержание типовой тренировки киокушинкай-каратэ.

1) Упражнения с гимнастическими предметами: гимнастической палкой, набивными мячами, со скакалкой и т.д.;

2) Подвижные и спортивные игры;

3) Упражнения на гимнастических снарядах: бревне, турнике, матах, гимнастической стенке, гимнастической скамейке, канате;

4) Упражнения из легкой атлетики: бег и его разновидности, разнообразные прыжки, метания, эстафеты.

Таким образом, в обучении киокушинкай-каратэ подвижные и спортивные игры являются важной частью тренировочного процесса и должны использоваться на всех этапах подготовки каратистов. Состязательный характер позволяет задействовать эмоциональный компонент деятельности каждого участника игры, благодаря которому воспитанники проявляют свои физические качества в большей степени, чем при выполнении одиночных упражнений.

Особенно способствуют этому командные игры и эстафеты, в которых успех всей команды прямо зависит от вклада каждого ее члена. Победа команды поднимает настроение каратистов, вселяет уверенность в собственных силах, укрепляет коллективизм и чувство взаимопомощи.

В заключение хочется отметить, использование игры в тренировочном процессе способствует эмоциональному проведению занятий, повышению их плотности. В ходе игр спортсмены получают возможность выполнить большие объемы упражнений, что способствует повышению уровня всесторонней физической подготовленности и развитию физических качеств, необходимых для овладения сложной техникой боя. Использование игровых средств, способствует снятию психической напряженности, благотворно влияет на нервную систему занимающихся.

Литература

1. Прокудин К.Б. Технология построения тренировочного процесса юных каратистов на этапе предварительной подготовки: автореф. дис. канд. пед. наук. М., 2000. С. 12.
2. Скобликова Т.В. Здоровье ученика в образовательном процессе. Курск, 2000. С. 10.
3. Детские подвижные игры народов СССР: пособие для воспитателя детского сада / Сост. А.В. Кенеман; под ред. Т.И. Осокиной. – М.: Просвещение, 1989. – 239 с.
4. Миронова, Р.М. Игра в развитии активности детей: книга для учителя / Р.М. Миронова. – Минск: Народная асвета, 1989. – 176 с.
5. Киокусинкай каратэ. Справочник тренера: Методическое пособие. Благовещенск. ООО «ИПК «ОДЕОН». 2017. - 110 стр.
6. Локтев, С.А. Легкая атлетика в детском и подростковом возрасте: практическое руководство для тренера / С.А. Локтев. – М.: Советский спорт, 2007. – 404 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ЖОЛЫ-ОЙЫН

Тукенова Р.А., Есентаева Г.А.

(«Н.К. Крупская атындағы №10 орта мектеп» КММ жанындағы шағын орталық)

Тәрбие басы – тіл, сондықтан балабақшада қазақ тілін үйрету оқыту жүйесінің барлық саласын қамтиды. Сәбилік кезден бастап-ақ саналы тәрбие ретінде қазақ тілін үйренуге тәрбиелеудің түп негізі-балабақшада қалыптасады.

Қазақ халқының дәстүрлік танымында адамның балалық шағы-ойын баласы деп аталады. Бұл — заңды құбылыс. Өйткені, баланың өсіп, өркендеуі, дүниені танып білуі ойынмен байланысты. Қай заманда да қай халықтың өмірінде болсын баланың мектепке дейінгі кезеңінде ойынның атқаратын қызметінің мәні орасан зор. Ойын өмір қажетінен туған балалық шақтың ажырамас шарты. Бала үшін ойын-іс әрекет, еңбекке бастайтын қимыл-қозғалыстың жебеуші шарты болумен қатар дүниені танып білу, түсіну, ұғынудың кілті. Сондықтан ойын туралы ғылыми зерттеу жүргізген ғалымдар да, тәлім-тәрбие ісімен шұғылданушы педагогтар да ересек адамдар үшін жұмыс, қызмет, еңбектің мәні қандай болса, бала үшін ойынның да мәні сондай деген орынды тұжырым жасайды.

Халық даналығында — «ойнай білмеген, ойлай да білмейді, ойында озған өмірде де озады» — деген аталы сөзінің сырына жүгінсек мектепке дейінгі кезеңдегі баланың ойынға деген құлқы, қарым-қатынасы олар өсіп өркендеп, есейгенде де өміріне жалғаса кететіндігін дәлелдерлік дәйекті деректер жетерлік. Оны біздің де күнделікті тәжірибеміз жан-жақты айқындап отыр. Тәжірибе жүргізген мектепке дейінгі қоғамдық мекемелеріндегі және бірнеше жылдар бойы жинақталған деректерге зейін аударғанда жасаған пайымдаулар — бала ойында қандай болса, кейін ер жетіп, есейіп еңбекке араласқанда да, оқуда да, қызмет бабында да, атқаратын жұмысының барысында да көбіне сондай болатындығына көзіміз жетуде. Өйткені, бала өзінің іс-әрекетін, күш-жігерін ойын арқылы машықтандырып, өзі қарым-қатынаста болған заттар мен құбылыстардың сыр сипатын ойын барысында ұғынады. Болашаққа тән болмыс нышандары айқындала түседі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың жан-жақты дамуы үшін ойынның рөлі ерекше.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің барлық сатыларының алдында тұрған көкейтесті мәселелерінің бірі - білім сапасын арттыру, оның әдістемесін жетілдіру жас ұрпақтың тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасау, мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру. Осыған сәйкес бүгінгі күн талабы — баланың ақыл-ойын дамыту, ойлау қабілетін жетілдіру, өзіндік іскерлік қасиеттерін қалыптастыру, тілін дамыту, заман талабына сай оны жүйрік етіп тәрбиелеу. Шындығында сапалы білім, саналы тәрбиемен шынайы ұштасқанда ғана ұлт тілегі орындалып, қоғам өзінің рухани дамуында асыл қасиеттерге қол жеткізбек. Заман талабына сай әр мұғалім өз сабағын жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізеді. Осы мақсат пен міндеттерді негізге ала отырып, балаларға қазақ тілін үйретуде тек қана сөздерді қайталау арқылы үйретпей, оларды ойындар мен көрнекіліктер арқылы үйреткен тиімді болып табылады. Ойын мен көрнекілік — балалардың тілді үйренуге деген қызығушылығын арттырады, сенімін оятады.

Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады, Ойын —

балалар үшін қоршаған ортаны танып білудің ең жеңіл де ұтымды тәсілі және балалардың негізгі іс-әрекеті. Оның негізгі ерекшелігі — балалар үн-түнсіз ойнамайды, тіпті, жалғыз болғанның өзінде де сөйлеп отырып ойнайды. Ойын үрдісінде сөйлесу үлкен рөл атқарады. Сұлтанмахмұт Торайғыров «Балалықтың қанына ойын азық» деп бекер айтпаған. Ойын — бала үшін нағыз өмір. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады. Егер ойын, ақылмен ұйымдастырылса, ол балаларға ықпал жасауға мүмкіндік береді. Балалардың өмірі мен іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру — оларды тәрбиелеу деген сөз. Бала үшін ойын — өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі көрсетудің құралы. Ойын әрекетінде баланың психикалық қасиеттері мен жеке басының ерекшеліктері әлдеқайда тез қалыптасады, яғни ол арқылы бала білім алады. Ойын ойнау барысында бала ешбір бүкпесіз, бар жан-тәнімен ойынға кірісіп кетеді де, белсенділік пайда болады, қызығушылық танытады. Тіпті тілді үйренгісі келмейтін баланың өзі ойын ойнаған кезде оны ұмытып кетеді. Ойында балаларды не қызықтырады? — деген сұрақ туындайды. Ойын оқумен қатар-адам қызметінің негізгі түрлерінің бірі, біздің өміріміздің таңғажайып феномені. Анықтау бойынша, ойын-бұл мінез-құлқымен өзін-өзі басқару қалыптасатын және жетілдірілетін қоғамдық тәжірибені жаңғыртуға және игеруге бағытталған жағдайлар жағдайындағы іс-әрекет түрі.

Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай ойын түрлері де әр түрлі болып келеді. Баланы ойынға қызықтыра отырып оқу іс-әрекетіне айландырып, ойын түрін күрделендіре түсу керек. Ойын мазмұны мен түріне қарай: мазмұнды-бейнелі, қимыл-қозғалыс, дидактикалық, құрылыс, кейіптендіру ойындары болып бөлінеді. Мазмұнды-бейнелі ойында балалар ойын мазмұнын түсінікті етіп жеткізуге тырысады, оған қажетті құрал-жабдықтарды табуға талпынады, оларды дайындау үшін еңбектенеді, ал еңбек ұжымдық іс-әрекетке біріктіреді және шығармашылық іс-әрекетке бағдарлайды, балалардың өзара қарым-қатынасын реттеп, олардың бойында адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады. Бала алған рөлдеріне сай кейіпкердің киімін киіп, қимылын, дауыс ырғағын мәнерлі жеткізуге тырысады, көркемдік сабақтардан алған білімдерін пайдаланады, қуыршақты ұйықтату үшін бесік жырын айтып әлдилейді, бейнелеу өнері сабақтарында салған суреттерін ыдыс, үй жиһаздарын, қағаздан құрастырған заттарды ойын құралы ретінде пайдаланады. Баланы ойынға ынталандыру үшін, біз ойыншықтарды ұсына отырып, олармен іс-қимыл тәсілдерін көрсетеміз және ойын іс-қимылдарының нақтылықпен ұқсастығын атап өтеміз. Ойынның себептері бір жағынан, баланың ересек адам сияқты, әрекет етуге ұмтылысымен, ал екінші жағынан - оның психикалық дамуының ішкі логикасымен анықталатынын ескеру қажет. Тек сюжеттік-рөлдік ойын дұрыс ұйымдастырғанда ғана ол баланың ересек өміріне қатысу тәсілі болады, оның арқасында жаңа әлеуметтік қажеттіліктер мен уәждердің дамуы, баланың шындыққа қарым-қатынасының жаңа түрлерінің пайда болуы мүмкін.

Өзге ұлт балаларына қазақ тілін ұтымды, қызықты үйрету үшін жаңа әдістер мен технологияларды өз тәжірибемізде қолдануға ізденеміз. Жаңа технологияны, әдіс — тәсілдерді тиімді қолдану білім сапасын арттырады. Сонымен қатар қазақ тіліне үйреткенде балалардың жас ерекшелігін ескеру әдіс-тәсілдерді таңдаумен сай келеді. Ойын — оқу үрдісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық санат. Тіл үйретуде ойынды көрнекі құралдар, түрлі суреттер, кестелер, ойыншықтар, музыка және т.б. материалдар сабақты көркемдеп отырса, балалардың сөздік қоры біршама толығады, ауызша сөйлеу түрлері кеңейеді. Әрбір сабақта ойын түрлерін және өзара сөйлеу үлгілерін тақырыпқа сай қолданған жөн және тиімді. Сонымен бірге ойынды мұғалім мен балалардың бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде қолдануға болады, қазақ тілі сабағында ойын формаларын енгізу барысында интерактивті тақтаны да қолданудың маңызы өте зор. Оқытып -

тәрбиелеудегі негізгі мақсат - балаларды оқуға, ұйымшылдыққа, еңбек ете білуге даярлау, олардың бойына адамгершілік қасиеттерін дамыту. Сабақ үстінде жүргізілген жұмыс түрлері, тақырыпқа сай алынған тәрбиелік мәнді ойын түрлері, балалардың ойлау белсенділігін қажет етеді. Әр сабақта ойын түрлерін орнымен қолданып, оны қызықты ету жас бүлдіршіндердің білімге ынта - ықыласын, пәнге деген сүйіспеншілігін арттырады. Ойынды балалар тек сабақтан зерігіп, шаршаған кезде сергіту мақсатында емес, оларға берілген негізгі білім, ұғым түсініктерді берік меңгеру мақсатында жүргізілген дұрыс. Мұғалімнің балалар ойындарындағы рөлі өте маңызды. Ол көбіне ойынды ұйымдастырушы, ойынның мазмұны жөніндегі ақыл - кеңесшісі, балалардың даулы нәрсесін шешіп беретін әділ - төрешісі, сонымен бірге ойын барысында олардың жолдасы бола алады. Мұғалімнің міндеті - ойын барысында балалар арасында адамгершілік қарым - қатынастарды талдап, зерттеу, оны тиімді әдістермен басқару, балалардың достығын қолдау.

Тіл үйрету барысында ойын элементтерін дидактикалық материал ретінде қолданудың пайдасы да бар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндеттерді шешеді. Дидактикалық ойындардың сапалылығы олардың сабақтың әр кезеңіндегі орны мен міндетін, мақсатын дәл анықтауға, оны қолданудың теориясы мен практикасын мұғалімнің жетік меңгеруіне, шеберлік танытуына, ойынға қажетті материалдарды алдын-ала дайындап алуына, ойын үрдісіне, балаларды белсенді қатыстыруына байланысты болады. Дидактикалық ойындар балаларды өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады, олардың ойлау қабілеттерін, ізденімпаздылығын арттырады, сөз қорын молайтуға көмектеседі, сабақта дидактикалық ойындарды пайдалануда балаларды әдептілікке, адамгершілікке, қамқорлыққа, қайырымдылыққа тәрбиелейді. Қазақ халқының балаларға арналған ұлттық ойындарына тән сипат, қарапайымдылық қасиетіне қоса, оны ұйымдастыру үшін күрделікті тілейтін арнайы жағдай мен қиыннан қиыстырылған ойыншықтарды да керек ете бермейді. Тым кірпияздығы шамалы. Ойын кезінде бала қиратып алмайын, бүлдіріп тастамайын деп қауіптенбейді, ешбір күдіксіз ойынға еркін кіріседі. Көңілі қалауынша еркін кіріскен ойын үстіндегі қимыл-қозғалысы, ақыл-ой жұмсауы баланың шамасына қарай әрекеттенуіне мүмкіндік берді. Сондықтан да баланың ұлттық ойынға өте ықыластылығы, белсенділігі байқалады. Балабақшадағы ұлттық ойындардың ерекшеліктеріне тоқталып, балабақша топтарындағы ойынның мән-мағынасын ашуға және адамгершілікке тәрбиелеу әдіс-тәсілдерін тәжірибеде қолдануға бағыт-бағдар алдық. Ойын кезінде бала белсенді қарым-қатынастағы әсері ерік-жігеріне, эмоциясына ықпал етіп, олардың жақсы-жаманды ажыратып, адамгершілік әдептеріне жаттығады.

Ойын арқылы балалар қазақ тілін үйреніп, сөздік қорын байытады, мемлекеттік тілді меңгереді және жаңа материалды жақсы қабылдайды, есте сақтайды, зейіні дамиды, қызығушылығы артады. Қазақ тілі сабағындағы сөздік қорды дамыту жұмыстары: түсіндіру, сұрақ- жауап, сөйлесу, әңгімелесу, әңгіме, көрнекілік әдіс — тәсілдер арқылы жүзеге асады. Түсіндіру әдісі — жаңа сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді түсіндіруде қолданылады. Сабақ барысында үйретілетін жаңа сөздер бойынша сөздік жұмысында іске асады. Сөздік қорды дамытуға бағытталған әдістердің жалпы міндеті — сөздің мағынасын түсініп, оны дұрыс қолдану. Көрнекілік әдісі — әр сабақта жүргізілетін әдіс. Басқа тілді үйретуде ең нәтижелі және жиі қолданылатын әдіс. Балаларға түрлі суреттер мен заттарды, ойыншықтарды көрсету арқылы іске асады. Дыбыстық жаттығуларды өткізуде балалар сөздердегі қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға жаттығады, дауыстың ырғағы дамиды.

Ойын үрдісінде жолдастарына тілектестік қарым – қатынасын, олармен санаса білуді, қиын жағдайларда көмекке келуді, ойын материалын қолдануда келісім жасауды, дауларды әділ шеше білуге үйрету басты назарда. Ойын кезінде бала белсенді

қарым-қатынастағы әсері ерік-жігеріне, эмоциясына ықпал етіп, олардың жақсы-жаманды ажыратып, адамгершілік әдептеріне жаттығады. Бала ойын іс - әрекеті үстінде білімді қалай игеріп жатқанын, ал оқу үрдісінің қалай ойынға ұласып кеткенін аңғармай қалуы тиіс. Сонда ғана ойын және балалардың іс - әрекеттері табиғи бірлікте болып, пәндік білім, білік және дағдыны игеруге толық ықпал жасайды «Тіл жеке адамның шаруасы емес. Мемлекеттің де басыбайлы дүниесі емес. Тіл — халық қазынасы, ұлттың жаны. Тілдің мәртебесі — елдің мерейі. Оның мерейін асыратын да, құтын қашыратын да өзіміз. Осыны ұмытпауымыз керек». Мектепке дейінгі жүргізілетін дайындықтар баланы оқу - білімге дайындап қана қоймайды, сонымен бірге оның болашақ өмірінің іргетасын қалайды. Іргетасы берік болған оқу - білімнің болашағы да зор болмақ. Ойын арқылы баланың бойына сіңірген машығы-тәуелсіздікке қолы жеткен елдің ертеңгі азаматының азаматтық келбетінің бастауы, болашақ бағыт-бағдарының қозғаушы күші.

Әдебиет

1. Әбішева А., «Ойын элементтерін пайдаланудың педагогикалық ерекшеліктері» Бастауыш мектеп, №3, 2003.
2. Баймұратова А, Қасымова Г., «Ойын теориясы» Алматы, 2004 ж.
3. Қаженбаева А.Е. «Бала танымын ойынмен дамыту» Отбасы және балабақша, 2002. №1, Б. 9-1
4. Қоянбекова.С. «Ойын мақсатын талдау және оның мәні» Қазақстан мектебі, 2002, №1-2, Б. 45-49
5. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. - Астана, 2016 ж.
6. Қазақ тілі (дидактикалық материалдар) Алматы кітап, 2010 ж.

УДК 378.02

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІ ЖЕТІЛДІРУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Утегенов Ж.М., Оразымбетова А.Д.

(Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті)

Қазіргі кезеңдегі білім беру саласындағы өзгерістер білім беру процесіне инновациялық құралдарды қолданумен қатар тұлғалық қасиеттер мен сананың, өзіндік сананың бетбұрысына ықпал етуде. Қоғам қажеттілігіне сәйкес әлеуметтік ортадағы тұлғалық сапалардың өзгеруі, балалардың техногенді замануи құралдарды күнделікті өмір қажеттілігіне пайдаланудың өзі білім берудегі жаңаша келістердің қалыптасуының факторлары ретінде адами іс-әрекеттік бағыттардың жаңартылу процесі жүзеге асуда. Осы орайда білім беру процесіндегі инновациялық-технологиялық әдістердің оқыту құралына айналуы замануи маңызды мәселе. Бұл мәселелелер білім алушылардың тұлғалық, іс-әрекеттік сапаларының дамуында маңызды роль атақарады. Қазіргі кезеңдегі білім беруді инновацияландыру білім саласындағы тұлға қалыптастырудың жолдарын айқындау, тұлға дамуындағы психологиялық механизмдердің күрделілігін, тұлғаны білім беру кеңістігіне бейімдеу құралдарын айқындау, олардың психологиялық шарттарын негіздеуді көздейді.

Тұлға дамуының нәтижелілігі оның «оңтайлы» іс-әрекет пен қарым-қатынас барысында анықталады. «Оңтайлы» іс-әрекет дегеніміздің өзі білім алушылардың әлеуметтену процесінің, білім беру кеңістігіне бейімделу процестерінің жетістіктеріне ықпал етеді. Неліктен білім беру процесінде «оңтайлы» іс-әрекет? Мұның себебін

оқыту процесіндегі қарым-қатынас құралдарын дұрыс таңдау арқылы, іс-әрекет әдіс-тәсілдерін дұрыс пайдаланған жағдайда ғана білім беру процесі нәтижелілігін айқындайтындығынан байқай аламыз. Білім беру процесіндегі құралдарды, әдіс-тәсілдерді дұрыс пайдалану барысында ғана білім беруші мен білім алушы арасында «оңтайлы» іс-әрекет жүйелілігі тұлға дамуына оң ықпалын тигізеді.

Білім берудегі субъектілердің рационалды көзқарастары, іс-әрекет тәсілдерін дұрыс бағыттауы және жүзеге асыруы оқыту процесіндегі екі жақты процестің тұлғалық дамуының кепілдігі ретінде қарастыра аламыз.

Цифрлық білім беру жағдайында білім берудің нәтижелілігін қамтамасыз ету үшін субъектінің қызығушылықтарын есепке алу қажеттілігі туындайды. Қызығушылық, мотив түсініктері белгілі-бір іс-әрекетке жетелеуші, ынтасын қалыптастырушы ролді айқындайды. Тұлғаның қызығушылық бағытын қалыптастыруда негізгі тұлғалық қажеттіліктердің орындалуы білім беру процесінің психологиялық шарты ретінде роль атқарады. Адамның қажеттілігі туралы А. Маслоу жазды. Ол негізгі қажеттіліктерді қанағаттандыру (олар балалық шақта қалыптасты) оның сана-сезімін иеленді, адамның дамуына сәйкес жаңа қажеттіліктер орын алады, адамның қажеттіліктері иерархиялық түрде ұйымдастырылған деп тұжырымдайды. «Осы тұжырымдамаға сәйкес қажеттілікті қанағаттандыру денені физиологиялық деңгей қажеттіліктерінің ықпалынан босатады және әлеуметтік деңгей қажеттіліктеріне жол ашады» [4, 81 б.]. «Өзінің ішкі әлеуметтік әлемін сыртқы әлеуметтік шындықпен сәйкестендірген кезде пайда болатын әлеуметтік ортамен үйлесімділік сезімі адамның жаңа қажеттілігіне айналады» [5, 145 б.].

Бұл тұжырымдар арқылы білім берудегі іс-әрекет түрлері субъективті қажеттіліктерді қанағаттандыру негізінде, яғни білім алушылардың қызығушылықтарын ояту барысында нәтижелі болатындығын, сонымен қатар ішкі қажеттіліктердің қанағаттануы білім беру ортасындағы тұлғалармен үйлесімді байланыстың қалыптасатындығын дәлелдей аламыз. Мотивация ұғымы қажеттілікпен байланысты. Мотивтер де адамның іс-әрекетін реттеуші болып табылады.

А.Н. Леонтьевтің тұжырымдауынша адам тәжірибе барысында кеңейтілен шындықта өмір сүреді. Алдымен бұл оны және оны қоршап тұрған адамдар мен заттардың ғана шеңбері, олармен өзара әрекеттесу, сенсорлық қабылдау және сыртқы орта туралы белгілі нәрсені игеру, олардың мағыналарын игеру болады. Бірақ одан әрі шындық адамның алдында ашыла бастайды. Оның практикалық қызметі мен тікелей қарым-қатынастарының шегінен тысқары: өзі өмір сүретін әлемнің және таным шекарасы ұлғаяды. Бұл әрқашан тәжірибенің іс-әрекетке айналуынан бұрын жүреді. Мұндай білім мотивтерді қалыптастыруда өте маңызды рөл атқарады [3].

Айтылған тұжырымдарға сәйкес білім беру процесіндегі цифрлық форматтағы педагогикалық іс-әрекеттердің жүзеге асуы білім алушылардың қызығушылықтарын ояту мен мотивтердің пайда болуына түрткі болатын белсенді позициялық субъектілердің қарым-қатынасы маңыздылығын алға тарта аламыз. Цифрлық форматта білім берудегі іс-әрекеттер мен дәстүрлі білім берудегі іс-әрекеттердің ерекшеліктерін ескеретін болсақ цифрлық білім беру кеңістігінде субъектілердің қарым-қатынас алшақтығы білім алушыларда тәжірибені меңгеруде, ал білім берушілерде тәжірибені меңгертудегі сезімдік қатынастардың іске асуы күрделенеді. Бірақ адам дамуында, белгілі бір кеңістікке бейімделуде сезімдік түйсінуден «алшақтықты» және объектілердің толық танылуына адамдағы психикалық қызметтердің шығармашылық қырлары қолжетімді ете алады деуге болады. Жоғары формаларды түсіндіру үшін жеке элементтерді жаңа сапалы, ерекше процестерге біріктіретін шығармашылық синтездердің болуын болжау керек. Г. Вернер шығармашылық синтез емес, мінез-құлықтың жоғары формаларын қалыптастырудың нақты жолы шығармашылық талдау

деген тағы бір көзқарасты алға тартты. Жаңа тұтас процестер күрделі психиканың элементтерінен алынбайды, керісінше, басынан бастап тұтас ретінде болатын динамикалық тұтастықтың ыдырауынан оның құрамына кіретін бөліктерді және олардың арасындағы осы тұтас байланыс пен олардың өзара қатынасы негізінен пайда болады деп түсінілуі керек [2].

Шығармашылық қабілетті дамыту білім беру процесіндегі негізгі қызметтердің біріне айналуына байланысты адам тәжірибені қабылдаудағы жоғары психикалық қызметтердің роліне мән берген дұрыс деп негіздейміз. Цифрлық білім беру процесіндегі білім беруші мен білім алушы арасындағы визуалды қарым-қатынаста адамның жоғары психикалық қызметтерінің маңызын атап өткен дұрыс. Себебі жоғары психикалық қызметтердің механизмдеріне сәйкес қашықтықтан оқыту барысында сөздерді, сөйлемдерді, қимыл-әрекеттерді, дикция, интонацияны, оқыту процесіндегі сызбаларды, суреттерді, бейнелерді визуалды түрде қабылдау нәтижелілігі анықталады. Осыған орай кез-келген объектіні ақпаратты таратушы мен қабылдаушы тұлға арасындағы байланыстың, диалогтың растығы анықталады. Екі жақты процестің сезімдік ойлау операцияларының негізінде кез-келген ақпаратты шығармашылық түрде өзгерте алады, визуалды қабылданған объектіні практикалық әрекетке айналдырып, жүзеге асыруды теориялық білім беру сәтінде ойлау арқылы бейнелі түрде аяқтай алады. Ол үшін жоғары психикалық қызметтердің Л.С. Выготский талдауына сәйкес психикалық қызметтердің жүйелілігі «белгілер» мен «құралдар» «стимулдаушы құралдардың» негізінде белсендіріледі және өзара байланыстылығы анықталады. Осы орайда Л.С. Выготский бойынша белгі мен құрал арасындағы байланыстың негізі - бір және біріне тиесілі делдалдық функция. Құралдарды қолдану, делдалдық әрекетке көшу бүкіл психикалық операцияны түбегейлі қайта құрады, сол сияқты, құралды қолдану органдардың табиғи қызметін өзгертеді және психикалық функциялардың белсенділік жүйесін айтарлықтай кеңейтеді [2].

Бұл цифрлық білім беру процесінде берілген материалды, объектілерді толық мазмұнда түсініп, шығармашылық тұрғыда аяқтап, өзгерте алады деп тұжырым жасауға негіз болады. Цифрлық білім беру жағдайында қабылдау процесінің техникалық құралдар арқылы жүзеге асырылуы «толық қабылдау», мазмұнды түсіну, цифрлық құралдар арқылы қабылданған теориялық білімді өз жеке тәжірибе барысында жүзеге асыру мүмкіндігін шығармашылық қабілет арқылы кеңейту мүмкіндігін айқындайды.

Білім беру процесінің субъектілерінің цифрлық құралдарды пайдалану тәжірибесін білім беру процесінде жүзеге асыруы, оны шығармашылық тұрғыда дамытып пайдалана алуы білім беру кеңістігіне нәтижелі бейімделуінің практикалық шарты болып табылады. Жоғарыда айтылған тұжырымдарға сәйкес цифрлық білім беру жағдайында білім беру материалдарын түсіну, практикалық жүзеге асырудың психологиялық шарты ретінде адам психикасының интенциялылығы объектілерді, мазмұнды, сөйлем, сөздерді, бейнелерді қабылдап ойлаудың шығармашылық өзгерте алу механизмдері маңызды роль атқарады деп тұжырымдаймыз. Тұлғаның әлеуметтік дамуына цифрлық білім беру процесінің нәтижелі жүзеге асуы ықпалды факторлардың бірі болады. Адам қарым-қатынас процесінің қатысушыларын техникалық құралдар арқылы визуалды қабылдай отырып, өз тәжірибесіне сәйкес ойлау операциялары негізінде әлеуметтік ситуацияны болжай алады, жүзеге асыра алады. Г.М. Андреева «жеке тұлға, бір жағынан, қазірдің өзінде осы әлеуметтік байланыстардың «өнімі», ал екінші жағынан, оларды жасаушы, белсенді жасаушы болып табылады» деп нақты көрсетеді [1, 69 б.]. Цифрлық құралдар арқылы білім беру процесіндегі тұлғаның ішкі белсенділік әрекеттері теориялық мазмұнды түсінуге ынталандырады. Жоғарыда атап өткендей білім беру процесіндегі материалдарды түсінуге, оларды практикалық тұрғыда орындауға болжауларын білім алушының мотивтері мен қызығушылықтары

маңызды роль атқарады. Айтылған тұжырымдар цифрлық білім беру процесінде оқытудың жаңа деңгейдегі әдістері мен технологияларын қолданудың қажеттілігін меңзейді, цифрлық құралдарды қолдануда шығармашылықты қажет ететін графикалық бейнелерді, мазмұнға сай мультипликациялық шығармаларды қолданудың мүмкіндігін кеңейтеді. Цифрлық білім беру құралдарын қолдану жүйелілігі, цифрлық білім беру процесіндегі психологиялық шарттар, білім беру процесінде тұлғалық сапаларды, шығармашылық қабілеттерді дамыту оқыту процесіндегі субъектілердің қарым-қатынас деңгейін жоғарылатады. Адамның жоғары психикалық қызметтерінің жүйелілігі цифрлық білім беру кеңістігінде бейімделуін, тұлғаның сезімдік қабілеттерінің дамуын, теориялық мазмұнға практикалық болжам жасай алуын қамтамасыз етеді.

Әдебиет

1. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект Пресс, 2003. Изд.пятое. - 363 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. - М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. - 1136 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1975. - 304 с.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. Перевод с англ. Татлыбаевой А.М. - СПб: Евразия, 1999. - 478 с.
5. Сушков И.Р. Психология взаимоотношений. - М: Академический проект, 1999. - 145 с.

УДК 378:00.4.9

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ

Черниязова А.Ж.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Ебишева Г.Т., Овсянникова Т.Л.

(КГУ «Первый городской общеобразовательный IT-лицей»)

«Смертельный грех учителя – быть скучным».
И.Ф. Гербарт.

Современное состояние отечественной образовательной системы характеризуется активным внедрением инновационных технологий в педагогический процесс. Социально-психологическая служба учреждения образования не может быть в стороне от происходящих изменений. Ее задача заключается в сопровождении деятельности педагога, под которой понимается система организационных, диагностических, обучающих и развивающих мероприятий, направленных на создание оптимальных условий. В процессе сопровождения специалисты СПС создают условия и оказывают педагогам и учащимся поддержку для перехода от позиции “я не могу” к позиции “я могу сам справиться со своими жизненными и профессиональными трудностями”. То есть происходит активный поиск скрытых ресурсов личности, опора на его возможности и создание на этой основе условий для развития [1].

Формы психолого-педагогического сопровождения и поддержки внедрения инновационной деятельности образовательного учреждения различны. Первый городской общеобразовательный IT-лицей - учебное заведение нового типа. Перспективная учебная задача образовательного учреждения обновление содержания и технологий образования в соответствии с новыми государственными стандартами,

ориентированными на повышение качества образования. На каждом уроке наши учителя стараются соблюдать единство образовательной, развивающей и воспитывающей целей. Каждый урок должен способствовать реализации важнейших закономерностей процесса обучения. Сообщая определенные знания на уроке, необходимо развивать мышление учащихся, способствовать их умственному развитию и формировать соответствующее отношение к окружающей их действительности, прививать им навыки поведения на основе этих отношений. Необходимо стремиться к тому, чтобы приобретаемые знания определяли поведение учащихся, чтобы у них формировались качества личности, необходимые для любого будущего вида трудовой деятельности (культура на рабочем месте, ответственное отношение к качеству выполнения задания, преодоление трудностей при их выполнении и т. п.). Каждый урок должен отвечать всем принципам дидактики и прежде всего научности и связи обучения с жизнью. Любой урок по любому учебному предмету – это часть процесса, поэтому и необходимо увязывать обучение с жизнью, с практикой, которая в научном познании играет роль критерия истинности, а в учебном – способствует формированию интереса к учебе, положительного отношения к ней, выработке умений применять теоретические знания на практике для объяснения явлений окружающей действительности [2].

Вводимые в образовательный процесс инновации приводят к изменениям психологического состояния участников образовательного процесса, влияют на степень их уверенности в своих силах. Чтобы эффективно помогать детям, социальному педагогу лицея особенно важно знать источники проблем, условия жизни и доминирующие качества личности учащихся. В этом очень помогает метод составления социальных паспортов классов.

В начале учебного года социальный педагог лицея в Google-формах проводит анкетирование родителей с 0 по 11 класс, по результатам которого составляется социальный паспорт лицея. Практика показывает, что выявление особенностей социально-демографической составляющей помогает мобилизовать профессиональную деятельность социального педагога, психолога и других педагогов образовательного учреждения и направить её на нейтрализацию негативных факторов.

Социально-психологическая и педагогическая поддержка учащихся лицея направлена на профилактику возникновения личностных проблем, на выработку адекватного и критического отношения к явлениям действительности, на проведение работы, направленной на сохранение и укрепление здоровья учащихся и привитие им навыков здорового образа жизни. Характерным в инновационной деятельности социального педагога лицея является стремление стимулировать воспитанников к большой активности, стремление развить их творческие способности.

Так, учащиеся лицея ежегодно принимают участие в конкурсе Областных научных проектов среди школьников по актуальным проблемам психологии и социальной педагогики, и занимают там призовые места. Параллельно с участием в данных конкурсах и во время работы над проектами ребята решают и свои личностные трудности: повышают свою самооценку и уровень своих коммуникативных навыков.

Приоритетным направлением работы психологической службы лицея стало развитие благоприятной и мотивирующей на учёбу атмосферы в лицее, обучение детей навыкам самоконтроля, самообразования, развитие творческих способностей, работа по развитию одарённости и адаптивных возможностей учеников, совершенствование процедуры мониторинга уровня интеллектуального развития.

Для инновации характерно возникновение и накопление разнообразных новшеств и инициатив, которые в совокупности приводят к существенному изменению в сфере образования и трансформации его содержания и качества. Инновационная деятельность

не может существовать, а тем более развиваться стихийно, она требует специальной организации [3].

Для подготовки и поддержки педагогического коллектива в Первом IT-лицее в течение трех лет организованы и проводятся постоянно действующие практические семинары-практикумы, педагоги лицея являются слушателями научно-практических семинаров: «Технологии развития критического мышления», «Развитие универсальных педагогических действий в условиях обновленного содержания образования», давно изменена форма проведения педагогических советов. Она представляет собой работу секций и творческих групп, проведение коучингов. В рамках этой работы педагоги исследуют свою практическую деятельность по различным методическим объединениям, представляя свои педагогические новинки. Активно используется технология Lessonstudy. С помощью, которой опытные и молодые педагоги осуществляют процесс супервизии. Постоянно психологическая служба осуществляет анкетирование по проблемам «удовлетворенность организацией учебно-воспитательной деятельностью в лицее», «удовлетворенность проведенными мероприятиями в лицее». Педагоги активно вносят свои предложения и замечания. Психологическая служба следит за эмоциональным самочувствием педагогов лицея, организуя психологические разгрузки учителям в форме тимбилдингов, творческих Арт-терапевтических мастерских. В рамках такой работы педагоги осваивают техники эмоционального самовосстановления, что позволяет им избежать эмоционального выгорания и сохранить психическое здоровье. Таким образом, в лицее активно идет взаимообмен опытом и выстраивается конструктивный диалог между администрацией лицея и педагогическим коллективом.

Успешное формирование моральной атмосферы в любом звене общественной жизни лицея предполагает знание структуры, особенностей проявления коллектива. В совместных и взаимных действиях людей, в их общении возникает прямой обмен мыслями, взглядами, идеями, проявляются различные формы взаимных отношений людей друг к другу, симпатии, антипатии и другие, так называемые, межличностные отношения. В процессе общения и взаимоотношений возникают и развиваются различные социально-психологические явления и процессы: взаимные требования и внушения, постоянные общие взаимные оценки. Сопереживание и сочувствие, психологическое соперничество и соревнование, подражание и самоутверждение, престиж - таков их неполный перечень. Все они являются стимулами деятельности и поведения, механизмами саморазвития и формирования личности в образовательном процессе. Важно понимать, что воспитательная сила, огромные, формирующие каждую личность возможности коллектива зависят от его психологического климата [4].

Активно ведется работа по расширению взаимного сотрудничества семьи и школы. Родители, в условиях обновленного содержания образования, являются главными помощниками в деле обучения и воспитания нового поколения. Психологическая служба проводит практические семинары для родителей. Так, например, в начальном звене организован постоянно действующий семинар «Школа для родителей». В рамках этого семинара проводится обучение родителей эффективному общению с детьми и подростками, развитию эмоционального интеллекта учащихся, вместе с педагогами психологи объясняют новые приемы внедрения инноваций, вводимые в современную систему образования. Психологическая служба активно использует инновационные IT- технологии. На сайте лицея организована страничка психологической службы, в рамках которой психологи осуществляют онлайн-консультации и информируют родителей по вопросам воспитания детей, ведется постоянная рубрика для родителей «Отражение». Под этой рубрикой проводятся родительские тематические лектории по актуальным проблемам.

При таком взаимодействии родители и педагоги лицея становятся единой командой. Этот командный подход влияет на повышения качества обучения и воспитания наших лицеистов. Основными субъектами, на которых направлена вся инновационная деятельность в лицее являются наши учащиеся. Психологическая служба осуществляет диагностическую работу, проводя различные мониторинги и отслеживая личностный и интеллектуальный рост лицеистов, состояние их психологической устойчивости, и оптимистический настрой. Активно проводится коррекционно-просветительская работа с разными группами учащихся. Особое значение уделяется проведению тренинговой работе по снятию тревожности и повышению стрессоустойчивости, профессиональному самоопределению старшеклассников. Психическое здоровье, включающее в себя развитие познавательной, мотивационной, эмоционально-волевой деятельности, составляет сферу психопрофилактической работы.

Совершенствование интеллектуального здоровья лицеистов осуществляется на основе важнейших принципов воспитательно-образовательных программ, путем индивидуального подхода к каждому лицеисту с учетом интеллектуальных способностей, психологических особенностей, создание условий для развития творчества в каждом, в том числе путем использования различных психологических технологии. Развитие социального здоровья учащихся включает в себя развитие способностей к взаимодействию со сверстниками, адаптацию к новым социальным условиям, формирование позитивной «Я-концепции», развитие навыков общения наиболее эффективно укрепляется с помощью специально организованных «Недель адаптации» в 1, 5, 8 классах в начале каждого года обучения, организованных тренинговых занятиях с применением арт-терапевтических техник [5].

Таким образом, социально-психологическое сопровождение является одним из основных составляющих в реализации права образовательного учреждения на инновационную деятельность, а сложившиеся партнерские отношения, уважения и доверия должны стать нормой жизни всех участников педагогического процесса.

Литература

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 г.г.
2. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – Москва: Генезис, 2000.
3. Лебедева, Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий / Л.Д. Лебедева. СПб.: Речь, 2003.
4. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ Сфера при участии «Юрайт-М», 2001.
5. Федосенко Е.В. Психологическое сопровождение подростков: система работы, диагностика, тренинги. Монография. – Санкт-Петербург: Речь, 2006.

РОЛЬ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА В ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ

Черниязова А.Ж.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Шаймерденова А.Ж.

(КГУ «Ефимовская основная школа»)

Современная отечественная образовательная система характеризуется активным внедрением инновационных технологий в педагогический процесс. Методическая и психологическая служба образовательного учреждения не может быть в стороне от этих позитивных изменений. В рамках инновационной деятельности образовательного учреждения задача методической и психологической службы заключается в сопровождении педагога.

Под психолого-педагогическим сопровождением понимается система организационных, диагностических, обучающих и развивающих мероприятий для педагогов, направленных на создание оптимальных условий их профессионального совершенствования. Сущностной характеристикой сопровождения является создание условий для перехода педагога к “самопомощи”. Условно можно сказать, что в процессе психологического сопровождения специалист создает условия и оказывает педагогу поддержку для перехода от позиции “я не могу” к позиции “я могу сам справиться со своими жизненными и профессиональными трудностями”, то есть поиск скрытых ресурсов личности, опора на ее возможности и создание на этой основе условий для развития.

Развитие готовности к инновационной деятельности, без которых невозможна успешная педагогическая деятельность в наши дни, – это и есть задача педагога-психолога образовательного учреждения. Педагогу в этой ситуации предстоит быть не только исполнителем в осуществлении, но и непосредственным творцом инновационных процессов. Инновации, как правило, приводят к изменениям психологического состояния участников образовательного процесса, влияют на степень их уверенности в своих силах [1, с.283]

Под готовностью к инновационной деятельности понимается совокупность качеств учителя, определяющих его направленность на развитие собственной педагогической деятельности и деятельности всего коллектива школы, а также его способности выявлять актуальные проблемы образования учеников, находить и реализовать эффективные способы их решения. Попробуем проиллюстрировать эту деятельность на примере нашей работы в Ефимовской ОШ района имени Г. Мусрепова СКО.

Первая составляющая готовности преподавателя к инновационной деятельности – наличие мотива включения в эту деятельность. В целях выявления затруднений педагогов (ОСОБЕННО МОЛОДЫХ) в этом направлении психолого-методической службой школы было проведено анкетирование среди всех учителей по определению их мотивации и готовности к внедрению инноваций в свою работу. Результаты анкетирования позволили составить индивидуальные карты-алгоритмы работы по этому аспекту, в разработке которых принимали непосредственное участие учителя. Вторая составляющая рассматриваемой готовности – комплекс знаний о современных требованиях к результатам образования, инновационных моделях и технологиях

образования, о том, что определяет потребности и возможности развития существующей педагогической практики. Все учителя школы получили возможность поделиться своими ЗУН по внедрению инноваций на внутришкольных совещаниях разного уровня (педсоветы, совещания при директоре и т.д.). Это расширило и углубило их теоретическую базу и позволило более эффективно осуществлять дальнейшую деятельность. Третий компонент готовности педагога к инновационной деятельности – совокупность знаний и способов решения задач этой деятельности, которыми владеет учитель, т.е. компетентность в области педагогических инноваций. В план ВШК школы были внесены дополнения по посещению психолого-методической службой учебных занятий по предметам с их последующим подробным анализом и конкретной помощью учителям в планировании следующих уроков. Эти уроки в обязательном порядке посещались и анализировались с целью выявления сильных и слабых моментов.

Под психологической готовностью педагога к инновационной деятельности понимается сформированность у педагога рефлексивно – аналитических и деятельностно – практических навыков и умений. Психологическая готовность к инновационной деятельности – целостный психологический феномен, представляющий единство когнитивного (знания инноваций, способов их применения и пр.) аффективного (положительное отношение к педагогическим инновациям, эмпатия, преобладание положительных эмоций в профессиональной деятельности и пр.) и конативного (деятельностного) компонентов. Основной характеристикой психологической готовности к инновациям в педагогической деятельности является креативность, высокая ответственность и творческая активность.

Психологи как специалисты по работе с эмоциональными состояниями, установками, мотивами поведения детей и взрослых способны и просто обязаны протянуть руку помощи в ситуации инновационного развития всему педагогическому сообществу. Психолог может и должен установить, какова степень инновационных рисков при внедрении тех или иных новшеств в конкретной ситуации. Психолог может заняться экспертизой уже внедренных в образовательное учреждение нововведений, оценивая степень их эффективности и целесообразности. Психолог может включаться в проектирование инновационной деятельности образовательного учреждения для того, чтобы предложить наиболее благоприятные и безопасные условия осуществления необходимых изменений. Именно психологическая безопасность – главный критерий оценки любых инноваций в образовании, а психологическая полезность – тот критерий, который придает любому управленческому решению дополнительную аргументацию [2, с. 42-49]. Поэтому для эффективного сопровождения и самосовершенствования педагогов необходимо решить следующие задачи:

- создать необходимые мотивационные условия повседневной профессиональной деятельности, которые будут побуждать членов педагогического коллектива к самосовершенствованию и тем самым формировать готовность к инновационной педагогической деятельности;
- формировать (воспитывать) у членов педагогического коллектива соответствующие потребности и мотивы;
- в процессе реализации инновационной деятельности педагог нуждается в специальной системе сопровождения, осуществляемой в рамках индивидуального подхода. Специфика индивидуального подхода к сопровождению педагога в его инновационной деятельности заключается:
- в адресной помощи, оказываемой каждому педагогу;
- активная позиция специалиста в процессе создания условий для саморазвития личности педагога и предотвращения наступления у него эмоционального выгорания;

Содержание деятельности по сопровождению инновационной деятельности в школе предполагает:

- психологическая экспертиза кадрового потенциала (разработка процедур психологического анализа, оценка профессиональной компетентности, готовности к инновационной деятельности, потенциала их становления).
- психологическая оценка целесообразности содержания инновационной деятельности с учетом особенностей субъектов образовательного процесса;
- выявление мотивов участников инновационной деятельности на начальном этапе;
- участие в планировании программ профессионального совершенствования педагогов.
- прогнозирование результата с позиции психологического аспекта.

Если говорить об отдельном педагоге, то задача специалистов при сопровождении педагога в инновационной деятельности заключается в следующем:

- обеспечить возможности для реализации творческого потенциала педагогов;
- поддержка педагога-профессионала в стремлении к непрерывному профессиональному росту;
- оказывать помощь учителю в выстраивании успешной профессиональной карьеры.

Психолог в инновационном сопровождении педагога может выступить помощником учителя, внушающим ему уверенность в собственных силах; просветителем, опирающимся на специфическое, психологическое знание; собеседником, способным видеть педагогическую ситуацию несколько с другой позиции, чем учитель, но понимающим и принимающим позицию учителя; игротехником, создающим ситуацию рефлексивного анализа педагогом своего опыта; партнером по педагогической деятельности, совместно проектирующим программы [3].

Реализуется сотрудничество в рамках традиционных направлений работы специалистов с педагогическим коллективом:

- участие специалистов в педагогических советах и методических объединениях с выступлениями на актуальные темы;
- проведение семинаров, направленных на развитие психологической культуры педагогов;
- проведение с педагогами психологических тренингов, способствующих развитию педагогической рефлексии и выработке эффективных способов взаимодействия с учащимися, таких, как активное слушание, педагогическая поддержка, “я-сообщение” и т.д.;
- проведение психолого-педагогических консилиумов с целью обсуждения динамики развития учащихся и эффективности применяемых методов обучения и воспитания, а также проблем, возникающих в ходе образовательного процесса;
- индивидуальные консультации по вопросам поиска форм и методов работы с учащимися, исходя из особенностей их индивидуального и личностного развития;
- посещение занятий с целью психологического анализа эффективности применяемых педагогических технологий;
- совместная с учителем подготовка уроков, ориентированных на развитие учащихся с учетом их познавательного стиля, возможностей и индивидуальных особенностей, обсуждение с педагогами влияния различных педагогических технологий на психологическое состояние и развитие учеников;
- проведение сеансов психологической разгрузки;
- организация “круглых столов”, дискуссий, направленных на оптимизацию взаимоотношений в педагогическом коллективе и взаимодействие всех участников педагогического процесса;
- психотерапевтическая работа с педагогами.

Важно, чтобы психологическая грамотность педагогов становилась нормой их профессиональной компетентности, помогала в инновационно-педагогической деятельности. Таким образом, целью психолого-педагогического сопровождения педагога является обеспечение психологической поддержки инновационной деятельности и развитие психологической готовности педагога к инновационной деятельности, задачей психолога становится содействие в создании условий для того, чтобы педагоги захотели и смогли применять в своей работе современные формы и методы.

Литература

1. Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментально-психологического исследования [Текст] / В.В. Давыдов. – М.: Академия, 2004. – 283 с.
2. Слостенин, В.А. Готовность педагога к инновационной деятельности [Текст] / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова // Сибирский педагогический журнал. – 2007. – № 1. – С. 42–49.
3. Чепель Т.Л. Психологическое просвещение как путь к развитию креативности педагогов и их готовности к инновационной деятельности, 2010.

УДК 378:00.4.9

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ЖАНАЖОЛЬСКОЙ ШКОЛЫ ИМ. Г. МАЛДЫБАЕВА

Черниязова А.Ж.

(СКУ им. М. Козыбаева)

Шакирбаева М.А.

(КТУ «Жанажольской СШ им. Г. Малдыбаева»)

Система психолого-педагогического сопровождения инновационного проекта в школе – многоэтапная и многофункциональная структура профессиональной деятельности психолога по созданию максимально комфортных условий, соответствующего социально-психологического пространства для деятельности педагогов, как основных субъектов инновационной деятельности. Психолого-педагогическое сопровождение выступает как комплексная технология, особая культура поддержки и помощи педагогу в решении задач профессионального развития, для предотвращения возможных трудностей, возникающих в процессе обучения, эффективного повышения квалификации педагогов в дистанционном режиме и направленных на стимулирование собственных ресурсов обучающихся для самоактуализации и совершенствования профессиональной компетентности.

В психолого-педагогическом сопровождении инновационной деятельности мы выделяем следующие структурные компоненты:

- участие педагога-психолога во всех этапах инновационной деятельности;
- работа в тесном контакте с творческой группой педагогов, реализующих инновационный проект;
- разработка и реализация окальных проектов, созданных в ходе реализации инновационной образовательной модели;
- обеспечение психологической безопасности инновационных преобразований образовательного процесса;

- экспертная оценка результатов инновационной деятельности [1, с. 29].

Психологическое сопровождение как концепция работы педагога-психолога в учреждениях образования предложена М.Р. Битяновой, и на основе данной концепции мы предлагаем модель психологического сопровождения инновационной деятельности в КГУ «Жаназольской СШ им. Г. Малдыбаева».

1-й этап – подготовка к реализации инновационного проекта.

Готовность педагога-профессионала, без наличия которого невозможно достичь высокого уровня педагогического мастерства. Определяющими факторами в педагогической деятельности учителя выступают положительное мотивационно-ценностное отношение к педагогической профессии и готовность к качественному выполнению профессиональных функций.

Инновационная деятельность связана со значительными *психологическими трудностями*:

- неоднородный состав педагогического корпуса по уровню психологической культуры, креативности, профессиональной компетентности;
- наличие мотивации и готовности к инновационной деятельности, наличие «психологического барьера»;
- высокий уровень тревожности педагогов, определение факторов эмоционального «выгорания», ощущение психологического дискомфорта в ИКТ-насыщенной среде;
- степень социально-психологического климата в коллективе;
- другие объективные или субъективные обстоятельства.

Протекание отдельных этапов инновационного процесса ведёт не только к созданию и распространению новшеств, но и к преобразованиям, изменениям в образе деятельности, стиле мышления, который с этими новшествами связан и при этом обуславливается функциями психолого-педагогического анализа, оценки, рефлексии [3, с. 37].

Целью работы психолога на данном этапе является выявление мотивационной готовности педагогов к инновационной деятельности, формирование положительной установки и мотивации у всех субъектов инновационного проекта.

Задачи деятельности:

- определить принятие учителем идеи инновационной деятельности;
- изучить готовность педагога к работе в инновационном режиме;
- выявить наличие мотива включения педагога в инновационную деятельность;
- выявить способности учителя к саморазвитию;
- определить факторы, стимулирующие и препятствующие использованию в работе инновационных технологий;
- выявить уровень эмоционального состояния учителя (тревожности, эмоционального «выгорания» и т. п.)
- оценить психологический климат в коллективе педагогов-участников инновационной деятельности.

Результаты исследования в КГУ «Жаназольской СШ им. Г. Малдыбаева» показали, что педагогический коллектив имеет высокий образовательный потенциал для инновационной деятельности, обладает качествами, определяющими его направленность на развитие собственной педагогической деятельности и деятельности всего коллектива гимназии, а также его способности выявлять актуальные проблемы образовательного процесса, находить и реализовывать эффективные способы их решения.

Высокому уровню готовности к инновационной деятельности и высокой степени благоприятности социально-психологического климата коллектива

соответствует зрелая мотивационная структура, в которой ведущую роль играют ценности самореализации и саморазвития учителей, осуществляющих инновационную деятельность.

Формирование положительной установки и мотивации участников инновационного проекта осуществляется через просветительскую и консультативную деятельность. Практические занятия с педагогами проводятся с целью развития мотивационно-ценностного отношения педагогов к инновационной деятельности, с целью профилактики эмоциональных расстройств и социальных конфликтов.

2-й этап – реализация инновационного проекта.

Целью деятельности психолога на данном этапе является помощь участникам инновационной деятельности в адаптации к изменяющимся условиям, поддержка в стремлении к непрерывному профессиональному росту.

Педагог-психолог выступает помощником учителя; фасилитатором, внушающим ему уверенность в собственных силах; просветителем и собеседником, способным видеть педагогическую ситуацию с другой позиции, чем учитель, но понимающим и принимающим позицию учителя; игротехником, создающим ситуацию рефлексивного анализа педагогического опыта; партнером, совместно проектирующим педагогическую деятельность. Этот ролевой репертуар педагога-психолога позволяет определить специфику его деятельности в структурном взаимодействии с участниками инновационной группы.

Психолого-педагогическое сопровождение на данном этапе заключается в формировании психологической компетентности и потребности в использовании психологических знаний в интересах собственного развития и для решения профессиональных задач всех участников инновационного проекта [3, с. 40].

В рамках данного этапа деятельности с педагогами проводятся семинары-практикумы, психологические чтения, тренинговые и практические занятия с целью:

- развития творческого подхода к решению задач, способностей к выдвиганию нестандартных решений, вариативности мышления;
- развития уверенности в себе, толерантности, педагогической рефлексии;
- умения работать в команде;
- формирования профессиональной мобильности и позитивного профессионально-педагогического имиджа.

Результаты диагностического исследования позволяют оценить состояние инновационного процесса, подвести промежуточные итоги внедренческой работы, оценить эффективность деятельности участников инновационного проекта.

3-й этап – оценка эффективности реализации инновационного проекта.

Целью деятельности психолога на данном этапе является:

- подбор диагностического инструментария для определения результатов инновационной деятельности в гимназии, достижения запланированных результатов в соответствии с критериями;
- уровня профессиональной компетентности педагогов и оценки полученных результатов;
- уровня педагогической рефлексии и коррекции процесса реализации инновационного проекта каждым его участником.

Для получения достоверных, объективных и полных сведений о ходе и результатах внедрения образовательной модели в педагогическую практику учреждения образования, а также необходимых материалов для формирования и обобщения инновационного педагогического опыта обязательна системная и целенаправленная диагностико-аналитическая деятельность, обусловленная содержанием и ходом педагогических исследований участников инноваций.

Эффективность деятельности педагогического коллектива по развитию инновационного потенциала будет достигнута, если конструировать ее как динамический процесс, характеризующийся преемственностью его этапов в соответствии с содержанием, формами и методами работы; последовательно развивать восприимчивость педагогов к новшествам; обеспечивать их подготовленность к освоению новшеств; повышать уровень новаторства и творческой активности учителей; обеспечивать психолого-педагогические и организационно-педагогические условия развития инновационной деятельности.

Таким образом, для успешной реализации поставленных задач инновационной деятельности в учреждениях образования необходимо организовать эффективный процесс психолого-педагогического сопровождения, который невозможен без участия высоко квалифицированного, профессионально-компетентного педагога-психолога.

Литература

1. Ломов, А.И. Школьная документация: структура, содержание, оформление / А.И. Ломов / М.: Сентябрь, 2009. – 208 с.
2. Пашкович, Т.Ф. Диагностико-аналитическая деятельность в ходе реализации инновационного проекта / Т.Ф. Пашкович // Народная асвета. – 2013. – № 5. – С. 7-9.
3. Чуменко, Е.В. Психологическое сопровождение инновационной деятельности в учреждении образования // Кіраванне ў адукацыі. – 2010. – № 2. – С. 37–40.

УДК 37.01

ХІХ ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ - ХХ Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТАРИХЫНАН

Шашаев Ә.К.

(Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты, Алматы қ.)

Қазіргі кездегі Қазақстанда ұлттық бірегейліктің идеологиялық қалыптасуы, егемендіктің нығаюы, көрші мемлекеттермен, халықтармен байланыстың кеңеюі және т.б. болып жатыр. Бұл үдерістердің барлығы да ұлттық рухтың қайта өрлеуі жағдайында, әлемдік және ұлттық-мәдени тәжірибенің дәстүрлі түрде сәйкестенуінде өтуде (мысалы, Еуразияшылдық идеясы). Осыған байланысты екі мәдени жүйе: Еуразиялық және Азиялық жүйенің қақтығысуындағы Қазақстанның рухани-мәдени даму аймағында оның тарихының өзгерісті кезеңіндегі тарихи өткенін зерттеу ерекше маңызға ие болады.

Қазақстанда білім берудің дамуы мәселелері, ерекше жағдайда оның отарлануы кезеңінде зерттелінбеді деп айтуға болмайды. Керісінше, білім беру мәселелерінің әртүрлі қырларына, жекелей алғанда кеңестік тарих ғылымы ерекше көңіл бөлді. Бірақ та зерттеушілердің басым көпшілігі көбінесе бірінғай бағытпен шектеледі, болмаса қандай да бір мұсылмандық, зайырлы немесе зиялылар қауымының ең көрнекті өкілдерінің ағартушылық қызметін зерттеумен шектелді.

Бұдан басқа, белгілі идеологиялық сарынға негізделген зерттелуі де басты сипатқа ие болды. Көптеген мәселелер бойынша ғылыми зерттеулердің нәтижелері жан-жақты талдауды, қолда бар құжаттарды жаңадан қарастыру мен сұрыптап шығуды, сонымен қатар бұрын пайдаланылмаған жаңа материалдарды айналымға енгізуді талап етеді.

XIX ғасырдың соңы - XX ғасырдың басында Қазақстанда бұрын кеңестік тарих ғылымында терең зерттеу нысаны болып табылмайтын мектептер, медреселер, шіркеулік – қауымдық мектептер мәселесі бар еді. Тәуелсіз мемлекетті қалыптастыру жағдайында біз бұл мәселеге қайта оралуға мүмкіндік алдық, өйткені ол теориялық қана емес, білім беру жүйесін ұйымдастыру тарихында тәжірибелік маңызға ие.

Мұсылмандық қоғам үшін дәстүрлі болып табылатын мектептер мен медреселердегі білім беру жүйесі Қазақстанда Ресейдің отаршылдығына дейін қалыптасқан еді. Бұл үрдіс исламның Орталық Азияға енуімен және оның нығаюымен байланысты болды. Мешіттер діни және іс жүзіндегі барлық рухани өмірдің орталықтары бола отырып, мұсылмандық табынушылық үшін діни кадрлар даярлауға келіп тірелетін білім берудің кең тарауында үлкен рөл ойнады. Қазақстанның территориясындағы ислам дінінің өзі ортаазиялық хандықтарға қарағанда аздаған көлемде ғана таралған болатын. Көшпелі өмір салты қарапайым қазақтардың арасында мұсылманшылықтың танымал болмауының негізгі себептерінің бірі болып табылады.

Қазақ хандарының өз мемлекеті мен өз кезеңі үшін «Ұлы» билеуші болуға ұмтылуын назарға ала отырып, бұның айтарлықтай дәрежеде оларда идеологиялық база құру үшін итермелегенін байқауға болады, ал бұл жағдай басқарушы билік арасында да, қарапайым халық арасында да рухани нығаю жолын іске асыру арқылы ғана мүмкін еді. Сатұқ Боғра хан, Өзбек хан, Жәнібек хан сияқты хандықтың негізін салушылар мысалында ғана олар жас сұлтандар мен хандарды тәрбиелеу үшін үлгі болып табылады. Сол кезде, «ақсүйектер» өкілдерінің тәрбиесі мен оларға білім берумен жыраулар айналысты, ал XVIII-XIX-шы ғасырларда бұл іспен негізінен қожалар мен молдалар айналысты: «Жалпы алғанда, сауатсыздық, Құранды білмеу, сегіз қырлы (жетілген жеке адам) түсінігіне қарама – қайшы болды және де ақсүйектер аты-жөнін ұстанған ұрпақ тектері үшін ұят нәрсе саналды» [1].

Сондықтан да Қасым хан, Хақназар, Шығай, Тәуекел, Есім және т.б. сияқты қазақ хандары арасындағы білімділік мәселесі заңды құбылыс болып табылды.

Исламның нағыз ұстанушысы Бөкей ордасының билеушісі – Жәңгір хан болды, ол халыққа деген рухани ықпалды өзіне билеуші ру басыларын бағындыруда деп білді. Жәңгір ханның бұйрығы бойынша мешіттер мен молдалардың көбейтілуі халықтың сауаттылығының өсе түсуіне әкелді. Бірақ та шаманизм XIX – ғасыр басында діннің үстемдік етуші формасы болып қалды. Осы кезеңде Хиуа, Қоқанд және Бұқар хандықтары қазақтар арасында, әсіресе оңтүстік облыстарда исламда орнықтыру үшін күш – жігерін жұмсай бастады. Ортаазиялық дін иелері екі мақсатты алдына қойды: қазақтарды бағыныштылықта ұстау және оларды Орта Азияға орыстардың енуіне қарсы қою болды.

Исламдандыру саясатын қазақ халқын рухани жағынан езіп – жаншу мақсатымен патшалық үкімет те жүргізді. Патшалық Ресей Қазақстанды Шығысқа шығатын терезе ретінде қарастырады. Өзінің қарсыластары – ағылшындарды шығыс шектердегі ықпал етудің алдын орауға тырыса отырып, I – Петр патшаның өзі де өзінің татар мырзасы - Тевкелеевке қырғыздарды (қазақтарды) Ресейге қосылуға әкелетін әрекеттер қабылдау туралы жарлық берді және «қандай да болсын үлкен іркілістерге қарамастан» осыны іске асыруды талап етті. [2].

Қазақстанды Ресейдің экономикасы мен мәдени ықпал ету аймағына қосудың басында, патша үкіметі өзінің саясатын кеңінен таратушы насихатшыларды қажет етті. Мұндай таратушылар самодержавиенің осы мәселедегі тірегі болып табылған мұсылман дін иелері татарлар бола алатын еді. Саяси мақсаттарды нәтижелі жүргізу үшін үкімет жергілікті халықты өзінің жағына тарту бойынша іс – шараларды жүзеге асырды. Патша үкіметі үшін алдына қойған міндеттерді іске асыруда кішігірім ұлттарды орыстандыру, мұсылмандықтан бас тартқызып, оны православиеліктің

пайдасына шешу, маңызды болып табылды. Бірақ та, алға қойған мақсаттарды іске асыруға ұмтыла отырып, жергілікті халықтың менталитетінің ерекшеліктері ескерілмегендіктен, бұл миссионерлік жоспар жүзеге асырылуда үлкен кедергіге тап болды. Патша үкіметіне оларды христиандықтарға мәжбүрлегеннен гөрі, исламды қолдау пайдалырақ екеніне көзі жете бастады. Тілдік тосқауыл отарлау саясатын жүргізу үшін де кесірін тигізді. Қазақстанның жергілікті халқына жақсы түсінікті және қолайлы болып табылған татар тілі патша үкіметінің шығыс шеткері аймақтағы әкімшілік іс – шараларын жүргізудің бір ғана қайнар көзі еді.

Патшайым Екатерина – II одан арғы жаулап алушылық мақсаттарын өмірде табысты жүргізу үшін бірқатар жарлықтар мен өкімдер шығарды. Мысалы, 1786 – жылы қазақ далаларында арнайы училищелер ендіру туралы жарлық шығарып, оның орындалуы барон Игельстромға жүктеді. Оқытушылыққа «...олар қырғыздарды патшалық үкіметке бағыну рухында тәрбиелеу үшін ...» даярланған қазандық татарлар тағайындалды [2.21].

Отарлық кезеңдегі мектеп жүйесінің ерекшелігі халықтың мүддесіне қарама-қайшы болғандығында және әлеуметтік жіктелісті сақтауға тырысқандығында. Мысалы, Ресейдегі дворяндар мен дін басылардың өз мектептері болды: лицейлер, кадет корпусы, діни семинария мен академиялар. Ал қарапайым халықтың балалары бастауыш мектеппен шектелді. Түрлі мектеп атауларының болғанымен, шын мәнінде олар тығырыққа тірейтін, жалғастыруға мүмкіндік бермейтін біліммен шектелді.

Мектеп жүйесінің халыққа қарсы бағытталғандығының бір көрінісі, оның патша үкіметінің қолындағы рухани қанаудың және қазақ халқын орыстандырудың құралына айналғандығы.

Ресейдегі ұлттық мектептер жүйесінің негізі XIX ғ. екінші жартысынан бастау алады.

Орта Азия мен Қазақстанда Ресей өз құрамына қосып алып, Түркістан генерал-губернаторлығын құрған соң (1867 ж. патша өкіметі мен жергілікті билік өкілдері аздаған мектептер жүйесін құруға талпыныстар жасады. 1869 жылы «Бұратана халықтардың білім алуы мәселесі бойынша құжаттар мен баптардың жинағы жарық көрді, ал 1870 жылдың 26 наурызында Халық Ағарту министрлігі ұлттық мектептер туралы «Ресейді мекендеуші бұратана халықтардың біліміне қатысты шаралар» деген алғашқы заңды жариялады. Бұл заңның негізіне Н.И. Ильминскийдің педагогикалық жүйесінің орыстандырушылық және миссионерлік (христиандыру) ұстанымдарының басты қағидалары алынды. Осы заңға сәйкес орыс емес ұлттардың орыс тілін меңгеруінің деңгейіне қарай ұлттық мектептер 3 категорияға бөлінді:

1. Тіпті аз орыстанғандар үшін;
2. Орыстар көп тұратын жерде өмір сүргендер үшін;
3. Жеткілікті түрде орыстанғандар үшін

Бірінші, категориядағы орыс емес тұрғындарға ереже бойынша орыс әрпінен басталған оқулықтарда өз ана тілдерінде оқуға рұқсат беретін бастапқы оқу жүйесі бар мектептер ашу талабы қойылды. Оқушылар орыс тілін меңгергеннен кейін, оқу орыс тілінде жалғастырылуы тиіс.

Екінші, категорияға жататын ұлттық тұрғындар үшін орыс мектептерін ашу ұсынылды. Бұл мектептерде орыс балалары және осы жерде тұратын өзге ұлт өкілдерінің балалары оқитын (Халық ағарту Министрлігі бойынша қаулылар жинағы. 4 том).

Оқыту орыс тілінде жүргізіледі, бірақ та мұғалім жергілікті халықтың тілін білуге тиісті болды. Ана тілді шәкірттер орыс тілін үйреніп алғанша тек ауызекі сөйлесуге ғана пайдалануға рұқсат етілді.

Үшінші категория үшін – яғни «жеткілікті түрде орыстанғандарға», украин және беларустықтарға орыс мектептері ашылды және оқу тек орыс тілінде өткізілді. Ана тілін пайдалануға рұқсат берілмеді.

Жоғарыда айтылған 1870 жылғы 26 наурызда жариялаған заңға және жергілікті қаулыға сәйкес XIX ғ. екінші жартысында Қазақстанда әр тектер орыс-қазақ мектептері ашыла бастады. Ақмола және Семей облыстарында школ-интернаттар мен бастапқы ауыл шаруашылық училищелері, Торғай мен Оралда ауылдық мектеп, болыстық (бір сыныптық), екісыныптық училищелер, Жетісу мен Сырдария облыстарында – орыс-түзем мектептері, Бөкей Ордасында старшындық және учаскелік училищелер ашыла бастады. Бұл мектептердің барлығы Халық Ағарту Министрлігі мекемелерінің толық бақылауында болды [3].

«Шығыс бұратана халықтарының» білімі мәселесі бойынша Ағарту Министрлігінің шақыртуы бойынша «Ерекше кеңес» өткізілді. Ол 1905 жылдың 10 мамыры мен 3 шілдесі аралығында А.С. Будиловичтің төрағалығымен өтті. Кеңеске халыққа білім берудің қайраткерлері: Н.А. Бобровников, С.В. Смоленский, Н.Я. Яковлев, А.А. Воскресенский, Ф.Д. Соколов, Н.П. Остроумов, М.А. Мироневті шақырады. Бұлардың басым бөлігі Н.И. Ильминскийдің шәкірттері мен ізбасарлары болатын.

Кеңеске жиналғандар алдында сөйлеген Николай II патша мен Ағарту министрі Глазов орыс емес халықтардың білім жүйесін орыстандыру қажет екендігін атап көрсетті. Кеңеске қатысушылар Орта Азия мен шығыс халықтарына бірдей болып табылатын мектептер жүйесін орнатуды қолдады.

Кеңес төмендегідей ұлттық мектептер жүйесін ұсынды:

- 1) Бастапқы екі жылдық оқыту курсы бар училище. (Бірінші жылы орыс мектебінің бірінші сыныбына сәйкес келетін).
- 2) Бір сыныптық училище, 4 жылдық жазғы курсымен.
- 3) Екі сыныптық училище, 6 жылдық жазғы курсымен.

Мұғалімдерді дайындау үшін педагогикалық оқу орындарының үш түрін ашу көзделді:

- 1) Ауылдық мектептерге мұғалімдер даярлайтын оқу орны;
- 2) Екі сыныптық училищелер жанындағы педагогикалық сыныптар;
- 3) Мұғалімдік мектептер мен семинариялар.

Осы кеңестің ұсынысына сәйкес ұлттық мектептердің жаңа ережесі жасалды, және 1906 жылдың 31 наурызында Ағарту министрі оны бекітті.

Сонымен, «Ресейдің шығыс және оңтүстік-шығыс бөлігінде тұратын бұратана халықтардың бастапқы училищелері туралы ереже» ұлттық мектептерді патшаның орыстандыру саясатының құралы етуге бағытталды.

Ұлттық мектептерге тым шектелген білім беру міндеті қойылды. Оны төмендегі кестеден көруге болады. Бұдағы оқу жоспары соның дәлелі.

Кесте 1. 1906 ж. 31 наурыздағы Ережеге сәйкес бұратана халықтар училищелерінің оқу жоспары:

<i>Оқыту пәндерінің атауы</i>	<i>Бастапқы училище немесе бірсыныптық училищенің 1 бөлімі</i>	<i>Бірсыныптық училищелердің 1 бөлімі</i>	<i>Екі сыныптық училище</i>
• Құдай заңы (дінтану)	6	6	4
• Орыс тілі және шіркеулік-славяндық оқыту	8	12	10
• Табиғи тілдегі білімділік	4	2	2
• Арифметика	4	4	4
• Хаттану	4	2	-
• Орыс тарихы	-	-	2
• География және жаратылыстану	-	-	4

• Сызу және геометриялық мәліметтер	-	-	2
• Ән	4	4	2
Барлығы	30	30	30

Осы Ережеге сәйкес (1906 ж.) мұсылмандық діни мектептер Халық Ағарту Министрлігіне бағындырылды да, мектептерде орыс тілі сыныбының болуы міндеттелді.

Сонымен, XX ғ. басында (1901-1917 жж.) Қазақстан аймағында халыққа білім берудің төмендегідей жүйесі қалыптасты: *Үкіметтік жалпы білім беретін мектептер.*

1) Орыс тұрғындарына арналған бастапқы оқу орындары: бір сыныптық және екі сыныптық орыс балалары мен қыздарына және бірге оқитын: жоғары басшылық ерлердің және әйелдердің араластық училищесі.

Орта білім беру оқу орындары: ерлер мен әйелдер гимназия тектестері мен гимназиясы, реальдық училищесі, мариялық училищесі.

2) Қазақ тұрғындарына арналған бастапқы мектептер жүйесі

а) ауылдық мектеп – 2-3 жылдық мерзімі бар бастапқы оқыту мектептері

б) бір сыныптық орыс-қазақ, сонымен қатар қыздар мен балаларға және бірге оқытылатын 4 жаздық курсты орыс-түзем училищелері

в) 6 жаздық ерлер мен әйелдердің екі сыныптық орыс-қазақ училищесі

Кәсіби білім беру оқу орындары:

а) ауылшаруашылық, оған төменгі ауылшаруашылық мектептері мен орман училищелері кіретін. Верный бау-бақша училищесі, Көкшетаудағы сүт шаруашылығы мектебі.

б) қолөнер, оған кіретіндер Торғайдағы Яковлев қолөнер училищесі және Оралдағы қолөнершілер шәкірттерінің училищесі

в) педагогикалық

XX ғ. басында Қазақстанда үкіметтік мектептермен қатар шіркеу-приходтық училищелері, мұсылмандық ескі әдістік және жаңа тәсілдік мектептері мен медреселері болды[4].

1901-1917 жж. аралығында халыққа білім беру ұйымдарының қызметін зерттеудің көрсететіні төмендегідей:

1901 жылы – 700 ден – 2389-ға орыс бастапқы мектептері өсті. Орыс-қазақ мектептері 207-ден 600 мектепке дейін өсті. Ал шәкірттер саны 1898 ж. – 29113 адам, 1916 ж. – 164859 (діни мектептерді қоспағанда) адам.

Орыс-қазақ мектептерінде 1916 жылы – 19 777 қазақ оқыды.

Халыққа білім беру саласындағы біршама алға басушылықтың болғанына қарамастан, Қазақстандағы ағартудың жағдайы қанағаттанарлықсыз болды.

Қазақ балаларының басым бөлігі (96 пайызы) мектептерден тыс қалатын, ал 600 шағын бастапқы мектептер 4 миллиондық қазақ халқының білімге деген қажеттілігін өтей алмады.

Жоғары білімділік мектептер, екі сыныптық 6 жылдық жаздық оқыту курстары өте аз болды, яғни оқу орындарының барлығының 5-6 пайызын құрайтын. Бұл қазақ балаларының білімін жалғастыруға кедергі болды.

1916 ж. Қазақстанда 44 қалалық училищелер мен 17 орта мектеп болды. Бірақ та бұл орта мектептер Қазақстанда тура Ресейдегідей тек ауқатты, дворян немесе шенеуніктер мен алпауыттардың балаларына ғана жол ашты. Оқу ақысының жоғарылығы қарапайым халыққа оқуға мүмкіндік бермеді.

Отарлық кезеңде Қазақстанда жергілікті халыққа арналған, өз ана тілінде білім алатын бірде-бір оқу орны ашылмаған еді.

Қазақтардағы мектептер мен медреселердің өсуі мен дамуы жайында нақты мәліметтер жоқ. Расында, XIX ғ. соңы мен XX ғ. басында жарық көрген Қазақстанның жекелеген облыстарының статистикалық шолуларында біраз сандық мәліметтер беріледі, бірақта олар толық емес және дәлдік жағы да ақсап жатады. Н. Сәбитов осыны айта келе, сол мәліметтерден үзінді береді: «Жетісу облысы бойынша 1891 ж. 1251 оқушысы бар 64 мектеп пен медресе болды (Жетісу облысы бойынша шолу, 80 б.), ал 1895 ж. – 9086 оқушысымен 74 (осы облыс бойынша 1895 ж. шолу, 26 б.), 1897 жылы – 12835 оқушысымен 88 мектеп пен медресе болды (1897 ж. шолу, 20 б.).

Семей облысында 1884 ж. 615 оқушысы бар 10 мектеп пен медресе бар (Семей облысы бойынша 1884 ж. шолу, №8 ведомость), ал 1888 ж. – 761 оқушысымен 12 (1888 ж. №8 ведомость), 1895 ж. – 900 оқушысымен 17 (1895 ж. шолу, №8 ведомость) мектеп пен медресе болды.

Торғай облысында 1894 ж. – 457 оқушысымен 59 мектеп пен медресе бар еді. Ал, 1911 ж. – 340 оқушысымен 13 (1911 жылғы бастауыш мектептердегі күндік санақ нәтижесі, XVI шығарылым, 138 б.) мектептер мен медреселер болды.

Ақмола облысында 1896 ж. – 547 оқушысы бар 13 мектеп пен медресе болды (Орал облысы бойынша 1896 ж. шолу, №12 ведомость), ал 1897 ж. – 4113 оқушысымен 198 мектеп пен медресе бар еді (1898 ж. шолу, №14 ведомость).

Сырдария облысында (Ташкент, Шымкент, Әулиеата, Түркістан, Перовск және Қазалы уездері, сонымен бірге Әмудария бөлімін қосқанда) 1892 ж. – 27082 оқушысы бар 1497 мектеп пен 35 медресе болды (Сырдария облысы бойынша 1892 ж. шолу, 171 б.), ал 1893 ж. – 28868 оқушысымен 2458 мектеп пен медресе болған (1893 ж. шолу, 127 б.), 1895 ж. – 28898 оқушысы бар – 2409 мектеп пен 34 медресе болды (1895 ж. шолу, 165 б.) [5].

Н. Сәбитов жоғарыдағы мәліметтерді талдай келе, мектептер мен медреселер жайындағы мәліметтердің әр түрлі екендігін айтады. Бір облыстар бойынша толық болса, екіншісі бойынша мардымсыз деп атап көрсетеді.

Ал, олардың Сырдария облысындағы көп болғандығын оның құрамына – Әулиеата, Перовск, Шымкент, Перовск, Түркістан және Қазалы уездерімен қатар Ташкент уезі мен Әмудария бөлімі (орталығы Петро-Александровск (қазіргі Төрткүл, Қарақалпақстандағы) қаласы болған Әмударияның төменгі ағысында орналасқан әкімшілік бірлік) кіргендігін, бұл жерлерде медреселер мен мектептері көп болуын отырықшы өзбектер мен т.б. тұрғындардың басымдығымен түсіндіреді. Дәл осы Сырдария облысындағы мектептер мен медреселерді зерттей келе, Қазақстанның таза қазақтар тұратын жерлерінде нақты мәнінде аз болды, олардың саны ірі елді мекендер мен қалалардағы татар мектеп, медреселердің қосылуымен көбейтіліп берілгендігі секілді.

Сонымен, қорыта айтатын болсақ, қазақ жеріндегі орыс-қазақ мектептерінің ашылуының басты мақсаты – жергілікті халықтың мүддесімен санасқандықтан емес, ең алдымен орыс ұлтының мүддесіне, патшалық Ресей өкіметінің қажетіне сай ашылған еді. Әрине, бұл мектептердің белгілі дәрежеде ұлттық интеллигенцияның қалыптасуына, алдыңғы қатарлы ағымдармен, ғылыми жетістіктермен танысуға мүмкіндік бергендігін де жоққа шығаруға болмайды.

Әдебиет

1. Нуртазина Н.Д. Ислам в истории средневекового Казахстана. Алматы, 2000. с. 203.
2. Климович Л. Ислам в царской России. М. 1936.- 87 с.
3. Материалы для статистики Туркестанского края. СПб, 1876. Вып. IV. – С.116.
4. Керенский Ф. Наши учебные заведения // Журнал Министерства народного просвещения. 1892. - №11. – С.21
5. Сабитов Н. Мектебы и медресе у казахов (историко-педагогический очерк). Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1950. – 94 с. – С.8.

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТЕХНИЧЕСКОЙ И СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКОЙ У ЖЕНЩИН, ПРЫГУНИЙ В ДЛИНУ

Эктова Е.А.¹, Зернов Д.Ю.¹, Лобунец Д.В.², Добрынин В.И.³

(¹СКУ им. М. Козыбаева, ²педагог исследователь, СШ №32,

³педагог-модератор, гимназия Best)

Чтобы найти пути совершенствования, нужно сначала изучить проблемы управления технической и физической подготовкой прыгуний в длину. Раскрыть теоретические и методические основы системы управления технической и специальной физической подготовки легкоатлеток на этапе спортивного мастерства, включающей научно обоснованное программирование тренировочного процесса, эффективное управления подготовкой, систему комплексного контроля специальной подготовленности прыгунов и оперативную коррекцию подготовки.

Для построения тренировочного процесса в женских прыжках в длину необходима точная количественная информация, отражающая все основополагающие стороны этого процесса. Разработка механизмов управления подготовкой прыгуний на основе создания модельных характеристик и нормативных показателей технико-физической подготовленности увеличит точность управляющих и корректирующих тренировочных воздействий, и, на этой основе, эффективность подготовки прыгуний в длину на этапе спортивного совершенствования.

Для решения поставленных задач использовались следующие методы: теоретический анализ и обобщение отечественной и зарубежной научно-методической литературы по подготовке спортсменов высокой квалификации по легкой атлетике, анализ плано-отчетной документации, планов и дневников спортсменов; методы изучения проблемы управления (общенаучные методы познания, моделирование, прогнозирование); обследование тренировочного и соревновательного процессов, анализ и обобщение данных комплексного контроля подготовленности спортсменов.

Достаточно хорошо разработанные в теории общей педагогики общетеоретические положения пока не нашли своего отражения в технологии спортивной подготовки и, в частности, подготовки легкоатлеток на этапе спортивного мастерства. Передовая для своего времени отечественная методика подготовки прыгунов, разработанная в период 70-80-х гг. прошлого столетия, безусловно, нуждается в дальнейшем совершенствовании, углублении с широким использованием современных инновационных технологий. Прогрессивные в свое время теоретико-методические основы тренировки легкоатлетов в условиях новой периодизации годичного цикла, связанного с серийными выступлениями высококвалифицированных спортсменов в коммерческих стартах на протяжении 4-5 месяцев, нуждаются в уточнении и доработке.

Общие современные тенденции, связанные с интенсификацией и индивидуализацией подготовки прыгунов, экономизацией их тренировочной деятельности, уплотнением спортивного календаря отразились на показателях соревновательной деятельности, структуре подготовленности прыгунов. Параметры тренировочного процесса, модели подготовленности прыгунов, разработанные 20-30 лет назад нашими специалистами, отражали процессы, происходившие в тренировке прыгунов того времени. Однако, за последние два десятилетия многое изменилось в подготовке высококвалифицированных прыгунов. Изменения произошли в структуре

специальной физической подготовленности прыгунов. Например, современные российские прыгуны тройным достигают результата 17 м, имея более высокий уровень скоростной подготовленности при отставании от прыгунов 80-х гг. в специальной силовой подготовленности. Сегодня на смену «прыгунам-силовикам» 70-80-х годов пришли высокорослые легкие прыгуны, использующие в своей подготовке приоритетные направления, связанные с высокой скоростью разбега и умением выполнять отталкивания на максимальной скорости.

Изменения произошли в самой технике прыжков и, прежде всего, в технике отталкиваний, которые выполняются лучшими прыгунами на более высокой горизонтальной скорости при сокращении времени опоры и с меньшей амортизацией в суставах. Приоритетным направлением развития техники прыжков является «скоростное» направление, связанное с увеличением скорости разбега и горизонтальной скорости опорно-полетных фаз, уменьшением ударных динамических воздействий в опорных фазах прыжков [1].

Смещение техники от «силового» к «скоростному» варианту прыжка во всех прыжковых дисциплинах, изменение направленности подготовки в сторону повышения роли скоростных и высокоинтенсивных специальных упражнений в тренировочном процессе повлияло на структуру специальной физической подготовленности прыгунов. Это позволило пересмотреть акценты в силовой подготовке на этапе высшего спортивного мастерства, несколько снизив объемы базовой силовой подготовки при повышении скорости и интенсивности выполнения специальных упражнений с отягощениями.

Произошедшие за последние 20 лет изменения в технике и методике подготовки современных прыгунов высокого класса требуют уточнения разработанной ранее в советский период нормативно-методической базы легкоатлетических прыжков, параметров объемов и интенсивности тренировочных нагрузок, показателей различных сторон подготовленности прыгунов и прыгуний на всех этапах многолетней подготовки [2].

Необходимость дальнейшей разработки теории и методики тренировки в легкоатлетических прыжках обоснована также расширением женской легкоатлетической прыжковой программы в связи с введением новых женских дисциплин - прыжка с шестом и тройного прыжка. До последнего времени подготовка женщин формировалась, в основном, из практики подготовки в мужских прыжках. Однако, как показали последние исследования (Г.В. Самойлов, 2002, И.И. Никонов, 2004), техника и специальная тренировка женщин-прыгуний имеет существенные отличия. Становление новых прыжковых дисциплин, формирование научно обоснованной методической базы новых видов прыжковой программы потребовало проведения практических и теоретических исследований в этом направлении.

Технологическая база современного спорта значительно изменилась с советского периода. Современный тренер, свободно владея компьютерными технологиями, в состоянии точно, на объективной количественной основе анализировать прошедший этап подготовки, формировать точные управляющие тренировочные воздействия, своевременно внося коррективы в подготовку спортсмена.

Особая роль в управлении подготовкой высококвалифицированных прыгунов принадлежит информационной базе данных специальной подготовленности спортсмена, которая формируется с использованием компьютерных технологий, которые значительно упростили процесс практического получения и использования тренерами оперативной информации о ходе тренировочного процесса, уровне технической и специальной физической подготовленности спортсмена.

Практически тренер, постоянно получая новую информацию о ходе тренировочного процесса, динамике специальной подготовленности ученика, получает возможность оперативно и на объективной основе оценить ход его подготовки и быстро, в случае рассогласования с планируемой моделью, сформировать для спортсмена корректирующую тренировочную программу. Постепенно уходит в прошлое субъективно-интуитивный подход тренера к программированию и реализации подготовки спортсменов, а на смену ему формируется научно обоснованный технологичный подход к построению тренировочного процесса. Современный тренер в своей работе все больше опирается на объективные показатели, характеризующие процесс подготовки высококвалифицированных спортсменов, полученные с использованием современных инновационных технологий [3].

Специалистам часто не хватает точной научно обоснованной информации, характеризующей все стороны тренировочного процесса прыгунов. В связи с этим основным направлением исследований может быть обоснование системы управления технической и специальной физической подготовкой высококвалифицированных легкоатлетов-прыгунов, основанной на разработке положений программирования и организации тренировочного процесса, системы комплексного контроля специальной подготовленности прыгунов, коррекции подготовки в микроциклах, мезоциклах, годовом цикле [4].

В нашей диссертационной работе было проведено исследование, в котором приняло участие 10 спортсменок 15-17 лет, специализирующихся в прыжках в длину и имеющих 1 и 2 взрослый разряд. На первом этапе нашего исследования мы провели контрольные тесты, отражающих основные физические качества и характеризующие уровень физической подготовленности. Спортсменки были поделены на 2 группы по 5 человек относительно преобладания определённых физических данных. Так в первую группу «А» вошли спортсменки с ярко выраженными скоростными качествами, во вторую «В» с преобладанием силовых качеств.

У спортсменок с преобладанием высоких результатов в беге на 30 метров с ходу, а также броска более легко снаряда будут преобладать скоростные физические качества. А у спортсменок с высокими показателями взрывной силы в прыжках с/м, а также в метаниях ядра весом 4 кг, будут преобладать силовые показатели.

В процессе исследования разработано содержание направления методики тренировки юных спортсменов на основе индивидуально-групповых характеристик развития основных физических качеств. Индивидуальный подход к спортсмену предполагает знание индивидуальных особенностей того особого, неповторимого, что отличает одного человека от всех других и включает природные и социальные физические и психические, врождённые и приобретённые свойства.

В результате проведения комплексных исследований на протяжении последних лет были изучены некоторые вопросы индивидуализации. Так, была разработана методология исследования проблемы на ближнюю и дальнюю перспективу. Наряду с этим были изучены индивидуальные особенности физической подготовленности спортсменов на этапе спортивной специализации и углубленной на тренировке в избранном виде спорта.

У прыгуний с преобладание скоростных показателей, после тренировочного процесса, направленного на силовую подготовку, у 65% возросли показатели прыжков в длину с коротких разбегов. На 30% улучшились результаты прыжков с длинных разбегов. А у прыгуний с преобладанием силовых показателей, возросли результаты прыжков с более длинных разбегов у 80%. После проведения у них тренировочного процесса направленного на развитие скорости, и большего кол-ва прыжков с длинных разбегов.

Успешно обучать других могут только те педагоги, которые систематически повышают свои знания в области техники легкоатлетических упражнений методики обучению. Различия в индивидуальной физической подготовленности находят свое отражение в отличиях технической подготовленности, определяя стиль прыжка. Управление подготовкой квалифицированных прыгуний предусматривает оценку технической подготовленности. Разработанные и апробированные в условиях учебно-тренировочного процесса методики оценки технической подготовленности позволяют оценить техническое мастерство, как непосредственно по показателям соревновательной деятельности, так и косвенно, по степени реализации двигательного потенциала спортсменки. На этапном контроле специальной физической подготовленностью женщин-прыгуний на этапе спортивного совершенствования необходимо использовать более информативные и специальные контрольные упражнения, такие, как пятерной с 6-8 беговых шагов разбега и тройной - прыгивание с высоты 50 см с 2-х беговых шагов разбега.

Литература

1. Бюген М.М. Обучение двигательным действиям. М.: Физкультура и спорт, 1985. - 192 с.
2. Дьячков В.М. Прыжок в длину с разбега. М.: Физкультура и спорт, 2013. -79 с.
3. Михайлов Н.Г., Якунин Н.А., Лазарев И.В. Биомеханические аспекты техники прыжков в длину / Методические рекомендации. М., 1986. - 38 с.
4. Фомин Н.А., Филин В.П. Возрастные основы физического воспитания. М.: Физкультура и спорт, 1972. - 176 с.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Әбжанов Х. Академиктің аманаты.....	3
Садықов Т.С., Темирханова А.С. Академик Манаш Қозыбаевтың Хакім Абай туралы зерттеулері хақында.....	8
Төленова З.М. Академик М. Қозыбаевтың ғылымда ұйымдастырудағы дара жолы.....	12
Курманов З., Сарсенбаев Б. История и значение ее уроков.....	24
Абиль Е.А., Кузембайұлы А. Историческая преемственность Золотой орды и казахов: проблемы памяти и репрезентации.....	29
Нұрымбетова Г.Р. Жалау Мыңбаев: ғасырлар тоғысындағы тағдыр.....	32
Сейтказина Қ.О. Патшалық Ресейдің Қазақстанның солтүстік аймағын отарлау саясаты (XIX ғасырдың аяғы және XX ғасырдың басы).....	37

ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ: ДӘСТҮРЛЕР, ЖЕТІСТІКТЕР, ИННОВАЦИЯЛАР / СОВРЕМЕННОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТРАДИЦИИ, ДОСТИЖЕНИЯ, ИННОВАЦИИ

Аблина Ә.Қ. «Қазақ мектеп-гимназиясы» КММ базасында «М. Қозыбаев атындағы СҚУ» студенттерінің кәсіби педагогикалық тәжірибесін ұйымдастыру туралы.....	42
Айсина Н.Б., Березка В.О., Зернов Д.Ю. Жаңартылған білім беру бағдарламасының «Дене шынықтыру» сабағына тиімділігі.....	45
Айтымова А.М., Крайнова Н.Н., Койчубаева М.Х. Особенности организации игр-исследований с младшими школьниками.....	48
Айтымова А.М., Вороная А.А., Стабаева С.Б. Использование нетрадиционных техник рисования на занятиях в дошкольных организациях.....	53
Айтымова А.Н., Ақтай Қ.Ғ. Тұлғаның рухани адамгершілікке тәрбиелеудің психологиялық теориялары.....	57
Айтымов Ж.Г., Исатаев Ж.Б., Баукенова Ж.А. Формирование мотивационно-ценностного отношения к здоровому образу жизни у студенческой молодежи.....	60
Айтымова А.М., Байбусинова С.Б., Вороная А.А. Подготовка руки к письму посредством нетрадиционных способов рисования.....	64
Аниченкова К.Д., Сбитнева А.Н. К вопросу о формировании лидерских качеств в молодежной образовательной среде.....	67
Асылбаева С.З., Кулжанова Ж.Ж. Заманауи музыка сабақтарында инновациялық технологияларды қолдау.....	72
Ахметова Г.Т., Притчина Н.В., Оменова Д.Г. Внедрение инклюзивного образования в Казахстане.....	76
Байсеитова Б.М., Токсанова Г.У., Дауэр Н.А., Панчук Е.Д., Байгабулова А.С. Мектеп жасына дейінгі балалардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту.....	80
Бейсов С.Э., Зернов Д.Ю. Подвижные игры как эффективное средство обучения технике юных борцов вольного стиля.....	84
Белгибекова А.Б., Долобаева А.Е., Иманов А.К. Педагогикалық білім беру бағытындағы тәлім алып жатқан студенттердің рухани-адамгершілік тәрбиесінің аспектілері.....	89
Белгибекова А.Б., Иманов А.К., Кенжебаева Д.К. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларда ойын іс-әрекетінде коммуникативті дағдыларды қалыптастыру....	93
Ботяев С.В., Скворцова Е.П., Арыкбаев Б.А., Бейсов С.Э. К вопросу о развитии двигательной-координационной подготовленности юных борцов.....	97

Вешкин С.В. Методы профилактики этнического экстремизма среди студенческой молодежи.....	100
Бутенко Л.В., Ботяев С.В. Влияние волевых и физических качеств на соревновательную результативность спортсменов.....	104
Вишнякова Н.П., Коваленко А.Г. Педагогические технологии для организации занятий по физическому воспитанию в дистанционном формате.....	107
Долобаева А.Е., Какенова З.С. Самостоятельная деятельность обучающихся в рамках дистанционного обучения.....	110
Егорова Н.В. Спортивно-образовательный проект, как метод преемственного развития ключевых физкультурных компетенций у учащихся школ и студентов вуза.....	112
Ерепбаев Н.К., Исеков Б.М., Длимбетова Б.С. Дене шынықтыру сабағында интерактивті оқыту әдістерін меңгеру.....	117
Жанғазы Г.С., Шаймерденова А.Т. Мнетептегі әдістемелік жұмысты ұйымдастыру формаларының бірі ретіндегі тұрақты жұмыс істейтін семинар.....	121
Жолтецкий Д.А., Добровольская Л.В. Возможности использования бесплатных интернет-сервисов для реализации творческого потенциала педагогов.....	125
Иманов А.К., Омарова М.Т. Некоторые теоретические аспекты этнокультурного воспитания студентов в условиях полиэтнической среды в KOZYBAYEV UNIVERSITY.....	130
Иманов А.К., Шитов А.С., Сулейменова С.К. К вопросу об особенностях и принципах преподавательской этики.....	134
Қаипов С.Е. Дене тәрбиесі үдерісінде тұлғаны қалыптастырудың бағыттары.....	139
Калдыкозова С.Е., Исакова С.А., Махкамов А.О. Формирование читательской грамотности будущих педагогов при работе с текстами по специальности.....	143
Кельдегулова А.Н., Әбдуали С.Қ. Мектеп жасына дейінгі психологиялық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілін ойын арқылы қалыптастыру.....	147
Кельдегулова А.Н., Баграмова А.А., Асан А.А. Қазіргі педагогикалық білім беру: дәстүрі, жетістіктері, жаңалығы.....	150
Киров А.А. Определение уровня формирования профессиональной мобильности магистрантов в условиях классического университета.....	154
Кузьменко Д.Ю., Исатаев Е.Б. Необходимость самостоятельных занятий студентов циклическими видами спорта в период дистанционного обучения.....	157
Куспанова М.Т. Педагогические условия развития профессиональной компетентности будущих бакалавров музыкального образования.....	160
Мажитова А.З., Пунько М.Ю. Развития памяти у детей дошкольного возраста.....	163
Мехтиева С.А., Чемисова В.А. Основы нравственно-патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с историей родного края.....	168
Михайленко Э.Б. Проектно-исследовательская деятельность на уроках в начальной школе для детей с нарушениями слуха.....	174
Момот Е.А., Стабаева С.Б. Использование дистанционных технологии в работе по исправлению недостатков звукопроизношения у детей 4-5 лет.....	177
Николаева В.В., Бахтыбаева А.Т. Развитие критического мышления у студентов посредством инфографики.....	179
Нистор В.Е., Раев Ф.Б., Зернов Д.Ю., Турмаков Ж.А. Значение координационных способностей в процессе подготовки спортсменов в керлинге....	183
Нурманов Б.Б., Нусупов М.Т., Танакулов А.Т. Повышение педагогической компетентности офицеров национальной гвардии в области физической подготовки.....	185

Огневец И.В. Лэпбук – новое средство обучения в современной педагогике.....	187
Петрова К.В., Дзекалюк М.И. Проблема формирования коммуникативных умений у младших школьников с ОНР.....	189
Пустовалова Н.И., Тайжанова С.К. К вопросу готовности тьюторов к сопровождению учащихся с особыми образовательными потребностями.....	193
Роговых К.А., Колесникова Г.А. Инновационные технологии культурно-досуговой деятельности.....	197
Сагитов А.Е., Горохов А.С. Қазақстандық патриотизмнің негіздерін қалыптастыру жолындағы дәстүрлі тәрбие маңызы.....	203
Самиева О.Б. Формирование психологической готовности детей к школе в группе дошкольной подготовки.....	206
Сотниченко Е.А., Кангужина К.М., Бегалин М.Т., Шлак И.Б. Некоторые теоретические аспекты оптимизации двигательной активности учащихся младшего школьного возраста.....	210
Старцева С.В. К вопросу о формировании начал экологической культуры дошкольников через познавательное развитие.....	213
Танакулов А.Т., Аманжол Б., Нурманов Б.Б., Нусупов М.Т. Дене шынықтыру мен спорттың қалыптасуы және қалыптасуының негізгі кезеңдері.....	216
Темирова А.А., Цемох С.М. Роль развития ораторской речи обучающихся на уроках русского языка и литературы.....	220
Тортаев А.А., Зернов Д.Ю. Игра как элемент тренировки в киокушинкай-каратэ для детей начального школьного возраста.....	224
Тукенова Р.А., Есентаева Г.А. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың жолы – ойын.....	227
Утегенов Ж.М., Оразымбетова А.Д. Цифрлық білім беру жағдайында педагогикалық іс-әрекетті жетілдіру механизмдері.....	230
Черниязова А.Ж., Ебишева Г.Т., Овсянникова Т.Л. Внедрение инновационных технологий в образовательный процесс социально-психологической службой.....	233
Черниязова А.Ж., Шаймерденова А.Ж. Роль педагога-психолога в организации образовательного процесса в условиях внедрения инноваций.....	237
Черниязова А.Ж., Шакирбаева М.А. Психолого-педагогическое сопровождение внедрения инноваций в образовательный процесс Жанажольской школы им. Г. Молдыбаева.....	240
Шашаев Ә.К. XIX ғасырдың соңы – XX ғ. басындағы Қазақстандағы білім берудің тарихынан.....	243
Эктова Е.А., Зернов Д.Ю., Лобунец Д.В., Добрынин В.И. Проблемы управления технической и специальной физической подготовкой у женщин, прыгуньи в длину.....	249